

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

№ 97 М. Арнаудовъ

БАБА ЕГА

ИЛИ

СБОРНИКЪ

ОТЪ

Различни вѣрвания, народни
лѣкувания, магии, баяния и обичаи
въ Кюстендилско.

Ега го поразила!

(Народна жѣтва)

ОТЪ

Свящ. Петръ Цв. Любеновъ.

Т Ъ Р Н О В О .

Въ Скоро-Печатницата на П. Х. Панаиотовъ.

1887.

7/11/65

Любенов, Р. Тод

БАБА ЕГА

ИЛИ

СБОРНИКЪ

ОТЪ

Различни вѣрвания, народни лѣкувания,
магии, баяния и обичаи въ Кюстендилско.

Ега го поразила!

(Народна вѣстка)

ОТЪ

Свящ. Петръ Цв. Любеновъ.

Т Ъ Р Н О В О .

Въ Скоро-Печатницата на П. Х. Панайотовъ.

1887.

12

GRASS
L5

Въз. крѣпостъ Паланка
7 юлѣ. Раковина
Крѣпостъ 176.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Неоспоримо е че, народнитѣ прави и обичаи, народнитѣ баяния, магии, врачувания, пѣсни и разни суевѣрія, иматъ голѣма важность и значение въ запознаването общия характеръ и бѣтътъ на единъ народъ. Въ тѣхъ се виждатъ неговитѣ недостатѣци, заблуждения, стремления и способности; виждатъ се преданията за неговото минжло; вижда се богатството, разнообразието и красотата на неговата речъ; виждатъ се религиознитѣ негови понятия за Бога, за природата и за себе си; вижда се съ една речъ цѣлия народенъ животъ, минжлъ и настоящъ, съ всичкитѣ негови особености. Чловѣкъ слѣдователно, който иска добръ да се запознае съ единъ народъ, той трѣбва непременно да изучи неговитѣ обичаи, пѣсни, суевѣрія и пр. тъй както сж тѣ уцѣлели отъ стари врѣмена.

Важността на казаното се съзнава и въ насъ Българитѣ, но за зла честь горнитѣ драгоцѣнни особености на нашия народъ още не сж събрани отъ всичкитѣ страни на отечеството ни, за да може, като се извадатъ на видѣло, да ся опредѣли по тѣхъ изобищо за народнодомашния нашъ животъ и бѣтъ. Има наистина събранъ доволенъ материалъ отъ Братя Миладинови, Верковича, Чолакова и други, но тоя материалъ е за пѣвѣстни окрѣжия и мѣстности само, или накъ е записанъ споредъ показаніята на ижтници и хора, които сж запознати съ пѣщата повѣрхушно, а не въ всичкитѣ имъ подробности, каквото запознавание става само слѣдъ дълго прожививаніе между народа.

Предъ видъ на горѣизложеното и понеже презъ разстояние на 40 годишното ми почти попуване по разнитѣ села на Кюстендилскій окрѣгъ, а именно въ Изворската и Кюстендилска околини, съмъ се запозналъ съ разнитѣ

чап, вѣрвания, предания и пр. въ тѣзи мѣстность, рѣшихъ да опишихъ по-общитѣ отъ тѣхъ, каквито сж напр.: праздничитѣ, магнитѣ, баянния, лѣкуванния и въобще обичаитѣ и вѣрванния, които като законъ строго се вардатъ и задължително изпълняватъ отъ цѣлата почти селска масса. При всичката си неопитностъ старалъ съмъ се щото описанитѣ нѣща да бждатъ точни и вѣрни. Въ пѣснитѣ, оригиналнитѣ изречения и баянния съмъ се старалъ сжщо, до колкото е било възможно, да спазя мѣстното наречие. Заедно съ това сж описани и нѣкои станжли приключения, за да бжде сборника по-ясенъ и по-интересенъ за читателя. А праздничитѣ, които сж главний предметъ на описанието, сж наредени по хронологически редъ и въ видъ на календаръ, за да може да се намира по-лесно онова, което се търси. Интересно е да се знае, че тия праздници, спорѣдъ старовѣременно предание въ народа, установени били да се празнуватъ отъ Баба Ега, Баба Петкана и Гурелива срѣда, които, облѣчени въ магически ризи, извършили тая законна наредба на нѣкои високи могили. Първата Баба Ега е извѣстна въ Митологията като Богиня на суевѣрния, магнитѣ и баянния, и като стара грозна бабичка, която вѣдила на желѣзна тояга и гдѣто минавала всичко помитала. Отъ тамъ останила и народната клѣтва „Ега те поразила.“

Тѣй като настоящия сборникъ съдържа тѣзи народни произведения, които фантазията на народа е олицетворила въ казанната Богиня Баба Ега, то азъ озаглавихъ сборника си съ името на тая страшна баба.

При това считамъ за длъжностъ да явѣя, че поднасямъ своя трудъ на читающата публика не като нѣщо свършено и пълно, а като материалъ, съ който да се занимаватъ учениитѣ. За това и просѣжъ снисхождението на читателитѣ за недостатъцитѣ и грѣшкитѣ, които би срѣщали въ сборника.

1-й Януарий 1887 год. г. КЮСТЕНДИЛЪ

Свѣщенникъ: **Петръ Цв. Любеновъ.**

I. Календаръ за суевѣрнитѣ празници

Я Н Н У А Р И Й

Въ първия день отъ мѣсець Яннуарий, или въ деня на новата година, заранѣта рано още въ тъмно дѣцата ставатъ и съ суроватки въ рждѣ ходятъ отъ къща въ къща, та суровакатъ всѣкого съ думитѣ: *„Сурѡва година, весела година, да презимуешъ, да прелетуешъ и до година съ здравъ.“* Подаряватъ имъ: пари, хлѣбъ, сланина, пастърма и пр. По селата и възрастни момци съ гайди и топузи ходятъ да суровакатъ още презъ нощта, и каквото събератъ, занасятъ го всрѣдъ село, гдѣто се угощаватъ и, заедно съ всички селски момчета и момичета играятъ и се веселятъ цѣлия тоя день.

На 5-й Яннуарий презъ деня градскитѣ попове ходятъ въ всѣка къща да ржсатъ съ осветената утреньта вода; даватъ имъ: свински ребра, сиренѣ, брашно, бобъ и пр. А по селата поповетѣ захващатъ това ржсене още отъ третий день на Рождество, за да успѣятъ да поржсатъ всѣкадѣ до Богоявление, като оставятъ въ всѣка къща по малко отъ светената вода.

На 6-й, въ деня на Богоявление, утреньта на гладно сърдце пийнуватъ отъ оставената предний день отъ попа светена вода, отъ която прѣскаатъ

всѣкадѣ по кѣщи, а особно прѣскатъ и сипватъ отъ нея въ расола и сиреньето. Тоя день обикновенно ядѣтъ свинска пача, която още отъ вечерь приготвуватъ.

На 7-й е Иванъ-день. Въ тоя день се събиратъ мжжѣтъ и момцитѣ около рѣката или въ механата. Единъ обрича десетъ оки вино да даде, другъ обрича повече, и който обрече по-малко, него хвърлятъ въ рѣката та го окъпватъ. Въ града тоя день къпѣтъ младоженцитѣ т. е. онѣи, които презъ течението на минѣлата година сж се оженили. Кумѣтъ на момчето преди изгреванието на слънцето завежда на рѣката младоженика и хвърли го на кръсть въ водата 4 пѣти, а на невѣстата деверетѣ обсинватъ съ вода само главата, колкото да се извърши обичая. Слѣдъ това невѣстата подарива съ по една кърпа или чорапи: кума, девера и старойкѣта, които дохождатъ тогава въ къщата на момчето.

На 8-й Бабинъ-день. На тоя день доилкитѣ жени посѣщаватъ бабитѣ, които сж бабували при раждањето имъ. Тѣ имъ занасятъ: сто драма кахве, една плоска ракия, една шамия и единъ калѣнъ сапунъ, взиматъ съ себе си и единъ легенъ, единъ ибрикъ съ вода и кърпа, и щомъ като стигнатъ у бабата, послѣдната излиза предъ кѣщи, тѣ ѝ подаватъ сапуна, поливатъ ѝ да се измие, даватъ ѝ кърпата да се обрине и даруватъ я съ рѣкоцелуване.

ФЕВРУАРИЙ

Въ първия день на св. Трифонъ празнуватъ отъ вълци, защото се боятъ да имъ направѣтъ пакости, както това станѣло било едно врѣме съ жената на св. Трифонъ, която понеже била напреѣта тоя три вретена, вълцитѣ щѣли да ѝ раскъ-

сатъ и едвамъ се отбранила съ вретената. Сжщия денъ съ ядене и пиене излизатъ по лозята за да ги закройватъ *) като засипватъ съ светена вода всѣка лоза и ѝ казватъ: „да родишъ, да родишъ.“

СИРНАТА СЕДМИЦА.

Презъ тая седмица сжбботата празнуватъ отъ гратъ, защото тогава се съсирвалъ градътъ, та убивалъ сѣидбитъ.

Въ неделя на *Велики сирни поклади* при мржкване вечерта дѣцата на отворени мѣста запалватъ направени сѣнарски или сламени оратници (дървета съ чапарки, пълни съ сено или слама), които врътатъ докль изгасне огъня и съ високъ гласъ викатъ; „Ората, кѣната, дай ми чичо мѣмата, да я вода на Полетинци (Полетинци е село въ Изворската Околия) да я натовара съ клинци, она да вика скржцу, я да викамъ пржцу или пакъ: „Ората, кѣната, дай ми чичо мѣмата, ако ми я не давашъ че се качимъ на гредата, че ти серемъ на брадата.“ Такива запалвания дѣцата своеврѣменно правятъ на всѣкадѣ и произвеждатъ ефектъ, който има доста приятенъ изгледъ въ видъ на илюминация. Това правятъ съ цѣль да ся пропждхтъ бълхитъ; затова именно и не внасятъ послѣ у кжщи оратника, а го хвърлятъ предъ друга нѣкоя кжща за да падатъ бълхитъ тамъ, пакъ бѣгатъ. Нѣкои искатъ да кажатъ, че тоя обичай е останжлъ отъ врѣмето, когато българитъ въ турско врѣме не сж имали възможность да знаятъ кога се падатъ тѣзи поклади, та чрѣзъ запалване огньове отъ единъ ридъ **)

*) Закройватъ — заръзватъ.

**) Ридъ — хълмъ

на другъ сж се извѣстявали за това. Вечерята на трапезата, като вечератъ окачватъ на тавана халва, връзана съ конецъ, залюлеватъ конецътъ, и дѣцата се спущатъ та ловятъ съ устата си халвата, безъ да ловятъ съ ржцѣтъ, и което дѣте ъж улови, то ъж изижда — това наричатъ *ламканье*. Кадѣто нѣма халва, тамъ ламкатъ яйце. Слѣдъ това запалватъ конецътъ да изгори до горѣ, за да изгорятъ злините като него.

Тая седмица се прощаватъ единъ съ другъ всички за великий постъ и отиватъ на прошка у кума, както и у другитѣ роднини, особно младитѣ невѣсти и бабитѣ, които човѣкъ срѣща по пхтищата въ това врѣме понасмѣни, съ киткосани бѣблици въ ржцѣ.

ПЪРВОПОСТНАТА СЕДМИЦА.

Тая седмица понеже се захваща великий постъ, въ понедѣлникъ очистватъ сждоветѣ си отъ блажно, тѣй и кжжитѣ си метатъ, миятъ и чистятъ; за това тоя день се и нарича *чистий понедѣлникъ*.

При захващанieto на поста първитѣ три дни възрастнитѣ *едноицижтѣ* т. е. цѣлъ день не ядѣтъ и не пиятъ нищо до вечеръ, а нѣкои стари *тримиратѣ* т. е. на три дни единъ пхтъ ядѣтъ.

Вторника празнуватъ отъ глухота, за което го наричатъ глухъ вторникъ.

Срѣдата — отъ лудостъ и казватъ я луда срѣда Тодорова, понеже нѣкоя жена въ тоя день отъ работа полудѣла, та ѣздила кросно и, хвискайки като конь, припускала съ него презъ селото съ повтаряне на думитѣ: „отъ и празднижъ ми е това, отъ и празднижъ.“

Въ сѣботата на Тодоровъ-денъ припускатъ вѣнъ на полето коньетѣ, за здравѣ.

Освѣнъ това, презъ цѣлата тая седмица не вриятъ вода на огъня и не месатъ кисель хлѣбъ, за да не хваща стоката прѣвие презъ лѣтото, а чесновъ лукъ (чесенъ) не яджтъ, за да не хващатъ гутурачъ коньетѣ.

ЛАЗАРИЦА.

Въ петъкъ преди Лазарова сѣбота, събиратъ се по нѣколко момичета, които презъ разстояние на три дни ходятъ непремѣнени отъ къща въ къща и пѣятъ различни пѣсни спорѣдъ състоянието на домакина. Тѣй напр. въ тая къща, гдѣто има скорошна невѣста пѣятъ:

Невѣстице Ягодице, 444
Невѣстице църноока,
Невѣстица двори мела
Със метлица босилкъова
И със сѣнчице*) зборува́ла:
„Къко одинъ на високо,
Да не видѣ моя майка,
Моя майка и мой баща,
Моя сестра и мой брат.“
Сѣнчице ву**) збурувало:
„И снощи съмъ тамо билъ;
Баща ти коньѣ кове,
Майка ти ру'о справля,

*) Сѣнчице.

**) Ву — вмѣсто ѱ, или ней.

Сестра ти пита меси
И брат ти вино точи
На гости че ти дойдат.“

Гдѣто има момчета и моми неженени, пѣятъ:

Летѣ'а ми лете'а^{а)}
Девет реда жѣрабѣ,^{б)}
Десѣтийо галабѣ,^{в)}
Та паднѣ'а паднѣ'а
У Джелѣпови дворѣве;
Джелеп тува^{г)} немаше,
Джелепѣица самѣ беше,
И излѣзнала кметѣица
Сѣс три кутла пченица
И на галабѣ говореше:
„Зобѣте ми зобете
Сиви бели соколѣнца,
Па ^{д)} у пролет ми дойдѣте,
Имам сина да женимѣ,^{е)}
Имам черка ^{ж)} да давам,
Радос да ми правите.“

^{а)} *Лете'а* — вмѣсто *лѣтеха*.

^{б)} *Жѣрабѣ* — *жѣравѣ*.

^{в)} *Галабѣ* — *юлубе*, *Гълабе*

^{г)} *Тува* — *тѣрка*

^{д)} *Па* — вмѣсто *пакѣ*.

^{е)} *Да женимѣ* — *да женимѣ*.

^{ж)} *Черка* — *дѣвурѣ*

Гдѣто има само една мома, пѣятъ:

Девойченце гяволчѣнце,
Чуберъ^{а)} ли си садѣло
Или ран белъ босилъок;
На чърдак съм седѣло,
Брату кана низѣло
Със две игли сребърни,
Със три конца свилени,
От два реда двојци,
От три реда трояци,
От тѣт^{в)} идѣтъ галабѣ
Излезнала е кметица
Със три кутла пченица
И на галабѣ говореше:
„Зобете ми зобете
Сиви бели соколенца,
Па у пролетъ ми дойдете.“

Въ всѣка кѣща, гдѣто пѣятъ, даруватъ ги съ па-
ри и лѣща. Циганкитѣ тѣй сѣщо ходѣтъ отъ кѣща
въ кѣща да пѣятъ лазарски пѣсни, като започнуватъ
още отъ срѣдопостната седмица и продължаватъ до
Цвѣтница. Тѣ обикновенно пѣятъ пѣсенята:

Костадинъ си коня ковѣ,
Коня кове да си пде,
Да си ъде у Будима града,
У Будима града мома да избира.

^{а)} Чуберъ — чубрица

^{в)} Отъ тѣтѣ — отъ тѣтѣ

На си майки прашуе*) каква да земе,
Да ли тѣнка та висока, да ли цѣрноока,
А она́ му казуе: **)
Гледай що гледашъ сину,
Само прилика да земешъ и отъ родѣ да е.

СТРАСТНАТА СЕДМИЦА.

Срѣдата отъ тая седмица наричатъ я Руссал-на срѣда, защото женитѣ празнуватъ тогава въ честь на Русалкитѣ (Самовилитѣ). Не бръкатъ тоя день у вода и не пускатъ дѣцата си по вѣнъ, за да не оградишатъ отъ тѣзи Руссалки.

На *Великий четвъртъкъ* вапсуватъ червени яйца за Въскресение. Отъ тия яйца женитѣ оставятъ като лѣковни за болни дѣца, които когато къпатъ, строшуватъ по едно въ водата; а при това още тѣзи яйца чуватъ за да спиратъ съ тѣхъ облакѣтъ, който се е задалъ когато вали гратъ, както е казано за това въ отдѣлъ IV отъ настоящата книга.

Въ *Великий петък* празнуватъ распятието Христово, като вардатъ да не коватъ нѣйдѣ ексере (клинци), тъй като Исусъ Христосъ е прикованъ на Кръста съ тѣхъ.

Великата сѣбота празнуватъ отъ гратъ; особно орачитѣ тоя день не орятъ.

Отъ Великий четвъртъкъ до Спасовъ-день или Вознесение сѣщо празнуватъ отъ гратъ *седмѣ велики четвъртици*, слѣдъ като осмия наричатъ *Поклоуити*, а деветия—Мали Спасовъ день.

*) Прашуе — пита

**) Казуе — казва.

Забѣлежено е, че отъ всички праздници най-много почитатъ по селата поменатитѣ четвъртци, въ които строго вардятъ да не работи нѣкой и даже стражи поставятъ за да улавятъ работниците, които въ такъвъ случай глобеватъ или пакъ имъ взиматъ орѣдята, съ които ги улавятъ въ работа и каквото взематъ, испиватъ го въ механата. Въ 1855 година очевидецъ бѣхъ на едно подобно приключение въ селото Изворъ (Кюстендилско окръжие). Бившии тамошнѣи селски священникъ попъ Гено, въ единъ отъ тѣзи велики четвъртци като ореше на нивата си, селянитѣ го съпазиха и изведнаждъ съ неприлични думи нападнаха възъ него, биха го и грабнаха ралата му, които занесоха въ селската механа, гдѣто викаха: *„Дайте бре сега да шиеме, нека плати попо, кой разваля нашитѣ стари праздници“*. По онова врѣме сѣщото е станало и съ единъ свещеникъ, на име попъ Иванъ отъ селото Макешъ (Кумановско въ Македония окръжие), който свещеникъ припознавалъ грѣцкия тамъ владика; нападнали го селянитѣ на нивата гдѣто оралъ, и безъ да глѣдатъ, че той се спуснахъ къмъ тѣхъ съ пушка за да ги уплаши и имъ викалъ: *Бре, вие сте проклети схизматици,*“ набили го добръ и като испрегнаха изъ ярема единия волъ, впрегнаха на мѣстото него да оре, и му викали: *„Ори попо, ори православне.“*

ВЕЛИКДЕНЬ.

Свещъта, която държатъ на Великдень въ черква, когато се каже Христосъ воскресъ, нѣкои ѣж носѣтъ запалена до дома и като влезатъ въ къщи, запалватъ съ нея кандилото, носатъ я въ четиритѣ жгли на стаята и я изгасватъ. Това правѣтъ, за да

се изгубятъ изъ къщата дървеницитѣ (тахтабититѣ). Тая сжщата свещъ чуватъ та ѝ палятъ въ черквата и на Богоявление. Прѣзъ деня дѣцата носятъ по нѣколко червени яйца и по единъ чорекъ хлѣбъ на учителя си, на кума и на нѣкои отъ роднинитѣ си.

МАРТЪ

Първий день отъ тоя мѣсець утреньта метатъ оджацитѣ отъ сажди, за да се изметатъ бълхитѣ отъ къщи. При метението метача повтара думитѣ: *„Марта у къщи, а бужи низъ къщи.“*

На 9-ий того въ деня на св. 40 мъченици момитѣ по селата нѣкогашъ извезвали по 40 игли: въ Кюстендилъ и днесъ Българки и Туркини палятъ тоя день по 40 восчени свещи на мѣстото називаемо „Кржклжкѣ“, гдѣто предполагатъ да извиратъ топлитѣ Кюстендилски води.

На 25-ий, въ деня на Благовѣщение или Благовецъ, засѣватъ леща и тикви, за да сж благи. Провалятъ сжщо на малкитѣ момиченца ушетата, за да е блага раната и да се неподлютва; вмѣсто обещи окачватъ имъ червенъ свилень конецъ съ бѣла сребърна пара. Казватъ, че на тоя день се събуждали и излизали отъ змиирницитѣ змиитѣ.

АПРИЛИЙ

Цѣлия този мѣсець женитѣ ненавиватъ прежда на кросната си, за да се не заврѣтатъ вълци по тѣхнитѣ мѣста и имъ правятъ поврѣди.

Сжботата предъ Гюргьовдень строго почитатъ и празнуватъ отъ гратъ.

На 22-ий Априлий сръщу Гюргьовденъ момитѣ и момчетата мѣратъ боя си съ конци, за да ги нехващатъ магии, а съ сжщитѣ конци връзватъ космитѣ на главата си, за да имъ растхтъ. Съвѣнъ това момитѣ въ града се събиратъ, взиматъ вода отъ три чешми, които сж сръщо слънце, туратъ ѝ въ единъ кюпъ и всѣка една пуца въ кюпа колкото и каквито знаци иска. Тая вечеръ кюпа поставятъ подъ единъ трендафилъ да пренощува.

На другия день (на Гюргьовденъ) събиратъ се пакъ сжщитѣ моми, и една изъ между тѣхъ, на която връзватъ очитѣ, като вади изъ кюпа по единъ отъ знацитѣ, изговаря различни стихове и изречения, отъ които се разгатва честта на оная, на която се изважда знака. Тоя обичай наричатъ *Мартифа*.

На 23-й Априлий ^(април 11) заранѣта прѣдъ слънце излизатъ по краищата на града, по бахчитѣ и градинитѣ, гдѣто яджтъ, пиятъ, пѣятъ и хвърлятъ пушки за да се пропхдатъ кръветѣ, които риятъ садовината прѣзъ лѣтото. На завръщанье откъсватъ връбе ни пръчки, съ които се препасватъ, за да бждатъ здрави и весели цѣлата година. По тая сжщата причина отръзватъ масуре отъ селимъ, та пиятъ тоя день вино и вода прѣзъ тѣхъ.

По селата сжщо тая утрень се ¹⁾ препасватъ съ връби, отъ които забождатъ и по кошаритѣ, по трѣлитѣ, по добитъцитѣ и пр.

Още отечеръ сръщу Гюргьовденъ овчаретѣ отлъчватъ ягнетата отъ овцитѣ, искарватъ ги на паша за единъ или два часа и на утреньта музжтъ овцитѣ по слѣдующий начинъ: Турятъ единъ уплетенъ отъ различни цвѣта вѣнецъ върху котела, въ който ще музжтъ, и най напрѣдъ промузватъ изъ продупченъ колакъ (хлѣбъ) или изъ сръбрень прѣстенъ, кого гото пускатъ у млекото. Слѣдъ това колака раздѣ

ватъ на овцитѣ, прѣстена на домакина, а вѣнеца туратъ на шията на овцата, която е първъ пѣтъ излѣзла на музеньето, и исхвъргатъ пушка, за да изгонятъ лошавинитѣ отъ овцитѣ.

Прѣзъ сѣщия тоя день крѣматъ овцитѣ съ тревы и билки, които бабитѣ още отъвечерь събиратъ по гората. На крѣмненето едно дѣте, или една стара жена се съблича гола и обикаля три пѣти овцитѣ, като взема на крѣстъ отъ три солища (крѣменъета) земя. Тая земя чуватъ до Спасовдень и при всѣко крѣмнение на овцитѣ туратъ отъ нея по малко, за да ги учуватъ отъ неприятели, които може да обератъ млекото имъ, както вѣрватъ това.

На Гюргьовдень се мѣратъ съ кантаръ, и то на сурово дърво, за да знаятъ колко оки тежатъ и колко оки сж притурили или оттурили отъ минжлата година.

Отъ Великдень до Гюргьовдень по селата ягнища не колятъ, нито яджтъ. Днесъ за първъ пѣтъ отъ тѣхъ колятъ курбане и вечерята цѣлото село се събира на угощѣние, което наричатъ *обща служба*. На тая служба всѣкой, който притѣжава овци, длъженъ е да донесе по едно ягне печено на ржженъ, по една грутка сирень, единъ хлѣбъ и варена пченица. Свещенника слѣдъ като благослови всичкитѣ принесени ястия, взима кожитѣ отъ закланитѣ ягнета, лѣвата плешка отъ всѣко ягне и урезници отъ всѣки хлѣбъ. Тогава всѣкой разрѣзва донесеното си ягне на двѣ половини, отъ които прѣдната половина задържа да си носи дома, а другата разноси по трапезата за яденъе. Колкото се отnosi до виното, което пиятъ тая вечеръ, побиратъ отъ всѣкого пари и го заплащатъ. На другий день ржженитѣ, на които сж печени ягнетата, занасятъ та ги забождатъ у нивитѣ, за да порасте житото колко тѣхъ високо.

Прѣзъ тоя день обикновенно отиватъ гдѣто има светени води (агизми), отъ които се миятъ за здравѣ и напредѣкъ. Тамъ по край тѣхъ оставятъ отъ себе си по единъ бѣдегъ, съ който мислятъ, че оставятъ всичкитѣ лошотии и хвъргатъ въ водата по една сребърна пара или каквато и да е друга сребърна монета. Тѣй на половинъ часъ къмъ юго-западъ отъ Кюстендилъ въ селото Грамаждано има светена вода, която се посѣщава тоя мѣсець отъ цѣлия градъ, както и отъ околнитѣ села, безъ разлика на Българи, Турци и цигани. На това мѣсто правятъ и молебствия, когато е суша прѣзъ лѣтото.

М А Й

Първий день отъ тоя мѣсець на св. пророкъ Еремия празнуватъ отъ змии и гущери; затова още отечеръ единъ отъ кѣщнитѣ взима лопата и ожегъ или двѣ желѣзни нѣща, съ които дрънка като обикаля около кѣщата три пѣти и вика: „Бѣйте*) змии и гущери, ютре е Ёремия: Ёремия по идѣтъ, а сви змии у мѣре.“

На тоя день по събѣдетѣ виатъ конѣе и виячитѣ лѣкуватъ болки отъ гърло или гуша, като трѣкатъ съ ржката си до три пѣти мадетѣ на коня и гърлото на болния. По нѣкои мѣста въ сѣщия день гърлото лѣкуватъ на запустели гробища съ яйце, което откакъ трѣкатъ три пѣти на гърлото и на земята, заравятъ го на онова мѣсто за да се зарови тамъ болестъта. Въ сѣщото врѣме на болния даватъ да пие вода, вземана отъ шуплъ орѣхъ или благуна (единъ видъ дѣбица).

*) Бѣйте — бѣгайте.

Това лѣкуванье се извършва повечето отъ стари жени, които сѫ вдовици или немжжени.

2-ий Май, или лѣтни св. Николая, селянитѣ празнуватъ въобще за полскитѣ сѣдби — да се не поврѣждатъ, за което и наричатъ тоя празникъ *Полярания*. На тоя день женитѣ обикновено правятъ подница, въ които печатъ хлѣбъ, за да сѫ цврѣсти.

Ю Н И Й

Презъ нощта срѣщу 24-ий Юний, или по-добръ Енювдень (рождество предтечево) нѣкои още вѣрватъ, че житата отъ нивитѣ имъ прехождали въ кошеветѣ или ханбаритѣ на магесницитѣ. Това обстоятелство най-много е забѣлежено въ селото Ранинци (Кюстендилско окр.), гдѣто всѣка година на тоя день житата отъ нивитѣ преминавали въ житний кошъ на магесницата отъ това село, по име *Велика цвѣткова*. Една година срѣщу тоя день презъ нощта селянитѣ отъ казаното село рѣшили да пазятъ житата си. Велика цвѣткова, както всѣка година тѣй и сега, дошла да обира житата имъ. Тя влѣзнала въ нивата на нѣкого си Колете, който по това врѣме се намиралъ тамъ, стѣлѣкла се гола, врѣзала на краката си една скута (престилка), която като сѫ влачи подиря ѝ, да стѣбира съ нея росата и ѝ изсажда въ своята нива за да ѝ роди повече; взела прочее сѣрпъ, съ който започнала да прожнуе (жъне) житото въ нивата на кръстъ отъ единия край до другия и на всѣко прожнуванье викала: „Добро вечеръ дедо Еню, оти *) ме не праща **) защо

*) Оти — Защо

**) Праща — питащъ

сѣм дошла.“ Коле, който я пазилъ отъ единия край на нивата, гледалъ, гледалъ, и най-послѣ се провикналъ: „*Защо куро ми си дошла чѣро*“ ***) и съ тоягата си пухъ по гърба ѝ. Слѣдъ това покаралъ да ѝ води въ селото, гдѣто като неискала да отиде, взелъ и отнелъ ѝ на рамената си гола. Събрало ѝ се цѣлото село като на мечка, сѣдили ѝ селски и пустнали ѝ като ѝ дали приличния урокъ да не обира вече житата имъ отъ нивитѣ.

Ю Л И Й

Прѣзъ тоя мѣсець празнуватъ и строго почитатъ отъ горѣщина три дни, именно отъ 15-й до 18-й, които дни затова и наричатъ *горѣшлици*.

Казватъ, че празнуването на тия дни било установено още съ врѣме, и забѣлежено било, че когато се работило въ тѣхъ, на нѣкои мѣста верѣдъ пладѣе се запалвали отъ слънчевата горѣщина и изгорѣвали до шушка: сѣната, житата и другитѣ сѣидби.

На 20-й того, на Илинъ-день, по нѣкои села селянитѣ колятъ курбанъ говеда и правятъ селска служба, като се събиратъ обикновенно около цръквата; а гдѣто нѣма цръква, на развалинитѣ отъ стари цръкви, или мѣнастирища.

Когато на Илинъ-день прогърми, казватъ, че орехитѣ и лешняцитѣ презъ тая година ще бждатъ шупливи (червиви).

На 27-й того, въ деня на св. Пантелеимонъ, или както по селата го наричатъ *Пантеле*, празнуватъ отъ гратъ. (панихиды)

Приказватъ, че на тоя день нѣкоя жена поискала да бере грахници, безъ да слуша съвѣтитѣ на

***) Чѣро — щерко, дѣще

Това лѣкуванѣ се изврѣша повечето отъ стари жени, които сѣ вдовици или немажени.

2-ий Май, или лѣтния св. Николай, селянитѣ празнуватъ въобще за полскитѣ сѣдѣби — да се не поврѣждатъ, за което и наричатъ тоя празникъ *Поларания*. На тоя день жититѣ обикновено правятъ подници, въ които печатъ хлѣбъ, за да сѣ черъсти.

Ю Н И Й

Презъ нощта срѣщу 24-ий Юний, или по-добрѣ Енювденъ (рождество предтечево) нѣкои още вѣрватъ, че житата отъ нивитѣ имъ прехождали въ кошеветѣ или хаубаритѣ на магесницитѣ. Това обстоятелство най-много е забѣлежено въ селото Ранинци (Кюстендилско окр.), гдѣто всѣка година на тоя день житата отъ нивитѣ преминавали въ житний кошъ на магесницата отъ това село, по име *Велика цѣткова*. Една година срѣщу тоя день презъ нощта селянитѣ отъ казаното село рѣшили да пазятъ житата си. Велика цѣткова, както всѣка година тѣй и сега, дошла да обира житата имъ. Тя влѣзнала въ нивата на нѣкого си Колете, който по това врѣме се намиралъ тамъ, съблѣкла се гола, врѣзала на краката си една скута (престилка), която като сѣ влачи подиря ѝ, да събира съ нея росата и ѝ искажда въ своята нива за да ѝ роди повече; взела прочее сѣрицъ, съ който започенала да прожнуе (жѣне) житото въ нивата на кръстъ отъ единия край до другия и на всѣко прожнуванѣ викала: *„Добро вечеръ дедо Еню, ъти *) ме не праща **) защо*

*) Оти — Защо

**) Праща — питащъ

сѣм дошла.“ Коле, който я пазилъ отъ единия край на нивата, гледалъ, гледалъ, и най-послѣ се провикналъ: „*Защо куро ми си дошла чѣро*“ ***) и съ тоягата си пухъ по гърба ѝ. Слѣдъ това покаралъ да ѝ води въ селото, гдѣто като неискала да отиде, взелъ и отнелъ ѝ на рамената си гола. Събрало ѝ се цѣлото село като на мечка, сѣдили ѝ селски и пустнали ѝ като ѝ дали приличния урокъ да не обира вече житата имъ отъ нивитѣ.

Ю Л И Й

Прѣзъ тоя мѣсець празнуватъ и строго почитатъ отъ горѣщина три дни, именно отъ 15-й до 18-й, които дни затова и наричатъ *горѣшлици*.

Казватъ, че празнуването на тия дни било установено още съ врѣме, и забѣлежено било, че когато се работило въ тѣхъ, на нѣкои мѣста верѣдъ пладне се запалвали отъ слънчевата горѣщина и изгорѣвали до шушка: сѣната, житата и другитѣ сѣидби.

На 20-й того, на Илинъ-день, по нѣкои села селянитѣ колятъ курбанъ говеда и правятъ селска служба, като се събиратъ обикновенно около цръквата; а гдѣто нѣма цръква, на развалинитѣ отъ стари цръкви, или мѣнастирища.

Когато на Илинъ-день прогърми, казватъ, че орехитѣ и лешняцитѣ презъ тая година ще бждатъ шупливи (червиви).

На 27-й того, въ деня на св. Нантелеимонъ, или както по селата го наричатъ *Пантеле*, празнуватъ отъ гратъ. (денежотъ)

Приказватъ, че на тоя день нѣкоя жена поискала да бере грженици, безъ да слуша съвѣтитѣ на

***) Чѣро — щерко, дѣще

мъжа си, че е празникъ и че не трѣбва да се работи. Тя тръгнала за означеното мѣсто, а мъжътъ ѝ се завтеклъ и преди нея се намѣрилъ въ средѣ гръсницитъ, гдѣто се отрътилъ съ голъ гжъ. Това явление твърдѣ много зачудило жената, която си помислила, че това трѣбва да е самия свети Пантеле, та захванала да се кръсти и да му се моли тъй: „Немдѣ *) си ме мило Пантелѣнце, братѣнце, не съм дошла да ти брѣа, но да ти обѣда само.“

А В Г У С Т Ъ

На 29-й того, въ деня на предтечевото усѣкновение, което по селата наричатъ *обсеченье*, постѣтъ и не пиятъ нищо, което има червенъ цвѣтъ, шаръ, като напр.: червено гроздѣ, червени дубеници, червено вино и пр. При това забѣлежаватъ въ кой день отъ седмицата се пада тоя празникъ, и прѣзъ цѣлата година въ него день не правѣтъ свадби, не кръщаватъ, на пѣтъ не похождатъ, овци не кръмѣтъ и не лѣчатъ и пр.

С Е П Т Е М В Р И Й

Първий Септемврий наричатъ св. Симеонъ и *нова година*. Въ тоя день орачитѣ засѣватъ нивитѣ си, като изнасятъ при черквата, или гдѣто нѣма черква въ средѣ село опредѣленното за засѣване жито да се благослови по преди отъ священника. Тѣ тръгватъ за нивитѣ утреньта, като забодватъ китки на челото си, както и на роговетѣ на воловетѣ, на ралото и ярема. За обѣдъ ядене имъ тамъ занасятъ.

*) Немдѣ — недѣй

Ония, които прѣзъ тоя день работихъ орачество, недаватъ да се изнесе вѣнъ отъ къщи главня, защото житото имъ, което идущата пролѣтъ ще се роди, ще бѣде главниво; освѣнъ това недаватъ никому: хлѣбъ, брашно, жито, въ заемъ и пр., защото се страхуватъ да не премине по този начинъ щастieto имъ въ другито. Нѣкои се боѣтъ тогава и отъ страненъ човѣкъ да не направи магия на сѣмето имъ, послѣдствие на което не оставятъ такъвъ въ къщитѣ си по това врѣме, както що е станало съ единъ кумъ, за когото приказватъ слѣдующето: Нѣкогашъ единъ кумъ отишелъ въ едно село да вѣнча една мома. Той отишелъ въ пролѣтъ и чакалъ тамъ до есенъ и да кръсти. Но понеже съ чаканьето си досадилъ на домашнитѣ, кумащинътъ му се оплакалъ отъ него на селскитѣ старѣйшини. На другий день било св. Симеонъ т. е. 1-й Септември. Утрѣ, казали тѣ, ще се изнася за посѣвване на нивитѣ сѣме и ще се благославя, вслѣдствие на което ваший гостъ, като страненъ, ще бѣде принуденъ да си излѣзне изъ селото. Въ сѣщото врѣме селскій протогерь викалъ тѣй: *„Бре сѣлянѣ чуйте мало и голѣмо, ютре рано че износиме на нивитѣ сѣме, да знаете, дека има ябанджия човек да си излази из селото ни, чухте ли?“* Кумътъ, щомъ се научилъ за горнето, изведнаждъ поискалъ да си отиде, но комащинътъ му не го пустиналъ, а го задържалъ да му гостува и тая вечеръ, та на другия день, понеже и той щелъ да изнася сѣме, искалъ да го турне между врекитѣ съ сѣмето и испроводи рано, за да го не видѣтъ селянитѣ. Кумътъ се съгласилъ на това, пренощувалъ въ къщата му за послѣденъ пѣтъ, и утринъта, турналъ въ една врека, изнесенъ билъ заедно съ другитѣ вреки, които предварително занесени били верѣдъ село, за да се благослови сѣмето и

тѣхъ. Селянитѣ въ това село имали обичай да благославятъ сѣмето и съ тояги, съ които като удрили по врекитѣ, думали: „*Да ти се роди ржж, да ти се роди ечмик, иченица, просо и пр.*“ Горкий кумъ принуденъ билъ да търни въ вреката тежкитѣ удари на селянитѣ, които го смазали съ бой и най-послѣ испратенъ билъ до край селото отъ кумашина си, комуто казалъ: „*Сѣ*) кумашины да ти се роди, се, само просо да ти се не роди;* (защото когато удрили съ тоягитѣ врекитѣ и казвали; „*просо да ти се роди*“, най-силно го удрили) „*ако бѣха пакъ ударили и за боб, тамо чеше**)* да ми е проб.“

О К Т О М В Р И Й

Тоя мѣсецъ по нѣкои мѣста наричатъ го *кратуненъ мѣсецъ*, защото тогава, като обератъ гроздѣто и направатъ отъ него вино, пиятъ го изобилно съ кратуни.

На 26-й того, на Митровденъ, обикновенно цѣниятъ слугитѣ си за цѣла година.

Ноемвр 27-й — нареченъ Мистровденъ, празнуватъ отъ поганци (мишки). Тоя день не смѣятъ у нищо да бъркатъ и всичко държатъ затворено, за да не се усилятъ мишкитѣ прѣзъ годината и имъ правятъ повреда.

Н О Е М В Р И Й

8-й Ноемврий, или Архангеловъ-день, отъ мнозина е обрѣченъ день за курбани, за които обикновенно колятъ овца или овенъ, и събиратъ се вечеръ

*) Сѣ — всичко

**) Чеше — щеше

на частни служби, като преминават врѣмето си съ свирни и пѣсни цѣлата почти нощ. На тѣзи служби преди всичко най-старий отъ събравшиѣ се взема нарочно приготвения хлѣбъ, називаемъ колачъ, съ запалена върху му восчана свещъ и разрѣзва го на кръстъ. При това разрѣзване домакинятъ държи крондиръ съ вино и пресипва съ него нарѣзания хлѣбъ, а домакинята съ ржѣтъ си отдолу събира разлѣтото вино и го прѣска на всѣкадѣ у кхщата, за да бѣде годината изобилна. Една отъ частицитѣ на хлѣба турятъ високо на една греда, за да бѣде тѣй възрастно житото. Слѣдъ това едно момче отъ кхщата взема крондирѣтъ, подава го съ ржкоцѣлувание на домакина, послѣ на по-старитѣ поредъ, за да пиятъ. Всѣкой, като взема крондира, благославя, а присѣдствующитѣ гологлави и застанжли прави викать аминъ. Благословията на всички въобще се състои въ слѣдующитѣ думи: „*Свети Ринеле, св. Николо и сви светци, помогайте намъ, почитаме Ви и сечеме колѣч, да се роди ржж до подѣ до подѣ* (до тавана); *сега со що можеме, а до година со що искаме; сега със крондир, а до година със бурила и бочви.*“ Тогава раздаватъ коливо, отъ което всѣки взема съ двѣтъ си ржѣ, за да бѣде тѣй житото изобилно и дума: „*колко зрна, толко стогове* (купа) *и здравъ.*“ Между веселитѣ разговори взиматъ дѣсената плешка отъ заколения курбанъ и по бистротата или тъмнотата ѣ, както и по различнитѣ ѣ знакове, отгадаватъ за щастieto на домакина.

Въ тоя мѣсецъ празнуватъ *вълчитъ празници*, които другояче наричатъ *Мратѣнци*. Тѣ държатъ една седмица, именно отъ 11-й до 18-й того. Това врѣме селянитѣ обладава страхъ и трепетъ толкова, щото не смѣятъ и да поменатъ за вълци; а

нѣкои баби превързватъ веригитѣ на оджака жмиш-комъ, за да бждатъ омагьосани и свързани на вълцитѣ очитѣ, ушитѣ, носѣтъ и пр., за което изговарятъ думитѣ: „сѣс очитѣ да не видат, сѣс ушитѣ да не слушат, сѣс носѣтъ да не надушат и воденичарски камик на шията им да порѣстне.“

Освѣнъ това, прѣзъ тия дни овци не лѣчатъ и не крѣмѣтъ и волове въ яремъ не упрѣгатъ. Овчаритѣ не събуватъ опинцитѣ (царвудитѣ) отъ носетѣ си, мжжетѣ оставятъ теслитѣ, сѣкиритѣ и другитѣ си работни сѣчива за сѣчене, а свръдлитѣ заврѣтени у дръво. Женитѣ сжщо оставятъ иглитѣ си въ заплетено и завезено; нови дрѣхи тогава не правятъ и не шиятъ, понеже мислятъ че тая дрѣха, която е направена прѣзъ тия дни вълцитѣ я били раскѣсвали. Съ една речъ всичко въ тия дни е въ почивка, дори и смѣтлицето (боклука) отъ кжщитѣ стои нехвърлено задъ вратитѣ.

Послѣдний день отъ тия празници наричатъ расиусъ. (отъ *расиване*)

ДЕКЕМВРИЙ

На 4-й того, день на св. Варвара, женитѣ не преджтъ отъ сипаница. Утренята варжтъ смѣсени въ едно: бобъ, леща, царевици, грахъ и други подобни. Отъ това вариво лѣкуватъ ония, които не сж лежали отъ сипаница, като имъ турятъ по нѣколко зърна на дѣсното колѣно да ги погълнатъ цѣли изведнѣждъ, за да може тѣй изведнѣждъ и лесно да прекаратъ сипаницата когато ги хване.

6-й Декемврий или *Николовъ-день*, понеже се пада прѣзъ Коледнитѣ пости, нѣкои правжтъ служба (служатъ) тоя день по домоветѣ си съ риба, което жужене е обѣщано да се прави всѣка година, или

отъ самия домакинъ, или отъ неговитѣ прародители. Утрѣшний день подиръ Николовъ-день наричатъ *Никѡлина пѣтерица*.

— На 9-й того, празнуватъ св. Анна или *Янино зачѣнье*. *) Тоя день забѣлжаватъ какъвъ човѣкъ ще подлази утреньта кѣщата, добръ или лошъ, и спорѣдъ него заключаватъ, какво ще бѣде щастието на кѣщата прѣзъ цѣлата година. Освѣнъ това, вардѣтъ се тогава отъ учинка на магии, както и отъ обиране млекото на краенгѣ и овцитѣ; за това именно женитѣ още съ врѣме распитватъ да узнаятъ кога се пада тоя день.

На 20-й, въ деня на *Инаговъ-день*, утреньта метѣтъ оджацитѣ си отъ сажди, както и на 1-й Марта, като исхвърлятъ саждитѣ на раскрѣстѣ (крѣстоцѣтища) или улицы заедно съ метлата, за да бѣдѣтъ захвърлени тѣй бѣлхитѣ прѣзъ лѣтото.

Отъ тоя день до Божичъ или Коледа, и днесъ по нѣкои села отъ Изворската околия момчетата, които ходѣтъ отъ кѣща въ кѣща за честитяване празника, пѣятъ слѣдующата песень:

Добри са ни госѣ дошли коледжанѣ

Сѣстро Пѣтро Колѣде.

Що сѣ криеш зад майка ти, Колѣде,

Ние не сме зговорници, Колѣде,

Ние сме Ви абърджии, Колѣде,

Голѣм сме Ви абър **) донели

Сестро Петро Колѣде.

Крави Ви се истели'а, Колѣде,

*) Зачѣнье — зачатие

**) Абър — хаберъ, извѣстие

Кози Ви се искози'а, Коледе,
Овни Ви се изягни'а, Коледе,
Ждребци Ви се ождреби'а Коледе,
Сѣ ждребчѣта пастушѣта, Коледе,
Сѣ ягнѣта ваклушѣта, Коледе,
Сѣ ягнета бръдоножки, *)
Сестро Петро Коледе.
Навези ми, Коледе,
Десно крило, Коледе,
Да прелетим, Коледе,
Онай странѣ, Коледе,
Да набѣрем вито прукѣ, **) Коледе,
Да заградим сиво стадо, Коледе,
Да намузѣм чебрѣ ***) млѣко, Коледе,
И чебрици, Коледе,
Да обаням ****) млада Бога
И Божича, Коледе.

На 24-ий Декемврий предъ Божиць женитѣ три пати хранятъ кокошкитѣ съ зайчеви лайна за да носятъ яйца презъ годината; освѣтъ това забикалятъ ги изоколо съ вѣже за да се завръщатъ вѣкога у дома, кога сж на махала. Жената, която готви и меси тогава за бждний вечерь, цѣлия день не хваща съ ржцѣтъ си дърва, за да се не хващатъ лѣте кошаретѣ у дървета.

*) Бръдоножки, бръдести, -- ягнета и овни съ увити рогове.

**) Прукѣ — прѣгии

***) Чебрѣ — чаборѣ, ведро

****) Обанямъ — оклям

БЪДНИЙ ВЕЧЕРЬ.

Бъдний вечерь наричатъ вечерьта сръшу Рождество Христово (25-ий Декемврий). Тая вечерь правятъ тъй: преди всичко наклаватъ голѣмъ огнь на огнището и туратъ по край него да се обгорва презъ цѣлата нощъ едно голѣмо дърво, називаемо *Прекладникъ*. Внасянето въ къщи на тоя прекладникъ става по слѣдующий начинъ: Най старий отъ къщата излиза вънъ и тръкалийки прекладника къмъ огнището, поздравява всички съ думитъ: *Добро-вѣчеръ, дошел бъдний вечеръ, по'валила се година съ дъчица, съ прасѣйка, съ ждребчета, съ телета, съ млади яненца, яренца и шленца — тжжж-тжжж бабини шленца — по село одимъ, а у кутъ носимъ.*“ (Кутъ наричатъ горний край на огнището). Всички викатъ аминъ. Слѣдъ туранье прекладника на огнището, най старата жена въ къщи прѣска съ жито у дървата на огъня, за да бѣде годината изобилна.

Вечерьта, като туратъ трапезата, нареждатъ върху нея разни постни ястия, като: хощавъ, зелникъ, бобъ, леща, орехи, ябълки, чесновъ лукъ, конопно сѣме, смокви, едно погаче, въ което замѣсватъ сребрна пара, и единъ голѣмъ хлѣбъ, когото наричатъ *бъднякъ* и, възъ когото рисуватъ различни нѣща спорѣдъ художеството на домакина. Тай напр. Ако домакина е шивачъ, изрисувватъ игла, напръстѣкъ, ножици; ако е орачъ — волове, рало; ако ли е пастиръ — овчаръ съ стадото и пр. На бъдняка запалватъ и една восчена свещъ, недогорѣлата частъ отъ която чуватъ, та я палятъ на сито прѣдъ облакъ, когато вали гратъ. Чуватъ сжщо отъ смоквитъ за лѣкъ отъ благата рана; а отъ темяна, съ когото прекадватъ трапезата, оставятъ да кадятъ презъ летото ко-

шеритѣ. Между това отъ тогава до новата година орехи не ядѣтъ отъ рани.

Преди да сѣднатъ да вечератъ, най старий у кѣщата взима наредената трапеза на главата си и заобикаля съ нея три пѣти кѣщата, добитѣка и кошеритѣ. Презъ врѣме на обикалянето, на три мѣста сѣднува и съ високъ гласъ изговаря и повтаря думитѣ: „Ела Боже да вечераме, донели сме ти вечера да вечераш.“ При това прибавя. „Ела и ти облаче да вечераш, донели сме ти вечера, сега те викаме да вечераш, а нѣ лето очи да ти невидиме, йди у пуста гора при диви зверове, дека цетелъ не поѣ, дека яне не блѣне и пр. Около кѣщи, добитѣка и кошеритѣ забикаля отъ магии и едно дѣте или една мома, която взима просо въ себе си и прѣска отъ него по всички страни, като казва: „Кой може да изброи тия зърна, той че може да ни учини маджия.“

Слѣдъ това като насѣдватъ всички около трапезата, домакинѣтъ наченва да чуни всѣкому по една часть отъ погачето съ сребрѣната пара; той най напрѣдъ отдѣля една часть за Св. Богородица, послѣ за кѣщата, за сѣпруга си, за дѣтцата си, за добитѣцитѣ, нивитѣ, слугитѣ, и пр. Всѣкой като вземе частицата си, търси парата и въ чиято часть са намѣри, той ще бжде щастieto на домакинитѣ прѣзъ всичката година. Доклѣ вечератъ, който кихне дару ва го домакина съ нѣщо; ако иматъ мома за женене, искараватъ я тогава вънъ отъ кѣщи за да чуе, отъ коя страна най напрѣдъ ще задаятъ кучетата и отъ гдѣто чуе лаянието имъ, отъ тамъ мислятъ ще излѣзне щастieto ѣ за женене.

Между друго за да познаятъ да ли настѣпающата година ще бжде изобилна или не, угорватъ на огъня една подница, туратъ въ нея живи жарки (у-

горели въглища), всѣка отъ които наричатъ за различни нѣща, като: за пченица, за ржжъ, просо и пр. и ги покриватъ съ връшникъ. На другия день откриватъ подницата, и които жарки виждатъ степени и бѣли, тълкуватъ, че ще има изобилие прѣзъ годината отъ нарѣченихъ съ тѣхъ нѣща, а които не сж степени и сж црѣни, не ще има изобилие отъ нѣщата, за които сж нарѣчени.

Всички домашни тогава си постилятъ слама, на която спятъ исполегнали все на една страна, за да бѣде житото имъ тѣй полегато кога го женатъ.

Тая нощъ ако небето е ясно и звѣздитѣ сж свѣтликави, тълкуватъ, че ще е изобилна въобще годината; ако ли е облачно, не ще е изобилна.

25-й Декемврий

(РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО)

На 25-й Декемврий, или въ деня на Рождество Христово, оня, който се събуди най-рано отъ всички въ къщата, излиза вънъ, и като взима шумка или гранка, при възвръщанието си вжтрѣ поздравлява всички съ думитѣ: „Добро-утро, дошел, Божичъ, по'валила се година със дечица, със прасчинка, със ждребченца, със млади теленца, яненца, яренца и пр.“ и хвърля шумката или гранката у кутъ. Тогава по-старитѣ се събуждатъ и всѣки единъ отъ тѣхъ започина да прави сжщото. Между това единъ отъ домашнитѣ взима прекладника и расцапва го на двѣ полутини (половини), отъ които едната оставя за клинѣ на ралата, а другата занася у оная нива, която не ражда, и тамъ, като я забожда, съ високъ гласъ се провиква три пѣти тѣй: „Колку у мене глас, толку на нивата клас;“

и слѣдъ това хвърля пушка, за да изгони лопевинитѣ отъ нивата.

Тоя день утринята врѣзватъ на всеко овоцно дърво отъ сламата, на която сж спали миналата нощъ, за да роди много прѣзъ годината; а заедно съ това взиматъ съ себе и сѣкира, съ острото на която като намахнуватъ на всеко дърво, казватъ му: „да родиш, да родиш.“

Въ Кюстендилъ днесъ малкитѣ дѣца ходятъ по кжщата за поздравление празника и пѣятъ; „Христосъ раждается;“ а по селата отъ третий день на Рождество до Иванъ-день ходятъ коледжанье или Джамаларе, които сж отборъ една дружина, всичкитѣ облѣчени въ скъсани дрѣхы, съ дървени маски на лицата си, съ мустаци и бради отъ ярци и съ лисичени или говежди опашки отдира си.

Между това иматъ на главитѣ си цѣли кожи и възъ себе си окачени клопатаре, звънци, сабли отъ дърво и разни нѣща, а въ ржцѣтѣ си държатъ голѣми топузе, съ които намахнуватъ на минующитѣ покрай тѣхъ. По такъвъ начинъ маскирани, отъ тѣхъ бѣгатъ дори и най-злитѣ кучета, като ги видѣтъ. Всека такъва джамалареска дружина води съ себе едно младо момче, което облича сжщо като невѣста и накутва го съ всички бѣлила и червила. Съ това момче тя (дружината) произвежда разни комедии: Предъ всека кжща го вѣнчава, захрипува го, хвиска му като конь, лае го като куче и пр. Въ всека кжща такива джамаларески дружини подаряватъ: хлѣбъ, сиренъе, сланина, брашно, жито и пр. Подаренитѣ нѣща полагатъ на трапеза, около която играятъ, и слѣдъ това като застанватъ прави, единъ отъ тѣхъ (джамаларетѣ) изговаря слѣдующата благословия:

„Скочи Боже та поможе
Дека путу путува'ме
Дека тргу тргува'ме
На полѣ бе'ме брзи,
А на гора вещи.
Стигна'ме Бога
И светого Иована
Дека дѣле'а
Сребро и злато;
Свети Иован кого дарува
С' шапа, кого с капа,
А нашего домакина
С гулемата шиничина.
Викайте Аминѣ.“

«Всичкитѣ климайки глави викатъ „Аминѣ“».

„Ова жито чисто пречисто
От гра'орика от трторика
От зла трава подланица
Що боде женитѣ у дланове
И ги пуди при люлките,
А у люлките мужки деца
С сребрни крстовци
Викайте Аминѣ.“

Оваа погача
Чиста пречиста
Коя я месила

С синове се подносила
Какò на крщенѣ
Така и на плѣтиво
Како орел височинòм
Како риба длбочином
Како Вук якотом
Како лисица 'итрином
Како заяк брзином
Како мечка страпином
Како срна бегачи и пр'ачи
Како паун с шарени перя
Како пауница съ шарена главица.
Викайте Аминъ.

Ова повѣсмо длговѣсмо
Длго било како деда
Тънко било како баба;
Посеял го деда на лесѣще
Израсло е и прерасло
От сто грсници едно зрно
Немало кой да го пази
Исключвала го црноморска грлица,
Па отишла под воденица за водица.
Вишла я баба, казала деди:
Земал деда кичина, а баба фурчина,
Та я ударил деда по тртичина;
Она летеечи предеечи преко Црно-Море
Заръчала поръчала
Да ѝ прати деда лек.

Деда рекъл: кога ву пратж я лек
Тогава она да види век.

Викайте Аминъ.

Овая грутка сиренъе
Колку е прешла могíли,
Толку на домакина кобили;
Колку ридíни,
Толку волíни;
Колку по планината белутцí,
Толко на домакина булюци.

Викайте Аминъ.

Овая парíца
Мѣдена парица,
Ако ли е сребрна,
Деца̀ си играли по бунъище
Със сребро и злато;
Ако ли е црвена,
Црвени му двори и обори
И немало дека говеда
Да му станат,
Та зема̀ деда кичíна
А баба фурчíна,
Искара̀'а ги у планина̀,
Тамо летува̀'а
И презимува̀'а,

Напролет ги докара'а
По свака крава и телѣнце
А по бѣко две:
Едното деди,
А другото баби.
Викайте Аминъ.

Да чува Господ
Отъ туня бедѣ,
Отъ зла срека,
Отъ дълги тояги,
Отъ тесни сокаци
И отъ лисичи мунафлѣжи,
Отъ пьяна женѣ
И отъ бесна свиня.
Излѣзнала една дива вепретина
Завртѣ се на'еро и наперо
Та закачи нашата невѣстица
Отъ край до край....сѣ една дупка.
Дайте жени и невести
Коя конецъ, коя власокъ,
Ако биде биде, ако нѣ,
Друга че тражиме.
Викайте Аминъ.

Свѣри свирче,
Свирѣли ти дечица по Романія.
Прибирай Прибѣславе,

Прибѣла ти се мртва кос под нос
Та не можѣл на лет
Вода да се напиѣш,
А ишел дѣка жени прали
И дѣка гуски срали.
Викайте Аминъ.

II. Днитѣ на седмицата и тѣхното значение.

Презъ всичката година срещу срѣдитѣ и петъцитѣ отечеръ женитѣ, както и шавачитѣ не работѣтъ отъ очеболъ и отъ халосванье, а въ редовнитѣ седмици празнуватъ благитѣ срѣди и петъци цѣль день.

Въ вторникъ и сѣбота на пѣтъ не походятъ, дрѣхи не кроѣтъ, къщи не заправятъ, не се годѣватъ, нито никаква нова работа захващатъ, защото тия дни отъ седмицата не били щастливи. Нова работа и прѣдприятие започеватъ обикновенно въ понедѣльникъ, срѣда и петѣкъ.

Днитѣ на седмицата наричатъ както слѣдва:

Понедѣльникъ—Поседѣльник

Вторникъ—Запѣрник

Срѣда—Непрѣда

Четвъртокъ—Запѣрток

Петѣкъ—Омиос

Сѣбота—Оплетос

Недѣля—Хайде на пазаръ

III. Прокобения за врѣмето.

Заковетѣ, по които простия народъ прокобява за доброто или лошо врѣме, състожатъ въ нѣкои природни явления или дѣйствия на животнитѣ и птицитѣ. Такива знакове сж много. Ето нѣкои отъ тѣхъ:

Бученъето на рѣкитѣ по долинитѣ предвѣщава врѣме добро, а бученъето имъ по полетата—врѣме лошо.

Захожданъето на слънцето вечеръ у облакъ показва, че врѣмето ще се развали, а захожданъето му безъ облакъ—че ще се поправи.

Когато вечеръ късно пропѣжтъ петлитѣ, значи променяване на врѣмето отъ зло на добро и наппротивъ. То значи още появяване болѣсти въ оная мѣстность, или раждане дѣте.

Кога зимѣ котката (мачката) си запича гърба до огъня, показува мразъ.

Чавки ако лѣтатъ въ купъ на самъ на тамъ по въздуха, ще има вѣтъръ или снѣгъ.

Жаби кога крѣкатъ, на дъждъ е.

Кога вали дъждъ, а въ сжщото врѣме грѣе и слънце, казватъ мечка се жени.

Свинята кога иде отъ паша и много квичи, показува голѣмъ мразъ; ако ли носи въ устата си сламорѣкъ, показува безъ друго развалено врѣме.

Нѣкогашъ единъ турчинъ отишелъ на гостѣ въ една попка къща, гдѣто свинѣтѣ уносили сламорѣкъ въ кочината, и по този случай домашнитѣ ся надѣяли, че ще се развали врѣмето; той имъ казалъ че нѣма да се развали, спорѣдъ както му съобщилъ билъ за това тѣхния ходжа. Но случило се на другий день да вали снѣгъ и тогава турчина призналъ, че поповитѣ свинѣ повече знаатъ отъ тѣхния ходжа.

Когато вечеръ небото е цървено отъ кѣмъ Истокъ, скоро ще има вѣтъръ.

Когато бухела буха у осое срѣщо Югъ—скоро ще вали снѣгъ; ако ли буха срѣщо Сѣверъ, показва врѣме добро.

Когато шумата на тополитѣ отпадне по-напрѣдъ отъ долу, значи че тежкото зиме тая година ще бжде изначало; ако ли отпадне по-преди отъ върха—въ края.

Това сѣщето доста ясно се распознава и отъ свинската слезка, която ако е по-дебела отъ предний край, тежката зима дохожда изначало; ако ли дебелината ѝ е отъ задний край, лютата зима трѣбва да се очеква въ края на зимето.

Когато рацитѣ излизатъ изъ водата на сухо, значи буря и лошо врѣме.

Кога шумата на дърветата по горитѣ захване да червенѣе първо отъ върха, показва, че дебели снѣгове ще има прѣзъ зимето.

Когато отъ валянье на дъжда ставатъ кламбурци (мѣхурчета) показва, че дъжда ще е продължителенъ.

IV. Гратъ и суша.

Лѣтно врѣме когато се задале нѣкой облакъ съ гратъ и грѣмьвица, изъ селото излиза една стара жена, която, съблѣчена гола и взела съ себе запалена свещъ зачувана отъ бѣдниятъ вечеръ, нѣколко червени яйца, боядисани на Великий-четвъртъкъ и едно сито, потръккуе срѣщо облака да го върне и вика: *р. 12.*
„Взрни се, върни се облаче джермане, и ѣди дека е пуста гора, дека са дивни зверове дека човѣкъ не бди, дека ител не пое, дека яине не блѣе и пр.“

Тогава палятъ и слама по улицитѣ, хващатъ свинѣ да квичатъ (пвичатъ) и отъ всеѣкадѣ хвърлятъ пушки сръщо облака, за да го уплашатъ и пропхдатъ заедно съ него и орлитѣ, които ужъ прѣдвождали градушката.

Въ врѣме на суша събиратъ се нѣколко момичета, да ходятъ изъ село на богомолствие за дъждъ. Между тѣзи момичета, които наричатъ *додулицы*, избиратъ едно момиче сираче безъ родители, обличатъ го въ дрипави дрѣхи, укичватъ го отъ главата до краката съ различни зелени трaви, като: бурянтъ, бжътъ, цвѣтъ и пр. и даватъ му въ рѣцѣ едно котле съ вода, съ която ржси (прѣска) гдѣто минува. Дружкитѣ му ежщо носятъ въ грънци вода, съ която отъ врѣме на врѣме го посипватъ, както и всичкитѣ селски жени, предъ кжщата на които се спиратъ; последнитѣ го посипватъ съ бутинъ (бутинка, въ която биятъ млеко) за да се съсипе толкова изобилно дъждъ отъ небото. Това си шествие казанитѣ момичета продължаватъ, като повтарятъ и пѣятъ слѣдующата пѣсенъ:

„Да зарѣси ситна роса
Ай додуле вай додуле,
Дай Боже дош.
Да се роди жито прѣсо
Ай додуле вай додуле,
Дай Боже дош.
Отъ орача до копача
Ай додуле вай додуле,
Дай Боже дош.

V. РАЗНИ ВЪРВАНИЯ.

Пролѣтно врѣме кога се появи кукувицата, всѣкий се пази отъ нея да го не трути или закука т. е. да не чуе за пѣрвъ пѣть на гладно сърдце куканьето ѝ, защото това не предвѣщавало добро. Майкитѣ особно по това врѣме строго вардятъ дѣцата си да не излизатъ заранъ вѣнъ преди да похапнатъ нѣщо, а при това връзватъ имъ на рѣцѣтъ по една сръбърна пара, за да ги не закука кукувицата. Нѣкои майки когато даже ще пречестяватъ дѣцата си, за единственната тази причина даватъ имъ по нѣщо да хапнатъ. Веднѣждъ една жена отъ селото Ржсово (Кюстенд. Окр.) като отвела дѣтето си въ черква да го пречести, попиталъ я свещеника да не би де е яло нѣщо, а тя отговорила: *„хаинѣло е трошка за от кукувица само.“*

Кога нѣкой пие цигара и му прѣщи тютюна, ще взима пари.

Кога нѣкого сѣрби лѣвата шѣпа, сѣщо ще взима пари; но ако го сѣрби дѣсната — ще дава.

Кога нѣкое куче отъ кѣщи постоянно нѣколко врѣме вие, то въ тая кѣща ще се случи нѣкое зло или може да умре нѣкой отъ нея.

Кога нѣкое дѣте захване да яде лѣжечкомъ, казватъ ще остане сираче; ако ли лѣжечкомъ брои вечеръ звѣздитѣ, то ще му излѣзатъ брадавици.

Котка ако хване да се лиже (мие) значи, че ще дойде въ кѣщи гостъ.

Сврака сѣщо въ двора на кѣщата ако крека, гостъ ще дойде.

Гарванъ ако граче, ще псовише добиче.

Когато трѣгне нѣкой да иде на печалба, забѣлежатъ какъвъ човекъ най-напрѣдъ ще го сръщне: ако човѣка е съ пълно, то и той отъ печалбата ще

се върне пленъ; ако ли е празенъ — напротивъ. Освѣнъ това сипватъ подиръ него и вода, за да му тече като вода печалата; сѣщо не затварятъ по него уличнитѣ врата, за да му се незатваря печалбата никадѣ. Оня, който ще отива на печелба, най-добрѣ е, казватъ, свиня да го срѣщне, та както тя съ дурлицата си все на напръдъ рие земята, тѣй и неговата печалба на напръдъ да отива.

Когато пхтува нѣкой отъ кѣщи, за да му се не случи нѣкое зло, домашнитѣ не работятъ при захожданье на слънцето вечерь.

Когато привечерь говедата се завръщатъ отъ паша и рикать, ще има по тѣхъ болѣсть.

Въ всѣка кѣща вѣрватъ да има по една голѣма змия, която си е домакинка на кѣщата. Тя не ухапвала никога, ако я не закачатъ, и жилището ѝ повечето било около огнището, или въ главнитѣ основи на кѣщата.

Живакъ ако се покаже въ нѣкоя кѣща не било на добрѣ — отъ такъва кѣща, казватъ, нѣма хаиръ; затова често я напускатъ и се преселватъ въ друга. Нѣкои, когато сѣ покаже живакъ въ кѣщата имъ, посипватъ го съ супрашка (горѣнъ пепелъ) за да изгори. Живакътъ всѣкога се напраца отъ неприятели. За живакъ зематъ и едни лѣскови ситни лугавчици.

На пролѣтъ човѣкъ за пръвъ пхтъ като види разцѣвтена любичка, казватъ, че трѣбвало съ уста да я откине, за да го не хваща гърло прѣзъ годината.

Кога се хване нѣкой за гърлото, хуква си на ржката, за да го не хваща гърлоболне.

Двама човека въ едно и сѣщото врѣме не пиятъ вода, за да не умратъ заедно, особено ако единия е по-младъ отъ другия.

На която кѣща застане орелъ или щъркелъ,

или пакъ кукумявка замяуче, казватъ, че тая кѣща ще запустѣе.

Когато нѣкой изуе общата си и случайно или безъ да забѣлежи, постави ги единъ възъ другъ, значи ще пѣтува на нѣкадѣ.

Кога скакалци въ голѣмо множество пѣтуватъ къмъ нѣкоя страна, вѣрватъ, че ще има война.

Когато дѣцата събиратъ на купове пѣсѣкъ, казватъ, ще има изобилие: а когато играятъ съ тояги като съ пушки — война.

Когато кокошките легатъ на леглата си рано, предвѣщава скѣпотия, а когато късно — евтиния.

Ако кокошка пропѣе съ петлитѣ заедно въ нѣкоя кѣща, вѣрватъ, че отъ тая кѣща ще умрѣ или човѣкъ или добитѣкъ; за това изведнѣждъ такъва кокошка заколватъ, за да се сбѣдне злото на нейната глава.

Когато вечеръ пропѣе единъ само петелъ, слѣдъ това куче нѣкадѣ пролае, вѣрватъ, че ще умре нѣкой отъ кѣщата, гдѣто то е пролаяло.

VI. НАРОДНИ ЛѢКУВАНИЯ.

Проститѣ вѣрватъ, че болѣститѣ сѣ живи сѣщества, които въ видъ на жени съ рошави косми и съ стрѣлки въ гърненца ходятъ отъ едно мѣсто на друго и нападатъ на човѣка и на добитѣка, та ги стрѣлятъ и мѣчатъ. Приказватъ, че мнозина стари сѣ ги виждали такива, както на сѣнъ, тѣй и на ябѣ. Зимно врѣме особно чували имъ и гласа прѣзъ нощъ, когато вили, като ги лаiali кучетата. Нѣкои отъ болѣститѣ носили съ себе си дѣца. Тѣзи дѣца по нѣкога оставяли на особни мѣста и много пѣти съ тѣхъ селянитѣ злоупотрѣбѣвали, за това и постраждали.

Когато нѣкоя болѣсть по селата владѣе, жени-
тъ въ кѣщи нищо не работѣтъ за да не разсърдятъ
болѣстьта; особно у вълна не брѣкатъ, за да ѝ не
развалятъ леглото, което мислятъ да е тамъ. „Азъ,
казватъ, майчицата наша дека е спала.“ Нѣкои ѝ
носятъ и ястие, което оставятъ на особно мѣсто, за-
едно съ една чаша вода и свещъ. Тогава въ кѣщи
не колятъ кокошки, нито друго животно, а при това
и не пержатъ съ врѣла вода, за да не попаратъ съ
нея болестъта или дѣтето ѝ, за което тя отпослѣ се
врѣщала разсърдена, та истребвала всички отъ кѣщи.

Между това намиратъ се хора, които не се бо-
ятъ отъ болѣститѣ, а ги пропжждатъ. Такъвъ бѣ де-
до Спасе Банковъ отъ село Драгулевци (Изворска
Околия), който умрѣ на 1875 година. Него го ви-
каха по цѣлата почти Изворска Околия да пропжж-
да болѣститѣ отъ кѣщята. Пропжжданъето му се съ-
стоеше въ това: Нагрѣваше въ огъня добръ една жѣ-
лезна лопата и ставаше съ нея да търси болѣстьта
по вълната, по дрѣхитѣ и пр., като ѝ викаше: *Кѣ-
мо те черно, отъ дека си дошла да си идеш,
измѣзи отъ кѣщята ако си тува, видиш ли све-
тлата ми лопата, сега те изорѣх.*“ Въобще по
селата когато се разболѣе нѣкой, лѣкаръ не трѣсѣтъ
за него, а привикватъ свещеника, ако има такъвъ
на близу, да му почете; и въ случай, че отъ
четенъето не му замине до другия день, извед-
нѣждъ трѣсѣтъ лѣкъ по вражалици, були, ходжи
и цигани, които имъ даватъ за испѣление нѣкакви
трѣвки (билки) да се каджтъ съ тѣхъ; вода, съ която
да се посипватъ; муски да носятъ, и най-сетѣ ѳло-
во или восѣкъ имъ топѣтъ, за да видѣтъ на какво
мѣсто сж срали (подъ глокъ или нишокъ), кѣдѣ сж
наждрапали (нагазили) и ще ли да останѣтъ живи,
или не. Ако е да се посипватъ съ вода или да се

каджтъ съ травки, то това го правѣтъ обикновенно на раскрѣстѣ (крѣстопѣтъ), за да може прѣзъ нощъ нѣкой като минава прѣзъ лѣковитото мѣсто, да го нагази и отнесе съ себе болѣстѣта. Въ случай, че минающия съгледа поменатото мѣсто, заминава го и плювнува каджъ него.

Почти всѣкаджъ има хора, които се ползуватъ отъ сѣувѣрието на проститѣ, като ги лѣжатъ, че ужъ разбиратъ да цѣратъ болѣститѣ. Такъвъ е Шехъ Ахмедъ Ефендия въ градъ Кюстендилъ. *) При него и днесъ отиватъ катадневно Турци и Българе за исцѣление на всѣкаква немощъ, както и за растуриание на учинени магии. Нѣкой той маже съ масла, на нѣкои връзва аймалии на шията, на трети дава написани хартички, съ които да се каджтъ и на други за треска завръзва на рѣцѣтъ имъ единъ конецъ, който стои до гдѣто заmine болѣстѣта. Най интересното е, че той за исцѣление чете и на болни животни. Тѣй на 1879 година Иванъ Каровъ отъ Кюстендилъ е водилъ при него магарето си да му чете, понеже падало отъ вѣнъ, и е исцѣлело. Сѣшото направилъ и Кондураджията Блажо тоже отъ Кюстендилъ съ своето болно магаре; но четеньето на това послѣдното непомогнало, защото трѣбвало по съ врѣме да му се чете.

Съ такива срѣдства проститѣ цѣрѣтъ въобще болѣститѣ. Но има болѣсти, които въ частности различно цѣрѣтъ, каквито сѣ слѣдующитѣ.

І. ГОВЕЖДАТА БОЛѣСТЬ.

Както отъ чумата и сипаницата, тѣй и отъ го-

*) Когато книгата ни бѣ подъ печатъ, тоя Турчинъ умрѣ.

веждата болѣсть по селата много се страхуватъ. Когато въ нѣкое сѣло се случи да измрѣтъ говедата и останатъ само нѣколко телца, селянитѣ наскърбени и разядосани събиратъ се въ нѣкоя механа, и като взематъ съ себе, кои дървета, кои шипове, кои пушки и пр. съ псувни и викове трѣгватъ отъ къща въ къща да търсатъ ужъ болѣстѣта за да я пропѣднатъ. Тѣ истришатъ гдѣто намиратъ дрѣхи и вълна, мушатъ по сламитѣ и по кюшетата, като викатъ: „*камоте черо, ебазъ те у бучавата глава, отъ дека си дошла да си идеш: камо воловцитѣ, шо да правиме сега.*“

Тогава околнитѣ села захващатъ да лѣкуватъ своитѣ говеда по слѣдующий начинъ: прокопватъ земята изъ подъ нѣкой брѣгъ, който се намира помежду два селски синора (предѣли), изгасватъ всичкитѣ огнече у селото, въ което лѣкуватъ говедата, както и по синора му. Слѣдъ като се увѣратъ, че нѣма нигдѣ огънь, взиматъ двѣ ясенови дървета и отъ търканието имъ добиватъ новъ огънь. Съ този новъ огънь запалватъ чешликови дърва и отъ двѣтѣ страни на казаний брѣгъ, като оставятъ до тѣхъ и по една черепка съ катранъ. Оставятъ сѣщо отъ едната страна на брѣга мжжъ, а отъ другата жена, които сѣ едноимци, като напр. Стоянъ и Стоянка, Иванъ и Иванка. Тогава захващатъ да прокарватъ изъ подъ брѣга говедата, всѣко едно отъ които поменжитѣ едноимци закижатъ съ главия отъ огъня, намацана въ приготовления катранъ. Веднага слѣдъ това кърматъ говедата, като турятъ у кърменьото имъ и различни билки, както и скълцани кокали, взети отъ Еврейски гробища или състоящи отъ първородно дѣте.

Нѣкои пакъ срѣщу тази болѣсть употребяватъ слѣдующия лѣкъ: Прокарватъ говедата изъ подъ пояса на жена, която е раждала изведнѣждъ три дѣ-

па. Този поясъ вардѣтъ като нѣкоя светиња, и за прекарването прѣзъ него говедата, плащатъ на притѣжателката му какво-годѣ възнаграждение.

2). СУГРЕБИ.

Когато отъ възпаление на кръвта стане изсипване по тѣлото на човѣка, отъ което болния захваща силно да се дращи, казватъ, че е нагазилъ сугреби т. е. нагазилъ е сутринъ, до като не е огрѣяло слънцето, нѣкое мѣсто, одращено съ ноктитѣ на нѣкое куче, или вълкъ, лисица, котка, жаба и пр. Тая болѣсть бабитѣ лѣкуватъ съ препалване загребци (кълчища) които нареждатъ около болния и ги запалватъ, като ежщеврѣменно ги дращатъ или съ ръцетѣ си, или съ гребенци, или съ вѣнчална кръпа, тель и пр. и му баѣтъ така: „Ако е отъ *вук-ухаа*; ако е отъ *куче-их бре*; ако е отъ *лисица-бре* ама *чѣрица*; ако е отъ *мачка-ишѣт*; ако ли е отъ *жаба-крее-крее*.“

Нѣкои пакъ лѣкуватъ болния като го качватъ голъ на високо дръво или на кочина, отъ гдѣто вика: „*Олеле отъ чужда жена*“ или ако е жена, „*олеле отъ чужди муж*.“ Тѣзи думи болния изговаря до три пѣти, и то съ високъ гласъ, за да го чуѣтъ отъ страна нѣкои, та тѣй да се хване лѣка и исцѣлѣе.

3) ЧЕРВЕНЪ ВѢТЪРЪ (ЕРИЗИПЕЛЪ.)

Червенъ вѣтъръ наричатъ оная болѣсть, която нализа повече по лицето на хората въ червенъ отокъ, безъ да пуца върхъ като други пѣпки. Отъ тая болѣсть женитѣ препалватъ болния съ загребци, както се каза за сугребитѣ, прѣскаатъ го съ студена вода и му баѣтъ така: *Невестица го е запалила съ црвен*

бин и със црвена свилица, а мама го е уласила със зелена травица и със студена водича“, слѣдъ което и двамата (лѣкарина и болния) плюжтъ на земята.

4). АБА.

Аба казватъ на онова вътрѣшно подгрѣдно препасване и тежина, които се причиняватъ отъ увеличаване на слезката (далака). Болѣстѣта се лѣкува съ съчене, което става на старъ мѣсець т. е. на расипъ, и то въ вторникъ, срѣда и четвъртъкъ, а не въ другъ день прѣзъ седмицата. Съченето става по слѣдующий начинъ: лѣкаря води болния подъ нѣкое дърво или върба, като взема съ себе си сѣкира и го пита: „на абата ли да ударим или на върбата?“ А той казва: „на абата.“ Лѣкаря обаче удря съ сѣкирата у върбата и ѝ обръща съ остроото къмъ корема на болния. Това направя той три пѣти и освобождава болния, като му казва: „сѣс здравъ да си идеш у дома.“

5). ЦЕРМА.

Когато отъ простигване набъбре (втвърди се) и боли нѣкоя жила на рамената, на вратѣтъ, на рѣцѣтъ или на друго мѣсто на човѣка, това набъбряване наричатъ церма.

Цермата лѣкуватъ сящо на старъ мѣсець съ триене, при което употребяватъ топла вода и сапунъ, и при което търляча изговаря; „отъ 1—2, отъ 2—3, отъ 3—4, отъ 4—5, отъ 5—6, отъ 6—7, отъ 7—8, отъ 8—9, отъ 9—8, отъ 8—7, отъ 7—6, отъ 6—5, отъ 5—4, отъ 4—3, отъ 3—2, отъ 2—1, отъ едно ни едно и най-послѣ казва: „сѣс здравъ.“

6). КРУПА.

Крупа наричатъ болѣсть на корема, която става повечето отъ преяждане и която ежщо лѣкуватъ съ триенъе, както цермата. При триенъето изговарятъ думитѣ:

„Крупа крупѣца, лакома гузѣца,
Лакомо яла, лѣокаво ерала;
Не врти се крупо около дуно,
Етѣ ти доле дуно
Тѣнко како иглѣ,
Брзо како стрелѣ.“

Отъ тая болѣсть страдатъ обикновенно дѣцата, които бабитѣ между друго, преди изгрѣване на слънцето, изнасятъ вѣнъ отъ къщи, окъпватъ ги въ коритото, и обърнати съ главата на долу, мѣтнватъ ги три пѣти къмъ слънцето, като казватъ: „*слѣнце у срдце, а крупа низ срдце*.“ Слѣдъ това ритнватъ коритото и даватъ дѣтето на майка му.

7). НАМѢТКА ИЛИ ОЧИБОЛЪ.

Когато се образува въ окото-патно вслѣдствие очиболъ, който наричатъ намѣтка, отварятъ болнавото око, плювнватъ въ него три пѣти, духнватъ му чесновъ лукъ и бажтъ: „*бѣш* *) *намѣтко у ѡбра зелена, етѣ идат дунѣре със сѣрдел че те извртат, със сѣкира и тесла че те отсечат, със триѡн че те претрляят*.“ Слѣдъ това плювнватъ въ окото още три пѣти, избърсватъ го съ чиста кърпа и

*) бѣш — бѣгай

забоднуватъ на болния двѣ китки тѣй, лабово, щото лесно да се изгубѣтъ, както и наиѣтката.

8). ЕЧМИЧКА.

Ечмичка наричатъ тая брѣнчица, която израстнува на края на клепачитѣ на око̀то въ видѣ на една малка чирчица. Ечмичката лѣкуватъ съ ечмикъ, вземенъ отъ прѣсни конски лайна, тѣй: взиматъ отъ лайното ечмичното зърно и съ него дотжкнуватъ три пѣкти ечмичката, като при всѣко дотжкнуване думатъ: „кога ти порасна̀ло, тогай *) и ечмичката“ и оставятъ зърното пакъ на сѣщото мѣсто, отъ което е взето.

9). УРОЦИ.

Всѣкога когато женитѣ виждатъ, че малкото дѣте по една или по друга причина е нерасположено казватъ, че е урочасало т. е. уроци е хванжло. Въ такъвъ случай, или му гасѣтъ вода, или му баѣтъ. Гасенѣто вода правятъ тѣй: сипватъ въ една паница студена вода и въ водата угорели въглища, които, ако писнатъ, мислятъ че е на добро; ако ли не —напротивъ. Съ тая гасена вода омиватъ лицето на дѣтето и даватъ му отъ нея да пийне малко за здравѣ. Баянѣто же става както слѣдва: Бабата или майката растрива на урочасалото дѣте челото и слѣпитѣ очи съ илюнка, трѣля му сѣщо корема и бае така:

„Урѣк под пут,
Урок над пут,

*) Тогай — тогава

Със кур се подпирало,
Със муда се заметало;
Ни кур тояга,
Ни със муда се заметало,
Ни на детё урок,“ и на конецъ плю-
внува на земята.

Когато се съмнѣватъ въ извѣстно лице че е урочасало отъ него дѣтето, остригватъ отъ кожуха му или откраднуватъ отъ дрѣхитѣ му една частица, съ която калятъ дѣтето, за да се растуратъ отъ него уроцитѣ.

VII. ОБИЧАИ НАДЪ УМРѢЛИТѢ И ТѢХНОТО УВАМПИРВАНЬЕ.

Между другитѣ познати всѣкому обряди при погребението на умрѣлия, щомъ го изнесхтъ отъ кѣщи, счувають цренка на мѣстото, гдѣто е билъ, и оставатъ сѣкира, за да сж здрави всички останжли. По нѣти до гроба женитѣ оплакватъ и нарѣждатъ страданията и добритѣ му дѣла, и то съ високъ гласъ, за да се чуе на далечъ че го жалятъ. Тогава всички жени или моми, презъ махалата на които се пренася умрелия, разсипватъ вѣнъ намѣрвающата се въ стомнитѣ имъ вода, която наричатъ мъртва и на сжщото това мѣсто оставятъ стомнитѣ положени и съ нѣколко камъчета върху имъ доклѣ измине мъртвия; послѣ ги наливатъ съ друга чиста вода, като ги измиватъ предварително и отъ вѣнъ и отъ вѣтрѣ добрѣ.

Слѣдъ опевлото и преди да спустнхтъ мъртвеца въ гроба, неговия синъ или нѣкой отъ роднинитѣ му ще влезе въ ископания гробъ да го помете съ шапката или съ полата на дрѣхата си, като дума:

съ игли го боли да се не увампири и ходи ноцъ кѣщята да прави на хората пакости.

Въ селото Вратца, което отстои на два часа на западъ отъ Кюстендилъ, на 1861 год. е умрялъ нѣкой си дедо Петре, називаемий Бандарата. И него селянитѣ отъ поменхтото село приказватъ, слѣдъ смъртта си се увампирилъ и правилъ досмного пакости и поврѣди на селянитѣ: прѣзъ ноцъ лезнувалъ на сънъ стари и млади, уморявалъ дѣла, давилъ добитѣкъ, припускалъ конѣ по полето и спореджалъ се съ всичкитѣ почти тѣхни кѣщии и надлѣжности. Страхъ и трепетъ обладавали тогачителитѣ на това село, за това ноцемъ по трици въ купъ се събирали, за да се вардятъ отъ лешния вампиръ — умрѣлия дедо Петре Бандарата. И-послѣ принудени били да търсятъ нѣкой вампирджия да убие вампира т. е. човѣкъ, който обикновено трѣбва да е роденъ въ задушна сѣббота, като само той можалъ да вижда вампире, талаѣе и други подобни сѣщества, и слѣдователно да убива. Такъвъ именно тѣ намѣрили единъ туртъ отъ Криворѣчна Паланка, който извършилъ тоггеройско дѣло въ минутата, когато вампирина миналъ отъ едно мѣсто на друго, и тамъ, гдѣто билъ тѣ, останжло да се вижда нѣщо като пихтия разсена съ крѣвъ. По такъвъ начинъ селянитѣ се ободили отъ вампира, като заплатили на вампиринята споредъ условieto имъ всѣки по сто пари.

На 1869 год. подобно събитие е станжло и въ селото Никуличевци (Кюст. Окр.), гдѣто за убиването на сѣществующий въ това село вампиръ, селянитѣ сж заплатили на единъ турчинъ вампирджия единъ кутелъ пшеница на кѣща.

Въ 1802 год. такъва сѣѣна е била разигравана въ самый градъ Кюстендилъ. Нѣкой си баба

„я да наметѣм твоите клани, то ти мога да не наметем“. Слещвръѣменно взема отъ гроба малку прѣстъ у погнѣ си да я занесе у дома, за да не отнесе хъртвия беретъ изъ клани.

Богато се завърватъ отъ потребавето въ клани-та на умрѣлия, женитѣ взѣмъ кланний прагъ канасѣтъ отинѣ, отъ богото всички взематъ по единѣ жарѣ и хвърлятъ го надирѣ прѣмъ рамената си, за да бѣде захвърлена тѣя отъ никъ и отъ кланата бѣлѣстѣта. Освѣтъ това нѣкои отъ женитѣ тогава ще хришатъ отъ кланний прагъ на ватрѣ, като казватъ на умрѣлия: „добро-вѣчер (името му)“ и три пакти постарятъ думитѣ: „по-аржо бѣло безъ гебе.“ Това правятъ за утѣшенне на дохманиитѣ, които жалатъ за умрѣлия.

На другия день рано женитѣ отиватъ на гроба на пресинѣ: палатъ свещи възъ гроба на умрѣлия и пресипватъ го съ пшенична вода и вино, поплачатъ го и разнасятъ му за Богъ да прости боливо и други ястия. Това сѣцето правятъ и на третий и деветий день. Между тона забивалитѣ гроба съ клачища (загребци) и ги палатъ; забивалятъ го сѣщо съ черно маханѣ и оставятъ възъ него една стомна съ вода да стои до 40-й день, въ който день като взнасятъ пакъ за Богъ да прости на умрѣлия, стропиватъ стомната, а оставятъ възъ гроба чибукъ, съ който е пушилъ тютюнъ умрѣлия и си отиватъ.

Богато умре нѣкой, до гдѣто лѣжи тѣлото му у дома, вѣрдятъ да го не прескокну или човѣкъ, или куче, или бовошка, или котка, или какво да е друго животно, за да се не усапшири. Коткитѣ особено тогава врьзватъ съ врьзци или ги турятъ въ вреки. Въ по-одавнашни врѣмена хъртвия сѣ заспача съ ножъ въ лѣвата рака или въ лѣвата нога,

и съ игли го боли да се не увампире и ходя нощи по къщата да прави на хората пакости.

Въ селото Вратца, което отстои на два часа пътъ западъ отъ Кюстендилъ, на 1861 год. е умрелъ нѣкой си дедо Петре, називаемий Бандарата. За него селянитѣ отъ оменхото село приказватъ, че слѣдъ смъртта си се увампирилъ и правилъ доста много пакости и поврѣди на селянитѣ: прѣзъ нощъ налегнувалъ на сънъ стари и млади, уморивалъ дѣца, давилъ добитѣкъ, припускалъ конѣе по полето и распоредвалъ се съ всичкитѣ почти тѣхни къщи принадлежности. Страхъ и трепетъ обладавали тогава жителитѣ на това село, за това нощемъ по три къщи въ купъ се събирали, за да се вардятъ отъ страшния вампиръ — умрѣлия дедо Петре Бандарата. Най-послѣ принудени били да търсятъ нѣкой вампирджия да убие вампира т. е. човѣкъ, който обикновенно трѣбва да е роденъ въ задушна сѣббота, тъй като само той можалъ да вижда вампире, таласъме и други подобни същества, и слѣдователно да ги убива. Такъвъ именно тѣ намѣрили единъ турчинъ отъ Криворѣчна Паланка, който извършилъ това геройско дѣло въ минутата, когато вампирина минавалъ отъ едно мѣсто на друго, и тамъ, гдѣто билъ убитъ, останало да се вижда нѣщо като пихтия размѣсена съ кръвъ. По такъвъ начинъ селянитѣ се освободили отъ вампира, като заплатили на вампирджията споредъ условieto имъ всѣки по сто пари.

На 1869 год. подобно събитие е станало и въ селото Никуличевци (Кюст. Окр.), гдѣто за убиваньето на сѣществующий въ това село вампиръ, селянитѣ сѣ заплатили на единъ турчинъ вампирджия по единъ кутелъ пшеница на къща.

Въ 1802 год. такъва сѣбна е била разигравана и въ самия градъ Кюстендилъ. Нѣкой си баба

Дока и единъ турчинъ тогава въ едно и сѣщото врѣме били се увампирили и въ расстояние на 40 дни голѣми поврѣди и пакости направили на Българе, Турци и Еврее, послѣдствие на което граждани-тъ рѣшили да повикатъ отъ Щипъ (Македония) единъ турчинъ вампирджия, който слѣдъ като извадилъ изъ гробовѣтъ тѣлата на поменатитѣ двама умрѣли, изгорилъ ги на огънъ, и тъй успокоилъ цѣлия градъ, за което му заплатено било 1200 гроша.

VIII). МАГИИ, БАЯНИЯ И ВРАЧУВАНИЯ.

Единъ отъ най-голѣмитѣ предрасждѣци и заблуждения между простия народъ е магията, която води кореня си отъ идолопоклонскитѣ обряди и вѣрвания. Хората, които въ старо врѣме сѣ се занимавали съ тоя занаятъ, наричали сѣ ги магесници; а днесъ като тѣх-ни наслѣдници и подражатели сѣ онѣзи вражалци и врачки, които за лична своя полза лъжатъ и мамятъ простия народъ, че ужъ познаватъ за крадени и изгубени нѣща, за учинено отъ неприятеля зло, че това зло могатъ да растурятъ чрѣзъ магии, баяния и врачувания, че болни могатъ съ това сѣщото срѣдство да лѣкуватъ и пр., за възнаграждение на което даватъ имъ; платна, пари, ризи, овци, вино, ракия и разни нѣща, и по такъвъ начинъ мнозина, дори и най-мръснитѣ циганки, изваждатъ своето препитание. Такива вражалци и врачки има по всѣкадѣ, но въ Кюстендилския окръгъ изобилватъ. По забѣлежителни отъ тѣхъ сѣ: 1) Дѣдо Рано отъ селото Преколница, кривъ съ една нога и слѣпъ съ едно око, който по-неже на овчини и кокошкини кости познава всичко, наричатъ го Дѣдо Рано костаро; 2) Ката Митрева отъ с. Лѣска, която между друго маже болнитѣ за исцѣление съ нѣкакви масла; 3) Баба Кана Дукова

отъ с. Горвя-Гращица, която упражнява повече занаята си съ баянъ: 4) Баба Цвѣта отъ с. Жеравино, една отъ най-прочутитѣ врачки въ Кюстендилско и Егри-Паланско Окръжия; 5) Станоя Стаменковъ отъ село Вратца, който заедно съ вземения отъ болния бѣлегъ, спуща въ паницата съ водата, гдѣто гледа, и нѣколко зърна бобъ, а при това дава различни треви на болнитѣ, за да се пушатъ съ тѣхъ, както и вода за да се пресипватъ на кръстопътницата, или подъ шипокъ. Когато му доведатъ нѣкой боленъ, или той самъ отиде при нѣкого, казва: *„Ей ти ди ей, исцелено, исцелѣли сте го младо и зелено, защо не е било ид-напредъ;“* 6) Димитрия Стойковъ отъ с. Црешнѣво, който по числото на браздичкитѣ въ дланъта на ржката показва, колко години ще живѣе човѣкъ; 7) Магдалена Пантаджиката отъ Дуница, живуща за сега въ Кюстендилъ, която гледа на панти (книги за игра); 8) Ранча Стоименова отъ село Горний-Коритентъ, която разбира отъ нагазено, загубено, крадено, маджесано и пр. 9) Гоца Стойчева отъ с. Бресница (Изворска Околия), която, поради голѣмитѣ си преструвки отъ набожностъ, е наречена св. Гоца. За нея приказватъ, че нѣкаква икона се качвала на рамената ѝ, запалени свещи свѣтели (проницували) изъ пърститѣ ѝ, а на сѣнъ често се явявалъ при нея съ бѣли дрѣхы нѣкой свѣтия, който ужъ ѝ принуждавалъ да проповѣдва, за да се правятъ черкви и мѣнастире. Тая своя проповѣдь тя е почнала още отъ 1860 година, отъ когато заобикаля по селата и казва: *„цркви, цркви, манастирѣ дошло е врѣме да се прават, да празнувате, Св. Недѣля, Св. Петка, на които вече досадихте, исцелѣнихте ги и очите и вѣждите имъ избодохте със игли работѣечи у празнични дни.“* При това строго поръча: *„ако ме не*

послушате, летото че бѣде със лоши грмлявици, зрат и суша; у селото Ви че ими болести и пр.“ Горкитѣ селяни, уплашени отъ застрашителнитѣ проповѣди на поменатата св. Гоца, по нейно показание сж направили единъ мѣнастиръ въ селото ѳ, на името на Св. Пророкъ Илия, и 7 други черкви въ поменатата околия, именно въ селата: Дукатъ, Ярешникъ, Горно-Тлъмино, Рибарци, Рикачево и Чудинци. Отъ тѣзи черкви нѣкои сж покрити и до днесъ съ слама, а други сж безъ врати, и служатъ за прибѣжище на добицитѣ лѣтно врѣме. По врѣмето на съгражданъето горѣпоменхтия мѣнастиръ, многочисленъ народъ се е стичалъ тамъ, за да види чудесната Гоца и да ѳ се поклони. Подаряванитѣ нѣща като: пари, овци, говеда, масло и пр. се прибираха отъ бившии чорбаджия въ селото, Станко и съдружие негово. Дѣдо Петре пакъ отъ сжщото село бѣ неинъ побратимъ, който ѳ навсѣкадѣ развождаше и ѳ държеше изъ подъ рамена, тѣй като тя често падаше на земята (баялдисваше) и доклѣ да се свѣсти, донасяше ѳ отъ нарочно приготвената вода, съ която както сама себе си, тѣй и другитѣ миеше по челата за исцѣление. Нѣкои отъ селянитѣ като изобличаваше и ги пхдеше отъ при себе съ думитѣ: „*взи, не сте Вие за тува*“, казваше имъ: „*крѣстѣте се, крѣстѣте, тува сж: Св. Илия, Св. Никола и др., които вие не видите*“ и тѣ горкитѣ въ това врѣме правяха поклони съ най-голѣмата набожностъ.

Поменатитѣ вражалци и врачки между друго преструватъ се, че знаятъ и гдѣ има закопани пари, за които ужъ на сънъ имъ се приказвало, но че не ги оставялъ нѣкой светия, или нѣкое привидѣние да се копаатъ, понеже трѣбвало да се коле курбанъ на онова мѣсто. Имало е и има хора, които нощемъ тайно и мълчишката съ такава цѣлъ сж ископали църквица,

мѣнастирища и други знаменити мѣста, и превърнали сж за лудо грамадни каманѣ и прѣстѣ. Единъ примѣръ е довольно да ни освѣтли върху казанното. Въ Мелнишка Каза (Македония) между градоветѣ Малешеву и Петрѣчъ близо до селото Джебджерово има една планина, називаема *Дѣбри Лакъ*. Тамъ нѣкое врѣме е имало великолѣпни здания и чудесни крѣпости, въ които спорѣдъ приказванъето на старитѣ, стоваряни били царски хазни. Около 1712 год. пристѣнило се на нѣкого, че на това мѣсто има много пари. Кога дошло врѣме, събрали се нѣкои и отишли тамъ скришно да копаятъ, до гдѣтосе отворила въ земята една врата и явили се паритѣ. Захванжли тогава съ чулове и торби да ги износѣтъ, но между това чулъ се отвѣтрѣ единъ гласъ: „*Стѣпайте толкова*“ и присѣтствующитѣ испоплашени избѣгали на вѣтъ, а земята изведнѣжъ се срутила и заличила всичко. При тоя случай на останалия най-подиръ се закачила на вратата горната дрѣха, която отсѣкълъ за да избѣгне. Нѣколко години слѣдъ това, именно около 1812 година, приказало се на нѣкои, че е дошло врѣме да се вадѣтъ и останалитѣ пари. Това извѣстие като мѣлния се разнело изведнѣжъ по всичката оная околностъ; И ето ти за малко врѣме стекли се на върха на планината „Добри Лакъ“ 3000 души хора, които откакъ дълго врѣме напраздно бѣхтали земята да ѣ копаятъ и прекопаватъ, казано имъ било, че нѣкой си старецъ знаелъ гдѣ е башъ вратата, презъ която изнасяни били по напредъ паритѣ. Тоя старецъ, ако и да се боялъ да съобщи мѣстото на вратата, по молбата обаче на всички принуденъ билъ да испълни желанието имъ. Той билъ доведенъ съ конъ на оноува мѣсто и като взелъ въ джена си единъ камикъ, казалъ: „*внимавайте като замѣнувамъ, дето пуца тоя камикъ, тамъ е вратата и тамъ копайте.*“

послушате, летото че бѣде със лоши грмлявици, брат и суша; у селото Ви че ими болести и пр.“ Горкитѣ селяни, уплашени отъ застрашителнитѣ проповѣди на помѣнатата св. Гоца, по нейно показание сѣ направили единъ мѣнастиръ въ селото ѳ, на името на Св. Пророкъ Илия, и 7 други черкви въ поменатата околия, именно въ селата: Дукать, Ярешникъ, Горно-Тлъмино, Рибарци, Рикачево и Чудинци. Отъ тѣзи черкви нѣкои сѣ покрити и до днесъ съ слама, а други сѣ безъ врати, и служатъ за прибѣжище на добицитѣ лѣтно врѣме. По врѣмето на съгражданъето горѣпоменътия мѣнастиръ, многочисленъ народъ се е стичалъ тамъ, за да види чудесната Гоца и да ѳ се поклони. Подаряванитѣ нѣща като: пари, овци, говеда, масло и пр. се прибираха отъ бившии чорбаджия въ селото, Станко и съдружие негово. Дѣдо Петре пакъ отъ сѣщото село бѣ неинъ побратимъ, който ѳ навесѣгадѣ развождаше и ѳ държеше изъ подъ рамена, тѣй като тя често падаше на земята (баалдисваше) и доклѣ да се свѣсти, донасяше ѳ отъ нарочно приготвената вода, съ която както сама себе си, тѣй и другитѣ миеше по челата за исцѣление. Нѣкои отъ селянитѣ като изобличаваше и ги пждеше отъ при себе съ думитѣ: „взи, не сте Вие за тува“, казваше имъ: „крѣстѣте се, крѣстѣте, тува сѣ: Св. Илия, Св. Никола и др., които вие не видите“ и тѣ горкитѣ въ това врѣме правяха поклони съ най-голѣмата набожностъ.

Поменатитѣ вражалци и врачки между друго преструватъ се, че знаятъ и гдѣ има закопани пари, за които ужъ на сънъ имъ се приказвало, но че не ги оставялъ нѣкой светия, или нѣкое привидѣние да се копаятъ, понеже трѣбвало да се коле курбанъ на онова мѣсто. Имало е и има хора, които нощемъ тайно и мълчишката съ такава цѣль сѣ ископали църквища,

мѣнастирища и други знаменити мѣста, и превърнали сж за лудо грамадни каманѣ и прѣстѣ. Единѣ примѣръ е доволно да ни освѣтли върху казанното. Въ Мелнишка Каза (Македония) между градоветѣ Малешево и Петръчъ близо до селото Джеджерово има една планина, називаема *Дѣбри Лакъ*. Тамъ нѣкое врѣме е имало великолѣпни здания и чудесни крѣпости, въ които спорѣдъ приказванъето на старитѣ, стоваряни били царски хазни. Около 1712 год. присънило се на нѣкого, че на това мѣсто има много пари. Кога дошло врѣме, събрали се нѣкои и отишли тамъ скришно да копаятъ, до гдѣто се отворила въ земята една врата и явили се паритѣ. Захванжли тогава съ чулове и торби да ги износѣтъ, но между това чулъ се отвѣтрѣ единѣ гласъ: „*Стѣгате голмова*“ и присѣтствующитѣ испоплашени избѣгали на вѣтъ, а земята изведнѣжъ се срутила и заличила всичко. При тоя случай на останалия най-подиръ се закачила на вратата горната дрѣха, която отсѣкълъ за да избѣгне. Нѣколко години слѣдъ това, именно около 1812 година, приказало се на нѣкои, че е дошло врѣме да се вадѣтъ и останалитѣ пари. Това извѣстие като мълния се разнело изведнѣжъ по всичката оная околностъ; И ето ти за малко врѣме стекли се на върха на планината „Добри Лакъ“ 3000 души хора, които откакъ дълго врѣме напраздно бѣхтели земята да ѣх копятъ и прекопаватъ, казано имъ било, че нѣкой си старецъ знаелъ гдѣ е банѣ вратата, презъ която изнасяни били по напредъ паритѣ. Тоя старецъ, ако и да се боялъ да съобщи мѣстото на вратата, по молбата обаче на всички принуденъ билъ да изпълни желанието имъ. Той билъ доведенъ съ конъ на онова мѣсто и като взелъ въ джена си единѣ камикъ, казалъ: „*ви, мавайте като замѣнувам, дето пиуца тоя камикъ, там е вратата и там копайте.*“

Това направили и си заминали; а тѣ останали да копаятъ до гдѣто като видѣли че труда имъ е безполезенъ, отишли всички по домоветѣ си. Между това научило се Турското Правителство за станалото и поискало отъ жителитѣ на окръжията: Мелникъ, Малешеве и Петрѣчъ да обявятъ количеството на исканитѣ пари и да му ги предадѣтъ; то напълнило всичкитѣ затвори съ тѣзи жители, като ги турнало подъ слѣдствие, и пресѣдило ги, щото всѣкий единъ отъ тѣхъ да плати глоба по 7 гроша. Между мѣзи жители е билъ тогава и Ильо войвода, който живѣе сега въ Кюстендилъ, Попъ Никола отъ Берово (Малешевско Окрѣжие) и нѣкои други, които сѣ и до днесъ живи. По такъвъ начинъ се свършило многочисленото копанье на пазн върху планината „Добри Лакъ.“

Вражалцитѣ и врачкитѣ между простия народъ се ползуютъ съ такъво уважение, каквото нѣма свещеника, нито учителя. Разболѣе ли се нѣкой, изведнѣждъ домашнитѣ ще тичатъ при вражалеца да му гаси вода у паница, или да му бае; изгубили нѣкой нѣщо, ще тича къмъ врачката да му каже гдѣ е и кой го е намѣрилъ; неможе ли нѣкой да се ожени, тича при врачката да му каже, отъ що му е това прещастие и какъ да постѣпи за сполука. Съ една рѣчь, за всѣкой случай къмъ вражалеца или врачката прибѣгватъ за наставления и съвѣти, като при хора, които знаатъ всичко. За това щомъ се представятъ при тѣхъ, преди всичко отъ уважение колѣнчатъ и имъ цѣлуютъ ръка и колѣно: послѣ между другитѣ нѣща всѣкий боленъ имъ дава отъ себе по единъ бѣлегъ, който трѣбва да е нѣкое парцалче или цѣлко (монета) сребърно, или пакъ, ако е за добитѣкъ, косми оскубани отъ сѣция, които бѣща тургатъ въ една паница съ вода, въ която се зирватъ и виждатъ за всичко крадено, загубено и

пр. Вражалеца или врачката първо испытватъ приходящитѣ за какво има да си гледатъ, и ония отъ тѣхъ, на които не могатъ да разбиратъ, испяждатъ ги, като имъ казватъ: *„Вие не стъ за тува,“* или пакъ оставятъ ги за угрѣ, доклѣ се научатъ отъ страна по-добрѣ за работата имъ и тогава да имъ вражатъ. При вражанъето обикновенно употребяватъ думитѣ: *„От празникъ му е, Нашитѣ го убили, маджии му сж, живакъ му напратено, црква му не помага, испущено е и пр.“*

**При вражанъето на прочутата горѣпомената
врачка, Баба Цвѣта, слушана е слѣдующата
оригинална рѣчь:**

„Айдете мои мили друшки!
Сбѣрайте се от Вѣльо кѣло,
От Витоша и от Рилска плѣнина.
Тежок белек ми е дошел,
Белѣк да поѣме, белѣк да чѣтиме; *)
От кого е тоя белѣк;
От лѣпаго нашего брата (името).
Клате у мене на помош:
Миля загоркиня,
Цвѣтя Раковкиня,
Стоянка Велешанка,
Янко отъ Рамно **) Косово,
Свирджия гайдарджия
Наш побрѣтим.
Света Недѣльо, света Петко,

*) Бѣлѣк да Чѣтиме — бѣлегъ да четемъ

**) Рамно — равно

Сите *) помагайте;
Онò билò лудо аджамия
На ѝгрище овци прокарало
Они били соври распрострели,
Оро **) наватали,
Та им соври погазило,
Оро покинало,
Чаши потронило
И крондир преврнало.
Цвета муздрав бѣше докачила,
Да не беше се Стоянка раскочила,
Тамо му беше душа искочила.
Стой моя мила сестро,
Немой душа да огрешиме
И немой майка да расплачеме,
Едно е у майка и за разговоръ беше.
Овци е прокарало под кретато дрво
Дека са били люлки нависели,
Люлки е покинало и дете протулбило, ***)
Тамо са го лошо убили.
Но дайте вода от три брѣда
И два убойни каменье
Да ги трляме,
Та на прѣсад дрво
Или обртъ нива
Или под шипѣк—глок

*) Сите — всички

**) Орò — хоро

***) Протулбило — промушило.

Или на крестоуѣт
Да го носиме;
Нему му црква не помага,
Попове ако му четатъ,
Удже *) по-лошо.
Да го водиме на Калин дрво,
Че издадеме
Врани конѣ,
Сиви волове,
Ний-боле юнак,
А него че оставиме;
Ако ли вода отврачае,
Че донесете, приказуе му се,
Три лахти платно
И два руна за огрлич,
Половачка кошуля
И яшмак със перя.

IX. ГОДЕЖНИ И СВАДБЕНИ ОБИЧАИ ВЪ КЮСТЕНДИЛСКО.

ОГЛЕДЪ.

По селата жененъето става обикновенно когато момъка има 15—18 години, а момата—20—25 години. Щомъ момъка стъпи въ казанната възраст, неговитѣ роднини захващатъ да мислятъ коя мома да му взе-

*) Удже — много, съвсѣмъ

матъ, и ако нѣкоя сж харесали за снаха, често му надумватъ за нея, като му казватъ: „*Хайде синко да те ожениме, дори сме живи да видиме и тая радос.*“ Между това, случва се щото синъ имъ да е харесалъ на хорото или по сѣденкитѣ друга нѣкоя мома, за която, ако склонятъ и тѣ, посредственно или непосредственно распитватъ за нея да ли е добра кѣшовница, работна ли е, какво е състоянието на родителитѣ ѝ и пр. Това е, което наричатъ *огледъ*. Слѣдъ направения огледъ като се съгласѣтъ всички домашни да се иска еди коя си мома, тогава става бащата на момъка, или нѣкой отъ роднинитѣ му, и отива въ кѣщата на момата, като взима съ себе си въ пазуха една плоска съ ракия. Между другитѣ разговори съ родителитѣ на момата, той отваря дума за тѣхното момиче, че е много добро и че искатъ да се сродатъ. Моминитѣ родители, слѣдъ като взематъ предварително за това съгласието на дъщеря си, а при това ако и тѣ намѣратъ благословно това сродяване, обявяватъ на пратеника че сж съгласни съ предложението му. Тогава той изведнѣждъ изважда изъ пазуха донесената му въ плоска ракия, подава ѝ на по-старитѣ и послѣ поредъ на всички въ кѣщи, за да пиѣтъ и наздраватъ, като пожелаатъ добро щастие въ предприятието. Между наздравването едни казватъ: „*Ама сладка ракия хааа.*“ Това свършено, опредѣляватъ вечерята, въ която ще правѣтъ годежа, която вечеръ гледатъ да са падне на младъ, а не на старъ мѣсець.

МАЛЪКЪ ГОДЕЖЪ (ТАКМЕЖЪ).

Когато дойде опредѣления день за годежа, момъ баща свиква нѣкои отъ по-ближнитѣ си роднини и взиматъ съ себе една погача (самунъ) на-

китена съ варакъ и цвѣтъ, единъ голѣмъ крондиръ пълненъ съ ракия и накитенъ също съ цвѣти и пари, бурилчета съ вино, ястия и пр. и отиватъ въ къщата на момата. Тамъ ги приематъ съ радостъ и веселие и поканватъ ги да насѣдатъ около нарочно приготвенната трапеза, на която нареждатъ и донесенитѣ отъ тѣхъ ястия и пития. Слѣдъ като се поуцестатъ наздравичитѣ и разговоритѣ на трапезата станхтъ по-весели, изваждатъ момата да цѣлува ржка на баща си, на майка си, на свекъра, на свекървата и на всички поредъ. Заедно съ цѣлуванъето ржка тя подава всѣкому донесения крондиръ съ ракия, отъ която като пиятъ благославятъ. Тогава бащата на момъка и онзи на момата разломуватъ (раскинуватъ на-полу) накитената съ варакъ и цвѣти погача, и забѣлежаватъ отъ коя страна се повече отломи, тамъ е щастieto. Отъ тая вечеръ двѣтѣ сродени фамилии започеватъ да се викатъ свате, свако. Слѣдъ яденъето и пие-нъето изваждатъ още единъ пжтъ момата, за да подари гостетѣ съ по едни чорапи, а за момчето испраща бохчалъкъ. На походу гостетѣ ѝ даватъ проводия (пари), а тя имъ цѣлува ржка, и разотиватъ се всички весело по дома си.

Китката, или голѣмъ годежъ.

Подиръ нѣколко врѣменно разстояние отъ страна на момчето направятъ китка, нанизана съ пари, която свекъра и неговитѣ поканени роднини и съсѣди занасятъ на момата въ единъ празниченъ день заедно съ пръстения, който обикновенно бива сребренъ или тученъ. Тѣ взиматъ съ себе, както и на малкия годежъ, хлѣбъ, ястия, вино и ракия и отправятъ се съ гайди или съ тупанъ. Ако момата е пакъ отъ друго село, тогава походътъ става още по-тържественъ.

Събранитѣ за тая цѣль, възсѣднали на конѣ по цѣлия пѣть припускатъ, хвърлятъ пушки, пѣятъ съобразно съ случая пѣсни, пиятъ и наздравватъ за добръ пѣть и добра сполука. Като стигнатъ у момине, тамъ ги весело посрѣщатъ родителитѣ и роднинитѣ на момата и располагагъ на трапезата, старитѣ съ женитѣ, а младитѣ се нахващатъ на хоро и цѣлия тоя день играятъ на тупанъ или гайда. Тогава изваждатъ момата да цѣлува ржка на всички насѣднали по трапезата, както и на онѣзи, които сж вѣнъ на хорото; при това даватъ ѣ китката и пѣрстения, а тя отъ своя страна подарява киткаретѣ съ по единъ чифтъ чорапе, на свекѣра само дава кошуля (риза) и на момчето си праща особенъ чамашаръ.

На това събрание, или голѣмъ годежъ, двѣтѣ сватовщини си удумватъ кога ще е свадбата и кому какво ще се даде отъ страната на момѣка, който обикновенно приготвуватъ: за момата кондури и сребърни пафти; за дѣдата (баща на момата) Софийски кожухъ съ препасъ; за бабата (майка на момата) сжщо кожухъ; за момчетата силихъ и чизми, или капаклии кондури; за женитѣ яшмаци; за зълвигѣ превѣ или друго нѣщо и за дѣцата капи, или фесове. Освѣнъ това, сега се уговорва колко трѣбва да даде свекѣра притъ на моминитѣ родители, тѣй като тѣ му даватъ искуванъ човѣкъ, уварденъ отъ огънь, отъ вода и пр. Това даване притъ захваща отъ 50 и възлиза до 500 гроша. Слѣдъ тия пазарлъци, които често се свършватъ съ сѣрдия и скарване отъ едната или другата страна, киткаретѣ нагостени и напоени добрѣ отиватъ се вѣски по дома си. И така свършва се бата, или голѣмия годежъ.

Свадбата.

Въ опредѣлений день за свадбата всички роднини и приятели, поканени отъ страната на свекъра, събиратъ се въ къщата на послѣдния. Тукъ тѣ преди всичко ще бричатъ младоженеца, като го поставятъ на единъ столъ, а момитѣ пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Бричи ми се млади младоженя,
Бричат ми го девет бербѣрина,
Сите девет бричове побѣа*)
И неможѣа да обричат млади младоженя.
Довели са Стоянчо Берберче
И обричил е млади младоженя.
Е, тизека**) млади младоженю,
Земѣ ли прочка от баща и майка.“

Слѣдъ това тръгватъ за селото или къщата на момата. Най-напредъ върви байрактарина, който носи байряка. Подиръ него върватъ: Тупанджията или гайдарджията, кума, старойката, деверитѣ, готвачътъ, служачътъ и послѣ другитѣ сватове.

Въ момината къща сжщо се събиратъ моминитѣ роднини и близки, всѣки отъ които донася по нѣщо приносъ, за да спомогне на домакина. Тамъ всичко е приготвено, и ястие и питие, на една дълга трапеза, и събранитѣ чакатъ да посрѣщнатъ сватовеѣ, които като наблизатъ, нѣколко млади момци отъ тѣхъ ще се затекжтъ за да извѣстѣжтъ пристигването имъ и, който превари да съобщи по-преди извѣстието въ момината къща, подаряватъ го една кърпа или чорапе. Тѣзи млади момци наричатъ *утѣчняци*. Слѣдъ пристигването на сватовеѣ и любезния имъ приемъ, сѣднуватъ всички на приготвената трапеза, на която първото мѣсто заематъ кумътъ и старойката, а между

*) Побѣа=побѣха, развалиха, исхабиха.

**) Тизека=вѣсто *ти*.

тѣхъ сѣднува младоженеца, загърнатъ съ единъ голѣмъ шалъ. Тогава братъ на момата, или нѣкой ближенъ нейнъ роднина, изважда я и я води по трапезата и наоколо, за да цѣлува ржка на всички присѣтствующи; между това тя подарява младоженеца съ единъ чифтъ чорапи, които наричатъ *Ручникъ*.*) Тия чорапе водачътъ на момата (невѣстата) пробожда до три пѣти низъ пояса на младоженята, а момата все ги истъргнува и хвърля на земята; най-послѣ ги оставя забодени въ пояса му, и той изважда та ѝ дава пари за тѣхъ. Тогава момитѣ пѣятъ слѣдующитѣ пѣсни:

I.

„Момѣ при'бди юначе
Мома при'оди, ручникъ приноси:
Олабуѣй пояс юначе, олабуѣй пояс.

II.

Гледай Войно, събуждай се, немой да речеш
от после:

Не ѣ тая девойка, но е нейна другачка.
Що ли видѣ, що ли избра, девойко?
Защо си се преварила, девойко?
Какъв ти е младоженя, девойко?
Кога 'бди — бостан мери, девойко!
Кога гледа — дзвѣзди брои, девойко!
Кога дума — сливи валя, девойко!
Главата му — бански кутел, девойко!
Очите му — биволѣшки, девойко!
Ушите му — магаршѣки, девойко!

*) По нѣкои села тия чорапе наричатъ *ржници* т. е. чорапи подарени младоженнику отъ невѣстата съ самитѣ ѣ ржѣ.

Рудете му — мотовилки девойкьо!
Нодзете му — востегарки, девойкьо!“

III.

„Прометѣ се дилбер Димка девойка
Из кумови, низ кумови трапéзи,
На сите е рука*) целивáла,
Сите са ѝ лепо дарувáли.“

Слѣдъ това раздаватъ донесенитѣ дарове на всички. Всѣка жена или мома, които приемятъ дарове, длъжни сѣ да подарѣтъ зета съ по единъ чифтъ чорапе, които му забождатъ у пояса; тѣ му сѣщо забождатъ подъ капата на челото и по една китка, като го плюснуватъ (ударватъ съ рѣка) малко по образа. Тогавѣ на моминѣ баща даватъ и условенитѣ на годѣжа пари, като прѣтъ възъ другитѣ дарове; а съ подаренѣ му кожухъ като го загърчатъ, потупватъ го по гърба и му честитяватъ.

При раздаванѣто на дароветѣ момѣтъ пѣятъ слѣдующата пѣснь:

„Шип девойкьо, шипци ли си брала,
Шип девойкьо, кози ли си пасла,
Шип девойкьо, не си работила,
Шип девойкьо, дѣка са ти били:
Мратини ночи и Петрово лето;
Защо не си дарове правила?
Скуби слама и дарувай китени свѣтове.
А а мой друшки!
Мратини ночи при мама съм спала,
Петрово лето пченица съм жняла.“

*) Въ града Кюстендилъ казватъ *рака* вмѣсто рука, или рѣка.

При това на невѣстата даватъ нафтитѣ и кон-
дуритѣ и ѝ предаватъ на деверитѣ, които тя цѣлува
въ рѣка и образъ. По тоя случай сѣщо пѣятъ тая
пѣсень:

„Не предавай се, девойкѣ,

У чужди руцѣ, девойкѣ,

Чужди руце — голѣма грижа е, девойкѣ,

Qualitatem
(мат. II 201) Не обувай чужди превѣ, девойкѣ, *чрѣво*
Не опасуй чужди пафти, девойкѣ,

Не жали и плачи, девойкѣ,

Защо у чужбина отиваш, девойкѣ,

Чуждото своѣ бива, девойкѣ.“

Вѣнчаваньето на младоженцитѣ.

Вѣнчаваньето на младоженцитѣ става всѣкога въ
кѣщи привечерь около 10—11 часа по турски, по
което врѣме се разиграва най-лудо хоро и тупана
силно бие, пѣснитѣ ечатъ на далече, понапититѣ и
весели сватове приказватъ най-распалено и отъ голѣ-
мий шумъ и мѣлва и самитѣ младоженци немогѣтъ да
разбератъ какво чете свѣщенника. Тогава една отъ
по-старитѣ жени влиза въ кѣщи и испжжда на вѣнъ
всичкитѣ други жени, които се намиратъ тамъ, за да
не би нѣкоя отъ тѣхъ учинила магия и свѣрже мла-
доженцитѣ.

Нѣкои пакъ отъ сватоветѣ по това врѣме тър-
сатъ случай да откраднѣтъ отъ домакина разни нѣща,
като: юзди, торби, чулове, вретена, кросна, кратуни,
лѣжници, кудели, чорапи, кошули и пр., които нѣща
отпослѣ по нхтя и въ свадбата окачватъ на себе си
просто за смѣхъ.

Слѣдъ вѣнчаванъето.

Слѣдъ вѣнчаванъето сватоветѣ отведнѣждъ тръгнувать съ свирки, пѣсни и веселіе къмъ дома на младоженеца. На походу тѣ правятъ условия по между си за купуванъето на младоженята конь, за който продавачитѣ искать 100, 1000, 5000 грошеве, а даватъ го за 5—10 пари; купувачитѣ препродаватъ тоя конь на други, другитѣ на трети и тъй като замине презъ много ржцѣ, събиратъ едно количество пари, които подаряватъ на невѣстата. Тогава деверитѣ привождатъ младоженцитѣ за прочка предъ родителитѣ на невѣстата, които сѣднувать вѣнъ предъ кѣши на нарочно постлана черга. Прочката става по слѣдующий начинъ: Младоженцитѣ заставаатъ предъ родителитѣ на невѣстата издалечъ и имъ правятъ единъ поклонъ (метания), слѣдъ това престѣпватъ напредъ двѣ стѣпки и пакъ правятъ други поклонъ; Това като направатъ до три пѣти, цѣлувать ги въ колѣно, ржка и образъ и казватъ: „Простете ни мамо, тате, дедо“ а тѣ имъ отговарятъ: „Да ви е просто синко.“ Слѣдъ това невѣстата подарява на майка си и на баща си по една кошуля (риза), а тѣ отъ своя страна ѣ подаряватъ, или овца, или ягне, или крава, или друго нѣщо. Между това другачкитѣ на момата пѣятъ слѣдующитѣ пѣсни:

I.

„Брат си сестра по двор водеше,
По баѣцини дворо́ве,
Ледени са дворове,
А цревъе не кова́ни.“

II.

„Каква́ е мома́, мой мили друшки!
Не милостива и не жалостива, друшки,

Баща ву плаче, а она не плаче, друшки,
Майка ву плаче, а она не плаче, друшки,
Брат ву и сестра ву плачатъ, а она не пла-
че, друшки“.

Най-послѣ деверитѣ привождаѣ конь на невѣ-
стата и щомъ ѣж качаѣ на него, тя, види се като
предварително научена, изведнѣждъ захваща да вие
и да реди съ гласъ тѣй: *„тате, тате, мамо, мамо!
дека ме прачатѣ, кой че Ви опѣре и поибѣе, кой
че вѣда да Ви донесе, кой че Ви закрѣжи, кой
че да Ви запрета и отирета огино и пр.“* Тя
продѣлжава да вие и да реди така до едно разстоя-
ние по пѣтя, и то доста гласовито, за да се чуе и
надалечъ, че жали родителитѣ си. Ако ѣж завождатъ
въ друго село, като стигнатъ до предѣла му, спиратъ
се тамъ и ѣж накарватъ да каже съ гласъ: *„Нашето
село цѣпанѣ, а вашето — кметове“*. Щомъ стигнатъ
до зетовата кѣща, момитѣ захващатъ да пѣятъ слѣ-
дующата пѣсень:

„Я ѣзлезни, юнакова малѣ!
Три ти слнца у двор огрея'а:
Едно слнце млади младоженя,
Друго слнце гиздава девѣйкя,
Трекѣ слнце кума и старѣйкя;
Какѣ срце на юнака играе,
Какѣ коня по рѣсни ливади,
Какѣ риба у студѣна вода.
Слезни Яно отъ враната коня!
Яна нече отъ коня да слезне,
Дорѣвой *) свѣкр нещѣ не 'ариже.
Аризавѣй свѣкр крава със телѣнце.

*) Дорѣвой—догдѣто ѣ

Яна нече от коня да слезне,
Дор' не пуци Радич младожєня:
Дванаєсе роба затворени

И двама боси, що му коня водат.
Излезнал е кума и старойка:
Слезни Яно оть враната коня!
Яна нече от коня да слезне,
Дор' не пуци Радич младожєня:
Дванаєсе роба затворени

И двама боси, що му коня водат.
Излезнал е Радич младожєня:
Слезни Яно от враната коня!
Яна нече от коня да слезне,
Етє сабля, етє руса глава,
Дор' не пуциш дванаєсе роба затворени

И двама боси, що ти коня водат.
Обрнѣ се Радич младожєня
И прашує кума и старойка:
Дал' да пуцим дванаєсе роба затворени
И двама боси, що ми коня водат,
Ил' да губим гїздава девойка.

Проговѣри кума и старойка:
Да не губиш гїздава девойка,
Но да пуциш дванаєсе роба затворени.
И двама боси, що ти коня водат.

Тогай Яна слезнѣ от враната коня,
Па си ойдѣ низ богѣти трапѣзи,
Сѣкому е рука целивѣла
И е поклон направѣла.“

А предъ невѣстата изведнѣждъ изваждатъ едно мъжко тригодишно дѣте да ѝ посрѣщне, за да роди мъжко дѣте. Това дѣте наричатъ *Накѣнче*. Тя го дарува съ чорапе и, вмѣсто да го здравува (цѣлува у образъ), ухапва го и плюснува по образа (на лицето) добръ, за да повни кога е било нейно наконче. Поднасятъ ѝ сѣщо веднага едно решето съ жито, отъ което тя пърска на всѣка страна за берекетъ (изобилие), а дава малко и на коня си да зобне, слѣдъ което хвърля решето на земята. Тогава деверитѣ ѝ исправятъ върхъ самара на коня, за да се поклони и прекърсти къмъ вѣстокъ три пжти и снематъ ѝ отъ коня заедно съ самаря, за да се стовари тѣй щастieto въ оня домъ. На земята, гдѣто ѝ снематъ, има постлана черга и на чергата ралникъ, възъ който най-напрѣдъ щруня (стѣпя), за да бѣде земята плодородна. Тамъ стои приготвена и една црепка съ помия, отъ която на сила турятъ въ устата на невѣстата, за да бѣде яшна т. е. да яде всичко и отъ нищо да не се гади, а младоженята ритнува црепката съ едниия си кракъ и разсипва помията. Слѣдъ това деверитѣ взематъ невѣстата и ѝ водѣтъ къмъ кѣщи, като ѝ даватъ медъ и масло, съ които маже горнитѣ прагове на вратитѣ, за да тече по кѣщи всичко като медъ и масло. Предъ всички тогава върви единъ отъ сватовитѣ, който въ видъ на комедиантинъ (сойтерия) е облѣченъ съ кожухъ, обѣрнатъ на опаки, на главата си има завита чалма, на себе е окачилъ всички крадени отъ кѣщата на невѣстата нѣща, както и кошница съ сухи запалени лайна, отъ които излазя голѣмъ чурякъ (димъ), а въ рѣцѣтъ си носи, вмѣсто чибукъ, единъ сарѣкъ (дълго дърво) тоже съ запалено лайно на върха му. Той още издаlechъ се провикнува: „Ех хее, добро вечер, добро вечер сватове, куме, старойкѣо и пр. Чѣ ли ни при-

емете тая вечер или не? Маска водиме за продан, чѣ ли ѿ купите?“ „Че ѿ купиме, че ѿ купиме, добре сте ни дошли и пр.“ му отговарятъ. Щомъ влѣзатъ въ къщи, изведнѣжъ ще натоваратъ клѣтата невѣста съ нѣколко хлѣбове, ще окачатъ на врата ѿ, беневреци отъ младоженеца и ще ѿ турятъ узда, съ която ѿ водятъ като конь и обикалятъ около огнището три пѣти, а между това ѿ накарватъ да засипуе (засипва) вода у грънцитѣ и у котлитѣ. Послѣ тя цѣлува ръка на сватветѣ по редъ, като прави поклонъ до земята съ държанье везена кърпа на лицето си. Тая вечерь яденье, пиенье, свиренье и играње колкото щешъ. Като настане врѣме за спанье, деверитѣ привождатъ новобрачнитѣ за прочка, която става по сѣщий начинъ, както и оная при трѣгванье-то имъ отъ бацината къща на невѣстата и ги испроваждатъ на опредѣленото за тѣхъ легло. Тогава по младоженеца едни хвърлятъ столове, други — други нѣща и му казватъ: „беш бре“ и той бѣга, а нѣкои изхвърлятъ подиръ него и пушка.

На другия день утреньта рано, ако невѣстата е упазила дѣвството си, младоженята изгрѣмва една пушка за увѣдомление на всички. Изведнѣждъ приготвуватъ тогава за пиенье жешка блага ракия и накарватъ тупанджията да бие тупана силно и свирката да свири за радость и веселие. Въ случай, че нѣма радость и веселие, всичко е глухо цѣлия день.

Когато невѣстата е упазила чисто дѣвството си, за удостовѣрение испроваждатъ на майка ѿ кошулата, заедно съ блага ракия, една бѣклица съ вино и една погача хлѣбъ, които нѣща занася единъ отъ деверитѣ, като възвѣрща пакъ всичко цѣло и пълно надиря. Ако невѣстината майка е отъ друго село, девера ще отива тамъ съ конь, на челото на който окачватъ герданъ (нанизъ) отъ пари, на врата му пре-

хвърлят чорани или бѣли кърпи и го нахитватъ още съ разни други нѣща. Щомъ приближи до селото девера хвърля пушка, за да огласи че иде, и майката изведнѣждъ истърчва и радостно го посрѣща. Тя му подарява чорани и той, ако е възможно, влиза вѣтрѣ въ къщи заедно съ коня си. На възвръщанъето си девера също огласява своето идване съ изгърмяване на пушка. Тукъ излизатъ всички та го посрѣщатъ, а невѣстата му прави поклони, цѣлува му рѣка и здравува (цѣлува у образъ) както него, тъй и коня му.

Въ сѣщия тоя день на обѣдъ невѣстата ще излѣзе съ единъ котелъ вода да посипе на всички, мали и голѣми, които ѝ хвърлятъ у котела подарѣкъ пари, а нѣкои за смѣхъ подмѣтатъ въ рѣцѣтъ ѝ вмѣсто сапуна, съ който се миятъ, — калъ или пепелъ.

Подиръ обѣда кумицата, старойкиницата и други жени развиватъ невѣстата, като ѝ снематъ духака (булото) и другитѣ окачени по нея украшения. Слѣдъ това превързватъ на главата ѝ една дълга везена съ свила кърпа, називаема марама, която спущатъ низъ гърба ѝ. Тогава момитѣ пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Бѣло развивай кумице!
Бело да носи лете по тлаките,
А зиме по свадбите.
Дека поиде на вода да иде
Със две стомни зелени,
Със три китки шарѣни,
Сите мѡми по нея:
Стомните ву носе'а,
Косата ву решля'а,
Китките ву рече'а.“

На втория день, като дойде опредѣленното врѣме за обѣдъ, събиратъ се пакъ на обща трапеза всич-

китѣ сватове, които невѣстата ще дарува тогава съ дароветѣ що ги е донесла.

Байрактарина и единъ отъ сватоветѣ взематъ на рамената си единъ прѣтъ, на който нареждатъ всичкитѣ дарове и трѣгватъ по трапезата заедно съ невѣстата, за да ги раздаватъ по принадлежностъ: първо на кума, послѣ на старойкята и тъй нататѣкъ. Тѣ захващатъ да се спотурватъ ужъ отъ тежнината на дароветѣ, а при това да се преструватъ, че не могатъ да погодатъ лицето, което подаряватъ, та често улавятъ други лица и викатъ: „Ти ли си куме, ти ли си старойкьо и пр.“

На третия день свадбаритѣ се разотиватъ. Тогава непровождатъ на далече съ тупанъ и свирка: първо кума, старойкята и по-старитѣ, а послѣ се връщатъ за другитѣ, които сж отъ друга страна. По такъвъ начинъ свадбата бива свършена.

Забѣлежка. Когато правятъ свадба, обичай е тая година: на задушница да не излизатъ, свещъ да не палятъ и невеститѣ отъ задушно да не ядѣтъ.

Бежански свадби.

Половината отъ свадбитѣ, които ставатъ въ Кюстендилско, биватъ бежански т. е. момата сама отива въ къщата на момъка по предварително съгласие, което правятъ двамата любовници помежду си, когато тѣхнитѣ родители не приставатъ да се взематъ. Отъ тамъ скришомъ отиватъ въ града при владиката или при неговия намѣстникъ, който отъ какъ се увѣри, че нѣма никакво законно препятствие за бракосъчетанието имъ, позволява имъ да се вѣнчаятъ. Такива свадби често ставатъ по селата за леснота и икономия; защото тогава младоженеца не е длъженъ да плаща притѣ пари, нито да дава дарове на родителитѣ на момата.

Влачени моми.

Когато нѣкой момъкъ либи нѣкоя мома, а тя не пристае да го вземе, тогава той за да постигне цѣльта си, уйдурисва нѣколко свои другари, съ помощта на които при удобно врѣме и мѣсто заграбва своята любима съ влачене, отъ което и наричатъ такива моми „Влачени моми.“ При такъвъ случай изведнѣжъ единъ отъ другаритѣ му запущва устата на момата за да са не чуе вика ѝ, други задържатъ минующитѣ, ако има такива, за да непрепятвуватъ при цѣлта, а трети ѝ каратъ или пакъ носѣтъ съ нѣкой колець, който пробождатъ низъ пояса ѝ до гдѣто ѝ занесѣтъ въ гората. Тамъ тѣ като ѝ чуватъ нѣколко дни, ако не сполучатъ да ѝ принудатъ, за да се обѣщае да вземе любящия ѝ момъкъ, послѣдний разваля дѣвството ѝ. Това безчестно сръдство накарва най-послѣ момата неволно да преклони глава предъ насилието. Тя се рѣшава да вземе момъка не отъ любовъ, а само защото ѝ е срамъ обезчестена да се завърне при своитѣ родители, толкосъ повече, че нѣкой другъ вече може да ѝ вземе такъва. Тогавъ незабавно ставатъ и дохождатъ въ града при духовното началство, което, отъ какъ ги испита и се увѣри отъ отговора имъ, че тѣ доброволно искатъ да се взематъ, позволява имъ да се вѣнчаятъ, слѣдъ като си заплатятъ опредѣленната за вулата стойностъ.

Такива свадби тоже не сѣ редки въ Кюстендилско; а като слѣдствие отъ тѣхъ, не сѣ редки и разпущанията между такива съпружества. Често по тоя случай съпружеството като се яви предъ надлежното духовно началство, между друго слушащъ жената да казва на мжжтъ: „Да кажемъ ли бре, какъ си правилъ съ мене, със како си ме земалъ.“

Х. Годежни и свадбени обичаи въ града Кюстендилъ.

За да се харесатъ мома и момче въ града, има си особни баби, които всѣкога по това заобикалятъ и на които труда не остава за лудо. Една отъ тѣхъ отива при родителитѣ на момата и имъ казва: „Избрала съмъ добро мѣсто за Вашата мома, нека е жива, а и прилика сж: едно остроумно, работно, привѣтливо и набожно момченце е; вино, ракия не тура на-уста, и нече да грешите чини ми се.“ Обърща се и казва на момата: „А ти мори, оти не сакаш, що чѣ ти е тамо, свекъръ свекърва нѣма, сама че се шириш, кой че ти е колец.“ Сжщата баба отива при родителитѣ на момчето ужъ за медъ не вишелъ огънъ или за друго нѣщо. Слѣдъ малко отваря разговоръ за момчето, като имъ казва: „Ай-дете женете вече момчето, защо се мачите сами; От нашата махала съмъ Ви избрала една момица дългокоса, прилична, една е хубавица да ѝ се не нагледаш; благодарна, насмѣшна, работна, сама си крои фустани и шие, сѣ ѝ се чудатъ у махалата; оно да ти направи тантели та да видиш, съсъ очи що види съ ржцѣ го ствара; знае да чете и да пише; она у дома имъ мѣси, готви и дочеква гости; неможатъ безъ нея, а сакатъ имъ ъжъ отъ много места, и вчера са прашували некои, но колкото за у Вас, че ъжъ дадатъ, само речъ пуцете че ъжъ сакаете, и нече да грешите, че ме помните, на ли че се ставиме ютре.“ Единъ отъ тамошнитѣ ѝ казва: „Бабо, бабо, кога изгоримъ

язе и да носа при век до дека съм, а се ставиле, а се ич не ставиле, се ми едно чини.“ Отива си бабата и наговаря за кондури.

Годежът.

Когато се съгласят и двѣтъ страни за да се ородатъ, на опредѣленно врѣме и на младъ мѣсець свекъра, свекървата и нѣкои отъ родата имъ събиратъ се и съ бѣклица вино, ракия, потача вараклия, леблебия, сухо грозде размѣсено съ шикеръ и др. отиватъ увечеръ въ момата, гдѣто ги посрѣщатъ найлюбезно. Тамъ слѣдъ приятни и весели разговори, момата излиза да почерпи по редъ гоститѣ за да ѝ благословятъ. Подиръ това изважда и подарява отъ собствени нейни рѣчни произведения, кому чорапи, кому кошуля, кърпа и др., а на момчето си праща особенъ бохчалѣкъ. На походу гоститѣ ѝ подаряватъ отъ своя страна съ пари, и тя ги испраща, като имъ цѣлува рѣка.

Нѣкои правятъ и вторий годежъ, който става по-тържественъ и съ свирни и пѣсни. Тоя годежъ наричатъ *китката*, защото отъ страна на момчето занасятъ на момата китка нанизана съ жълтици, между които турятъ една пендарка. Когато обаче не става и вторий годежъ, китката занасятъ отведнѣждъ съ всичко друго на първий и едничкий годежъ.

На сутрѣнъта момчето съ нѣколко приятели и другари отива въ баба си да ѝ цѣлува рѣка, а също и момата да цѣлува нему рѣка. Въ тоя случай бабата му забожда на челото китка съ жълтица, и то отъ своя страна подарява момата съ една жълтица.

Свадбата.

Три дни преди свадбата, именно въ петък, нѣколко жени съ деверитѣ занасятъ въ момата боя за космитѣ на главата ѝ, заедно съ общаннитѣ отъ момчето подаръци за новата рода, като : чохи, басми, шалове, кондури и пр. Тоя обичай наричатъ *Кутлия*.

Въ слобота правятъ момино хоро, а на вечерята въ сѣщия день събиратъ се у момчето роднинитѣ му на вечера, подиръ която отиватъ въ момата и довольно време тамъ прекарватъ въ увеселение. Като се разотива всѣки въ своя си домъ, момчето отива да спитая вечеръ въ къщата на кума си.

На утрента въ Недѣля вѣнчанието се извършва въ черквата веднага слѣдъ Божественната литургия.

Завършането на младоженцитѣ отъ тамъ до къщата на момчето става тържественно съ кеманета и свирки и съ много народъ—всички поканени. Слѣдъ обикновенното тамъ почерпуване и благословии, всѣки отива по дома си. Въ сѣщия тоя день моминитѣ родители испровождатъ на момата всичкитѣ нейни посетилки, завивки и дрѣхы, които натоварватъ въ едни кола, и за да се види че има ужъ много нѣща, натурватъ въ колата толкова праздни ковчази и чужди юрганѣ, колкото могатъ да се побержатъ, и послѣ единъ по единъ ги възвръщатъ на мѣстото, отъ гдѣто сѣ взети.

Подиръ една седмица отъ свадбата женитѣ съ невѣстата правятъ Невѣстинска баня, називаема по турски „*Гелинз амами*“ която става тъй: Момчето откупва една баня, въ която отиватъ да се миятъ невѣстата само съ нѣколко отъ роднинитѣ и комшиитѣ ѝ. Тамъ занасятъ различни ястия и пития, угощаватъ се и между другитѣ пѣсни пѣятъ и слѣдующата :

„Собрали се, Яно, набрали
Двесте моми мелнишки,
Яна да плетат и расплетат:
Сос бисер са ѝ низали,
Сос злато са ѝ златили.
Яна на моми говореше:
Мили мои друшки!
На-криво ми патец поставете,
И снощи са ме за това карали.“

XI. Обичаи при раждане.

При ражданъето по селата рядко става нужда отъ бабици (акушерки). женитѣ раждатъ дѣцата си повечето сами, и то на полето, у гората, на нивата и въобще тамъ, гдѣто се случатъ на дневната си работа; виждашъ само у вечерь да носѣтъ въ skutата си плачуще дѣте. Изведнаждѣ домашнитѣ приготвуватъ на лехусата до огъня сламено легло, гдѣто ѝ полагатъ и завиватъ добръ, като турятъ надъ главата ѝ катранъ въ една препка, нищелки, съ които ткаятъ женитѣ, гребенци, съ които чешлятъ вълна и възъ гребенцитѣ чесновъ лукъ. Тогава за да упазятъ майката, както и дѣтето отъ таласъми, наваяци (пилци, които пискатъ нощемъ) и разни нефели, не оставятъ да гасне огъня въ огнището, тъй като казанитѣ сжщества били бѣгали отъ огъня. Между това до 40-й день пазятъ доилка жена да не сѣднува до лѣхусата, за да ѝ не вземе и отнесе съ себе млекото. По сжщата причина лѣхусата не казва на посѣтителитѣ си сбогомъ, нито тѣ ѝ казватъ сжщето. Вечерь отъ рано не изнасятъ повѣнъ огънь, нито свещъ, за да не плаче дѣтето, което докѣ се кръсти, не оставятъ майка му сама, а гледатъ да има при нея всекогашъ кръстенъ човѣкъ, на макаръ било и едно дѣте.

Съ малки нѣкои исклучения, въ града тоже и сега пѣ-голѣмата часть отъ населението варди помѣнхитѣ обычаи при ражданъето, само че тукъ работата не става безъ бабици, и тѣй както се случи. Между друго тукъ щомъ роди жената, бабицата ѝ връзва косата на главата отпредъ и прави ѝ бѣлегъ на челото съ модрило (синило,) за да не урочаса. Слѣдъ това омива ѝ лицето съ студена вода, въ която предварително спуща живи жарки (угорени въглища), и отъ която ѝ дава да пие на три пѣти за здравѣ, както кади както нея, тѣй и дѣтето съ нѣкакви кости и вехтъ гьонъ, згорени на огъня. Подъ зглавницата на лѣхусата турятъ кучешки глави, или отъ вѣлкы вѣщо, за да ѝ учувать отъ ограма (вѣнкашна болестъ.)

Кога урочаса дѣтето, лѣкуватъ го тѣй, споредъ както се каза въ реда за народнитѣ лѣкувания. А за да му неизрастне негдѣ по тѣлото мъртва кость, обичай е да го кхиятъ на задъшна сжбѣота у вода, въ която турятъ пшенични зърна и нѣкаква кость.

На 40-й день лѣхусата като взема очистителната си молитва по християнскій обичай, отива заедно съ бабата и дѣтето най-напредъ у кума, а послѣ у други роднини. Тогава тя непременно трѣбва да отиде най-малко у три кхщи, за да не роди три години.

XII. Кръщелни Майчини (гѣлени) имена.

Атанасъ	Тасѣ, Ташо, Таско, Аце.
Анастасъ	Таско, Анѣ, Насѣ, Наско
Ангелъ	Ангѣ, Ангелко, Ангелушъ
Ангелина	Гина, Янча
Александръ	Санде

Анастасия	Цика, Сия, Сийка
Апатолия	Толето
Анна	Аница, Аника, Анушка
Боянъ	Бойко, Боже, Боце
Василъ	Васе, Васко
Велинъ	Вене, Велче, Венко, Велко
Василикия	Васка, Васа
Виктория	Викто, Вито, Торе
Геоργия	Гоге, Гьоше, Гяче, Гьоре, Джорé, Джорго, Гогйшъ, Джѡка
Григория	Глигоръ, Гико
Гюргена	Гица, Гула, Гоца, Гуга, Гюра, Гюрга
Димитрия	Митé, Митю, Димчо, Диминшъ, Митрé
Дойчинъ	Доче, Донко, Доле
Дамянъ	Димчо
Димитана	Митра, Митка, Мита
Елена	Еленка, Енка, Ена, Еленчето
Екатерина	Катерина, Катина, Ката, Катица
Златанъ	Златко, Злате
Захария	Заре, Зашо, Зане
Звезда (Дзвезда)	Зенето
Иорданъ	Дане, Данко
Игнатъ	Иго, Ицо
Иванъ	Иованчо, Иованъ, Иовчо, Ване, Иѡве
Иосифъ	Иосе, Иосимъ
Илиянка	Лика, Ика
Ирина	Ринка, Рина
Костадинъ	Коте, Коце, Кочо, Косто
Кирилъ	Кире, Кирко
Люба	Любица, Любе
Миленъ	Милénко, Мицо, Мило, Милко
Мария	Мийка, Марийка, Мариола, Мара, Маца
Михаилъ	Михалъ, Миалчо, Миле, Миленъ
Милена	Мица, Милица

Магделена	Магда, Магдето, Ма́га,
Никола	Нико, Нике, Николѐ, Колю
Петръ	Петрѐ, Пенѐ, Пенко, Пейчо
Павелъ	Павле, Пале, Панчо
Пантелеимонъ	Пантелѐ, Панте, Пале
Панаиотъ	Панаиотко, Пане, Иоте
Прокопия	Проте, Тоте, Коле
Райна	Райнето
Стоянъ	Стоянчо, Цоне, Стою
Спиридонъ	Спиро
Стоименъ	Тимѐ, Томе
Сотиръ	Сотѐ
Стефанъ	Стефчо, Стѐфо
Стойчо	Точе
Симеонъ	Симо
Тодоръ	Тоше, Тошко, Тодорчо, Тоде
Трендафила	Далѐ, Да́фка, Трѐна
Филипъ	Фильо, Фике, Фико, Филчо
Цвѣтанъ	Цеко, Цоле, Цене, Цвѣтко
Христо	Ристо, Итко, Ицо
Янаки	Яню, Нане, Накѐ, Начѐ, Янѐ, Янко, Янѣчко

ХІІІ. НАРОДНИ БЛАГОСЛОВИИ.

„Во име ѿца!
И кака Гоца,
Кака Вукана,
Кака Докана,
Кумица Яна,
Кумица Стана,

Кумица клишья,
Вървара Яна,
Кумица Вишня,
Коларева Петкана,
Трунта Пупина,
Джасна Говедарева,
Препни кука Райко,
Наметни гуня Трайко,
Жлтовунен Илия,
Кума Радойца,
Със кривата гайдурца,
Дупни дупка решетар,
Провали дупка на врх перчик,
Тия са сите една рода,
Нека са на помощ.
Помози Боже! добро и здравъ!
Каде до'одили,
Добро приносили;
Сега сме дошли у Господина
Нашего домакина (името му),
Богъ да му 'ариже:
Чесни добри синове,
Чесни Добри черки;
Да го старокумат,
Да го старосвѣтат,
На девето и десето село,
На зелени и врѣни коньѣ,
Със сини сѣдла,
И позлатени узда;
А он да се носи и подноси,
Какъ мрена риба по дълбини,
Како Сокол по висини,
Како куковица със ясен глас у
зелена гора.
Още Господ да му даде:

Не е ли
това само
конецъ-сѣдла?

Криво ралце и босилкъова копраля,
Да разоре, да раскопа,
Да раскона дълги ниви,
На нивите купни да му се пре-
валят

И кржеси да му се преклаждат;
На малката нива на крайо крушка,
На крушката люлъка,
У люлъката момченце,
Како злат Божи кржстѣц;
На рамо му кован кривак,
На плечи му янджичка
Със тѣнки игли извезена,
Ножъ'к му, рожъ'к му,
Огнилице му, посекалице му,
И отъ лева му страна лажичняк.
Това що е у чашата, ако е бело,
Бели му овчици, пуни трълици;
Ако е червено, червени му кобили,
Пуни обори; Ако биде сребрно,
Сребро му се деало и ковало
И преко праг пре'одило,
Како лет на Иован-ден."

„Ей! Боже поможе!

Кой каде може;

От дека тая,

Отъ тамъ и друга.

Моя чашка дълбочка,

Дека ми беше отбчка,

По край плот се сплитал,

Та за тебе питал."

„Ей! Боже мили!
Дека яли и пили,
Тамо вуци вили;
На секо кьошѣ по чушѣ,
А на оджако буел.
Колко са врби по реката,
Толко му врги по главата.
Да му даде Господ:
Орлѣви ногти и камилешка шута,
Та да се чеша, да се чеша,
Три дни далек да се чуе.
Викайте Аминъ.“
— Гоститѣ викатъ „Аминъ“.*)

XIV. Свадба на комара.

„Цуцул пасѣ говѣда,
Цуцулица по нѣга;
Оздѣл ѣде лисица,
— „Бог помагай цуцуле!“
— „Дал Бог добрѣ лисицо!“

*) Обичай е штото, когато нѣкой отъ гоститѣ стане да благославя, останалитѣ гости на всяка негова дума казватъ „аминъ“. Въсползуванъ отъ тоя обичай често се намира по нѣкой шегобиецъ та, въ средъ най голѣмата веселба ште стане съ пълна чаша и бърже бърже, да не усетѣтъ останалитѣ гости, ште изговори и подобна на горната благословия (проклетия). По обикновенному гоститѣ си викатъ „аминъ“; но като свърши шегобиеца благословията си, тѣ се досѣтатъ, че думитѣ имъ „аминъ“ не сж били на мѣстото си. Това произвежда общъ смѣхъ между всички.

„Що има, що нема у село?“
— „Комар свадба чинеше,
Му'а мома прѳсеше,
Мравки му ѳро игра'а,
Заяци му гайди дурле'а, *)
Пѳтли му дрва цѳпе'а,
Пѳвече се кѳле'а;
Кокѳшки ги нѳсе'а,
Пѳвече ги губе'а;
Вълшки му ѳгин кладѳ'а,
Пѳвече са горѳ'а;
Буи **) му двѳри метѳ'а,
Лисици се плетѳ'а,
Пѳвече се скубѳ'а;
Кучетата лаѳ'а,
Вуци ***) гѳсѳ иде'а,
Бумбар вѳда несеше,
Мѳчка му тѳсто вѳляше,
Пѳвече го лапаше;
Мечѳтата плѳче'а,
Мѳчка майка им вѳлеше:
Трайте, мечѳта, трайте!
Сегѳ майка че Ви мѳси,
Погача че ручате.
Мачѳр ****) вино тѳчеше,
Му'а му момѳ свѳтеше;

*) Дурле'а—свирѳха

**) Буи—Бълхи

***) Вуци—вълци

****) Мачѳр—котакъ, котаракъ, мачѳкъ

Расрдѣ се мачѣро,
Та си удари му'ата,
Спрпешка се *) му'ата.

Брѣ, бржете сѣляню!

Брѣ, скѣроте селяню!

Денесѣте казано, **)

Да вѣриме му'ата,

Да не ѡйде мрѣина:

На старѣците главата,

На бѣбите шѣмбѣто,

На децата цревѣата,

На момѣте лѡйтѣ,

Да си мажат косѣте,

Да не вѣцат вѣшкѣте.“

*) Спрпешка се—катуриж се, търкулиж се

***) Казанѣ—котелъ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стран.
Предисловие	3
I. Календаръ за суетвѣрнитѣ празници . . .	5
II. Днитѣ на седмицата и тѣхното значение .	35
III. Прокобения за врѣмето	36
IV. Гратъ и суша	37
V. Разни вѣрвания	39
VI. Народни лѣкувания	41
VII. Обичаи надъ умрѣлитѣ и тѣхното ува- пирване	49
VIII. Магии, баяня и врачувания	52
IX. Гodeжи и свадбени обичаи въ Кюстендилско	59
X. Гodeжи и свадбени обичаи въ г. Кюстендилъ	75
XI. Обичаи при раждане	78
XII. Крышелни и майчини (Галени) имена . .	79
XIII. Народни благословии	81
XIV. Свадба на Кожара	84

ПЕЧАТНИ ПОГРѢШКИ.

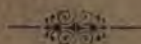
Стран.	Редъ	Напечатано	Чети
10	3	гости	госѣ
12	предпослѣдний	Като	Които
17	бѣлежка	Бегите	Беште
18	последния	праша	прашаш
19	3	Защо	За
20	9	брѣа	бѣра
"	бѣлежка	Немѡй	Немой
35	15	никаква	друга
57	въ пѣсньта	Клате	Елате
61	27	родинни	родинни
64	въ 1-та пѣснь	при'бди	при'бди
"	последния	Магаршѣки	Магарѣшки

Заб. — Тѣзи сж пѡ-важнитѣ погрѣшки, които успѣхъ на бързо да забѣлѣжж. Другитѣ пѡ-малки, особито въ ортографията въ първитѣ коли, моля читателитѣ сами да си ги поправжтъ и да ме извинжтъ за тѣхъ, тѣй като не можехъ да присжтствовамъ при отпечатванието на книгата.

Издателя.

Михаил Арнаудов

САМОВИЛИ И САМОДИВИ

Марецъ те убилъ!
(Народна кавтвѣ)

Отъ
Св. Петра Це. Любенова.

СОФИЯ
Типо-литография на Б. Зилберъ
1891.

САМОВИЛИ

И

САМОДИВИ

Мѣренъ те убилъ!
(Народна кѣтва)

Отъ
Св. Петръ Цв. Любеновъ.

СОФИЯ
Типо-литография на Б. Зилберъ
1891.

ПРЕДИСЛОВИЕ.

Добритѣ отзиви на печата, както и на разни достоуважаеми лица, при появяването на Сборника ми, издаденъ прѣзъ 1887 година подъ название „Баба Ега“, ме насърчиха да издамъ и настоящата книга „Самовили и Самодиви“. Ако и да имамъ още събранъ материялъ отъ народни умотворения, но напечатването му ще зависи отъ приема, който ще се направи между читателитѣ на настоящата книга.

Както въ първата ми книга, тъй и въ настоящата се срѣщатъ думи такива, които на мнозина може да се виждатъ галатни, т. е. неблагоуравни; но азъ именно тамъ съмъ обърналъ най-големо внимание, за да запишж и схванж точно всичко онова, което е останало по предание да се говори, особно между селското население, било то благоуравно, или не.

Нѣкои сж на мнѣние, че книги съ подобни думи не трѣбвалс да влизатъ въ ржцѣтъ на дѣцата; но нѣма за какво, понеже дѣцата такива думи научаватъ много по-рано отъ своитѣ родители, като ги изговарятъ прѣдъ тѣхъ безъ всѣко стѣснение. Слѣдователно, трѣбва ли да се крие онова, за което се говори

и е известно всѣкому? — Въ Сборниците на другитѣ народи като се срѣщатъ много по-неблаговърни думи, да ли дѣцата на тѣзи послѣднитѣ не прочитатъ казанитѣ сборници, и да ли най послѣ онѣзи хора не сж нравствени и съ възпитание?

Като се надѣж прочее, че и отъ настоящата книга нашитѣ млади филолози ще намѣрятъ нѣщо да псчерпятъ за обогатяването на языка ни, просимъ снисхождението имъ за недостатъцитѣ, които би срѣщнали въ нея.

1 Юлий 1891 год.

г. Кюстендилъ

Свѣщеникъ: **Петръ Цв. Любеновъ.**

І

Народни лѣкуванія, баянія, магии и врачуванія.

Цѣрението между простото население, както всѣкъждѣ въ България, тъй и тука се извършва чрѣзъ разни треви и билки, които бабитѣ събиратъ повечето прѣзъ м. м. Априлий и Майй, за да имъ служатъ въ запасъ, прѣзъ цѣлата година. Най-важното е обаче, че тѣхното цѣрение се придружава всѣкогашъ съ баянія, магии и врачуванія. Въобще когато се случи да се разболѣе нѣкой и не съмъ въ състояние да разбере болѣстѣта му, мислятъ, че болния е нахдранѣлъ¹⁾ върху нѣщо и слѣдователно оградисалъ е, за което го и питатъ: гдѣ именно е спалъ, дома или по работата си на кѣра; подъ какво дърво, дали на вакъфско мѣсто и пр. Въ такъкъ случай за лѣкуванието му взиматъ слѣдующитѣ мѣрки:

Приготвуватъ отъ вечеръ въ паница единъ видъ шербетъ отъ захаръ, или отъ нетопенъ медъ, който (шербетъ) оставятъ да пренощува вѣнъ на открито, и на другия день утрицѣта рано съ него мажатъ и триятъ цѣлото тѣло на болния. Остатѣка отъ шербета запасятъ тамъ, гдѣто мислятъ, че болния е оградисалъ и съ него чрѣзъ босилѣкъ прѣскаатъ онова мѣсто, палятъ тамъ свещи и съ страхъ и благоговѣ

1). нагазилъ.

ние споменаватъ за болѣстѣта, като я наричатъ „Май-
чица наша“, за да я не улютаѣтъ. Между това ба-
бата тѣй:

„Ако стѣ стари бащи,
Да стѣ, простѣте ни;
Ако стѣ, стари жени,
Да стѣ, простѣте ни;
Ако стѣ млади браќи,
Да стѣ, пушѣте ни, пушѣте ни“.

Горния начинъ на лѣкувание извършватъ нѣ-
колко утрени по редъ.

Относително малки дѣца когато се разболѣватъ,
лѣкаркитѣ баби, като мислятъ, че сѣ урочасани отъ
нѣкого, взематъ една паница, напичатъ въ нея вода
и пускатъ ватрѣ угорѣли ваглища (жарки), като
предподрѣждяватъ всѣки вагленъ за особено лице, и
по ваглена, който плыве въ водата, разбиратъ кой
именно е ималъ лоши очи, та е урочалъ дѣтето. То-
гава, по явенъ или по таенъ начинъ, отексватъ отъ
дрѣхитѣ на това лице една каквато и да е частъ,
тургатъ я върху огнь и каджѣ съ дима ѝ дѣтето,
като същеврѣменно го запойватъ и омиватъ съ помѣ-
натата вода. При това бабѣтъ слѣдующето:

„Истровниче, утичници!
Дека сте били тамо си идѣте.
Да се растуриѣ, да се разидѣте:
Како роса отъ ливади,
Како магла отъ полъе,
Како прахъ отъ тупанъ,
И како орачъ отъ орање“.

При къпанieto на такъво нерасположено или
слабичко дѣте, бабитѣ бабѣтъ тѣй:

„Пошлѣ ми е малко детѣ,
Ус прукѣ ние прукѣ,

Сретнала го е сръчовадица,
И му е крѣв испила,
И сръце преварила.
Сретнала го е божя майка Богородица,
и му вика: крѣвѣнице, сръчовадице!
Това ми е детѣнце,
Кръстосано, мирѣсано,
Сос дѣсна сѣса задѣнено,
И сос друмиче ¹⁾ запѣнено“.

При успиванieto на урочасало дѣте, майкитѣ
обикновено търкатъ съ прѣстъ челото му и изго-
варятъ :

Прва крѣва, црно телѣ отелила,
Самѣ го е отелила, самѣ го е урочи́ла,
И самѣ му урѣци олизала“.

Тѣя думи повтарятъ три пѣти. Слѣдъ това лиз-
пуватъ челото на дѣтето и плюватъ на земята.

Отъ подлѣтване на рани или друго нѣщо на дѣцата баятъ:

„Урокъ иде над пут,
Урѣчица под пут.
Почуди-се и подзверѣ се ²⁾ урѣк,
Що да прави със урѣчица.
Па се пошрѣволи'а, грамоли'а, ³⁾
А она се почуди и откинѣ му
От лѣво мудѣ влакнѣ,
Та растури, разидѣ,
Землени дѣбини и Небесни висинѣ“.

¹⁾ Лай-лай кучка.

²⁾ Почуди се.

³⁾ Борба съ рѣцѣ.

Пошла е квачка сос крѣвава клюница и крѣ-
вави нодзе. Вр'ни се квачко! Рана се уютила и
пуша сѣкакви мѣскавици — светкавици. Вржни се
квачко! Да изметеш, да пзривеш рани сос нодзѣто,
да испа'аш рани сос крилата, да олѣкнат, да оздра-
вѣят како зелье у градина.

Самá секура у гора ошла, самá си е др'ва
набрáла, самá ги е и донела, сама ги е наклала,
самá си е лек намерила.

Заб. Слѣдъ баянието плювнуватъ на раната.

Отъ уплашвание, или виждане нѣкое чудовище
баятъ на дѣцата тѣй:

„Оздóл идат чудни люгѣ,
По чуден пут:
Чудни секири нóсе'а,
Чудна гóра сосѣко'а
Чуден зáмет¹⁾ направи'а
Чудни óфци докара'а,
Чудно млéко замузо'а
Чудно сиренѣ подепри'а,
Чудни падилки тури'а,
На чуден грѣб нагрѣби'а,
На чуден пазар продáдо'а,
Що е чудно апнало,
Сé е чудно пукнало“.

Баяние отъ набой, т. е. смазано и натрѣтено.

„Скокотѣло, боботѣло.
Отъ црѣвѣ се не отѣло“.

Тия думи бабичкитѣ повтарятъ три пѣти и пљовнуватъ.

Баянѣ отъ измѣстенъ пѣпъ.

Отъ несмиланѣ храната въ стомаха и червата образуватъ се газове, които причиняватъ болки въ корема. Това наричатъ избегване или измѣстване на пѣпока.

Ето за това какъ баятъ :

„Растави се гора!	Стави се гора,
Растави се вода,	Стави се вода,
Растави се не́бо,	Стави се не́бо,
Растави се зе́мя,	Стави се зе́мля,
Растави се слънце,	Стави се слънце,
Растави се мѣсец,	Стави се мѣсец,
Растави се воденица,	Стави се воденица,
Растави се валявица.	Стави се валявица,
Раставете се офци,	Стави'а се овци,
Раставете се ко́зи,	Стави'а се ко́зи,
Раставете се гове́да,	Стави'а се гове́да,
Раставете се ко́нѣ,	Стави'а се ко́нѣ,
Раставете се сви́нѣ,	Стави'а се сви́нѣ,
Растави се вук,	Стави се вук,
Растави се мечка,	Стави се мечка,
Растави се за́як,	Стави се за́як,
Растави се лиси́ца,	Стави се лиси́ца,
Растави се куче,	Стави се куче,
Растави се маче,	Стави се маче́,
Растави се змия,	Стави се змия,
Растави се гу́щер,	Стави се гу́щер,
Растави се па́покъ.	Стави се па́пок.

Баянье отъ уплахъ

Дойди плаху, дойди уплаху!
Не' оди по жили, не' оди по кости,
Дойди си на местото.
Кога си бегал, тогай дойди:
Ако си заран — заран дойди;
Ако си на пладне — на пладне дойди;
Ако си вечер — вечер дойди.

Баянье отъ Аба ¹⁾

Отсекох абá, растурих я. Опо бeше помислила глава да му отсеке: я му абá отсекох, главата му остана. Она се беше задала колку паница; ронѝ се, троши се отъ са'ат на са'ат (часть), остана си колку лажѝца; От лажѝца останá колку царевично зрѝно; От царевично зрѝно останá колку ечмено зрѝно, от ечмено — пченично; от пченично — ржѝно; от ржѝно — прósено; от просено — маково; от маково — прах и пепел. Растури се, отдигнá се како прах и пепел.

Баяния на око отъ наметка (очоболъ) ²⁾

Намѣтѝниче, бѣсѝниче!
Беш, беш, бѣсна кучко!
Надушѝх я тѣбе,
Дурѝ не сѝ тѝ мѣне.
Полетѣла куса кучка,
Црвена квáчка,
Сос црвѣни пѝленца,
Сос црвѣни главѝци

¹⁾ 46-та стран. I книга „Баба Ега“.
²⁾ 47-та стран. I книга „Баба Ега“.

с нодзе да изрият, с клюнци да неключат, с лопати да изринат, с метли да изметат, с крѣта да непа'ат, како прах от тупан, како облачини по небо, како магли по планини. Откина'а го, растури'а го како цѣгански мржсоль¹⁾.

Бѣсна рѣтка, бѣсен рѣт гоњи: улови го удави го. Бѣште злини нема работа тува за вас! Идете по убавини и гиздавини, по мѣки постелки и по еврейки. Наши постелки сж от тржње, 3 възглавници, и они сж прашливи и вашливи.

Заб. Слѣдъ байнѣто откъсватъ влакно отъ главата на болния, за да се откъне наметката и укатъ (духатъ) чесенъ лукъ въ окото.

Когато нѣкоя болѣсть или рана се усили, баятъ тѣй:

Вѣка плаче Иован, вреден юнак,
Гласи до нѣбо, слѣзи до зѣмля.
Дочула го бѣжи майка, Богородица.
Що ти е Иоване, вреден юначе, та плачеш?
— Излезна ми люта рана,
Та се подлюти, та се подбуди,
Та ме мѣска, та ме стрѣца,
Та си викам, та си плачем.
— Не бой се, Иоване, вреден юначе!
Че оминѣ, че облагне люта рана.
Етѣ отѣт идѣт 77 дувгерина,
Носат седмдесѣ и седм секѣри,
Носат седмдесѣ и седм тривѣня,
Носат седмдесѣ и седм сврждеда,
Носат седмдесѣ и седм мѣтики,

¹⁾ Сепозъ.

Носат седмдесѣ и седм лопати,
Носат седмдесѣ и седм метли.
Сос секири че исечат,
Сос тривѣнѣ че претрият,
Сос свръдли че извржат,
Сос мотики че ископат,
Сос лопати че изринат,
Сос метли че изметат.
Че исѣ'не подлюта,
Како су'о држво у гора,
Какѡ босѣльок у градина,
Како здравец у грамада;
Че омѣкне, че облагне,
Како прѣсно млеко.

Баяния отъ бодѣжъ

Лѣкарката баба взѣма лененъ конецъ, застанва надъ болния и дума: Стоѣй бодѣжу, не боди! Да ти кажем лѣнени мжки. Тогава захваща да превързва конца за да се завърже бодѣжа, и на всѣко превързване изговаря по една дума, именно: орал, влачил, чешал, прѣл, плювал, мотал, сновал, уводил, ткал, белѣл, сушил, на труба шѣл, облачил, прал и пр. Стѣдъ това плювнува на възела и го връзва на ржката на болния. При това за бодѣжъ баятъ и тъй:

Стоѣй бодѣжу, не боди!
Я че кажем, кого да бодѣш:
Кѡйто оре и ядѣ, ткае и ядѣ,
Тогѡва бодѣш да бодѣш.
Иасили'а се 77 вѡла,
Заиграли се, забѡли се;
Па се заигра'а 77 кржвняка,

Сé дéвет години.
Излетé се Вла'инка пржнобратка;
Стóйте волóве, не бодете!
Стоян снлен бoдеж има,
Идéте тамо да разбодете,
И да растурите бoдеж.
Омина бoдеш, како лeгкo пéро.

Баяния отъ усофъ

Усофъ наричатъ когато отечатъ и болятъ циц-
китѣ въ жена и баятъ тѣй:

Усофъ пасé по су'о брждо.
Там го пасат трѣ мóми, три сестри:
іедна е глуха, іедна нéма и іедна слéпа.
Залетé се усовак низ глу'а гора,
Докачи усоф, однёсе усоф.
Дурѣ глу'ата да чуе,
Дурѣ слeпата да вѣди,
Дурѣ пёмата да вѣкне,
Докачѣ усоф, однёсе усоф,
Растури, омекна.

Усофъ пасé по полѣто: іедин нем, друк глух,
трети слeп. Провикна се усофъ; Чу го вук, удави го.
Разнёсе се како магла по рѣтинѣ и брежинѣ; како
мóми по юнаци; како дарове по сватове и како
прах на тупан.

Баянѣ на яйце.

Когато женитѣ по насъ запретватъ въ огъньтъ
яйце, за да не пукне, плюватъ на него три пѣти
баятъ му тѣй:

„Кога ойде чифутин на сранье,
Тогай да пукнеш!“.

Освѣитъ бабитѣ лѣкарки, има мжжѣе и жени, на които простолюдието гледа, като на единственнитѣ лѣкари и тича при тѣхъ за всѣкъква помощъ. Нѣма нужда тукъ да излагамъ лицата, показани въ първата часть на книгата „Баба Ега“, които играятъ подобна роль въ кюстендилско; ще кажж само за нѣкои на послѣдне открити отъ мене.

Въ селото Драмча (Пиянечко село) е извѣстенъ единъ вражалецъ, по име Гьоре баба Петканинъ, както и една жена по име Митра Стаменкова, които по гледанье на ржка, предказватъ щастieto на човѣка и числото на годинитѣ, които има да живѣе, познаватъ ако човѣкъ е жененъ или не и пр. Главната обаче тѣхна специалность е да познаватъ и исправятъ криватѣ ребра на неплоднитѣ жени, понеже тия криви ребра били причината на тѣхната безплодность. Предъ видъ на това лѣчение, около тѣхъ се стичалъ многоброенъ народъ. Именно около 1870 г. тѣ сж обиколили тържествено цѣлото Пиянечко (въ Турско време всичкия Пиянецъ е влизалъ въ Кюстендилскій окръгъ), като влачили подиръ себе си цѣли товари съ хлѣбъ, вълна, масло, сиренье, вехти дрѣхы, овци, кози и пр. пр.

Друга една лѣкарица отъ Пиянечкото село Каменикъ, по име Петкана, лѣкува неплоднитѣ жени съ трѣлянье, подиръ което има обичай да ги увива у една голѣма черга да спиятъ колко два часа, за да се хване лѣка; а отъ друга страна, много пхти когато болната домакинка така е покрита и увиена да спие, баба Петкана знае да поскжтнува и прибира

съ торбичката си разни покъщинни, като: дрѣхи, ризи, чорапе, паници и пр. и се измѣква да я не видать.

Въ гр. Кюстендилъ има такива лѣкари повече измежду Турцитѣ. Слѣдъ умрението на прочутия Шехъ — Ахмедъ Ефендия, синъ му Хюсеинъ ефенди остава достоенъ неговъ наслѣдникъ. Той лѣкува болнитѣ отъ треска, като къса отъ себе си парцали и имъ ги дава да се кадатъ съ тѣхъ; при това имъ връзва на рѣцѣтъ и на шията разни нѣща и духа имъ на лѣво и на дѣсно. Това сжщото е правилъ до скоро нѣкой си Таиръ ефенди.

Най прочутата обаче за сега въ Кюстендилъ лѣкарка, е една була, називаема *Ходженицата*. При лѣкуванието си тя гаси съ вода угорени вжглища (жарки) и съ водата запойва болнитѣ, като имъ указва, гдѣ на кои мѣста и подъ кои дървета да се наливатъ съ водата. При това дава имъ да носятъ на шиятъ си айманлии (написани Мухамедови изрѣчения), или запечатанъ лѣшнякъ, пѣленъ съ живакъ. Лицата, които искатъ да се упазятъ отъ живакъ, напратенъ отъ неприятели, спуща върху имъ до три пхти едно колело, називаемо сжщо айманлия. Ония пакъ, които не могатъ да дойдатъ лично до нея, испращатъ ѝ ризитѣ си и върху тѣхъ спуща казаното колело. Но покана тя отива и по къщата да лѣкува. Наскоро се е ползувала отъ нея и една попадия въ града ни.

Едрата Сипаница

До освобождението ни по селата, за да се прѣдпазятъ отъ едрата сипаница (баба шарка, пресаждѣха здравитѣ отъ равнитѣ на болнитѣ по слѣдующий начинъ: Щомъ се чуеше да се е явила нейдѣ болѣстѣта,

сѣбрача се и отиваха при първия заболѣлъ отъ тая болѣсть. Една отъ старитѣ жени пробождаше ржката на всѣкиго съ сръбърна игла и тураше връхъ пущената кръвь отъ гнойта изъ цирентѣ на болния; а за да не останатъ бѣлеси по лицето на болния отъ тая болѣсть, миеха му ранитѣ съ вода отъ квасецъ (мая за хлѣбъ).

Треската.

Треската различно лѣкуватъ. Нѣкои събличатъ болния (трѣскавия) голъ и го истриватъ съ коприва. Други го хвърлятъ голъ въ студена вода, или въ нѣкой виръ. Трети като го растриватъ, патоварватъ го съ желѣзо, ралникъ, бусѣ земля, колкото може да носи, и питатъ го: „що можеш да носинъ, желѣзо ли, или земля, или треската?“ А той отговаря: „желѣзо и земля че носимъ, а пѣ треската“. Това запитване и отговоръ се повтарятъ три пѣти.

Вънкашна болѣсть.

Вънкашна болѣсть наричатъ когато внезапно болния падне на земята полумъртъвъ, растренеренъ, и се загубва.

Когато за пръвъ пѣтъ се случи да пострада нѣкой отъ тая болѣсть, изведнѣжъ и мълченикомъ повикватъ нарочна лѣкарка баба, по распореджанието на която се извършватъ незабавно слѣдующитѣ:

Върху болния трошатъ мотовилка (едно голѣмо право дърво съ чепорки и отъ двѣтъ страни, на което женитѣ мотатъ прѣжда) кинатъ, (откъсватъ) главата на едно кокошино пиле, което още не е пропѣяло, като казватъ: „глава за глава“. Тая ко-

кошина глава заравятъ въ земята подъ главата на болния, а останалата частъ отъ пилено готвуватъ и го раздаватъ като курбанъ. При това, околоръстъ на болния ископуватъ вада, по която отъ къмъ главата му сипватъ вода, събиратъ я отъ при нозѣтъ му и го запояватъ съ сжщата, а отъ тилтъ му пускатъ кръвь, съ която го захранватъ.

Нѣкой пхтъ събличатъ голъ болния и дрѣхитѣ му закопватъ въ земята, заедно съ живи животни. Мѣстото, на което трѣбва да стане това закопване опрѣдѣлятъ тѣй: отсичатъ единъ ржакавъ отъ дрѣхитѣ на болния, напѣлнуватъ го (ржакава) съ прѣстъ (земли) и го хвърлятъ на далечъ. Тамъ гдѣто падне ржакава, опрѣдѣлятъ мѣстото, върху което относѣ сипватъ врѣла вода, за да се понари и унищожи по такъвъ начинъ злото.

Чумата.

По прѣданне приказватъ старитѣ, че когато е върлувала и по нашитѣ страни чумата, изморила е много хора въ кюстендилско. Като единичко срѣдство, което употрѣблявали въобще селенитѣ съ цѣль да се избѣгне и въспрѣ злото, е било слѣдующето: тѣ около въретъ изорвали синопотѣ си и гдѣто се ставали браздитѣ, поставяли затворенъ катанецъ (ключарникъ). Това изораване обаче трѣбвало да стане отъ двама брата близнаци и два вола черни, сжщо близнаци, каквито тогава се намиратъ само въ селото Друмоаръ. Отъ края на с. Друмоаръ има Табачка махала, въ която се явила чумата, и за да не би да завземе цѣлото село, заорали прѣдварително синопотѣ на селото си безъ тая махала. По този начинъ, като я не пустнажи, то тя отишла въ срѣщ-

пото село Долна Гращица (Кюстенд. окр.), гдѣто и уморила 73 души, отъ които нѣкои останали незаровени, понеже селенитѣ се разбѣгали по сламенитѣ си колиби.

Приказвагь, че въ сѣщото село имало по онова врѣме нѣкоя си баба Кита, която единъ пжть увечеръ при докарване отъ говедаря говедата въ селото, видѣла чумата въ видъ на двѣ моми съ плетени коси и съ гайтани, каквито обикновенно женитѣ носятъ тамъ, спустнхти отъ коситѣ на главата върху гърба на долу. Дѣдо Рано сжщо, 90 годишенъ старецъ отъ казанното село, казвагь, видѣлъ чумата, и то въ слѣдующето обстоятелство: като спалъ до огнището въ сламената си колибка, една нощъ изведнаждъ скръцнала вратата, и ето чумата пришла да се огрѣе. Тя турила върху огнището едно гърненце, което носила пълно съ стрѣлки (стрѣлки разбиратъ угарци¹⁾ отъ борина, или дървца, палени отъ двѣтѣ страни), съ които ходила да стрѣля хората прѣзъ нощта. Измокрена отъ нощната роса, съ дрѣхы раскъсани, съ разрѣшена коса, съ очи биволски, уморена, задремала до огнището. Дѣдо Рано растревоженъ и уплашенъ видѣлъ я изъ подъ покривката си и полегка — легка приближилъ, та ѝ открадналъ гърненцето съ стрѣлитѣ.

Като се разбудила и не намѣрила стрѣлнитѣ си, чумата почнхла да реве изъ селото като бѣсна, и ядосана бѣгала невидимо къмъ Горня Гращица. Въ туй врѣме чумата не дѣйствувала, понеже, както видѣхме, дѣдо Рано ѝ открадналъ гърненцето съ стрѣлките, а събирала по селото отъ ново угарци отъ борна. Въ това врѣме жителитѣ на с. Долна Гращица като мислили, че чумата е излѣзла отъ

¹⁾ Остатъци.

тѣхното село, възползувани отъ тѣзи критически минути, веднага заорали синара на селото си, като захванали отъ Становий камень¹⁾, до който и свършили при срѣщаннето на брѣздитѣ, гдѣто по обичая турнжали въ земята катанецъ заключенъ за вѣкъ; по чумата била вътрѣ въ селото имъ и относѣ се явявала на нѣкои лица и имъ казвала: „лошо вие направихте сос мене, затворихте ме у селото ви. Кога чуем други чуми да бият, я сама че биам селото ви“, за това и до днесъ с. Дол. Гращица наричатъ „Чумино село“.

Грълоболъ.

За лѣкуване отъ грълоболъ лѣкаркиѣ баби на 1-й Май водятъ болния подъ нѣкое младо дърво, ябълка или слива, олюпватъ кората на дървото до кореня, и съ пресно яйце търкатъ болното мѣсто. Слѣдъ това заравятъ ежцето яйце въ земята до самия корень на дървото, като изговарятъ думитѣ: „Кога роди ябуката, и яйцето да се испилъи, тогѣва и ти да порастнеш“.

При това често грълото налагатъ и съ студентъ песькъ, или тонатъ го съ студена вода, догдѣто раната пробие и истече гнойта.

Зѣбоболъ

Варятъ джбови листа и шишарки (плода на джбовото дърво), съ водата, на които тонятъ болния зѣбъ, или пакъ турятъ въ дупката на разваления зѣбъ червей, изваденъ отъ шупливи ябълки, съ което премивува болката.

¹⁾ Становий камень се нарича главний камень на селото

Куга.

Казватъ, че епидемически е върлувала пѣкога една болѣстъ, прилична на чумата и холерата, наречена куга, на която признацитѣ сж били: модри (сини) и червени коледца по тѣлото, и никой живъ не е оставалъ отъ нея. За прѣдпазване, износили умрелитѣ отъ тая болѣстъ съ кука до гробищата, и всичко тѣхно горили.

Благата рана.

Тая рана се явява по тѣлото на човѣка въ видъ на единъ малкъ модъръ (синъ) пликъ и е най лошата рана; но наричатъ я благата, за да я не улютатъ (разсърджтъ). Нея лѣкуватъ съ огънь или угорѣло желѣзо, и то ако приема и не усѣща допрената по нея горѣщина. Слѣдъ изгорването на раната, изведнѣждъ турятъ на мѣстото печени сливи посолени съ нишадъръ. Когато пакъ се случи раната въ гърлото, спущатъ тамъ нагорѣното желѣзо прѣзъ цѣвъ (цавка) и изгорватъ я, като духатъ отпослѣ връхъ нея нишадъръ.

Ухапано отъ змия.

Когато ухапе пѣкото змия, отведнѣждъ прѣвързватъ мѣстото отъ двѣтъ страни, за да се не разнесе отровата по цѣлото тѣло. Слѣдъ това триятъ мѣстото съ пѣськъ и вързватъ на раната лѣскова шума съ чесенъ, скълцани наедно, или турятъ катранъ отъ чибукъ.

Ако се случи змия да ухапе добитъкъ, търлятъ съ пѣськъ ухапаното мѣсто, и боджтъ го съ игла, за да

петеche отъ нея жълта вода. Послѣ налагать раната съ счуканъ чесенъ, размѣсенъ въ кисело млеко.

Ухапано отъ куче.

Рана отъ ухапано куче лѣкувать, като остригватъ отъ кучето косми, които изгорватъ и съ пепела имъ посипватъ раната. Слѣдъ това върху нея полагать сребърно цѣлко (сребърна монета) привързватъ я, и тъй оздравява.

Рани.

Когато се появять рани по лицето на малки дѣца, лѣкувать ги като мажатъ единъ мехлемъ, направенъ отъ сивъ камень и бѣлткъ отъ яйце.

Когато пакъ искать да пробие пагноена рана, вземать цвѣте отъ слънчогледъ, попаряватъ го въ топла вода и налагать съ него болното мѣсто.

Магарешка кашлица.

Голѣмата кашлица, която обикновенно хваща малкитѣ дѣца, наричатъ по насъ „Магарешка кашлица“, защото когато отъ нея кашлятъ дѣцата, реватъ като магарета. За тая кашлица даватъ на дѣцата да пиятъ млеко отъ магарина, а при това провиратъ ги подъ ореховъ корень прѣзъ държката на котелъ, който е останалъ отъ наслѣдство, и захрапватъ ги съ хлѣбъ, откраднхтъ отъ еврейтъ.

II.

Вървение за вампири.

Винаги по насъ когато приказватъ за вампиръ, разбиратъ нѣщо странно, нѣщо необикновено. Въобще върватъ, че вампира произлиза отъ умрѣлъ човѣкъ, когато отъ недобро чуване го прехрипне (прѣскокне) нѣкоя котка, или пакъ не е прободенъ на пѣпъка съ ржженъ, преди да го положатъ въ гроба. По тия двѣ причини умрѣлия човѣкъ, казватъ, се увампирва и подиръ 3—4 дни излиза отъ гроба, като невидимъ духъ, който нощемъ отива по къщата да мори хората, а денемъ се връща въ гроба и влиза въ тѣлото си. Това той слѣдва да прави до 40-й день отъ смъртта си, и до тогава, ако го не убие нѣкой вампирджия, косясва и става още по-дошъ и по-страшенъ. Тѣй излиза цѣлокупенъ отъ гроба, и като сжщия човѣкъ отива да живѣе въ друго непознато мѣсто, гдѣто деня свободно си работи и се занимава повечето съ касаплъкъ, а нощи отива по къщитѣ да пие кръвта на хората, да ги убива и да ограбва имота имъ.

Тѣзи вървания сжществуватъ, както между българското население, тѣй и между турското. Въ нѣкои мѣста само, както е въ малешевското окръжие, което граничи съ кюстендилскитѣ села, називаеми пиянечки, и въ криворѣчно-паланечко, за Българитѣ употрѣбляватъ въ тоя случай думата „повам-

пирване“, а за Турцитѣ „покрѣвничуване“. Последното излиза отъ кръвникъ, т. е. вѣпъръ, или мажка свиня. Отъ Турцитѣ обаче се увамширватъ (покрѣвничуватъ) само ония, които въ живота си не сж яли свинско месо, и особено, които сж потурчени, или пакъ произхождатъ отъ турско потекло.

Щомъ се покрѣвничатъ Турчинъ, отива въ домашния си дворъ, за да го нахрани каджната, и постѣхваща гората. Едно врѣме, казватъ, ловджии убили въ гората единъ кръвникъ около 90 оки, който билъ покрѣвниченъ Турчинъ, понеже билъ съ прѣстенъ на една предна нога и съ голъ коремъ, каквито обикновено били тѣзи диви кръвници. Като тагъвъ, месото на кръвника не яли, а отъ мастята му само правили сапунъ.

Покрѣвничуването (повамшираванieto) на Турцитѣ става на нѣкои 2—3 дни слѣдъ смъртта имъ, а на други още на живота имъ. Когато единъ турчинъ почне на живота си да се покрѣвничува, като пръвъ знакъ захваща да му никнува по гърба четина, и кожата му наежва, по подобие на свиня. За това отведнаждъ му даватъ да яде свинско месо и се избавя отъ покрѣвничуването. Не отдавна подобенъ случай, казватъ, станалъ съ единъ богатъ Турчинъ, по име Ибрахимъ Ямако отъ с. Пехчево (малешевско Окръжие), който съ яденеъ свинско месо можалъ да се избави отъ покрѣвничуване.

Покрѣвничуването на потурняцитѣ става само подиръ смъртта, и то скоро слѣдъ закопването имъ. Тѣ, още когато е ходжата при гроба, правятъ голѣмъ гълчъ. За това щомъ закопаятъ потурняка, Турцитѣ се разбѣгватъ, за да не слушатъ гълчтъ, а ходжата самъ остава близо до гроба. Тогава Св. Илия влиза въ гроба при потурняка, и,

като почне съ топузъ да го бие, той (потурняка) вика и гъчи, за да излъзе. Но Св. Илия му казва: „оттурчи се бре! или ще те направя по-малъкъ отъ просено зърно“. Въ това време ходжата отвънка вика: „коркма! шапма! (небой се, не мръдай) и пр.“. Който се покае, избавя се отъ покрвнячванъето, а който послуша ходжата и не се покори на Св. Илия, постъ 2—3 дена се покрвнячува, заобикаля около домътъ си и хваща гората.

За да не стане човѣкъ вампиръ, само двѣ срѣдства има: 1) мъртовеца да се чува да го не прескокне нѣкоя котка; и 2) когато се туря въ гроба, да го прободатъ на пхпока съ рженъ. Отъ послѣдното срѣдство, много пхти се е случвало да мръднува умрѣлия, и тогава, всѣки отъ присѣтствующитѣ се увѣрява, че ако да не бѣше прободенъ сжщия, той щеше да стане вампиръ.

Тѣй сжщо, за да се непокрвнячи нѣкой Турчинъ има двѣ срѣдства: 1) истинския Турчинъ да яде свинско месо и 2) Българинъ да се не потурчва, или потурняка въ гроба, когато се бие отъ Св. Илия съ топуза, да се отрѣче отъ турската вѣра.

При всичко, че нѣма и не е бвлъ случай вампиръ да е испилъ кръвта на нѣкой човѣкъ, или да е умъртвилъ нѣкого си; Простолуднето обаче е твърдѣ убѣдено и вѣрва за неговото сжществование. Не е достатъчно, казва то, да се потвърди, че нѣма вампиръ, когато всѣкому е извѣстно, че той отива по къщата, и че щомъ се чуе явяванието му въ нѣкое село, отведнаждѣ всичко потѣва въ страхъ и отетжива нощта на прямото негово расположение да прави каквото ще. Това е доказано съ хиляди случаи. Неговото присѣтствие ето какъ се усѣща: Чува се едно легко скърцване на къшната врата,

захваща се тропотъ въ килера и по тавана, отъ гдѣ-то вампира презъ дупкитѣ хвърля разни нѣща. Слѣдъ това се спуща презъ комина въ огнището, умъртвява кокошки, изважда сланината отъ кацитѣ, дрѣхитѣ отъ сандъцитѣ, и ги расхвъртва изъ къщата. Домашинитѣ като знаятъ отбранителнитѣ срѣдства противъ вампира, приготвуватъ колкото имъ трѣбватъ бѣли трънѣе, и когато лѣгатъ вечеръ, натрупватъ ги върху покрив-китѣ си, за да не може да ги досѣгне вампира, който, казватъ, ималъ много тънка кожа, та лесно се пробождалъ отъ тѣзи трънѣе, вслѣдствие на което на другия день намирали кръвта му въ видъ на пихтия. По такъвъ начинъ когато се чува присѣ-ствието на вампира, никой не смѣе да подаде гла-вата си вънъ отъ завивката, за да види какво се прави въ къщи. При подобни случаи вампира рѣдко може да се прободѣ отъ трънѣетѣ, понеже, като чо-вѣкъ, който и самъ въ живота си е употрѣблявалъ това срѣдство, знае да се варди. Но той най много се бои отъ вампирджията, който, ако и сжици чо-вѣкъ, има особни качества. Обикновения човѣкъ не може да вижда вампира, но вампирджията го вижда, бори се съ него и го убива. Човѣкъ само, който е роденъ на задушна сжббота (сжботникъ), може да вижда вампиръ и става вампирджия.

По разказа на единъ старецъ отъ с. Берово¹⁾ излагамъ тукъ исторiята на единъ вампиръ, който едно врѣме се билъ появилъ въ с. Пехчево (сжщо малешевско). Тамошнитѣ Турци отведи тогава вам-пирджията да го лови. Първоначално вампирджията посочилъ на Турцитѣ къмъ една двоетажна къща,

¹⁾ Селото Берово се намира въ малешевско окръжие въ Турция, въ сѣвѣдство на пиничкитѣ села.

на балкона на която видѣлъ, че вампира се люлѣе на едно вѣже и казалъ: „ето го, познѣ ме и земѣ да се отклонява“. Тѣй слѣдваше вампирджията да показва, какъ минава вампира отъ къща на къща, отъ дърво на дърво, отъ дворъ въ дворъ, до гдѣто най-послѣ отишелъ на ливадитѣ подъ селото и почналъ да се люля на една надвисела самодивска върба. Тогава вампирджията казалъ на Турцитѣ: „Ей го тамъ вампиро, виждамъ го, че ме съгледѣ и иска да избѣгне изъ селото, но не може; защото той до гдѣто само не е съгледанъ, пребѣгва отъ село въ село, и то заранъ заедно съ селскитѣ говеда, като се качва върху роговетѣ на едно отъ тѣхъ, когато тѣ излизатъ на паша, или се възвръщатъ. При това той самъ презъ гора не минава, защото вълцитѣ много го преслѣдватъ и на разстояние отъ 40 раскрачи го изсмукватъ; нито пакъ влиза въ къщи, гдѣто свѣщъ гори. Сега, повтори вампирджията, не е врѣме вече да чакаме, като ме усѣти, че го съзрѣхъ тамъ на тая самовилска върба, гдѣто се люля доста сърдетъ. Но що Богъ даде. Азъ ще му идѣ, само вне добръ пазѣте, когато почнѣ да се борѣ съ него. Ако паднѣ на гърба, тичайте да ме дигнете, че ще ме удави. Ако ли паднѣ на очитѣ си, бѣдѣте спокойни, азъ ще побѣдѣ и ще видите, че съмъ ви избавилъ отъ тоя кръвопиецъ“. Турцитѣ тогава не виждали нищо, но като забѣлѣжавали, че стеблата на върбата се движатъ, отъ това заключавали, че дѣйствително е тамъ вампира. Вампирджията слѣдователно трѣгналъ къмъ казаната върба умисленъ, като че го било страхъ, и когато се приближилъ до върбата, наченалъ да прави разни тѣлодвижения, като че се бори съ нѣкой борецъ. Той си извивалъ тѣлото разнообразно и по нѣкога

представялъ предъ зрителитѣ, като че ше го събори нѣкой. Другъ пхтъ се виждалъ колѣничалъ да извива плещитѣ си подъ най-голѣмъ натискъ. Тѣй продължавалъ борбата си той около половинъ часъ, и най-сетнѣ, подиръ едно силно испияние, впусналъ се напредъ, направилъ една стъпка съ лѣвата си нога и падналъ на очитѣ си. Зрителитѣ радостно наблюдавали и съ нетърпѣние очаквали да видятъ сполуката на вампирджията, който слѣдъ малко като умъртвилъ вампира, уморилъ се отъ юначеската борба и повикалъ зрителитѣ. Последнитѣ се притекли и видѣли на мѣстото на борбата пролѣтатъ кръвъ въ видъ на пихтия, а на вампирджията рѣцѣтѣ укървавени до лактитѣ. Отъ тамъ Турцитѣ съ го лѣма радостъ завели вампирджията въ селото, като побѣдителя, угостили го, подарили му 500 гроша и го испратили да си отиде.

Въ селото Берово сжщо единъ пхтъ се явилъ вампиръ. Беровци, като знаели, че мъртвецъ прѣди 40 дни става на вампиръ, веднага повикали вампирджия и поискали всичкитѣ нови гробове, на които мъртовцитѣ още нѣматъ 40 дни, да се раскопачъ и откриятъ, за да се види ако вампира е селянинъ. Като раскопали нѣколко гробове, въ единъ отъ тѣхъ намѣрили мъртовеца сѣдналъ. Главата му била отекала повече отъ трупа, а едното му ухо било надутото съ отворена дупка. Вампирджията далъ мѣнито си, че на този мъртовецъ вампира излиза и влиза прѣзъ ухото, та ако бѣха се минали 40 дни, както е сѣдналъ въ гроба, щѣлъ е да костяса и цѣлокушно да излѣзе отъ гроба. За да се прѣдварди прочее костясването на мъртвеца, извадили тѣлото му отъ гроба и го изгорили.

Вампирятѣ не само че сж страшилище за хо-

рата отъ тѣхното крѣвопийство и уморяване, но тѣ ограбватъ и напизитѣ на момитѣ и невѣститѣ. На нѣкои мѣста такива вещи и пари тѣ изваждатъ отъ сандѣцитѣ и ги расхвърлватъ по къщи, а на други ги отнасятъ, заедно съ всичко, каквото намѣрижтъ за ядене и пиене, като: сланина, масло, сирене, прасци, кокошки, вино, ракия и др. т. Въ всѣкий случай стопанитѣ на откраднатитѣ вещи отъ вампиритѣ не смѣятъ да разказватъ нищо, за да ги не чуе вампира и се разсърди да измори и човѣцитѣ вжтрѣ въ къщата. Освѣнъ казанитѣ грабежи, вампиритѣ сж обезчестявали моми, влюбвали сж се въ млади невѣсти, и подиръ костясуванъето оженвали сж се и сж добивали дѣца, разумѣва се вампирчета.

Нѣкога единъ костясалъ вампиръ се занимавалъ 3 години съ касаплькъ въ единъ отъ околнитѣ градове, гдѣто никой не е могълъ да го познае, че е такъвъ т. е. вампиръ. Подиръ 3-тѣхъ години, като запознатъ съ касапскій еснафъ, сполучилъ да се ожени и добилъ дѣца. Отъ еснафа и отъ гражданитѣ той се пазилъ да го не познаятъ, а отъ жената си не могълъ да се унази. Тя го познала че е вампиръ, но не е смѣяла да се обади, че го познава, да не би и нея да умори. Той денемъ билъ на работата си като честенъ човѣкъ, а нощя отивалъ по града да уморява и ограбва хората. Жена му отъ това имала голѣмо отвращение, но отъ страхъ търпела всичко и се преструвала като че не разбира нищо; а дѣцата, като вълчета, само чекали баща си да имъ донесе нѣщо за ядене. Прѣзъ това врѣме, и гражданитѣ и селенитѣ дошли до такъво отчаяние, щото рѣшили да се разбѣгатъ и прѣселятъ въ други мѣста, понеже не намирали срѣдство за пропжжданъето и улавянъето на вам-

пира, вслѣдствие отежтвнието на истински вампирджия. Подиръ дълго врѣме вампира довелъ у дома си човѣшки дробове и една ржка съ пръстенъ. Дробоветѣ далъ на дѣцата си да ги яджѣ, а ржката турналъ подъ възглавницата, на която спалъ, и, види се, утрпнѣта я забравилъ тамъ, когато отишелъ на касашищата. Жена му по любопитство взела ржката да я види, и по пръстена я познала, че е самата ржка на брата ѝ. За да се увѣри прочее по-добрѣ за убийството на брата си, отишла на пазари и намѣрила нѣкои отъ сѣселянитѣ си (понеже била селенка), които като распитала за дома си, казали ѝ, че вампиръ билъ уморилъ нейния братъ. Вслѣдствие на това, тя се рѣшила да открие тайната на гражданитѣ, които заловили касашица (костясалния вампиръ) и го убили заедно съ дѣцата му. По този начинъ се избавили и гражданитѣ и селенитѣ отъ костясалния вампиръ.

Както за вампиритѣ, тъй също и за покрвнячаванieto, има много случаи. Но тукъ азъ ще да разскажъ още единъ само случай съ една млада невѣста. Таа невѣста единъ пхтъ искала нѣщо да яде, но понеже се срамувала отъ домашнитѣ си, както въобще всички невѣсти по насъ се срамуватъ кога сж скорошни, то когато останала сама, испекла си едно яйце, което щомъ обѣдила, тропнала се кщищата врата, и тя стрѣснатата за да я невидатъ и узнаятъ домашнитѣ ѝ, че е скришомъ пекла яйце, веднага турнала цѣло яйцето въ устата си, за да го гълтне, а то се запрѣло въ гърлото ѝ, така щото на часа паднала полумъртва и слѣдъ малко умрѣла. Домашнитѣ поразени отъ такъва напрасна смъртъ на любимата си невѣста, съ ужасенъ писъкъ се натруляли върху умрѣлия трупъ, обдели го съ сълзи и

го украсили съ всичкитѣ невѣстински премѣни, отъ най-хубавитѣ дрѣхы и богати нанизы. Пазухитѣ ѹ наредили съ многобройни върви, нанизани съ старовръмски рупчета и бѣли пари; ржцѣтѣ ѹ накичили съ позлатени прѣстени и гривни. Гърлото ѹ украсили съ златенъ кованъ герданъ, подресенъ съ много жълтици; главата ѹ укичили съ връвъ жълтици; челото ѹ прѣвързали съ алена шамия, извезана околоръстъ съ подресени сребърни синджирчи и титрици¹⁾. На ушитѣ ѹ окачали скъпоцѣнни обеци, и отъ ухо до ухо позлатенъ съ жълтица подресенъ подбрадникъ. Космитѣ ѹ исплели съ жълти телове и распустнали отъ странитѣ до пояса съ бѣли бабки, а отъ пояса до нозѣтѣ спуснали на гайтани бѣлени расчекватни китки, нарѣчени „кичулки“; опасали я съ тъканъ поясъ и кафедини нафти на кованъ коланъ; положили ѹ върху главата и около цѣлото тѣло разни миризливи градински цвѣта и вѣнци. Съ една рѣчь, облѣкли я и накичили съ най-отличното тамошно облекло, което свекъра ѹ свекървата рѣшили да харижатъ на своята любезна снаха, за да го занесе съ себе си въ гроба, т. е. въ другия свѣтъ. Така укичена невѣстата и положена въ носилото, нейнитѣ родители, приятели, съсѣди и познайници придружили до гроба съ най-сърдечни съжаления. Между това като я носили по пътя, единъ циганинъ забѣлѣжилъ богатата ѹ премѣна, нанизъ, пари и пр. и намислилъ да обере тѣзи скъпоцѣнности, за което и търгналъ по носилото, съ цѣлъ да забѣлѣжи въ кой гробъ ще да я турнатъ, та да може прѣзъ нощта да раскона гроба. Слѣдъ свършването на погребението, цигани-

¹⁾ Титрици сѣ единъ видъ синджирчици, които се носатъ на челото.

нѣтъ, който отдалечъ пазилъ гроба за да го не погрѣши, прѣзъ нощта захваналъ да го раскопва. Хубаво исчистилъ прѣстѣта до ковчега, открилъ похлупака надъ мъртвата невѣста и съ западена свѣщъ почналъ старателно да обира всичкитѣ украшения. Незадоволенъ обаче само отъ тѣхъ, съблѣкълъ и горнитѣ ѿ дрѣхи, до гдѣто най послѣ съгледалъ кованъ герданъ, за който се закопчалъ да го откъсне. Но тѣй като не било лесно откъсването му, той настѣпилъ невѣстата на гърдитѣ, а гердана заловилъ съ двѣтѣ си ржѣ и съ всичката си сила потѣргналъ да го откъсне. Невѣстата тѣй настѣпена на гърдитѣ и опната за шията като била, отворила се устата ѿ, и яйцето, подкарано изъ гърлото отъ силния натискъ, пукнало и ударило циганина по гърдитѣ. Тя тѣй съживена, силно съ ржѣтѣ се заловила за позѣтѣ на циганина, който на часа падналъ заднечката въ гроба и веднага отъ страхъ умрѣлъ. Хубавицата невѣста като се съвзѣла отъ гробния сънъ, оставила на мѣстото си своя свѣтецъ — циганина — мъртъвъ, и се опятила по средъ нощъ да си отиде у дома, като си мислила, че сега всичкитѣ ѿ роднини ще се зарадватъ, като я видятъ жива. Но тамъ дома я посрѣщнало друго нещастие. Щомъ чукунала вратата и викала да ѿ отворатъ, домашнитѣ я познали по гласа и отзовали се по слѣдующий начинъ: „за тебе нема место тука у нас, ѿди у гора, дѣка човеци не живеятъ; ѿди презъ море у маймунска зѣмля, дѣка нѣе не можеме да ѿдеме и пр.“. Невѣстата, тѣй распокжсана отъ циганина, принудена била полугола да се склучи подъ една стрѣха до кжщата на съсѣдитѣ си и да чака да се съмне. На съмване съсѣдитѣ като я видѣли, вдигнали голѣмъ шумъ, вързали я и искали да я убиятъ,

до като най-сетнѣ се увѣрили отъ пригробнитѣ случаи за дѣйствителността на работата и я освободили. При все това отъ тогава вече съ прѣдпазливостъ гледали на нея, като на чудовище, и все се съмнѣвали да не би да е нѣкоя дяволия.

Вампирска пѣснь.

Пѣяна отъ вампиритѣ въ гробищата.

Дѣвуру,	Дѣвуру,	Дѣвчине,
Кѣвуру,	Кѣвуру,	Кѣвчине,
Дѣѣвуру,	Дѣѣвуру,	Дѣвчине,
Кѣѣвуру,	Кѣѣвуру,	Кѣвчине.

III.

ГАТАНКИ.

Зимно врѣме при дългитѣ вечерни сѣдѣйки по селата, момитѣ и момчетата за да се забавляватъ, отгатватъ си (растѣлкуватъ) разни гатанки, като за предлаганieto на всѣка гатанка задаватъ помежду си въпроса: „Що ми ти що, по нѣниенско село?“ Тѣзи гатанки сж много и различни. Но азъ тукъ взлагамъ само по-обикновеннитѣ.

- Книжка* 1. Сиф¹⁾ гóдуп по́земи летѣ? — Ралникъ.
2. Вездѣн²⁾ мѣсо ядѣ, а свѣ нош дзвѣзди брѣи?
— Остенъ.
3. Заклѣ'а овѣн на дѣлнята плѣнина, пр'свѣ кр'втѣ на горвята плѣнина? — Сѣлице.
4. Дрѣпава³⁾ циганка предъ цѣро играе? — Баница.
5. Озгѣре нѣбо, оздѣле нѣбо, у ерѣт зелѣна ливѣда? — Зелникъ.
6. Малѣнко грѣнѣнце, слѣтко вѣривце? — Лешнякъ.
7. Живѣ живулѣнце на чукѣрка седѣше, живѣ месо тѣглѣше? — Дѣте когато сиса (бозае).
8. Шѣло бодѣло, по полѣ одило; нѣ пѣло, нѣ яло, ѣдѣн длѣн дебѣло? — Тиква.

¹⁾ Сивъ.

²⁾ Цѣлий день.

³⁾ Облѣчена въ парцаливи дрѣхи.

9. Пр'вѣнко м'аленко, ц'аро от го́нь сметѣня¹⁾?
— Ягода.

10. Сѣва коби́ла, бе́ла оп'ашка? — Игла.

11). Сѣва коби́ла, по лива́да пасе́? — Коса.

12. Сѣво би́че по тѣмба пасе́? — Брѣсначъ.

13. Пржно ва́же по пут се вла́чи? — Мравка.

14. Ва́же телѣ отелило? — Лубеница.

15. Длжг Гьор́гия бес кости? — Димъ.

16. М'аленко турчѣ, глав'ата му гол'ѣма? —
Свещникъ.

17. Говедата у говедарника, а оп'ашките им
во́нка? — Лъжица.

18. Ревн'а вол у дл'бок до́л; дочули го лиси́-
ците, прима'али опашките? — Волѣтъ е свещеника
у олтаря, а лислицѣтъ — женитѣ, които се кръстятъ
въ черковата.

19. За́мнини по́мнини, ба́ба по́треси? — Врата.

20. Имаме си ѣдна кучка, вѣзден ѣде от кьоше
у кьоше́, па се скрѣ зад' врата? — Метла.

21. Ёдна овца, де́вет ягненца? — Чесновъ
лукъ (чесенъ).

22. Ёдин овѣн, де́вет кожи? — Кромидъ.

23. По́дз'рни го, три му висат? — Столъ.

24. Иди у срет полѣто, за́би²⁾ ко́лецо, па си
за́ми дупката? — Сранѣ.

25. Пун³⁾ долап тѣсли? — Зѣби.

26. На се́ка ридѣнка и пл'очи́ца? — Ноктитѣ
на прѣститѣ.

27. У се́ка доли́на и води́ца? — Очитѣ.

28. Куса ме́чка дрѣн тресе́? — Четка.

29. Ст'ар де́да уи́шен у де́вет кожуси? — Царевица.

¹⁾ Свали.

²⁾ Зачукай.

³⁾ Пъленъ.

30. Одерѣн бивол у долина ревѣ? — Тупанъ.

31. Маминото оздѣл заѣе, а татиното одгѣр висѣ? — Котелтъ и веригитѣ върху огнището.

32. Брѣкни низ маминото, та извади татиното? — Ключарка на селска кошара.

33. Трѣ ти у дупе, двѣ ти у руце, и пичка на чело? — Музенъе овци.

34. Умрѣла кобила, цревѣта ву живѣ? — Кж-ща и живущитѣ въ нея.

35. Црѣнко маленко на пут стоѣ и си вика: „мѣсо, мѣсо? — Трѣнъ.

36. Крѣв деда от грѣда мѣча (пикае)? — Крондиръ.

37. Нѣ ти го кѣж-м (ед. ч.), нѣ ти се сѣщам? — Нищелки.

38. Прекѣ гѣра иде, гѣра не ядѣ; прекѣ пѣліе иде, пѣліе не ядѣ, а от далек се чуе? — Звънецъ.

39. Кѣ'ку¹⁾ дзвѣзди по небѣто, тѣ'ку²⁾ дупки по землята? — Стрѣнище (останалитѣ парчета на нивата отъ ожняно мѣсто).

40. Видиш го, а не чуеш го! — Мъгла.

41. Чуѣш го, а не видиш го? — Вѣтъръ.

42. Пуци го у вѣда, а онѣ вика: грѣгуле? — Стомна.

43. Кѣлку кѣнъ, кѣлку вол, а кѣлку яйце место дрѣжи? — Врата.

44. Вѣл улази³⁾. а роговете му не неулазат? — Сврѣделъ.

45. Петѣма брѣйкѣ іедна кула градѣт? — Игли.

46. Уври, зѣври, извади и причукаѣ? — Разбой.

¹⁾. Кѣлко.

²⁾. Тѣлко.

³⁾. Влизѣ.

47. Бѣла кучка нис ключарка лаіе? — Язикътъ.

48. Една коза, сто легала? — Вретено.

49. Една воденица с 12 камика, дѣньем нош-
кем мѣлѣе, не се сира и нищо не умля? — Ча-
совникъ.

50. Лѣтка, лѣтка по долинка, та се чуіе на
ридинка? — Перелка

51. Непредено, неткаено, на клѣн¹⁾ висі? —
Кожухъ.

52. Пуна плѣвня сос слѣма; изгорела слѣмата,
а плевнята остѣмала? — Лудата.

53. Сос носó рііе, а сос газó тегли? — Иглата.

54. Пр'вѣн бевеврѣк²⁾, на клѣн висі? Пиперъ.

55. Шарено змийче под прѣк³⁾ лежи? — Гер-
дачъ на шията.

56. Чѣтири цѣганки се карѣли, пѣтата ги раз-
вр'влявала⁴⁾ — Игли.

57. Мѣзно у рунтаво улазіло? — Ржавица.

58. Мѣзно и кѣчаво у дѣл бегѣло? — Заякъ.

59. Црѣн циганин у стрѣа лежі? — Тиганъ.

60. Шарено шарено, писано-писано, сос рука
не фѣнено? — Змня.

61. От бел камик се родило, а като викне,
сичката ма'алѣ разбуди? — Петелътъ.

62. Ние сме 7 брайка сос ногу⁵⁾ имена⁶⁾ лѣт-
но врѣме раснеме, а зѣмно врѣме се смаляваме? —
Дниѣта седмицата.

63. Имам два брайка; до дѣка са слѣпи, мѣли
ми са; проглѣднат ли, омржнат ми? — Обуцата.

¹⁾ Гвоздей.

²⁾ Единъ видъ панталонъ отъ бѣла и дѣбела аба, който се
носи отъ селянетъ.

³⁾ Прагъ.

⁴⁾ Раствривала.

⁵⁾ Много.

⁶⁾ Имена.

64. Чепёрко се чепёри над бабина решлявица?
— Гребевъ.

65. Длѣго-длѣго, какó важё; гребё-гребё, какó
мачё? — Капина.

66. ІЕдно́то се гла́ди, друго́то се ма́зци? —
Веждѣтъ.

67. Пуно ула́зи, а пра́зно изла́зи? — Лѣжица.

68. Стар деда 300 кожлѣнки? — Царевѣца.

79. Ти го бий, ти го кáрай, оно вѣка: Тодо-
рѣн, Тодорѣн? — Бутѣня съ млеко.

70. За парà нѣщо, цела кáща осветлява? —
Свещъ.

71. Овчо обвивáло, свѣнско поклáпало, кòзъ
постегáло, а у нѣтре (вжтрѣ) човѣнско мѣсо? — Чора-
питѣ, опинѣтитѣ, вървѣтитѣ и ногата.

72. Пуна градина с кóзи, сѣ по на іедна́ нòга?
— Градина съ зелье.

Освѣнъ горѣтитѣ гатанки, момѣтитѣ и момчетата
когато сж събрани на сѣдѣнки предлагать си за
скоро изговаряние и различни изречения, както сж
слѣдующитѣ:

1. Црѣн гáрван модроклюн.

2. Врѣшник вр'з врѣшник.

3. Кантáр катрáн тегли.

4. Крѣво рáло Лázарово.

5. Трѣ трѣчици, трѣ прáчици, трѣчка прáчка
прескокнáла.

6. Петрѣ плетѣ плóт. Плѣти Пѣтре плот, да
замѣне поп.

VI. ПОСЛОВИЦИ.

А.

Ако сѣка пчелá бѣреше мѣт, и бржмбаро би набрáл.

✓ Ако іедѣн само прѡшляк¹⁾ беше, чѣше²⁾ да е с'позлáтена пáтерица.

Б.

Бѣло какó снѣк.

Бѣга какò опржльен.

Бѣстра водѣца, мирна главѣца.

Бѡг го дáде, Бог го зема́.

Бо́льи ба́ба пѣта, немóже вуна³⁾ да чѣша.

✓ Бржзата кучка слѣпи кучета рáжда.

В.

• Вржзан поп, мѣрно сѣло.

Вр'тѣ се какó улав⁴⁾.

✓ Видѣла се гуска у лѣт, учинѣло ву се сребрѡ е.

Важѣто се кѣне⁵⁾ дѣка е най тѣнко.

✓ Видѡ'а у слѣпно іедно ѡко, и нѣго сáкат да извáдат.

¹⁾. Просякъ.

²⁾. Щеше.

³⁾. Вълна.

⁴⁾. Глупавъ, невѣжа.

⁵⁾. Скъсва.

- ✓ Влезнал у лозѣто, че му не 'арѣсва грозгѣето.
Видѣло доброто, та бегало.
Врѣи му како низ ржѣав.
Воло се врѣзува за роговете, а човек от устата.
Воло рѣе, на грѣбо му пада.

Г.

- Гарван гарвану ого не вади.
Глава прави, глава тегли.
Госпот дава, у кошара не накарва.
✓ Гладен, и сух леп яде.
Гузен, и негѣнѣн бѣга.
Грат глат не прави.
✓ Грѣх на орех, душа на круша.

Д.

- Дай си мужо жената, а ти иди у трѣнѣето.
Дала баба аспра да се фѣне у 'оро, после
дава двѣ, но я непушат.
Да подмажеш колата да врѣват.
Да му се опулят очѣге, како жѣба у кал.
Два орѣга каменѣе не мѣят бранѣо.
Двама једного не чѣкат.
Даскал без кнѣга.
Джапа како шѣтка.
Дѣка го не сѣѣш, тамо ница (никне).
Дѣка двама, он трѣки.
Дѣка поят нѣгу пѣгли, тамо лесно не сжмѣува.
Додѣ мудри да се намудруват, лудите се па-
скачат.
✓ Додѣ не плаче детѣто, мајка му не дава цица.
Дрѣнкитѣ че се рѣдат тѣя година нѣгу.
Дявола ни оре, ни копа.
Дявола кога си нема рабѣта, децѣта си прѣца.

✓ Дявола има смеса у правото, а кривото си е
пегово.

Е.

Їедѣн прави, мнозина теглят.

Їедѣн гледа у попо, друг у понадѣята.

✓ Їедѣн си заплъйл брадата, а друг му вѣка: ✓
„Стой брате, негаси я, да си запалим (ед. ч.) лулата“.

✓ Ёвтиното месо и псѣтаа (кучетата) го не ядѣт.

Ёна зло, без тебе нò злò.

Їеднò, амà вреднò.

Ж.

Желѣзото се свѣва кога ѣе жѣшко.

Живѣят какò куче и мачка.

Живѣят какò мачка и погàнец (котка и мишка).

З.

Загубѣла си була вретѣното и нѣмала с каквò
да работи.

Знаѣла свиня клàденчова вòда.

Залепѣ се какò пчелà на мѣт.

✓ За 'атжр се ядѣ и непечена кокошка.

✓ Зит (зидъ) има уши и отзàт и отспрѣт.

И.

Изгорѣ се Пàвел и посиѣа и Пѣтра.

И глу'во цàр го е чул.

К.

✓ Какъв ти е умò, такъв ти е и домò.

Каквò му е на ср'цѣто, таквò му е на устàта.

Каквòто посѣѣш, таквò и пѣца (никне).

Каквàто козàта, таквò и ярето.

Каквàто майката, таквà и чѣрката (дъщерята).

Каквò си прѣл, такà и тòчи.

Какò си го сольѣл, такà го и яш (яждь).

Какò ойде, такà и дойде.

Какòто рече, такà го пещече.

Какò куче на мòс (мостъ).

Какò пѣле на грàнкя (клонъ).

Какò жѣлкя (костенурка) през орàнъе.

Какò рàк прекò прак (прагъ).

Кàмяко тежѣ на местòто си.

Крòткото ягне дѣвет мàйки сиса (бозае).

✓ Когà нѣма джш (дъждъ) и градò помàга.

✓ Когà нѣма кокòшка, и чàвката (гаргата) се ядѣ.

✓ Когà падне на мѣчката шумка реве, а когà склàда (цѣтата бука) тр'пи.

Когà се претр'кòли (прекатурне) колàта, путища мнòгу.

Когà еврѣина осиромашѣе, стàрите тевгѣри преобръща.

Колку прàво, тòлку здраво.

Кое куче не знàе да лàе, докàрува на овцѣте вуци (вълци).

Кой трàжи мнòгу, и без мàлку остàнува.

Кой накр'вàви гузѣца, он седѣ на столѣцъ.

Кой пò напред прѣси момàта, нѣгова е.

✓ Кой се фàльи, не пàльи; а кой си мучѣ (мълчи) òн фучѣ.

Кой се дàви у морѣто, òн се фàнца за змиѣта.

Кой прѣси, òн пòси.

✓ Кой жàльи клѣнцитѣ (гвоздеитѣ, ексеритѣ) загубва плòчата; кой жàльи плòчата, загубва коньò; а кой жàльи коньò, загубва сѣбе си.

Кой плаче на чужди грòбища, остàнува без òчи.

Кому какò свѣрат, такà играе.

Кучето когà пàзи двѣ врàти, глàдно остàнува.

Л.

Лѣнко (легко) какò пѣро.

Лѣсно до'жда, а мжно замѣнува.

Лисица знае какò се ог'нь прескача.

✓ Лисицата кога немòже да докачи грòзгѣто, она
вика: „кисело е“.

Лòзѣ нече молѣтва, а мотѣка.

Лудиò бѣга от пияниò.

Луд свѣри, луд играе, кой го глѣда онемѣва.

М.

Майсторѣя кòзи насе: пѣт откара, три докара.

Мѣдьово качѣ кой ѹма, сѣ че си олѣже прѣсто.

✓ Мòкриò от джш не се боѹ.

Мудри се какò млàда невѣста.

Н.

Научен пòп на вàрен боп; довр'ши се боп,
отучѹ се пòп.

На бѹвола окòто сѣ у просòто.

✓ На префàльено лòзѣ с голѣма кòшница не ѹди.

На каквò се 'òро фàпенш, такà трѣба да играеш.

На момѣте кжклица, на стàрците бжкница.

На 'арѹзан конь зубп се не глѣдат.

✓ На добрò детѣ не трѣба богатетво, а на лòшо хѹч.

На сѣка мàнджа (ястие) и пипѣр.

На тебе Боже, щò мѣне не мòже.

На бой сàбля не зѹмай.

✓ На мѣрна зѣмля пржн роб.

Навѣл се е какò стàра плàнина.

✓ Намерѹл е пржква да се кржети.

Наѹ убавата круша свинята ядѣ.

Нема бàба вретѣно да предѣ.

Нема нѹкаде мѣсен, та обѣсен.

Нѣмали човѣкъ ум, гла́ва да нѣма по́ арно е.
Нѣмала ба́ба ра́бота, та си купи́ла праге́нце.
Не́ка ми е гла́ва крх́вава, а корѣм да ми е пун.
Не́гова бо́лге, моѣ́то здра́вѣ.
Не́че кум пѣ́чено пра́се.
Не гле́дай му умо́, а гле́дай му домо́.
Не пи́тай ста́рого, но па́тило го.
Не чука́й на чу́жда врата, да не чука́тъ и на
тво́ята.
Не гле́дай ко́рата, а средата́.
Не умри (не умирай) моѣ́ мага́ре до зеле́на
трава.
Ну́ по до́ш, ну́ по ве́тар.
Ну́ лук я́л, ну́ на лук мериса́л.
Ну́ ко́кало яде́, ну́ го друго́му дава́.

О.

Оби́чам те како́ ла́нскио снѣ́к.
Обле́къл се А́лѣя, па́ у тѣ́я.
Оста́вила бу́ла де́лник, да си ме́си зе́лник.
От де́ка дошл́о, та́м ошл́о.
От де́ка се не на́даш, от там излази́.
От тѣ́ха во́да да се бои́ш.
Отбу́ра ко́лку свиня́ отъ кал.
Отре́се се како́ куче́ от роса.
Още́ се на ко́ньо не качи́л, зама́ал нодзе́.
От трѣ́н, та на гл́ок.

II.

Па́рен ка́ша ду́а.
Пету́на Пе́тко не че́кат.
По́-добре ба́влю, а не нико́гаш.
Подзре́ла се Ма́ра, ко́га под нея ба́ра.
Попа́рен пегѣ́л и от до́ш бе́га.

Покрѣено млѣко мѣчка го не ядѣ.
Потрѣн, спасѣн.
Пѣхвали го, та му ѣзвади очите.
Попуй пѣпе и приѣруй.
Пѣн без книга и цѣганин без зурнѣ.
Плѣн се плѣни, бѣба се рѣшлѣ.
Пѣганѣцо (мишката) друго мислѣ, а мѣчката друго.
Прекѣтен светѣц и Бѣгу не е драг.
Прав какѣ важѣ у торбѣ.
Прилѣча му како на свинѣ звопец и на тѣква ѣбрѣч.
Прѣмѣяла се камѣлата на грѣнето, че нема уши.
Прѣпка какѣ лут.
Пчелѣта не бѣга от медѣ, но от димѣ.

Р.

Рѣно пѣле, рѣно поѣ.
Рѣт (родѣ) рѣдѣ не рѣнѣн, тѣшко томува кой
си го нѣма.

С.

Сѣмо ѣдно кучѣ не вѣкат карамѣн.
Скѣнно двѣ пѣти плѣнца.
Сѣг гладнаго не вѣрва.
Срѣдѣ пѣн прѣзиз му кесулѣца.
Стѣр дѣдо Мѣшо, на гѣзѣ му шѣшо.
Стѣра бѣба Янка, на гѣзо ву слѣмка.
Спѣе какѣ зѣнкѣ.
Стѣрах лѣзѣ пѣзлѣ.
Сух гѣз рѣба не ядѣ.
Суѣ здравѣ, гѣтова бѣлес (гѣ).
С ѣдна лѣстовица прѣлет не стѣва.
С чуждо кѣливо на спѣмен.
С устѣта пѣлища лѣви.
С вѣтер бѣи не се прѣви.

Сѣкой тѣгли вжлено кжм нѣговото яйце.
Сѣкой ластовица фѣли своѣто гнѣздо.
Сичко Мѣра стасала, само се не исрала.
Сичко що летѣ, не се ядѣ.
Сѣко чудо траѣ до трѣ дена.

Т.

Трай кѣньо до зелена трава.
Тафра (гордость) го напѣня, голотѣ го сопѣня.
Треската от тѣшката бѣлес пѣ се трѣпѣ.
Три буки за двѣ вретѣна.
Тѣ го кѣраш по пжто, а он ѣде у тржнѣето.
Тѣбе думам чѣрко, сѣщѣй се снаѣо.

У и Х.

Убавия конѣ и под лѣш покрѣвец се познѣва.
Убава главѣ, но мѣзак нема.
Убава була, празна кула.
Убаво на глѣт, какѣ тѣква на плѣт.
Убаво сѣренѣе у кученкѣ мешѣпа (стомахѣ).
Арния субаша и двѣта вола откѣрува.
Фѣни ѣдногѣ за подзѣте, та удри другѣго по главѣта.

Хилядо мѣнджи (ѣстия) за парѣ пипер.
Ум царуѣ, ум господаруѣ, юнѣк лѣзѣ копа.
Убавия кжца не врѣтѣ.
Хрѣньи душа, да те слуша.
Хрѣньи куче, да те лѣе.

Ц и Ч.

Цвржѣта врѣча (врежѣ) прѣсо дрѣжи.
Чѣс (тѣ) какѣ помѣя.
Чѣй конѣ я'аш, неговѣ пѣсна пѣй.
Чѣ му премѣне како на куче.
Чѣ се опрѣви какѣ важе у врѣча.

Щ.

Що му е брадата, кога не му е главата.

Що пострада човек от приятельо ся, от душманино го не страда.

Що те учи поп слушай, а що прави он, тѣ неправѣ.

Що чѣ му речѣш Мѣнго, рѣчи му Аго, та да му е драго.

Я.

Язѣк кѣкали нѣма, а кокали трѣши.

V.

Дѣтински забавления и игри.

Когато се събератъ по-възрастни дѣца, за да се забавляватъ и да си играятъ въ нѣкой площадъ на улицѣ, и и друго нѣкое мѣсто, често и обикновенно заедно съ нрѣтъ си изгозарятъ и нѣкои смѣшни оригинални стихове и изречения, каквито еж тукъ слѣдующитѣ:

Лѣстовице, преперѣце!
Бѣри пѣня до вечѣра,
Нѣщо ми се не вечѣра.
Пиле ми е пошукнало,
От мѣре до мѣре,
У царевн дворѣве,
Царѣца го наступѣла,
Онѣ рѣкло: Дживр'ган Дживр'ган,
Серем ти се у тиган, у тиган.

Седѣ дѣда на столѣца,
Па си плетѣ рукавица.
Защо че ти, дѣдо, рукавица?
— Да си турим (ед. ч.) парички.
Защо чат ти парички?
— Да си купим женичка.
Защо че ти женичка?

— Да ми роди детѣнце,
Защо че ти детѣнце.
— Да ми вика: тàтоле, бàтоле!

Морй бàбо, шр'бозабо!
Каква ми си сна'а дала?
Вйди разбой, па се чуди.
Що ё това криво джрво,
Уври, заври, па причукай?

Играли бàби по месечйнка,
Гуски ми, гуски бели кокѣшки,
Нѣдна се друга прекарували¹⁾.
Що сà ти бàбо, крйвп колѣна?
— Сна'а ми ги е с скроснѣ пребила,
Оти²⁾ не сам ву платно навйла.
Що сà ти бàбо, држляви³⁾ ъчи?
— Сна'а ми ги е с метла замѣла,
Оти не ву сам кжща измѣла.
Що тà ти бàбо, крàстави рàце?
— Сна'а ми ги е с маша скжцала,
Оти не сам ъгин наклала.

Ракътъ и жабата.

Пременьй се рако, нажитй се рако,
Сос сйньй беневрѣци, првѣни колчаци⁴⁾.
Прошегна се рако, нис травуляко⁵⁾,

¹⁾. Наричали.

²⁾. Защото

³⁾. Нечисти

⁴⁾. Червени ширати по беневрѣци.

⁵⁾. Тревата.

Напр'чи си мустако.
Насрѣща му баба кѣкерева.
Посмея се баба кѣкерева:
Рако, рако кривокрако!
Не знам ли те какѡв си,
Низ реката идеш, под каменье се криеш,
Рибари те ловат, попове те ядат,
На рако дожалъело,
Па на жаба говореше:
„Жабо, жрбо кѣкеревко!
Не знам ли те каква си;
Низ реката идеш,
Под бузѣ се криеш,
Рибари те ловат, на пѣсоко те фрхлят;
Чавки ти се бѣрат,
Та ти газѡ дерат;
Два пути скѡкнеш,
А три пути мѡчнеш“.

Желката и Ергенъ Ежо.

Тр'гна желка на оранье,
Покарала чиф волѡве — два гущера,
Понѣла е кутел сѣме,
Кутел сѣме — прѡсено зрѣно.
Кога беше през угартà,
Посрешина я Ергѣн Ежо,
Пригр'на я, целивà я.
Разлюти се мома желка,
Остави си чиф волѡве, —
Чиф волѡве — два гущера;
Остави си кутел сѣме, —
Кутел сѣме — прѡсено зрѣно.

Па си пойдѣ на Совія¹⁾.
На Совія на давия.
Па на кадия говѣри:
„Ей кадио, ей судио!
Криво сѣди, право суди.
Я си стани, я да седнем,
Да осудим ергѣн Ежо,
Да обѣсим ергѣн Ежо.

Отдѣле идат бѣби, ная'нали на жѣби;
Отдѣле идат аги, ная'нали на тояги;
Отдѣле идат були, ная'нали на дули;
Отдѣле идат Турци, ная'нали на курци;
Отдѣле идат 'айдужи, ная'нали на чибуци.

Рѣдом мѣми седѣ'а, огледѣла др'жѣ'а,
Бѣли грѣла глѣда'а, чѣс е грѣло най бѣло.
На іедна момѣ най бѣло. — Фѣни го мѣмче!

Тр'гна попадѣя на пазѣр,
На срѣща ву іедно прасѣ, тр'гна да пасѣ.
Пресѣче му іедна нѣга, да ву накрѣвнува;
Пресѣче му іедно у'о, да ву е чѣпенко;
Извр'тѣ му іедно ѣко, на нишѣн да ву глѣда.

Тр'кало, потр'кало! Дѣка ми си путувѣло?
— 'Одѣло сам, 'одѣло, по сѣчко пѣлѣ шопр'дѣнско.
Що рабѣте'а шопр'дѣнѣе?
— Остри кѣлци ѣстре'а да надѣват Руссенци.
Качѣло се на круша, тѣм да ги слуша.

1). Совія.

Ангеле Българе!

Вика те майка ти да кусаш каша.
Кам тая каша? — Исуса'а я сватове.
Кам тия сватове? — Ойдо'а по пут.
Кам тоя пут? — Урасна трава.
Кам тая трава? — Опасе я крава.
Кам тая крава? — Изеде я вук.
Кам тоя вук? — Скри се у гора.
Кам тая гора? — Сосече я секира.
Кам тая секира? — Ойде на ковач.
Кам тоя ковач? — Скри се у мейове.
Кам тия мейове? — Изеде ги молец.
Кам тоя молец? — Ключна го петел.
Кам тоя петел! — Изеде го лисица.
Кам тая лисица? — Изеде я (х)ржт.
Кам тоя (х)ржт? — Ойде пред царо, та рече:
тржт!

Андреа, посрал се ондеа.
Дошла гржица, разрила го до мржица,
Дошел Якуп, собрал го на куп.

Чоролѣя свѣри, за четѣри сливи;
Тупан тупа, за четѣри рупа.

Гуси бабо гуси, по бабино блато!
Дошло нещо клюва̀то,
Та го уклюва̀ло. Гжр, гжр.

Като изговарятъ тия думи, дѣцата стѣска̀тъ
взаимно съ прѣститѣ си върхната кожа на ржцѣтѣ.

Тѣта, тѣта лѣбода!
Имаш мома 'убава.
Я я пратѣх на бостѣно,
Да откѣне гюлистанѣ.
Ау, ау рѣчице, ти моянка душице!

Тѣя думи изговарятъ дѣцата, като се пригрѣ-
щатъ и ходятъ заедно по двѣ.

Когато дѣцата правятъ свирки отъ върба, при
развъртването на кората чукатъ върху огрѣзаний
клонъ, като повтарятъ слѣдующитѣ думи:

Чука, чука керемѣга,
Чукни гѣз на топуз,
Дай бабо маз,
Да намажеме на дѣдо гѣз.

Когато се случи да се люлятъ моми въ при-
сѣтствието на момчета, пѣятъ имъ тѣй:

Сѣйкя лети въз осѣе,
Не е сѣйкя, но е девѣйкя;
Лѣка бере, люлька прави.
Та кѣй ми е у люльката?
Та кѣй ми я залюлюе?
— Кѣсто я залюлюе,
Двѣш я люльне, трѣш я цуне.

Когато мома се жени, а не е направила дарове,
пѣятъ ѣ тѣй:

Морѣ Дундо дебѣла!
Та кѣмо ти кадѣля?
Ойдѣ тѣмо недѣля,

Та си найдѣ кадѣля.
Кржши Дундо прѣтове,
Та дарувай свѣтове.

Когато галятъ котката, говорятъ ѝ тъй :

Морѣ Мацо, каракацо!
Дигни нога, пуци вода,
Да промѣлье воденѣца,
Да умѣлье Турчин брашно,
Да за'рѣньи турчетѣя,
Турчетѣя, како курчетѣя.

Когато си играятъ по улицитѣ дѣцата, като
видятъ шръколь да прелѣтява, викатъ съ гласъ :

Штржк, штржк, балабѣн,
Усрѣл гѣщи, та бегѣл.
Була му ги пѣреше,
Он си газѣ дѣреше.

Когато видятъ да заминава нѣкоѣ стар и безъ
мустаѣи човѣкъ, пѣятъ му тъй :

Кьосѣ пасѣ говѣда,
Кьосѣвица по него.
Дай ми кьосе от лѣбо?
— Не си пасѣл за него.

Когато видятъ ходжа, говорятъ :

'Оджа 'оди, куче вѣди.
Куче сѣре, 'оджа бѣре
У ширѣка торбѣца,
За жѣшка чорбѣца.

Когато виджтъ баба, викатъ ѝ:

— Бабо, бабо! вѣдиш ли за́бо? Когато — попъ: по́пе, по́пе! дупе ти се ѓпе. Когато — шоп: шо́пе, шопе! дупе ти се ѓпе, шо́па тропа на вратата, да́ва дупе на децата за ле́бец. А когато — гръкоманинъ поп: по́пе по́пе! но́гу ли те мучи́а, кога те гр'чи́а.

Когато пакъ чуятъ бозаджията да вика: Бо́за! Бо́за! отговарятъ му: „майкя ти ко́за, баща ти яре́ц, брат ти пога́нец, сестра́ ти ма́чка, а ти мага́рец“.

Жмичка.

Жмичка наричатъ една игра, на която единъ жмие (мижи съ затворени очи), а другитъ се криятъ. Тая игра става тъй: събиратъ се по цѣлоколко дѣца, нарѣждатъ се въ кръгъ сѣдящи и всѣко туря на дѣсеното си колѣно по два прѣста, срѣдния и показателя. Слѣдъ това, едно изъ между тѣхъ става на крака и съ показателния си прѣстъ посочва по редъ вѣпчкитъ така наредени прѣсти, като изговаря за всѣки единъ по една дума отъ слѣдующето изречение:

Елелѣга, пепелѣга,
Домазана, дѣказана,
Вайстрап, Драгоман,
Челебія, русерія,
Тамбик, кукурѣк,
Мѣш дупка.

Послѣдната дума, „мѣш дупка“ на чийто прѣстъ се случи, той ще жмие най напрѣдъ, а слѣдъ него ѝ нататкъ — лицето, което жмича успѣе да улови отъ опия, които се криятъ.

Освѣнь това, когато дѣцата искатъ да играятъ

на жмичка, за да видятъ кому ще се падне да жмие, броятъ се и по слѣдующигѣ изречения:

1.

Ица, пица на жл'тица,
Хоп троп, на Пирдоп,
Какливотъ пиленце,
С тжнките жили,
Комари пищели, каменче!

2.

Њедна Рада, друга Рада,
Шеремѣта, потрепѣта,
Калайса, преписа,
Сипурия, сипокос,
Татарин, Бугарин,
Чиф Турчин на войска.

3.

Анна, Манна, Келимана,
Елчо, Бѣлчо, Стамболли Кѣлчо,
Ок, бок, др'шльок.

Когато блажи пѣткой, дѣцата викатъ по него тъй:

Блажи Пѣтко рамазан,
Турѣте го под казан,
Земѣте го сос маша,
Турѣте го пред паша.

Тѣзи и други такива забавления, както по-горѣ казахъ, ставатъ само между по-възрастнигѣ мчета. Колкото се отнася до малкигѣ дѣца, които все още въ състояние да излизатъ по улицитѣ,

майкитѣ имъ ги въспитавать и забавлявать у дома съ държане на ржцѣ, милване, люляне и по нѣкой пхтъ съ каранѣ и клетви, по който случай излагамъ тукъ нѣкои подробности и оригинални изречения, слушани отъ майкитѣ. Тѣй напр.

Когато майкитѣ люлятъ дѣцата си, или ги друсать съ ржцѣтъ си, изговарятъ слѣдующитѣ думи:

Дѣвдуру, гайдурѹ, дѣка да те найдуру?

— Под дѣвата круша, там да те смуша.

Друс—друс кобѣлке!

Тѣжѹк товаръ посила,

Двѣ ябуки цр'вливи,

Два оре'а щупливи.

Тѣ успивать дѣцата си съ слѣдующитѣ думи:

Стояне, Поване!

Що чѣнеше майкя ти!

— Цржна вуна влѣчеше,

Пу. . . ву скѣчаше,

От прѣк на прѣк,

Та на дѣдин матрѣк.

Майкитѣ не искать да казвать надѣцата имъ: „убаво ти детѣто, ѹтрасно, нѣка ти е живо“; защото съ това се урочасвали, и трѣбвало да имъ се бае отъ уроци.

Когато дохожда свещеника въ кхщи да ржеи, тѣ будѣтъ малкото дѣте съ думитѣ: „Стѣни ми куре, (ако е мома „Русо“) стѣни! Дойдѣ попѹ че ми те руси“.

Тѣ недопускатъ на дѣцата да яджѣ привечерь на смъркнѹванѣе, да пикаятъ у вода, да се огледватъ у огледало и да турятъ върху главата си хлѣбъ или паница, защото: привечерь яли само просяцитѣ и слѣпцитѣ; отъ пиканѣето у вода отичалъ пикочника; огледванието имъ въ огледало значило скоро раждане на майката; турянѣето върху главата имъ хлѣбъ или паница, показвало скжнотия. При това имъ позволяватъ да се качватъ върху трапезата, понеже предказвало евтиния.

Когато дѣтето не мирува или се сърди, майка му за да го направи да мълкне, заплашва го съ тия думи:

„Мучи ми мамино, не плачи! Ако плачеш, че ти умре майка; — че ми те лопне мѣчката; — че ми те украдне Чифутино; — че ми те тури грѣбавно у торбата: — че ми ти отсечѣ попо ушите и пр“.

Когато пакъ се случи да плаче, безъ да мълкне, проклина го по най жестокъ начинъ съ слѣдующитѣ думи:

„Убил те Марен¹⁾ прорѣку! Пукни не пукнало! Ревнало е іедна недѣля вече се у іедин глас. Това не е на арно. Кой че вика, нека вика; онѣ че изедѣ некому главата.“ Другъ пакъ казватъ: „Синко чѣдо! Дѣка куковиците и ластовиците, тамо да се сврѣтиш. Егѣ²⁾ ти чуем пусти гласове! — За каквѣ сам сѣ радувала сирота?!“

¹⁾. Спорѣдъ преданията „Маренъ“ е била една отъ прочутитѣ стари богини, въ името на която сж се клели (кълнали) всички. На нея сж били подчинени и слушали сж я болѣститѣ, грѣмотевитѣ, вѣтроветѣ, облацитѣ и другитѣ физически въ природата явления.

²⁾. Дано.

Когато се разсърди нѣкое дѣте, пѣятъ му тъй :

Гугуте, попѣте, ср'дѣто детѣ,
Стѣгни го попе, надуѣ му дупе — Гук.

При това въобще за забавление майката пѣе
на дѣцата си тъй :

Петѣл летѣ по небѣ, кука вѣачи по ногѣ
Падна кука от небѣ, ударѣ баба по ме'д¹⁾.

— Родѣ баба два ме'ха.

Недѣния²⁾ медѣн, другѣя ледѣн.

Трайте³⁾ дѣчѣца, какѣ ключ у стрѣ'а,

Кому се види забѣнце⁴⁾, да му купа медѣнце.

¹⁾. Корема.

²⁾. Първия.

³⁾. Мълчете.

⁴⁾. Малъкъ забѣ.

VII. НАРОДНИ ПѢСНИ.

Юнашки.

1.

Два се змѣя у планина бѣят,
От них течѣ рекѣ Романія,
Скѣп удѣра у край у Совія,
Тѣмо сѣдѣ Гюро у темница.
На рѣка му пиле соколѣво:
Пржети трѣши, та го мѣсо рѣни,
Перчик скубѣ, та му гнѣздо прѣви;
Слжзи рѣньи, та го вѣда пѣи.
Па гѣвѣри пиле соколѣво:
„Аво Гюро, Гюро у темница:
„Какѣ ме на добрѣ чуваш,
„Далѣ че ме скѣпо продадѣш,
„Или че ме чуваш за свѣя душа?“
Па гѣвори Гюро у темница:
„Нѣчу скѣпо те продѣти,
„Но че те чувам за свѣя душа,
„И че да те прѣтим на моята зѣмля“.
Па гѣвори пиле соколѣво:
„Я сегѣ идѣм от твѣята зѣмля;
„Двѣрите ти пѣлѣн ураснѣли,
„Пѣргите ти гжби гжблосѣли,
„На сред двѣро држвѣ обгорѣло,

„На држвѣто до трѣ куковици.
„Пржвата кука — кука, ѝч се неутрайва;
„Втората кука — кука зѣран и вѣчер;
„Трѣката кука — кука, кога ву текне“.
Па говори Гюро у темница:
„Тая що кука, ѝч се неутрайва,
„Тая е мѡята мѣла мѣйка;
„Втората е моѣто пржво лѣбе;
„Трѣката е мѡята мѣла сѣстра“.

2.

Дѣ се е чуло и видѣло момѣ войвода да биде!
Да биде на седмдесѣ дружини,
И на седмѣна родѣни!
Па на дружина се несвидѣло,
Момѣ да им биде войвода.
Мома им вѣли говори:
„Турѣте бурмѣ на бука,
Сѣте рѣдом да гѣждаме,
Кой си удѣри бурмѣта,
Тоя че биде войвода“.
Турѣа бурмѣ на бука,
Сѣте редом гѣждѣа,
Никой не удѣри бурмѣта,
Момѣ си удѣри бурмѣта,
Онѣ че биде войвода.
Пѣ се на дружина не свидѣ,
Че им е момѣ войвода:
„Защо сме нѣе юнѣци?
Мома да ни е войвода“.
Момѣ им вѣли говори:
„Слезнѣте у пѣлѣе ширѣко,
Оѣдѣте у сѣло голѣмо,

Паднѣте у кука богата,
Земѣте брашно богато,
Омесѣте бѣла погача,
Турѣте жлѣта дуката,
На сѣте дѣлба делѣте,
Който најде жлѣта дуката,
Тѣя че биде войвода“.
Слезнѣа у поле ширѣко,
Ойдѣа у село голѣмо,
Паднѣа у кука богата,
Земѣа брашно богато,
Омесиа бѣла погача,
Турѣа бѣла погача,
На сѣте дѣлба делѣа,
На момѣта най пѣсле дѣдоа.
Пѣ си е момѣ нашѣа дукато,
Момѣ че си биде войвода.

3.

Стояне, морѣ Стояне!
Засвирил Стоян на Витоша планина,
Сос мѣдни злѣтни кафѣли:
Збирайте се млѣди сѣ нежѣньени,
Сѣ нежѣньени, сѣ Стоянова прилика!
Войвода момѣ че да зѣма.
'Ич я незнаѣе коя е — чия е,
А стрѣна му вели говори:
„Мучи Стояне, не думай!
Че ни чѣе нашѣа Рѣда,
Нашѣа Рѣда — бѣла Рѣда,
Че ни чѣе, че се сѣти“.
Дочула ги нѣхна Рѣда,
Нѣхна Рѣда, бѣла Рѣда, —

Веднага се е назад пов'рнала,
Та си оиде у комшини,
У комшини у рѣднини,
И на стринка си говореше:
„Аво стрино, мила стрино!
Бесен човек, трѣвен човек,
Копат ли го у гробища?
Палат ли му жлжти свѣщи?
Кадат ли го с бѣл темян?
Сипат ли му руйно вино?“
А стрина ву говореше:
„Мори Рѣдо, бѣла Рѣдо!
Бесен човек, трѣвен човек,
У гробища го не копат,
Жлжти свѣщи му не палат,
Сос бѣл темян го не кадат,
Руйно вино му не подиват.“
Веднаг се Рѣда вр'нала и заплакала.
Отиде си у манастир у калугерки,
И на калугерки говори:
„Калугерици, майчици!
Има ли прѣзна килия¹⁾,
Има ли цржна шамия?“
„Марі Рѣдо, бѣла Рѣдо!
Има прѣзна килия за тебе,
Има цржна шамия за тебе,
Ама си вѣгу 'убава;
Калугерите че залюбиш,
Манастиро че затвориш.

4.

Фѣла Бѣгу, фѣла іединѣму,

¹⁾. Стая.

Насаділа баба седм'десé яйца.
Сйте ву се яйца побр'ка́ли.
Їдно ву се яйце погоди́ло,
И онò си пйленце гржч́енце.
Уцані́ му баба момòк да го пасé,
Та го пàсе през гòри зелéни,
И го пàсе през пòліе ширòко.
Бог да уби́е сура орлеті́на,
Та отнёсе пйленце гржч́енце.
Ві́че¹⁾ момòк колі́ко си може:
„Лéле, Боже, до мй́лого Бога!
Сà-че²⁾ мене баба да погуби.
Пред невòли ба́би че да кàжа:
„Лéле ба́бо, лéле мй́ла ба́бо!
Пусти са ме, ба́бо, вàшки удаві́ли.
Седнàх, ба́бо, мàлко да се пòщем,
Бог да уби́е сура орлеті́на,
Та отнёсе пйленце гржч́енце“.
Тува се е ба́ба налютила,
Та уя'на́ куса магарі́ца,
И запàса лéка боздугàна.
Топуз ву е глàва кромидòва,
Та истепà квàчка сос пйленца,
Па изсéче тй́кви по плотй́ща,
Па разигрà куса магарі́ца през пòліе ши-
рòко и си ві́ка:
„Дай ми Бòже, срéкя да ме стрéтне!
Да ме срéтне Марко Кралéвйкю,
Егà би се óба удрй́ли“.
През пòліе нéщо се мàгли замаглі́ли,
Не сà билй́ мàгли и прà'ове,
Но си билò Марко Кралéвйкю.

¹⁾. Ві́ена.

²⁾. Сeга щe.

Тука са се оба удрили,
Па се били три дни и три ноци.
От Маркоте пржни кржви текли,
А от баба — бели пени.
Виче Марко, коліко си може:
„Леле Боже, за срамота!
От баба че да гинем.
Я погледай, бабо, небо и дзвезди,
Како плачат за мене!“
Погледнала баба на нагоре,
Тогай удри Марко бабата,
И раскина я на парчета.
Едното ву сјрце било, непребило,
А другото се още не забило.
Пуста магарџца! сирота останала,
Да тажи за стара бабетина.

5.

Фала Богу, фала јединому!
Имало е једна стара бабетина,
Отишла е у нови пазари,
Та продала фурка и вретено,
Та купила куса магарџца.
Купила ву седло шикосано,
Купила ву јозда от капина,
Па си пошла на поље широко,
И си ти'ом говори:
„Фала Богу, фала јединому!
Камо да излезнат тріесе јунака,
Да ги видим що са јунаци?
Да ли са по-јунаци от мене.“
Ион¹⁾ баба дума не издумала,

¹⁾ Още.

Етѣ²⁾ излѣзат трѣесе юнака.
„Добра срѣча,³⁾ старѣ бабетѣно!“
На бабетѣна драго непаднѣло,
Оти я реклѣ „старѣ бабетѣно“,
Оти я не реклѣ „непѣзнѣта делѣйно“,
Па разревѣла кусѣ магарѣца,
Извѣдѣла сѣблѣ крѣндарѣца,
Да посечѣ Марко Кралѣвикѣ.
Почудѣл се Марко, задзверѣл!
Да извѣди сѣблѣ от нѣжниѣца,
Да посечѣ старѣ бабетѣна,
Кѣй го чуѣ, че му се насмѣѣе,
Кѣй го видѣ, нѣче му завѣди.
Па си маѣна Марко сос плеснѣца,
Та ударѣ баба по грѣбниѣца,
Та я бутна от кусѣ магарѣца.
Магарѣца рѣка кѣлко що мѣже,
А бабетѣна вѣка, та у Бога се чуѣ.

6.

Лежѣ Марко у гѣра зелѣна,
От пусти лѣоти рѣни.
Никѣй нѣма от родѣта да го видѣ,
Само е при него, неговѣта мѣла сѣстра.
Па говорѣ Марко на неговѣта мѣла сѣстра:
„Зѣми сѣстро, тѣя два барѣака!
Иди през гѣра зелѣна,
Тамо че найдѣш вѣда студѣна,
И дѣнеси да пѣя и лѣоти рѣни да омѣя“.
Па говорѣ неговѣта мѣла сѣстра:
„Я че ѣдем на вѣда студѣна,

²⁾ Ето.

³⁾ Срѣща.

Но незнай по́сле да се вр'на".
Па гово́ри Ма́рко на не́гова мѝла сестра:
„Зѝми сѝстро, игла́ деветлѝя,
Та прѝбоди тѝя люти рѝни,
На́точѝ де́вет ро́га крѝви,
За́бележи през го́ра зелѝна,
Де́ка дрѝво, де́ка явор, де́ка га́бер,
И после че се вр'неш".
И неговата мѝла сѝстра,
Земѝла игла́ деветлѝя,
Прѝбо́ла не́говите люти рѝни,
На́точѝла де́вет ро́га крѝви,
Забелѝжѝла де́ка дрѝво,
Де́ка явор, де́ка га́бер.
И Ма́рко си е Бога помолѝл:
„О, Бо́же, Боже мой!
По́могни ми и стѝга ме мучѝ.
Ега́ би се душа ра́ставѝла и да умрем.“
Бог си го послуша́л, дал му смрѝт,
И душа́ от него се ра́ставѝла.
Сестра му се вр'на́ла от во́да,
И нѝгде немогла́ да го на́мери,
Росѝ заросѝла, та крѝжавѝ бе́лезѝ омѝла.
Дале́ко соглеа́дла де́ка се вр'ѝтѝ,
Сиви ѝрли и га́рванѝе,
И отишла́, та намерѝла по́йния бра́т умрѝл.

7.

Родѝл се е Муса кеседѝя.
Родѝл се е на Стара плѝнина,
На Становѝт ка́мѝк.
Нѝ го родѝ була, нѝ кавурѝка,
Но го родѝ та́нка арнаутѝка.

Пафит бра́ла, повбо́ие правѣла,
Ли́стѣе бра́ла, та го покрива́ла,
Израсна́л е най-бо́лье юна́к.
Прокука си е́сенна кукувица,
Трѣгна́ си Муса Кеседжия по Ста́ра-плавина,
Па си падна́ упат до ко́лена.
Измрѣзна́а дружина юна́ци,
Замрѣзна́а но́жове на сила́фи,
Замрѣзна́а пушки на ра́менѣе,
Па го́вори Муса кеседжия:
„Не прокука́ла е́сенна кукувице!
Та измамѣ́ осмдесѣ́ дружи́ни.

8.

Пи́ле по́ие у га́ста го́ра,
Кой го чуе́ от ро́днина,
Секи лежѣ́ по го́дина.
Дочул го е сира́к Стоян.
Он е легна́л три години,
Скина́л е де́вет постѣлки,
Раздра́л е де́вет завѣвки.
Врѣз ко́сти му тра́ва изникна́ла,
Си́тна тра́ва детелина;
Низ уши́ му му́и брѣмча́т,
Низ о́чи му црѣвѣ́е мрѣдат.
Низ ко́са му зми́и се мѣтат.
Проговори́ ста́ра майка:
„Да не ми си, сине, гре́обен?
Да ви́кам, сине, попове́ и гякове́,
Да те, сине, испове́дат,
Испо́едат и прече́стат“.
Стоян ву го́вори:
„Гре́обен сѣм мно́гу ма́мо.

Кога бѣхме луди млади,
Собрахме се неколцина,
Неколцина триста души,
Па ойдѣхме у госта гора,
Гаста гора Богданова.
Намерихме страга,
Пуна беше ягница, ягница сирачета,
Па им нищо не правихме.
Ойдѣхме по на онамо,
Тамо намерихме една црква,
Црква Света Марѣица.
Црквата беше пуна човѣци,
Па им нищо не правихме,
От вѣнка ги запалихме.
Пред црквата имаше до два гроба;
Един беше невестиин,
А друго беше девѣйкин.
Проговори войвода:
Кѡй че се юнак наеме,
Да раскопа до два гроба,
Да видиме що има у нѣх?
— Я се юнак наемах, я раскопах до два гроба,
Едното беше невеста, другото беше девѣйка.
Тогай се свѣдох, та ги целивах.
Триш¹⁾ ми се уста пукна,
Три ми капки крѣв капнаа,
На нѣхното бѣло лицѣ.
Щотѡ беше невеста,
Това билѡ моя мѣла снаа;
Щотѡ беше девѣйка,
Това билѡ мѣла моя сѣстра“.

¹⁾ Три пѣти.

Свадбарски.

1.

Заженьї се Иован младожєня,
Затакмї си бєла Мара от Бєла града,
Па си собра кїтени свѣтове,
Да си їде у Марини двѣрове.
Кога беше на венчанье,
Бєла Мара е задремала,
Та заспала Иовану на рамени.
А Иован ю вєли и говори:
Защо те е Маро дрѣмка одремїла?
Дали мене от страѣове,
Или кума и старѣйка от ерамове?“
Проговори бєла Мара:
„Ей Иване, мой стопане!
Нєщо сам си у сон видєла:
Що е полє, сє е кал потхнало;
Що е гѣра, сє е крхв до зєнгїя;
Немѣй ти на прѣд да ѡдин,
Защо у гората шєта Радул войвода,
Сос триста души дружїна,
Та че тєбе млѣд да погуби,
А мене млѣда да зарѣби.“
Иован не слуха бєла Мара,
А напрет пред свѣтове їдєше.
Кога влезнѣа у гѣра зелєна, —
Излезна Радул войвода,
Сос триста души дружїна,
И извади сабля френгїя,
Завѣрте се на лево и на десно,
Та погуби Иован младожєня,
И зароби бєла Мара,
Заведє я у свои двѣрове.

Он се качи на високи чърдаци,
Та си пије вино и ракия,
А она си троши раце и плаче.
Он я пита: „чуеш ли ме бела Маро!
Що си одиш по дворове,
Та си тробиш раце и плачеш?
Дали двори не са ти узгода,
Или язе не сам ти у погода?“
Тогай му Мара отговори:
„Двори са ми у погода,
И ти ми си у погода,
Но ми е останала златна ябука,
У Иованови джепове,
Та за нея раце трошим.
Извади два врания коня,
Да ѝдем при Ивана умрели,
Да извадиме златна ябука“.
Тогай станà Радул войвода,
Та извади два врания коня.
Ка¹⁾ оидоа до гора зелена,
Тогай му говори бела Мара:
„Чуеш ли Радул войвода!
Да останеш ти при конье да чуваш,
Немој конье от кржв да се уплашат,
Я да ѝдем да извадим златна ябука,
От Иованови джепове.“
Не си извади златна ябука,
Но си извади потайни појове,
Та се убоде у клетото срдце и вика:
„Легај, мой Иоване, двама да легаме,
Нека чека Радул войвода!“

¹⁾. Когато.

2.

Девѡйченце, пр'вѣна ябуко!
Еднаш минѧх през вашето сѣло,
Еднаш минѧх и те излагѧх,
Камо ли повтѡр да повтѡрим.
Извѣл би те от голѣма родѧ,
Превѣл би те през гѡра зелѣна,
Извѣл би те на Стара планина,
Дѣ се вие конл детелѣна.
У коила становѡитен камяк,
На камяко млат нежѣнѣен стоѡ,
Та си брѡи мѣсец и годѡни,
Па на мѣсец вѣли и говѡри:
„Ей мѣсецо, турски помошниче!
Ей годѡно, нѧша неправино!
Каѡл ли си, Боже, или не си?
Исках мома от мѧло малѣна,
От мало-малена дору до голѣмо,
Па я мѣне не дадо'а,
А я другиму юнѧку дадо'а,
Та мѣне кум турѡ'а.
По стар брат старойкя турѡ'а,
Най-мал брат девер турѡ'а.
Дойдѣ врѣме за венчѧнѣе,
Дойдо'а ѡднѡ мѧлки моми,
Закарѡ'а гяволската пѣсна:
„Вѣнчай куме, немой люто клѣ!
Слѧгай вѣнци, немой издѡша!
Кумо им говори:
„Я не кл'нѣм, сръце ми клѣнѣ,
Я не издѡшам, душа ми издѡша.
Да би дал Бог моята кумѡца,

Да е вековѣта, како качунка¹⁾,
Да е омязита²⁾ како еглічка,
Да е рот родѣла како кукувица,
Каца да сбѣре, како прах на тупаѣ³⁾.
Како я кумо проклѣл,
Така се и клѣтва фанала.
Живѣла колку качунка,
Омязита била како еглічка,
Рот родѣла коку кукувица,
Каца собрала, коку прах на тупан.

3.

Два си брата вѣрно живували,
С една вода се мѣли,
И с една крѣпа се трѣли.
По-старіо брат казуе на по-малко:
„Живуѣ брата, да живуваме,
Дор не сме се оженили.
Довѣчеме³⁾ двѣ млади невести,
И двѣте че се кучки сгодат“.
Довели си двѣ млади невести,
И двете се кучки згодѣа,
Та двама браќа разделѣа,
И на далѣко си двори зградѣа.
Между двори Дунав наврѣнаа,
Из Дунаво гора насадѣа,
Из гората жѣта перуѣа.
Проговори риба из Дунава:
„Брѣ ти жѣта перуѣко!
Брѣ ти грѣжа си не бѣреш.

¹⁾. Вѣло цвѣте, косто скоро вѣхне.

²⁾. Мрѣшава.

³⁾. Ще доведемъ (бѣдѣще врѣме).

Мéне ми се досадí от тия две етржви,
Карàеки се и лошо думàеки.
Пò-старата кл'нè пò-младата:
Да би дал Бог пò-мала етржво,
Да си родиш девет мили чérки,
Сúте да си ги ожениш,
И сúте да ти обдовéят,
И дома да ти дойдат.
Пò-малата кл'нè пò-старата:
Брè, ти, пò-стара етржво!
Да си родиш дéвет мúли сина,
И сúте да ги фánат девет люти рани,
Да одиш óре и загòре,
Да не мош лèк да им намéриш;
Та да дойдеш на моята врàта,
Да ти дадém от моето платно,
Що сам го ткала и сам те клéла.

4.

Двá си брата вèрно живувàли,
За нúщо се онú не скарали,
Нú за нúва, нú за ливада,
Нú за каща, ни за покàнщина.
Скарали се за две малки моми.
Пò-старио пò-малката íска,
Пò-малио пò-старата нече.
Погаждало ги село — сéлянете,
Погаждало ги, не погодíло ги.
Погаждала ги нихна стара майкя,
Погаждала ги, не погодíла ги.
Па се Мара през полíе шетнала.
На срéща ву цар Костадин,
А Мара му тúо говори:

„Море цару, цару Костадине!
Два си брата вѣрно живували,
За нищо се нескарали,
Нѣ за нѣва, нѣ за ливада,
Нѣ за каща, нѣ за покашнина,
Скарали се за двѣ малки моми.
Пѣ-старшо пѣ-малата иска,
Пѣ-малшо пѣ старата нѣче.
Погажда ги село-селяните.
Погажда ги, непогодѣ ги.
Погажда ги нѣхна стара майка,
Погажда ги, непогодѣ ги.
А цар ву тѣо говори:
„Мори, Маро, Маро прѣнооко!
Кой коя иска, тая нѣка зѣме,
Я че земем Мара прѣноока“.
А Мара си шѣга подбила:
„Седѣла сам седмдесѣ лѣта,
Правѣла сам седмдесѣ дари,
И па¹⁾ те нѣчем цару Костадине“.
А царо си шѣга подбѣл:
„Седѣла си седмдесѣ лѣта,
Че седѣш още седм дѣна.
Сѣга пѣток, Маро, та до пѣток,
Че ти дойдат кѣтени сватове,
Сос них и цар Костадин.
На мѣне чат пѣря лепотати²⁾,
На тѣбе чат вѣнци грѣоти³⁾.
А Мара си на майка говори:
„Мори мале, мори стара майчице!
Извади ме, мале, на високи чардаци,

¹⁾. Пакъ.

²⁾. Ще красятъ.

³⁾. Ще грѣятъ.

Пóстели ми, мале, на широко,
Тури зглавье, мале, на високо,
Па ме покри, мале, сос бёлото платно,
И ми запали до двé жлжти свéщи.
Жалко плачи, мале, и пò-жално реди:
„Снощи е Мара жíва замр'кнала,
Оцутра¹⁾ е Мара мржтва осамнала“.
Извела я майкя на чардаци,
Послала ву на широко,
Турíла ву зглавье на висóко,
Прекрíла я сос бёлото платно,
Запалила ву до двé жлжти свéщи,
Жално плаче и пò жално реди:
„Снощи е Мара жива замр'кнала,
Оцутра е Мара мржтва осамнала“.
Дойдо'а кúтени сватове и с них цар Костадин.
Цар Костадин на майкя ву говори:
„Оти лежи Мара цр'ноока?
А майка ву вели говори:
„Тако мí Бога²⁾ цару Костадине!
Снощи е Мара жива замр'кнала,
Оцутра е Мара мржтва осамнала.“
А цар си вели и говори:
Вúека³⁾ два млади девера!
Идéте у гора зелéна,
Преметнéте др'во и камик,
Найдéте змия троеглава,
Да я турим у Марини пазуки,
Егà би се Мара разбудила“.
Преметнали дека држво, дека камик,

¹⁾. Отаарана.

²⁾. Думитъ „Тако ми Бога“ означаватъ клéтва въ името на Бога.

³⁾. Вие.

Нашлї змїя троеглава,
Пуцї'а я у Марини пазуки.
Мара нї мржднє, нї трєщнє.
Па царо вели и говори:
„Виека два девера! пайдєте жар-жаровица
Да пуцїме Мари у пазуки,
Егà би се Мара разбудила“.
Нашли жар-жаровица,
Пуцї'а я у Марини пазуки,
Мара нї мржднє, нї трєщнє.
Па си бржкна цар Костадин
У Марина пазука.
Мара нї мржднà, ни трєщнà,
Па си пошлї китени сватове.
Научил си цар-Костадин:
Два млади девера!
Скрїте се зад малата врата,
Та пазєте Мара що че да учїни.
Мара на майкя си говори:
„Мари мале, стара мале!
Кога ми тури'а змїя троеглава,
Исках да вїкна да заплача;
Кога ми пуцї'а жар-жаровица,
Исках да вїкна и завїя;
Кога ми цар Костадин бр'кнà у пазука,
Исках да вїкна да се засмея“.
Девери си цару говòрат:
„Тако ни Бога цар Костадине!
Мара си омайници¹⁾ правїла“.
Той се вр'нà сос сватове и я земà.

¹⁾. Омайвания, углушки.

5.

Ендафіно, джандафіно!
Ендафіна болна лежі,
Краль Милénко войска бéре.
Дочула го Ендафина,
Болна бéше, здрава станà,
Па улезнà у земнiко,
Та отвори златни брави,
Премени се, начини се,
Па се шетна през польето.
Согледа я Краль Милénко,
Припуши си враня коня,
Па му падна мораф кожух,
Па говори краль Милénко:
Тако ти Бòга Ендафіно!
Я ми додай мораф кожух,
Он на нея гюмуш пафти,
Она нему росна китка.
Па проговори Ендафіна:
Тако ти Бога, крал Миленко!
Да си носиш росна китка;
Та си легни на одаро,
Нея тури под одаро.
Не надържтай до три годин,
Па надържни росна китка,
До дéка ти цвѣти китка,
До тува мома че сам.
Па си ойде краль Милénко,
Отнесе си росна китка;
Он си легна на одаро,
Нея тури под одаро.
Не надз'рна трi годин,
Па надз'рна росна китка,
Китката е повехнàла.

Умислѣ се краль Миленко,
Па говори краль Милѣнко:
Такоти Бога чѣсни цару!
Дай ми мухлѣт за трѣ годин,
Дома да ѣда, мома да си вида.
Дал му мухлѣт за трѣ годин,
И му даде нѣговата коня.
Изведе я над селото,
Турѣ нога на зенгия,
Дор да тури и оная,
Он улезна у селото.
Село войскя притиснала
Ендафини равни двори.
Не е било силна войскя,
Но са били кѣтени сватове.
Дѣка стоѣ Ендафиня,
Щѣците¹⁾ е накапала,
С нойните дрѣбни сжлзи.
Согледа я краль Милѣнко:
Тако ви Бѣга, кум-старойкя!
Изведѣте ми невѣстата,
Да оставим проводѣя.
Не оставил проводия,
Но я хвѣрды на враната коня.
Кога бѣше през полѣто,
Войскя полѣе притиснала.
Не е била силна войскя,
Но е билѣ да посрещнат краль Миленко.
Кога бѣше през дворево,
Слжнице двори огреяло.

¹⁾ Дъскитѣ.

6.

Имала майка дѣвет мѣли сѣна,
И десѣта сестра Янгелѣна.
От мѣлос си брайка,
Дѣка одѣли, и всѣ водѣли.
Отвѣдо'а я на нов собор,
На нов собор на панаир.
Какво видо'а сѣ ву купѣ'а,
Купѣ'а ву ножче прѣнокорче.
Дойдѣ врѣме майка да я жѣнѣи.
Майка я дава през трѣ гори,
През три гори, през чѣтири води,
Она пѣче де я майка дава,
Но си иска дѣка си я срѣце тѣгльи.
Па говорат нѣи брайка:
„Айде, сѣстро, айде Янгелѣно!
Дѣ те майка дава.
Нѣе сме си деветѣма,
Чѣсто че ти до'ождѣме;
Егѣ би се тафра начинила,
Егѣ би се конѣе наиграли,
Егѣ би се пушки нафр'ляли.
Послуша си сестра брайка,
Та си ойдѣ през три гори,
През три гори, през чѣтири води.
Чека дѣвет годин врѣме,
Нѣма брайка, нема майка,
Нѣ госте да ву дойдат.
Па свекрѣва си я прекори:
„Янгелѣно мѣла сна'о!
Да си 'арна, от рода би ти дошлѣ“.
Янгелина си се жално нажалѣи,
Па улѣзна у градина,
У градина под трендафил,

Па си викна̀ танко високо,
Та се чу дорѝ до Бога,
Та се е Богу вѣжальѝло.
А золва ву от чардаци,
Разгледа си на широко.
Полѣто се затемни́ло,
От пра'ове и магла,
Низ магли конѣ играят,
Конѣ играят, пушки пуцат.
Слезна золва и ву говори:
„Мучи, сна'о, мучи Янгелѝно!
Како се е полѣ затемни́ло,
От пра'ове и магли,
Прилича како на твоите брайкя“.
Докат дума да издумат,
И дворите се испуни́а
От Янгелѝнините брайкя.
На най-старио рака цалива,
Цалива. хем си пита:
„Що ти братко, душа и раце
На темняи и зѣмня меришат?“
А он ву говореше:
„Сестро, правиме си цржева,
Цржкѣ света Мария,
Та за това ни меришат,
Душа на земля и раце на темняи“.
Дордѣ сестра рака исцалива,
Они ся па по'ожда'а,
А сестра им говореше:
„Чекайте брайкя! погача да омѣсим,
А они си пойдо'а,
Сос ни́х си и она по'ожда.
Дойдо'а у полѣ широко,
Па на сестра си говорат:

„Почѣкай ни сестро тука !
Почувай ни конѣ и пушки,
Ние че ѝдем у црква,
Црква света Марѣнца;
Жењено не е закон да улази“.
Чекала ги е три дни и три ноши;
Служи ронѣ, та конѣто вода пои,
Коси скубѣ, та конѣто сѣно ранѣ.
Побѣ пушки, врѣза конѣ,
Па си ойде да си види брајка
У црквица света Марѣнца.
Кога виде от прозорци,
У црквица девет гроба,
Па се сетѣ, че са нейните брајка.
Врѣна се плачешката при конѣто,
Нема конѣ, нема пушки.
Па си поиде плачешком,
Плачешком-внечком,
У майчини си равни двори.
Кога прииде до двори,
Двори пелѣн урастнали,
У пелѣно дрѣво обгорѣло,
На дрѣвото кукувица
Кука, кука, та се неутрайвя.
Щом си майка видѣ Ангелѣна,
Па тогай си извика:
Назат, назат марѣ црѣно чумо !
Клѣти да са твои сватове,
Та донѣсо'а црѣна чума,
У конѣ у копѣта,
Та ми загина'а
Дѣвет мѣли сина“.
Тогай ву се е душа раставѣла.

(Слушана отъ единъ Търновчанинъ)

Цар Асен дума на Янка:
„Янке де морі кралице!
Янке де Господарице!
Защо си Янке плакала,
Плаката каххрида?
Дали си пари немаме,
Или си царство немаме?
Или си войскя немаме,
— Ако си пари немаме,
Пари ще да си найдем;
Ако си войскя немаме,
Войскя ще да си добавим;
Ако си зѣмня немаме,
Зѣмня ще си превземемъ.“
Янка на царя думаше:
„Опустѣло ти царството,
Царството и парите,
Парите и войската,
Войската още и земнята.
Кога си царя немаме,
От сѣрце рожба немаме,
Нѣ мъжко, нѣ женско,
Да си оставим наследникъ,
Царство да ни запази!“
Царя си се нажалѣ,
Та на па Янка думаше:
„Мълчи Янко, не плачи!
На Бога ще се помолимъ,
Та Бог ще ни даде,
Я мъжко, я женско,

Та наслѣдникъ че си оставимъ.
На Бога си се помолѹха,
Малко мина и не много,
Тѣкмо до три мѣсеца,
Станала е Янка, станала,
Тежка, не праздна.
Сторила е девет мѣсеца,
Мжжка е рожба добѹла,
Добила е до двѣ момчѣта,
Две момчѣта, две близначѣта.
Янка си царя повика,
Та че му говори:
„Царю ле, царю честѹти!
Честито да ти е царството,
Царството още господарството,
Войската още парите!
Господ ни даде до две момчѣта, до два
близнака.

Они ще да ти царството назат,
Я ще да те царю помолим,
Да станеш да ѹдеш,
Да ѹдеш на Рѹла планина,
На Рѹла, на Манастира,
Че да си царю поканиш,
Светаго Иована Рилски,
Да дойде, царю, да дойде,
В Тѣрново в столицата,
Децата да кръсти.
Кога царю заминеш,
Богато да го обдаришъ.
Че стана та отидѣ,
На Рѹла на манастира,
Че го богато обдари,
И Иована си покани.

В Търново си дойдоха,
В Търново в столицата,
Та си децата кр'сти:
Едното кр'сти Асен,
А другото — Иован.

8.

Що е чуло, сѣ е заплакало,
Що е чуло, сѣ е зажалѣло.
Дотѣкло е това бѣло мѡре,
Че потопи сѣва света гора,
Че потопи Илиндар монастѣр.
Проговори Сѣво игумена:
„Сберѣте се, гяци калугери!
Сберѣте се и исповѣдайте се,
Да видим кое ми е грѣшно,
Егѡ би се море утайло“.
Собра'а се гяци калугери,
Собра'а се и исповедѡ'а,
На се море неутавя.
Проговори игумена Сѣво:
„Викайте си Банка Дуковѡ'на,
Викайте го и исповѣдайте го,
Да видим да не ми е грѣшно“.
„Вика'а го и исповѣда'а го.
Проговори Банка Дуковѡ'на:
„Кога бѣ'ме на моята дома,
Чувахме си рѣтки и загари;
На ойдо'ме у гора зелѣна,
Та удрѣ'ме трѣ сура елѣна,
На пойдо'ме на пашата дома.
Не излезнѡ мой стар баща
Да посрешне рѣтка и загари;

Потрїтнах го с дѣсна зенгїя,
Тамо му е душа искочїла.
Не излезнѣ моя стара майкя
Да посрешне рѣтки и загаря;
Потрїтнах и нея с лѣва зенгїя,
Тамо ву е душа испаднала“.
Проговори Сѣво игумена:
„Я вѣка гяци и калугери!
Фанѣте си Банко Дуковина,
Коѣ зашѣ може:
Фрѣлѣте го курбан на море да бїде.“
Фр'лѣли го гяци и калугери, —
Тогай се е море утайло.

9.

Родї майкя дѣвет мїли чѣрки,
Па останѣ млѣла довїца.
Чуждо прѣла, та ги е ранїла;
Чуждо ткѣла, та ги е облачїла;
Чуждо вѣзла, та им е дѣр правїла.
Сїте дѣвет ги е исчувѣла,
Сїте дѣвет оженїла,
Сїте дѣвет през дѣвет плѣнїни.
Останѣла самѣ куковина,
И на Бога е вечѣ досадїла.
Жалѣеки майкя и плакѣеки,
Дѣдѣ ву Господ товѣ мѣлко детѣ.
А се е родїло, ѡ е продумѣло:
„Аво, малѣ, ѡво мїла малѣ!
Имам ли си нѣщо от рѣднїна,
Или сѣстри, или брѣйкя?
А майкя му тї'о говори:

Аво сїне, аво дете некржстено!
Ти си нѣмаш мїли брѣйкя,
Туку ми си їмаш дѣвет мїли сѣстри.
Останѣа сїте дѣвет сирачѣта.
Чуждо прѣдох, та ги ранїх,
Чуждо ткѣх, та ги обличах:
Чуждо вѣзох, та им дари правїх;
Сїте ги дѣвет ожених,
Сїте дѣвет през дѣвет плѣнини.
Останах самѣ куковица,
Вїкам, плѣчем, чѣк¹⁾ у Бога се чуе,
И Бѣгу сам вечѣ досадїла.
Дѣде ми Гѣспод мѣжко детѣ;
Веднѣш си на нѣзе станѣло,
И веднѣга за родѣ попнтѣло“.
Па проговѣри мѣжко детѣ:
„Аво мѣле, аво мїла мѣле!
Да ми найдеш брѣза кѣня,
Брѣза кѣня, оружена,
Да си яхнем мѣле, да си їдем,
Да прѣдїм до дѣвет плѣнини,
Да си найдем дѣвет мїли сѣстри,
Да им кѣжем дѣка си їмат братѣк.
— Купї мѣйкя брѣза кѣня,
Брѣза кѣня, оружена;
Па си яхнѣ дете некржстено,
Па преминѣ дѣвет плѣнини,
И си найдѣ дѣвет мїли сѣстри.
И им казѣ, дѣка їмат братѣк.
Запояѣа дѣвет мїли сѣстри,
Заечѣа до дѣвет плѣнини.

¹⁾ Дори.

10.

Родила е майка дѣвет мѣли сѣна,
С фурка е прѣла, та ги е рапила;
С разбѣй е ткала, та ги е облачила,
И ги е от недѣля вѣме засипавла,
Па ги е пратила на цвѣтница,
На цвѣтница, на монастира.
Немало ги е до Велик-четвр'ток.
Майка си вели говореше:
„Дали е имало пусто нѣкое гре'овито,
Та ги е пречестѣ изгорѣла?“
Учини се още једна недѣля вѣме,
Дошлѣ вѣме и куковица дошлѣ.
„Куку, куку“ съ кљунѣца кука,
С крѣла отговаря:
„Я излезни старѣ майко!
Нѣщо да ти кажем.
Твоите дѣвет мѣли сѣна,
На стара планина са дѣвет трупѣни,
Дѣвет загѣра вѣят,
Дѣвет 'атове до нѣх пасѣт.
Старѣ майка отговаря:
„Витѣшай се ¹⁾ инѣ куковице!
Моѣ дѣвет сѣна са на Манастира“.
Куковица пак отговаря:
„Ако мене не веруваш,
Самѣ иди, та да видиш!“
Старѣ майка отговаря:
„Вѣе дѣвет мѣли сѣнѣ!“
Я ми извадѣте конѣ дебеляна,
Дебеляна, конѣ оседлѣна,

¹⁾ Вѣгай.

Па му турете сребр'на юзда,
Па му турете жлжтите зенгии,
Та да ѝдем да видим,
Тия мой дѣвет мили сина.“
Обседлали ву са кѡня дебеляна,
Па си пойдѣ стѡра мѡйка.
Одѣла е тамѡм дѣвет дѣна.
Отишла е на Стѡра плѡнина,
Видѣла е дѣвет мѡли сѡна,
Дѣвет трушѡни на Стѡра плѡнина,
Дѣвет загѡри околѡ нѡх вѡят,
Девѣт 'ѡта сѣ вицѡт.
Па си е сѣте девѣтѡма законѡла,
И е сржце заклетѡла, та не е слжза поронила.
Па си е яхнѡла кѡня дебеляна,
Па си е ошла на своѡ дом.
Па когѡ е раскѡзала на нейните дѣвет снѡ'и,
Па и сѣка си е имала по ѡдѡн сѡн,
Сѣте си са викнѡли и завѡли,
Та при Бѡга се е чуло.
Дочули са двѡма светѡи,
Светѡи Иовѡн и светѡи Ар'ѡнгел,
И онѡи са се попитѡли: „щѡ ѣ тѡѡ вик?“
А светѡи Иовѡн отговѡря:
„Дѣвет мѡли сѡна са умрѣли,
Тѡ е пошлѡ толку вѡик,
И е от дѣвет мѡли снѡ'и
И от дѣвет мѡли унуци“.
Светѡи Ар'ѡнгел отговѡря:
„Ду'ѡй, свети Иовѡне, да ду'ѡме,
Да им дадѣме душа да си стѡнат.“
„Ду'ѡли, та им душа далѡи и станѡли.
Тогава си е пак дошла ѡня куковица,
„Куку, куку“, съ клѡнѡица кука,

С крила отговаря:

„Я излезни, стàра мàйко, нéщо да ти кàжем,
Че твоите девет мили сина,
Тé¹⁾ ги на Стàра плàнина.
Най-мàлото свìри сòс кафàл,
А другите играят“.

Стàра мàйкя отговàря:

„Витòшай се, иня кукувице!
Мой дéвет сина снощи ги законàха“.
Куковица пà отговàря:

„Ако мéне не веруващ,
Самà иди, та сòс очи да видниш“.

И стàра мàйкя вéли и говòри,
На тия дéвет мили снà'и:

„Я ми извадéте кòня дебеляна,
Да идем, та да видим,
Тàя иня куковица, защò кàзва така“.

Я'нàла си кòня дебеляна,
Па си оплà на Стàра плàнина,
Па си е вишлà нойни дéвет мили сина,
И като ги видéла, веднàга умрела;
А пà нòйни дéвет мили сина
Са я законàли и слъзи не поронèли.

Любовни

1.

Забележìл юнàк девòйкя у мàйкя,
Кога че се роди, óн да я зéме.
Родíла се, голéма пораснàла,
От трí мéста му я покудì'а.

¹⁾ Это

Един рече: сонлива е, дремлива,
Други рече: не е милостива,
Треки рече: зла е како змия,
Дочула ги гиздава девојка,
Та ги люто и по люто проклела;
Кой ми рекжл: сонлива е, дремлива,
Ненаспал се веку и амина;
Кой ми рекжл немилостива е,
Не смилл се Богу, ни светому;
Кой ми рекжл зла е како змия,
Змия му се у пазуки свила.

2.

Нашком ползе рамно за оденје,
Али нема вода за пиење.
Под-натам пойдох, и кладенец најдох;
На кладенецо мома и невеста,
На невеста вендок отъ рубин,
На девојка вендок от инджин (бисертъ)
Заире юнак тогав врания коня.
Добро утро, моме и невесто!
— Дал Бог добрò, незнаен юначе!
Е, Виека, мома и невеста!
Пие ли се тая вода студена,
Любилисе мома и невеста?
На девојче люто нажалело,
На го люто по-люто проклé:
— Ей юначе! да се нео жениш,
Дор не чуеш риба, како поé,
Дор не роди явор, ябука,
Дор не никне по пут босилџок.

3.

Стоян и Стойна—два брата.
У гора листник денали.
До пладне са го денали,
От пладне рóса заросила,
Седнали да си почиват.
Стоян на Стойна говореше:
„Стойно ле, Стойно девойченце!
Пуста сме си лика и прилика,
Двама танги и висòки, бели и пр'вени,
Двамата барем да се зèмеме“.
Стойна му вели говори:
„Ели сме пуста роднина?
Тата и чича-два брата,
Мама и стрина — две етржви,
Ние сос тебе — два брата“.
Стоян на Стойна говореше:
„Стойноле, Стойно момиче!
Ситни каменье брòй пемат,
Дл'бока вода брòт нема,
Убава мома рòт нема.“

4.

Бре Стойне убаво!
Дали ти беше снòщи, на горньото кладенче,
На долньото изворче?
Дека стоеше, светеше,
Дека 'деше, греше,
По поди ти дрèбни дзвèзди,
На грло ти ясен мéсец.
Опасала си зунйца,
И мъртиеш како джунйца.

Я прийдох до тебе,
А ти бегаш от мене.
Бегали ли ти дружки от тебе,
А мой другари по тебе.
Па пойдох на горе,
А ти турі у дєсна пазука
Грутка снеговà,
И на грутка говореше:
„Топи се, топи, грутко снеговà!
Така да се топи млат юнак
За мома убава“.

Па пойдох оше нагòре,
А ти намері китка смилкòва,
Земà я сос лєвата рàка,
Турі я у дєсна пазука,
И на китка говореше:
„Рòньи се, рòньи, китко смилкòва!
Така да се ровьи млат юнак

За мома убава“.

Па пойдох у домà си,
Та на мàйкя говорех:
„Мà-е ле, мила мàйчице!
Додай ми пушка севдєна,
Че идем у гòра зелєна,
Да тражим сура елєна,
Дє пасє трава зелєна,
Дє пиє вода студєна“.
Не досеті се мàйкя му,
Та му дàде пушка севдєна.
Отидє у гòра зелєна,
Намері сура елєна,
Дє пасє трава зелєна,
Дє пиє вода студєна“.

Симна¹⁾ си пушка севдѣна.
Не ударѣ сура елѣна,
Но ударѣ себѣ у колѣно.
Прочула се Стойна мома билирка,
Отидѣ да го лекуе.
Немало пусто бѣлье²⁾ бѣрепо,
Отидѣ бѣлье да бѣре,
Лѣша я змѣя изѣде,
Момата умрѣ у пѣток,
А момчѣто у сѣбота.
Прогвѣри юнак:
„Мале ле, мѣла мѣйчице!
Широко ми грѣба ископайте.
Когѣ ме спущате,
Дѣсна ми рѣка пуцѣте,
Наедно ни сос Стойна турѣте.
На глава ни извадѣте два клѣденици студени,
На срѣце ни посадѣте куманика³⁾,
На нѣзе ни — елѣна зелѣна,
Кой замѣне да се чуди.

5.

Драганко, бѣла Драганко!
Слѣщице трептѣ да зѣйде,
Тѣмо на рѣмна рудѣна⁴⁾,
На рудѣна зелѣн бор,
Под бѣро студѣн клѣденец.
Тѣмо седѣ терзѣче,
На Драганка сѣя шиеше.

¹⁾ Свали.

²⁾ Лѣковити трѣви.

³⁾ Единѣ видѣ трѣва.

⁴⁾ Равенѣ голѣ ридѣ.

Драгàнка му вéли говори:
Илчо, млади терзàйю!
Да ми ошцèш саята,
Саята за великден.
С аршiн да я не мéриш,
С нòжици да я не рéжеш,
С кòнци да я не шцèш,
Та я тебе да те зéма.
Илiя вéли говòри:
Драгàнко, бéла Драгàнко!
Да ми смéсиш бéла погàча:
Сос сiто да я не сéеш,
Сос огн да я непечéш,
Сос вòда да я немéсиш,
Та я тéбе да те зéма.
Бог помòгна на Драгàнка,
Вéтер поду'на, та брашно отсея,
Росà заросi, та тéсто замесi,
Слжнице огрея, та погàча испéче.
Тогàй са се земàли.

6.

Заспàло е лудо млàдо,
Заспàло е пред 'амбаро,
Предъ 'амбаро на áето¹⁾.
На сòн му момà доплà,
На рàка му легнàлà,
Ракàта му утр'нàла,
От нòйната руса кòса.
Когà станà лудо млàдо,
Нéма момà, нито врагà.

¹⁾ Криватъ отъ дъски.

Па извади́ ђстро ножче,
Да се убоде́ у клѣто ср'це.
Согледа́ го старата́ му ма́йка,
Па му ве́ли гово́ри:
„Аво си́не, а́во ми́ли си́не!
Не бо́ди се у клѣто ср'це,
Енѣ²⁾ мо́ма у гради́на,
У гради́на, под масли́на.
Я се фанѣ́ за два́ ко́лца,
Та прѣрипи́ до трѣ́ плѣта.
Па ву ди́гни танко́ кр'пче“.
Па се фанѣ́ за два́ ко́лца,
Па прѣрипи́ до трѣ́ плѣта,
Па подигна́ тапка́ крѣпа,
Наведна́ се, целива́ я.
Залюбване́ до зна́яње,
За зима́ње Го́спод знае.

7.

Не́венко, ма́та мо́ме!
Не́венка не́вен садила.
Садѣла́ го, вадѣла́ го,
Не́кој ву го нѣ́шкѣм бѣ́ре.
Провѣ́тна се Не́венка:
„Се́лянине, ду́шмани́не!
Гра́жданине, ми́ла душо́!
Бѣ́ри не́вен да бѣ́реме,
Ки́ти ки́тки да ки́тѣме,
Да се ни́е на́кѣтѣме,
Да ѣ́деме у чу́жда зе́мля,
Де́ка да ни не́познават,

²⁾ Это.

Тамо нѣе сут (сждѣ) да судиме:
По момѣте правинѣте —
Момѣ 'оро да не води;
По момчѣта кривинѣте —
Момчѣ кѣтка да не зѣма.
Друг адѣт да изнесѣме:
Стари баби на грѣбища да не ѣдат,
Жѣти свѣщи да не палят,
Бѣли темниан да не кадат“.

8.

Болѣи Яна бѣло грѣло.
Не ѣ грѣло, како грѣло,
Но е грѣло мерджаново.
Нѣкоѣ Яне не верува,
Нѣ майкѣ, нѣ бащѣ,
Нѣ Янини дѣвет брайкѣ,
Дѣвет брайкѣ осм сна'и,
Нѣ Янини дванаѣсе братѣпчѣта.
Кѣйто Яне да верува,
Нѣго го тува нѣма.
Отишѣл е надалѣко,
Надалѣко на Совѣи.
Откарѣл е дѣвет кѣня,
Дѣвет кѣня богасѣи —
Десѣтно чѣста чѣ'а.
Продѣе си дѣвет кѣня,
Дѣвет кѣня богасѣи,
Останѣ си чѣста чѣ'а.
Па си 'оѣдѣ на ме'анѣ.
На ме'анджѣка говѣри:
„Карамфѣлке, мѣла моме!
Дѣма ли си, самѣ ли си?“

Карамфѣлка отговаря:

„Дѣма сам си, не сам самѣ.

При мене е старѣ баща,

При мене е старѣ майка.“

Лудо ву говорѣ:

„На майка ти лесно бѣва:

На майка ти жлѣти круши,

Нека ядѣ, нека пукне.

На баща ти лесно бива:

На баща ти дула тутун,

Нека пиѣ, нека пукне.

Тѣчи вино немѣрено,

Зѣмай пари неброени!“

Нѣточѣ му окѣ вино,

Па я слѣжи па полицѣ.

Лудо младо вино пиѣ,

И си пѣсен поѣ:

„Чуйте старо, чуйте младо!

Кярдѣсал¹⁾ сѣм от мома вѣтка;

Бог да дадѣ и момата по неѣ“.

По пѣле му 'абѣр дойдѣ,

Дѣ му Яне болцо лежѣ.

Оставѣ чаша на полицѣ,

Извѣде си вранѣ конѣ;

Турѣ нога на зенгѣ,

Дор да турѣ и другата,

Духна вѣтер, отвѣсе го,

Под нѣхното пусто село,

Там се сретна сос Янинѣте дѣвет брайкѣ,

Дѣвет брайкѣ, осм свѣ'и,

Де си носат бѣло Яне.

Даде двѣсте сложѣ'а я,

¹⁾. Спечелилъ.

Даде трїста открї'а я,
Да ѝ вїди бѣло лицѣ,
Бѣло ли е, како що бѣше.
И протовори на Янини дѣвег брайкя:
„Широк си гроба ископайте,
Наедно ни закопайте.“

9.

Не плачи моме, морї, не жалїи!
Не ронїи тїя слзїи, лѣле, кржави,
По тїя бели, лѣле, образи.
— Какò да не плача, какò да не тужа?
Завчера, лудо, татка законах,
Днѣска мїла майкя умїра,
Останах я сїрота — сираче,
Сугаре, рудо ягне — без майкя.
— Девойче русо, лїчно девойче!
И я схм, море, сирак — за тѣбе.
— Незборувай, лудо, таквїя сборове,
Нїе сме блїзу млади — роднина.
— Девойче русо, лїчно девойче!
Широко море и полєе — край нѣмат;
Глѣбоко море — дно нема;
Сїтеп пѣсок — брой нѣма;
Високо држво — клад нема;
Русо девойче — род нѣма.

10.

Легнала мома заспала,
Край море, край тѣнко боре.
Поду'на вѣтер низ море,

Открѣти́ гранкя зелѣна,
Ударѣ мома през лице,
Разбуди́ мома от сонок.
Мома се люто палюти:
Ей, вѣтре, бре вѣтре!
Още едниш да не поду'неш.
Каков си сон сонувах!
На сон ми дойдо'а три луди,
Луди млади ергѣнье:
Едѣн ми даде злат прѣстень,
Други ми даде ябука,
Трѣки ме целива.
Щото ми даде злат прѣстень,
Из пѣго да се провира;
Щото ми даде ябука,
Зелѣн ядовѣт да е до вѣка;
Щото ме на сол целива,
Дай ми Боже, и на яве!

11.

Имала е майкя убаво Яне,
Искали го двама войводи:
Едѣн Гѣро, а друг Пане.
Майкя го дала за Гѣро войвода.
Гѣру войводу дошло писмо,
На войскя да ъде.
Гѣро войвода па войскя по'ожда,
И майки си на по'оду говори:
„Ой мамо, стара мамо!
Чувай тука убаво Яне.
Денъем го води по дружѣна,
Чѣсто го води при вѣйна майкя,
Ношкѣм затварай желѣзни порти,

Да не мѣнат црѣни Татаре,
Да неотведат убаво Яне“.
И си отишел на войска.
Стара майка чѣсто водѣла
Убаво Яне при нѣйни дружини,
Чѣсто го водѣла при нойна майка,
Ношкѣм затварала жѣлѣзни порти.
Минала е войска и сос нея црѣни Татаре,
Та си прокопали жѣлѣзни порти,
Па отвѣли убаво Яне.
Убаво Яне, добра невѣста.
Гѣро войвода от войска дойдѣ и извѣка:
„Ой, Яне, Яне, убаво Яне!“
Нѣма да излѣзне убаво Яне.
Но излѣзла старата му майка и гика:
„Ой, Гѣро, Гѣро войвода!
Дѣньѣм водѣх убаво Яне
При нойна майка и дружки,
Ношкѣм затварѣх жѣлѣзни порти,
Минала е войска сос црѣни Татаре,
Та прокопа'а жѣлѣзните порти,
И отвѣдо'а убаво Яне.“
Гѣро войвода назад си се вр'на,
Та ойдѣ у Татарско.
Па се згодѣ на дѣн на Великден,
Црѣни Татаре 'оро играят,
Убаво Яне танец води.
Гѣро войвода извѣка:
„Ой, Татаре, вѣе црѣни Татаре!
Имали тука закон,
Чужди юнак да играе?“
— Има, има, та какѣ да нѣма.
И Гѣро войвода се фана до убаво Яне.
Убаво Яне му вѣли говѣри:

„Не фатай се чужди юпак до мене!
Мене ми Татаре глава вр'тат,
Тéбе ти ножа острат.“
А оп ву ти'о говори:
Какò да се не фатам,
Не ли сам твоето пржво либе?
Моя врана коня е бржа,
Че яхнеме и че утечеме“.
Я'нали и угéкли.

Жетварска.

Петкапо, бéла Петкапо!
Облагáла се Петкапа,
Сос брата си Дойчíна.
Да ожнeе валок¹⁾ пченица,
Да вржже, здéне и загради,
И рáно дома да си íде.
Да омéси чíста погача и башица,
Да пречéка и измузé девет крави,
И десéта белáца²⁾.
Вр'зà си люлка шарéна
На сéнчица лáдна.
Успáла е дeтeнцe Стоянча,
И му е пояла:
„Нàпи ми, нàпи, мíли Стояне,
Мàйкя ти се е облагала с уйкя ти Дойчина,
Да óжнем валок пченица,
Да вржжeм, здéнем и заградим,
И рáпо дóма да си íдем,
Да омéсим чíста погача и бaшица,

¹⁾. Падина.

²⁾. Бéла крава.

Да прече́кам и измузѐм де́вет крави,
И десѐта белана“.
Ожняла е валок пчени́ца,
Вр’зала, зденала и заградíла,
И ра̀по до̀ма си, е ошла.
Пречека̀ла и измузла девет крави,
И де-ѐта белана.
Проревала кра̀ва белана:
Ете́ ми ме́не телѐто,
А ка̀мо ти те́бе дете́то?
— Пукни белано!
Ете́ ти те́бе телѐто.
А ка̀мо ми мене дете́то?!

Лазарички пѣсни.

Кои́то се пѣятъ на Лазарова съ̀ббота преди Великденъ ¹⁾.

1.

Морѝ Мíтро черно́ока!
Що сѝ то́лку убава?
Отъ Бóга ли си паднала,
Низ градíна ли си расла?
Чуло ли се е видѐло,
Момà отъ Бóга да падне,
У градíна да порасне?!
— И ме́не ме е майкя ражда̀ла.
Кога́ ме е раждàла,
У слѣицето е гледàла;
Кога́ ме е чувала,
У прѣсно млѣко ме е баияла,
Сос кравьò масло ме е мазàла,

¹⁾. Видѣть книгата „Баба Ега“ стран. 9.

И у слънцето гледала,
Гледала и наричала:
„Какò слънцето що грее,
Така Митра да грее“.

2.

Мила бѣло суббото!
Да ми си жѣва и здрава,
Дека¹⁾ ни си собрала,
Да играеме наедно „Лазарица“.
Коя сегà не дойде,
Трѣ години да лѣга,
Трѣ постѣлки да прокѣне,
Трѣ вѣдъвници да скѣне.
Когà стàне да оди,
От сламка да се сопѣня,
С игла да се подиѣра.

3.

Ранѣге,²⁾ дружки, да рàниме, е Лазаре!
Ранѣте, дружки, да мѣпеме,
Дорѣ не са повр'вели арамѣи,
Че ни обѣрат тѣжок наниз.
За нанизà сѣка вѣка:
Сѣка вѣка не є моє,
Не є моє, сѣ³⁾ е чуждо, е Лазаре!
Коя вѣка уѣвино е,
Коя вѣка стрѣнино е,
Коя вѣка бѣбино е;

¹⁾ Че.

²⁾ Рано ставайте.

³⁾ Всичко.

Тапка Станка танчарѹца ¹⁾
Онà вѹка сè е моè,
Сè що è, не è чуждо.
Па се брѹна лудо-младо,
Па се брѹна у свѹлени джепове,
Па извади златен дукат,
Та ударѹ Станка по гердапо,
Па говори лудо младо:
„Етè моми да знаете,
Тая че è моя мома“.
Пригрѹна я, цалива я.
Цаливанье до знаянье,
За зимање Господ знае.

(При вѹких стихѹ се изговаря думата „е Лазаре“).

4.

Момчè мами девоѹче,
Ела, ела девоѹче!
Ела, ва ти ябука.
Не му даде ябука,
Но я фана за рака,
Води, води дори у дома.
На ти, мале, отмена,
Тебе станà отмена,
На мене бела премена.

5.

Лудо младо кова яа,
Низ убаво Дрено поле;
Юзда влачи, трѹва тлочи,
Насрѹща му Лазарици.

¹⁾ Която изводи хорото.

Онѣ глѣдаты, па се чудатъ:
Конякъ ли е, змѣй ли е,
Момчѣ ли е, слънце ли е,
Седло ли е, мѣсец ли е?!
Па говори лудо-младо:
„Коя че се наѣмете,
Да ми фане врѣната коня?“
Наѣла се е танка Стана танчарица,
Па му фанѣ врѣна коня,
Па му даде златна юзда,
Па си брѣкна лудо-младо,
Па си брѣкна у свои джепове,
Извади си сребрен прѣстенъ,
Та ударѣ Станка по гердано.
„Етѣ моѣ да знаѣте!
Тая е моя Сланка,
Думаѣ да знаѣме,
За зиманье Господ знаѣ.
Тая година прѣстенъ,
По прѣстенъ и момѣта.“

Хороводни.

1.

Посеяла Мара товѣ жлѣто прѣсо
Маро ле, Маро, Маро кукуляро!
Израснало прѣсо Мишу до колѣна,
Маро ле, Маро, и пр.¹⁾
Мишу до колѣна, жаби до рамена;
Па се чуди Мара какѣ че го ѡжнѣ!
Па си вика Мара от трѣ села моѣ,

¹⁾. Тия думи се повтарятъ при всѣки стихъ.

От три сѣла мо́ми, четврѣто момчета,
Па се чу́ди Ма́ра, шчо́ да ги погѣсти!
Па си закла́ Ма́ра ва́шка ялови́ца,
Ва́шка ялови́ца, буха преодни́ца.

2.

Когá Ма́ма уми́раше,
Онà ме́не заржчаше:
Да нѣ ли́ба ни́ско ли́бе,
Ни́то ни́ско, ни висо́ко.
Залибу́х си де́до Ха́ро,
Де́до Ха́ро, кожуха́ро:
Пе́да чо́вѣк, лакот бра́да,
Шапката му три дни длѣга,
Три́ дни длѣга, де́нь широ́ка.
Па го на́йдох в тради́ната,
Де ¹⁾ с мравките се бо́реше.
Пусти мравки сѣ озго́ре,
Мо́йто ли́бе сѣ оздо́ле.
Уне́сох го у кашата,
Па го турíх при оджа́ко,
Прже́на íскра, изгорé го;
Па го турíх у води́ико,
Капи́а капка удави́ го;
Па го турíх на поли́ца,
Поклопи́х го со́с пани́ца,
До́йде ми́шка одвлéче го,
Прати́х ма́чка довлéче го.

3.

Седи́ Рада па амба́ро,
Пи́ле по́ие на тре́ндафил.

¹⁾ Гдѣто.

Рада му говори:

„Не по́й, пи́ле, но́шке рано,
Не буди ми Госпо́даро!
Сва-но́ш сам го успивала,
С Ябука сам залъгувала,
Но́дзе му сам у skut држала,
Раце му сам у пазуки турала.

4.

Сре́де дво́ри Ябука цвѣте́ше,
До полови́н ябука цвѣте́ше,
До полови́н ябука вехне́ше.
Що полови́н ябука цвѣте́ше,
Това́ си е момчевата май́кя,
Си́на же́ньи, отме́на дово́ди;
Що полови́н ябука цвѣте́ше,
Това́ си е мо́мината май́кя,
Че́рка же́ньи, отме́на отира́ща.

Хороводни.

(Слушани въ Криворѣчна - Паланка)

1.

Велі́ко, Велі́че морѐ,*)
Бегало девойче!
Защо́ е бегало,
Та що́ е земало?
Едно́ старо хя́ро,
Едно́ бричоглаво:
Душа му мері́ше,
На скапало сено;
В пазуки му бржкни,

*) Морѐ се припovтаря при всѣ́ки сгизъ.

Како ѿ копрѣви;
На рука му легни,
Како на грамаге.
А младото момче, Бог го благословил:
Душа му мерѣше,
Како ран босѣлок;
В пазуки му бржкни,
Како у врел¹⁾ хамам;
На рука му легни,
Како на бел памук.

2.

Овци пасе Тедена, по край река Марица, по
край чешма шарена.
Овци пасе Тедена, по планина рудана.
Удри овци нис мѣги²⁾, држж девойче за веги;
Удри овци нис плочи, држж девойче за очи;
Удри овци нис буки, држж девойче за руки;
Удри овци разваляй, држж девойче за валай;
Карај овци накарај, држж девойче тр'каляй.

3.

Нена има једна Кѣра³⁾
Та я дава на далеко,
На далѣко преко море,
Преко море, преко црчно доло,
Преко црчно доло, за цѣнцара,
За цѣнцара — за бекяра.
Бекяр (цѣнцар) има многу пари,
Многу пари, свѣ дукати.

¹⁾ Топѣлѣ.

²⁾ Предѣли, граници.

³⁾ Дъщеря.

4.

Пoшлò пoшлò гíнчe нa студéна вòдa,
Гино ó, Гино вó, Гино я, Гино тú¹⁾
Загубíло, Гинчe, аловo шамийчe,
У шамíйчe -- аловo кугíйчe;
Па си викна, Гинчe, жàлно да си плачe.
Трай ми, трай ми Гинчe, жално тú не плачи!
Жално тú не плачи, слъзи тú не рóньи!
Кждà (кога) чуеш Гинчe, лётна свeта Пётка,
Тогай кe (щe) идe батa, у полъe нa собор;
Батa кe ти купи аловo шамийчe,
Батa кe ти купи аловo кутийчe.

5.

Пойдóх, пойдóх да úдам, (2)
Рéим (зaлогъ' сабя оставям,
И на сабя вржзано
Бéло кржпчè шамíйчe,
И у шамíйчe кутийчe,
У кутийчe пржстенчe,
На пржстенчe пúсано
Моie úмe и твоie:
Тéбe имe „Марíя“
Мéнe имe „Илия“.

6.

Пойдóх гóра, нанe, зелéна,
Видóй сура, нанe, елéна,
Свалих пушка, нанe, да гàгям (да стрелямъ)
Па ми сржцe, нанe, не даде,
Защò iедно, нанe, у гора,
Та се махнах, нанe, не гагах.

¹⁾. Тъзи думи повтарятъ подиръ всъки стихъ.

Пойдох полъе, нане, широко,
Видох жуто (жълто), нане, лисиче,
Свалѣх пушка, нане, да галям,
Па ми сръце, нане, не даде,
Защо іедно, нане, у по́лѣе,
Па се магнах, нане, не гагях.
Ойдох в село, нане, големо,
Видох мома, нане, убава,
Пружих (прострехъ) рука, нане, да фанем,
Па ми сръце, нане, не даде,
Защо іедно, нане, у майкя,
Па се магнах, нане, не фанах.
Пойдох в бахча, нане, голѣма,
Видох цвекъе, нане, убаво;
Пружіх рука, нане, да кїнем,
Па ми сръце, нане, не даде,
Защо іедно, нане, у бахча,
Па се магнах, нане, не кинах.

7.

Земà мужа, ко́ку пужа,
Ядна е, тужна е, сїрота до Бóга!
Нѣма гаши, нї кошуля (риза);
Ядна е, тужна е п пр.*)
Трѣсе-грѣсе, та натрѣсе,
Дѣвет зрѣна от пчевїца,
Та го прати на воденїца.
Учяна се два-дни, три-дни,
Па го нѣма да си дойде.
Земà фурка и вретѣнце,
Дѣка тр'чна, дѣка вр'тна,
Па си ойдѣ на воденїца;

*) Тѣзи думи се повтарятъ при всѣки стихъ.

Он си станал воденичарска урутка

(потрѣбность)

Главата му половник,
Язико му кречетало,
Бралата му умитало.
Рацѣте му мерилници,
Куро му подширало,
От газѡ му два цифуна,
Нодзѣте му востгарги.
Збрà го, збрà го у скутачка,
Отнѣсе го при огино,
Разгрея се, разсмея се.
Направи му скробулица,
Накусà се, разигра се,
Тражи бѡрца да се бѡри,
Да се бѡри сос петѣло.
Петѣло му надви,
Па си ойде на оранье.
Учини се два-дни, три-дни,
Па го нѣма да си дѡйде.
Ралото го заорало,
Брапата го завлачула.
Пондо'а си сички моми,
По дрѣвà, на дрѣвà,
Подигна'а браната,
Намери'а убав дѣда,
Убав дѣда, арен дѣда,
Пѣда човѣк, лãкот брãда!
Па го збрà'а у скутачка,
Отнесо'а го при огино,
Разгрея се, разсмея се,
Затражи си да се жѣни,
Нигде мома не па'оди.
Нашла се е бѣла Нѣда,

Арши́н дълга, три́ широ́ка,
В неде́ля я де́да такмѝ (годѝ),
До неде́ля свадба́та.
Заправѝ си де́да ко́ла:
Арши ко́ла, цвржети ко́ла:
Главѝните им от чепли́ка,
Оскѝте от смр'дли́ка,
Яре́мо от Яси́ка,
Жегла́та от дрепи́ка,
Па си пойдѝ за бе́ла Не́ла.
У сва́ка до́ла, кржши ко́ла,
У сва́ка ри́да, де́ре вола.
Проговори бе́ла Неда:
„Стойте, стойте бре́ сватове!
Да излезнем па ули́ца,
Да подни́кнем, да подмочнем.“
— Подни́кнала, подмочнала,
Промле́ли са де́вет водени́ци,
И десѝта валяви́ца,
Па тога́й я откара́ли.
У неде́ля я откара́ли,
До неде́ля дете родѝ,
Со се́ шапка, со се́ опи́нци,
Веднага говедарче.
Не́ди све́кър говори:
Мори́ Не́до, бе́ла Не́до!
Кога́ бидѝ, кога́ родѝ,
Со се́ шапка, со се́ опи́нци,
Веднага говедарче?
.. Ао све́кре, ди́во ве́тре!
Бе́сно кучи́ще по по ѝще!
Држто ве́трище по буњи́ще!
Не́му му са мно́гу бащи́:

От калкаса¹⁾ — кой довтае;
От Совія — два спаи'я;
От Битоля — поп Никола;
От Витоша — два кодоша.

Пѣсни за нещастна любовь.

1.

Извикнал ми е Никола,
Низ тая гора зелена:
Бреварай, Боже до Бога!
Еврейче е загинало,
У мой равни двори.
Глава за глава ѝскат,
Я пемам глава да дадем,
Моя-че глава да ойде.
Дочула го сестра му Милица,
Па на Никола говори:
„Не бой се брате Николе!
Я си ѝмам девет сна,
Осмѣна — сѣ женѣни,
Девѣтото е младо ергенче.
Довѣчера, да ми дойдеш,
Сѣте редом да глѣдаш
Когò че да избѣреш.
Тогова там че пратиме“.
Когá бѣше довѣчера,
Дойде Никола у сестра си на гостѣ,
И я капы на свадба,
Спрема нойните сѣнове.
На свадба ги капы п си дума думат,
Коѣ-че дѣвер да бѣде.

¹⁾ Калкасъ е село Софийско близо при Цѣрникъ.

Сѣте ги рѣдом гледали,
Девѣтия са аресали,
Онѣ си е младо ергенче,
Та-па е младо козарче,
На ѹме Илия.
Майкя му вези говори:
„Сѣну, Ильо, Ильо!
Уйкя те канѣи на сватба,
Младо деверче да бѣдеш,
Млада невеста да водиш,
Голѣма тафра да чѣпиш“.
Илѣя се зарадува, дѣка-че девер да бѣде.
Майкя му справяше, справяше, и сѣ плачеше.
Сѣ-си Илѣя жалъеше.
Баща му здравица точеше,
Точеше, и сѣ плачеше,
Сѣ-си Илѣя жалъеше.
Брайкя му коня седле'а,
Седле'а, и сѣ плаче'а.
Сна'и му колак месе'а,
Месе'а, и сѣ плаче'а.
— Илия им говореше:
Оти ме сички справяте,
Справяте и сѣ плачете?
Да ли нема кой козите да пасѣ?
Майкя го ти'о учеше:
Когà че минеш през полъето,
Не мой коня разиграти,
Не мой пушки исфр'ляти,
Не крѣви калпак на очи;
Сѣте са Турци сватове,
Че им падне не свидно,
Не мой да те погубат.

— Илия майка не слуша.
Когà си беше през полъето,
Врана си коня разигра,
Танка си пушка исхвърли,
Накривѣ си калпак над очи.
Играеки сос коньо,
На уйка улезнà у дворо.
На двóро до трѣ огньóве,
На огньóве Турци седàт,
Та фана'а млад Илѣя,
Жѣв го у óино фр'ли'а.
Извѣика си млат Илѣя:
Уйчо ле, не оженѣл се,
И не повѣл уйна по себе!

2.

Искочѣл пашà на сеѣр,
На сеѣр, на лялѣ зюмбюль,
Кроз бюбюль спрòтѣва глѣдаше.
Тàм согледà Тодòра,
Тодòра назлжм кокòна,
Дѣка в хаз-бахчà седѣше,
Сѣтен си вѣзжк везѣше,
Тѣнка си пѣсен поѣше.
Пуснàл е пашà теляти,
По свàта вòйска нàша,
Нàша уруменлия:
Кой че сѣ юнàк наемàти,
Да си заплѣва Дунава,
Та да си прѣйде спрòтѣва,
Да ми доведѣ Тодòра.
Тодòра назлжм кокòна;

Голѣм бакшіиш че му дам,
Голѣм бакшіиш — Софія спенджа да бѣре,
Софія-уруменлия, и отгор трѣста яджза.
Наемал се сирак Никѡла,
Наемал се юнак Никѡла,
Качѣл се папа дивани:
Пашо ле, пашо честѣти!
Що чѣш ти мѣне додати,
Да си заплѣвам Дунава,
Да си прѣйдем спрѡтива,
Да ти доведѣм Тодѡра,
Тодѡра назлжм кокона?
— Паша му вѣли говори:
Никѡло, младо сираче!
Заплѣвай тихи Дунава,
Та си замини спрѡтива,
Та ми дѡнеси Тодѡра,
Тодѡра назлжм кокона;
Голѣм бакшіиш че дадѣм,
София спенджа да бѣреш,
София-урумелия, и отгоре трѣста яджза.
Запливал сирак Никѡла,
Препливал юнак Никѡла,
Та е заминал спротива,
Та си отидѣ край Тодѡра.
Тодѡра вода нѡсеме.
— Дай ми, Тодѡро водѣца,
От твоѣ дѣсна рачѣца.
Тако-ти млада душѣца!
— Тодѡра вѣли говорѣ:
Бре, айде, айде юначе!
Не давам тебе водѣца,
От моя дѣсна рачѣца,
Тако-ми млада душѣца.

— Никóла вéли говóри:

Бре айде, айде Тодòро!

Тéбе те пашà зовé,

Да бúдеш млада каджна,

Каджна, млáла ханжма.

— Тодòра вéли говóри:

Бре, айде от тува юнàче!

Я не бúвам млада каджна,

Каджна — млáда ханжма;

Ела тú сéди при мене,

У мéне мнóгу имàнъе,

Да ядéш слатко да пиéш,

Тодòра млáда да любин.

— Никóла не послушà Тодòра,

Та фанà Тодòра за рàка,

Та я заметнà през рàмо,

Та си запливà Дунава,

Та си занéсе Тодòра,

Качúл я паша дивани.

— Пашо ле, пашо честити!

Довéдох ти Тодòра, Тодòра млада кокона.

— Пашà му вéли говóри:

Аферим бре Никóло!

Твóй бакиúш е готóв:

Сàмо iедно кафé да пиéш,

И мàлко да се отмóриш.

— Тодòра вéли говóри:

Пашо ле, пашо честúти!

Тúзе за тéбе ли ме зúмаш,

Елú за млáди Никóла?

— Пашà ву вéли говóри:

Тодòро, назлжм Тодòро!

Язе за мене те зúмам,

А нè за млáди Никóла.

— Тодѡра вѣли говори:
Пашо ле, пашо честѣти!
Никѡла ме е залюбѣл,
Залюбѣл и ме е освоѣл.
Тобава се разлютѣ паша,
Та извика с голѣм глас:
Джелати, море кр'вници!
Я земѣте тогѡва гяурина,
И жѣв го на кѡл турѣте.
Спусна'а се джелати, та
Никѡла на кѡл жѣв турѣ'а.
Трѣ дни се е мучѣл Никѡла,
Па душа не му излази.
Тобава викна Никѡла:
Тодѡро, сѣстро Тодѡро!
Я ѣла да ми додадѣш водѣца,
От твоѣ дѣсна рачѣца,
За да натопим поцр'нелата устѣца,
И просим отъ тебе прощѣнье,
Егѡ би ми душа испаднала.
Докат Тодѡра прѡчка не дала,
Никѡлу душа не испаднала.

VII. НАРОДНИ ОБИЧАИ

Обичай при богомолствие
„Крѣсти нѣсѣме, Бога молиме“.

Когато въ нѣкое село въ Кюстендилско вали прѣзъ лѣтото дълго врѣме градъ, или е суша, та нѣма плодородие, или пакъ върлува нѣкоя епидемическа болѣсть, селянетъ въ опредѣленъ день правятъ богомолствие по синоритѣ (границитѣ) на селото за прекратяване на злото. Това богомолствие тѣ правятъ по слѣдующий начинъ:

Верѣдъ селото на едно опредѣленно мѣсто събиратъ се всичкитѣ селяне заедно съ свещеника имъ, или пакъ ако искать да имъ стане по-тържественно богомолствието, поканватъ и други свещеници, които преди всичко осветяватъ на това мѣсто вода, исчетватъ пѣтна молитва и се распореждатъ кой отъ тѣхъ да носи светената вода въ котле, кой — кандилницата, кой иконата и пр. Тогава свещеницитѣ облѣчени въ черковнитѣ си дрѣхы и придружени отъ селенитѣ, всички възсѣднали на конѣе, трѣгватъ да обикалятъ по синора на селото. Свещеницитѣ по пѣтя пѣятъ разни молебни пѣсни и тропари, а ходящитѣ предъ тѣхъ младежи съ кръстове и шампи (икони) втыкнати въ чаталести дръвета, приглашаватъ на свещеницитѣ и отъ врѣме на врѣме извикватъ

съ голѣмъ гласъ: „Кръсти нѣсѣме Бога мѣѣме, Господи помилуй, Господи помилуй!“ При това, ако се случи да срѣщнатъ по пътя нѣкое голѣмо дърво заобикалять го, зарѣзватъ на кората му кръсть и турятъ въ него темянъ. Когато пакъ срѣщнатъ пазорче съ вода, отъ която ние добитъка имъ, освѣщаватъ я. Тѣй тѣ продължаватъ до завръщанieto си на сѣщето мѣсто, отъ което сѣ търгнали. Тогава вече начева се тържество. Заколватъ крава или волъ, праватъ гозби, захващатъ се хора и пр.

Въ 1865 година бѣхъ повиканъ и азъ въ с. Горно тѣмино (Кюстендилска околия) да участвувамъ въ едно подобно богомолствие, заедно съ други двама свещеника — попъ Иванъ и попъ Анастасъ. Слѣдъ като светихме вода въ котле, взехъ я азъ, за да прѣскамъ на всѣкадѣ; попъ Иванъ взе кръста; а попъ анастасъ иконата и кандилиницата, слѣдъ което и потеглихме спорѣдъ горѣказаний начинъ по синора на селото. Като стигнахме при къщата на селянина Богдана, повѣрена ми бѣ и кандилиницата, при всичко че нѣмахъ възможность да изпълнявамъ едновременно двѣ длѣжности. Вслѣдствие на това, изненадѣнно ми се запали изначало петрихѣла и слѣдъ това и филонa. Пойде димъ и чурлякъ! но всички завзети съ богомолствие, никой не обръщаше внимание да съгледа що става около мене. Едвамъ пламъка се показа и случившето се откри. Благодарение на селянитѣ, които брѣзо притекоха на помощ и съ вода въ шапкитѣ си изгасиха пламъка, та можяхъ лесно да се отгървжъ отъ опасността.

При такъво едно богомолствие разказватъ, че въ Сърбия станало слѣдующето смѣшно приключеніе: единъ свещеникъ като ѣздилъ на една кобыла случайно кандилиницата, която носилъ, се

чила подъ опашката на кобилата, и тая последната щомъ усѣтила огънь, тръгнала на бѣгъ по каменитѣ мѣста, безъ да успѣлъ никой отъ селянитѣ да я спре. Мнозина само викали подаръ свещеника: „Хей го попе бре, хей го! еб . . . му майкю.“ до гдѣто най послѣ кобилата го хвърлила на земята.

По такъвъ редъ се извършва богомолствие и когато стане голѣмо наводнение. При тоя послѣдний случай простолюдието вѣрва, че тамъ гдѣто е миналъ пороя, непременно има хвърлено, или заровено незаконно дѣте, и че наводнението не престава, до като пороя не изрови дѣтето. Причината за наводнението отдаватъ на лицата, които сж работили презъ нѣкой отъ Четвъртъцитѣ, между Въскресение до Възнесение, вслѣдствие на което издирватъ и наказватъ виновния. Подобна една случка стана по-миналата година въ с. Гърбино (Кюстендилско окръжие) гдѣто селянетѣ по общо съгласие убиха една жена, която е родила и убила едно незаконно дѣте. Това дѣло е внесено за разглеждане въ сѣдилищата, и какъвъ резултатъ има, не зная.

Обичай при докарвание бука на воденица.

Букъ наричатъ едно голѣмо буково издълбано дърво, чрѣзъ което минува въ воденицата водата за да движи колелото. Такъво дърво за да се докара на воденицата, изискать се 20 чифта волове и голѣмо количество хора, които отъ околнитѣ села се събиратъ въ празнични дни и отиватъ да помагатъ. Пренасянieto на буката по тоя случай коштува на притѣжателя и 1500—2000 гроша, които пари повечето се израсходватъ за яденъе и пиенъе, откол-

ното за превозване. По пътя свърши ли се питието, т. е. виното и ракията, бугата спира своето шествие татъ, гдѣто е. Едни захващатъ да викатъ: „Оставете я, брѣ, че се стрѣшатъ кийновете.“ Други казватъ: „Не може да врѣй, волѣве малку, спира се у кѣмик.“ Тогавъ притѣжателя на бугата принуденъ бива да приготви отново нужното питие, и на слѣдующий празниченъ день пакъ се събиратъ и трѣгватъ съ бугата.

Когато се случи тъй бугата често да се спира, захващатъ да мислятъ, че тя е урочасала отъ лоши очи. Въ таквъ случай събличатъ одного отъ селянетѣ голъ, и накарватъ го да върви предъ воловетѣ търчешкомъ и съ разни тѣлодвижения, за да гледатъ всички у него и да не урочасватъ бугата.

И тъй по тоя тържественъ начинъ бугата се откарва на воденицата.

Обичаи при кръщение.

При кръщението по селата, както и въ града, родителитѣ и роднинитѣ на новороденото извършватъ разни нѣща, съ които предначертаватъ неговата бж-дщность.

Тѣй на примѣръ, за да бжде новороденото работно, ако е мъжко, баща му дѣлка (сѣче) нѣщо съ сѣкира; ако ли е женско, майка му плете, везе, или шие нѣщо. Когато пакъ желаятъ дѣтето имъ да бжде терзия или учено, при първий случай въртятъ ножници, а при втория държатъ въ ржцѣтъ си книга.

Слѣдъ кръщението кумтъ взима дѣтето на ржцѣтъ си, носи го дома на майката, и щомъ приближи при прага на къщата, спира се. Майката излизъ

той ѝ подава дѣтето презъ прага, като го повърща до три пхти, и ѝ казва: „Ти мене Евреѣче, а я тебе християнче“. Послѣ ѝ го предава.

Догдѣто не е кръстено дѣтето, ако е мъжко, викатъ го: „Пушо“; ако ли е женско — „Пужа“.

По нѣманье священникъ по пѣкои села, често дѣцата оставатъ не кръстени за много врѣме. Така едно некръстено дѣте, като пора тнало, пратили го по къра да пасе кози. Когато дошелъ священникъ да го кръщава, то било съ козитѣ. Викали го домашнитѣ отъ далечъ съ високъ гласъ тъй: „Бре, Пушо, Пушо! скáрай ид шумакъ кóзе на рѣка, дойдѣ поц да те кръстиме, име да ти туря.“

Обичай при плетиво (стрижба на дѣтето).

Настъпи ли малкото дѣте третата година, родителитѣ му поканватъ кумо на плетиво, т. е. за стрижба, като приготвятъ угощение, на което присѣствуватъ всичкитѣ близки роднини. Трапезата наредена преди да пристѣпятъ да вечератъ, кумо взима жѣгна слама, намазана съ медъ или масло, става заедно съ всички присѣтствующи на крака и кръстееки се отрижа (остригва) съ ножици косата на дѣтето и пресича сламата, а отрѣзанитѣ части пуска въ капата на дѣтето, като му тура въ нея и пари, вълна, както и други дѣтински покупки. Слѣдъ това питатъ дѣтето, какви сж пуснатитѣ въ капата му пѣща, като го накарватъ да каже: вуна, медъ, масло и пр. Тогава кумо харизва на дѣтето овца, или ягне, и го благослави съ слѣдующитѣ думи: „Да ми е живо

кумчѣ, како сребр'н кр'стѣк, да р'асне и пор'асне,
како в'акло овнешце, ягненце, яренце и пр.“

Обичай на имений день.

Обичай е на именинъ дѣнь да се не коле за
курбанъ свиня, коза, или яре.

Гдна жена обаче на име Спаса, на имений сп
день св. Спасъ (Вознесение) понеже нѣмала щѣ друго
курбанъ да заколе, заклала едно прасе, което испе-
чено като поднасяла на гостетѣ си, казала: „При-
ймай, Свети Сп'асе, пр'асе! Сп'аса нѣма ягне.“

VIII.

РАЗНИ ВЪРВАНИЯ

Самовили и Самодиви.

И до днесъ между простолюдието се върва, че съществуватъ самовили и самодиви, като свърхестественни същества съ чловѣчески страсти и чловѣчески образъ. Тия същества, казватъ, живѣяли въ таинственитѣ джбрави на планинитѣ, въ пещеритѣ, край кладенцитѣ, рѣкитѣ, гробищата, развалинитѣ и въ непроницаемитѣ лѣсове. Тѣ били добротворни и злотворни духове и отъ двата пола съ най съвършенна красота, и много пхти съ се залюбвали съ чловѣци, а понѣкогашъ се сбивали по между си нощемъ. По причина на това тѣхно сбивание много чловѣци се боятъ отъ тия духове и не смѣятъ нощемъ да иджтъ на вѣкой кладенецъ, или рѣка, а най много въ гробища и развалини.

Не далечъ отъ Кюстендилъ къмъ западната страна, между границата на Българското Княжество съ Турция, се издига единъ високъ голѣмъ планински върхъ, називаемъ „Вѣло Кѣло“, който, както казватъ, е центръ на самовилитѣ и на самодивитѣ за игри, за пѣянье, за съвѣтъ и пр. Поменатото название върха носи вслѣдствие шумтението и виението отъ постояннитѣ силни вѣтрове на съществующе тамъ нѣкога едно много голѣмо кръстато дърво, отъ което

сега стои само корень. На тоя върхъ околнитѣ селяне и до днесъ гледатъ като на нѣкое страшно и грозно мѣсто, на което се оградисва, та като испращатъ къмъ тая страна дѣтцата си на паша съ добитъка, заръчатъ и поръчатъ имъ: „Мамино, Татино! Пазете се да не заминувате презъ Вило Коло—презъ тии самодивски и самовилски игрища“. Когато пакъ се случи да замигне нѣкой отъ тамъ, плюва върху останалия корень на дървото, за да не оградиса, както това обикновенно правятъ селянетѣ на всѣко подобно мѣсто.

Отъ пѣснитѣ, които се пѣятъ за самовилитѣ и самодивитѣ, можахъ да запишиж само слѣдующата:

Лѣле Тѣхо моме, Тѣхо!
Седѣ Тѣха у градѣна,
Та си везѣ свиленица,
Свиленица ракавето.
Долете'а, дѣвни юди,
Дѣвни юди самовили,
Та Тѣхи говоре'а:
Айде Тѣхо да ѣдеме,
Да ни носиш Лѣковете,
Лѣковете и стрелѣте,
Да ни люляш мѣжки децѣ,
Мѣжки децѣ пеленчѣта.
А Тѣха им говореше:
Дивни юди, двѣ невестѣ,
Двѣ невестѣ самоодѣ!
Нѣгу сте ме почекали,
Още малко почакайте,
Да изѣграм Лѣзарица,
Убав денѣж (день) Великден,
Убав денѣж Гюргьовден.

На дойдѣте на Спасовден на соборо,
Сѣте мои замжлѣте,
Замжлѣте, запрашѣте,
Тѣхна майка поклонѣте,
Да не вѣди, да не плаче,
По кой пут че ѣдеме.
Още я малко почакали,
Изиграла е Лазарица,
И убав денжк великден,
Убав денжк Гюрговден.
Па са ошлѣ на соборо,
На соборо на Спасовден,
Сѣте мои замжлѣли, запрашѣли,
Тѣхна майка поклонѣли,
Да не вѣди, да не жалѣи.

Свалянье отъ небото Мѣсечината.

Има въ Кюстендилско вѣрване още, че магесниците жени могат да свалят мѣсечината отъ небото. Това свалянье обаче тѣ извършватъ само при мѣсечно затмѣние, и то пощно врѣме, като при това музатъ (доятъ) шарена крава. Измузеното отъ такъва крава млеко взематъ и го пазятъ като цѣръ, който отпослѣ скжко—скжко продаватъ. По тоя случай искатъ ли да похвалятъ нѣкоя магесница жена, казватъ: „Вие отъ нея се пазете, она три пати мѣсецо е симала и венчко знае.“

Млеко за цѣръ магесниците добиватъ отъ кравитѣ и срѣщу Гюрговденъ, като оскубватъ скжеврѣменно влакна отъ тѣхъ, скжко за цѣръ. При такъвъ единъ случай не отдавна сѣмъ билъ очевидецъ въ селото Жилинци, близо до града при моста на

рѣка Рабушка, гдѣто жената Цвѣта Девра отъ сѣщото село за обирание на млеко отъ кравитѣ бѣ уловена отъ селекий говедаръ, и наказана въ присѣтствие на селянетѣ съ нѣколко прѣчки по задницата.

Напращание на живакъ.

Мнозина вѣрватъ, че живака могълъ да се напраща всѣкому отъ неговитѣ неприятели, и че показването му въ нѣкоя кѣща е голѣмо злощастие за живущитѣ въ нея. Отъ такъва кѣща, казватъ, нѣма хаиръ. За това често я напускатъ и се преселяватъ въ друга. Нѣкои пакъ, когато се покаже живакъ въ кѣщата имъ, насииватъ го съ супранка (горѣщъ пепелъ) за да изгори.

Домакинката на всѣка кѣща.

Въ всѣка кѣща, казватъ, живѣяла по една голѣма змия, която била самата домакинка на кѣщата. Нейното жилище било около огнището, или въ главнитѣ основи на кѣщата. Тя никого не хапала, ако я не задѣва. За това, ако и често да я виждали до огнището, не сж смѣяли да я задѣватъ, като домаинка.

Страхътъ отъ навяци.

Навяци по насъ наричатъ единъ видъ голпотици прилични на шатки (патки), които пощно врѣме високо като летятъ, издаватъ единъ тѣнѣтъ

гласъ. Тѣ обикновенно дохождатъ около Спасовденъ (Възнесение) и си отиватъ на Кръстовденъ (14-й Септемврий). Отъ тѣзи птици селенитѣ много се страхуватъ. Тѣхното явяване тѣ считатъ лошо, както за непраднитѣ жени и за некръстенитѣ дѣца, тъй също и за ягнетата и яретата, понеже млекото нѣ били испивали на сънъ и ги правили ялови, т. е. безъ рожба. За това по селата чуятъ ли нощемъ свиренъето на тѣзи птици, захващатъ да хвърлятъ къмъ тѣхъ съ пушки и да ги пждятъ съ виковете. Ако ли нѣматъ пушки, хвърлятъ въ въздуха главни (нагорели дървета) огнь и други подобни. Особенъ шумъ по това врѣме произвождатъ овчаритѣ, които се намяратъ по егрецитѣ на ккра съ стадото си.

Прелетяванието на поменатитѣ птици отъ едно мѣсто на друго съ свиренъе става повечето когато врѣмето е облачно, мъгливо, или дъжделиво. Въ случай че тогава дѣцата сж изгѣзали вѣнъ отъ къщи, майкитѣ имъ викатъ: „Мамино! бѣште (бѣгайте), че ви испиятъ нѣвяците.“

Срѣдство за придобивание любовь.

Когато нѣкоя жена пожелае да направи мъжа си да я обича, взима лайна отъ щръколь, па ги размѣсва въ нѣкои ястия и го захранва съ тѣхъ. Други употребяватъ за тая цѣль млеко, взето отъ три първородни жени, или отъ майка и щерка (дъщеря); а трети запойватъ мъжетѣ съ вода, съ която по-предимно оиватъ лицето си, потъркано съ живакъ.

Срѣдство за изнамѣрване на крадени нѣща.

Запазено е още отъ турекитѣ ходжи срѣдството за изнамѣрване на крадени нѣща, а има и до днесъ нѣкои отъ нашитѣ, които го упражняватъ. Това срѣдство се състои въ слѣдующето:

Изгуби ли се нѣкому нѣщо, взематъ кокошино яйце, занасятъ го въ нѣкое теке, или джамия да пренощува. Слѣдъ това събиратъ всички, въ които иматъ подозрѣние за откраднатия предметъ и накарватъ ги да плюватъ върху яйцето. Ако се случи да плювне въ тоя случай и самия крадецъ, то той пукнува (умира), казватъ, както пукнува и яйцето. По такъвъ начинъ твърдѣ е естествено, че крадѣца предъ видъ на смъртно наказание нѣма да дързне да плюе върху яйцето, и откраднатия предметъ лесно ще се открие и изнамѣри, както не отдавна врѣме бѣхъ очевидецъ за изнамѣрванието по тоя начинъ на единъ откраднатъ златенъ часовникъ.

Лошитѣ срѣщи и дни.

Отъ лошитѣ срѣщи простолюдieto забѣлѣква всекогашъ лошитѣ дни презъ седмицата и въ тѣзи дни на пхтъ не похожда, търговия не захваща, нито друго нѣкакво предприятие започева. Като такива дни най — много сж забѣдежени вторника и сѣботата.

За това, когато нѣкой ще търгва на пхтъ, отъ вечеръ още захваща да мисли, каква ли ще му бѣде първата срѣча (срѣща); дали съ пуно (пѣлно) или съ праздно; дали съ добъръ, или съ лошъ човѣкъ.

Тъй на пр. ако се случи да срѣщне пѣкото съ праздна торба, съ праздна стомна, котелъ, бурилче и пр., то той заключава, че презъ цѣлия тоя день труда му ще бѣде напразденъ. Види ли пакъ пѣкой завистливъ и урочливъ човекъ, ако не може да се размине съ лошата му срѣща, отведнажъ се възвръща дома си съ цѣлия товаръ стока, ако би ималъ такъва съ него, и пактуването си отлага за другъ день.

При това лоши срѣщи и несполуки селянетѣ мислятъ че сж:

1-о Когато ги срѣтне пѣкой съ кръстосани ржцѣ и мълчешката.

2-о Когато имъ заякъ премине пактя. Ако ли е вълкъ, казватъ, добръ е; защото той билъ печаловникъ, и празденъ не се върщаль у дома си, както и пона.

3-о Ако по пактя пѣкой имъ каже, че много имъ сж претоварени колата, или пакъ воловетѣ имъ сж здрави, хубави и хранени.

4-о Ако се случи по пактя да имъ се случни, или прекатурни (превърне) колата. Въ такъвъ случай, коларина разлютенъ, изведнаждъ извиква: „Ах, еб....я у лошата оная среча, що ни срещна одзарапа мучешката! Бре лоши очи!“

Пѣкой пакъ дни отъ седмицата селянетѣ считатъ лоши само за една извѣстна работа. Тъй на пр. въ срѣда се боятъ да покриватъ кжщитѣ си съ слама, понеже върватъ, че турнжтата върху кжщата тоя день слама, се запалвала.

Гледание на щастие.

Често по насъ женитѣ и момитѣ, както вѣкон и отъ мжжетѣ, отиватъ да си гледатъ за щастие (кжметъ) при магесниците, називаеми вражалици и вражалици. Тѣ при отиванieto си тамъ занасятъ, освѣнъ дарове, по единъ бѣлѣгъ отъ друхъ и по една сръбърна монета, по които става предказването, като се турнатъ въ паница съ вода. По такъвъ начинъ и до днесъ мнозина такива магесници искаратъ препитанието си, както за това сж наведени примѣри въ първата часть на настоящатата книга. Но тукъ азъ некамъ да приведа само единъ примѣръ, въ който се виждатъ слѣдствията отъ такъво гледане на щастие.

Двѣ моми се сдружили да отиватъ при една вражалица да си гледатъ за кжметъ. Тѣ се парамили съ нѣща, както и всички други, и щомъ пристигнали, явили се предъ нея, която ги попитала: за какво сте дошли? — Да си гледаме за кжметъ, отговорили тѣ, и ѝ дали обикновенния бѣлѣгъ, заедно съ по едно сръбрно цѣлко, т. е. монета. Подиръ това вражалицата дълго замислена, казала на едната мома: „Ти, моме, че бидеш кжметлия, че се ожениш на далеко за плаво и цр'номурно момче.“ А на другата, която се подсмивала отдирѣ и си подбивала шега, казала: „Ти, девойко, не си кжметлия; по свадбата, на другачката ти 40 дни, па че умреш“. Отъ тия думи на вражалицата едната отъ момитѣ останала твърдѣ благодарна и радостна, а другата се възвърнала дома си крайно нажалена и растревожена. Тя захванала да мисли и да се грижи постоянно за щастнето си, изгубила охота за ядене, захванала да вѣхне и пр., до гдѣто най-послѣ се явилъ кжмета на другачката ѝ, съгласно показанията на вражалицата. Слѣдъ

вършването на тая женидба, тя била още повече разтревожена и уплашена, като чекала опредѣления срокъ за смъртъ. На конецъ силно заболѣла при приближаванieto на тоя скърбенъ день, който се падалъ на велика сѣбота срѣщу Великденъ. Набрали се тогава около нея всичкитѣ съсѣдки и роднини жени, които я прострели на постелка и чякали да настѣпн послѣдния ѝ часъ. Между това едни ѝ казвали: „Мори, що си станала таква, сал¹⁾ очи у тебе?“ А други, вмѣсто да я утѣшаватъ да се небои отъ предказанieto на вражалищата за смъртъта ѝ, думали си скрипомъ ужъ, но по такъвъ начинъ, — щото да ги чуе и тя: „Знае вражалищата, знае, сѣ ву се е збивало до сега що е казувала.“ Щомъ дошелъ обаче Великдена, нейнитѣ другачки я разбудили съ Христосъ Воскресе, като ѝ викали: „Стѣни, мори, стѣни, дойдѣ Великдена с црѣвени яйца!“

Прокобяване на врѣмето.

1. Въ първитѣ три дена отъ мѣсець мартъ ако е ясно врѣмето, казватъ, че презъ годината ще бжде суша; ако ли е дѣжделиво, то лѣтото ще е киша.

2. Зимно врѣме овцитѣ на леглата си ако сѣ безпокойни, което се разбира отъ честото дрънканне на звѣнциѣ окачени на пѣкон отъ тѣхъ, знакъ е, казватъ, че утрѣнъта врѣмето ще се развали, или ще има снѣгъ.

¹⁾. Само

3. Когато пакъ слънцето отъ утреньта още припича, и овцитѣ се събиратъ на купища, та мръхтатъ както на пладне, означава безъ друго валяние на дъждъ.

4. Тѣй сжщо валяние дъждъ означава, когато при музеньето утреньта на овцитѣ прѣщи млекото и прави кламбурци (цѣня).

ІХ.

БЛАГОСЛОВИИ И НАЗДРАВИЦИ

Не безъ особенъ интересъ и значение сж народнитѣ благословии и наздравия, които се изказватъ по селата на свадби, служби, кръщение, както и при всѣко ново предприятие. Тѣ сж, тъй да се каже, единъ видъ оригинални изрѣчения, въ които се съдържатъ точно и ясно честитяванията и молебствията за желаемия успѣхъ на предприятието.

За това като издагамъ тукъ нѣколко благословии и наздравия, забѣлѣжвамъ, че благословіята, които иде на първъ рѣдъ, е слушана въ с. Чрешнаво (Кюст. окр.) отъ единъ орачъ на име Кръсто, и се изговаря повечето при празнуването на пѣкой Светия, въ честта на когото се коле курбанъ. Орачъ стои правъ на крака и съ бжклица, или съ крондиръ въ рѣка, говори, а присѣтствующитѣ слѣдъ всѣко негово изречение казватъ, аминъ.

Въ тая пѣснь сж упоменати почти всичкитѣ празнуеми презъ годината светия, като се призовава тѣхната помощъ, както слѣдва:

Во ѹме Отца, и Сѹна, и светѹго ду'а, аминъ.

Свѹи светци небѣсни, Ангели и Рангели, и сам свети дѣда Ноя да ни извади, да ни помогне, и да ни уведѣ у рай божї.

Свети Мина̀ помощник, свети Иован Златоус, свети Фі́лип — и оп да ни помогне, извади и уведє у рай божи.

Свети Игнат, свети Бждняк и божьо свето рождество да ни прости тѣ́нки грѣ'ове, що сме грѣшили на Исуса Риста̀.

Сви светци небесни и свети Василия — да ни потпре сое срѣ́брна пѣтерица, да ни ослободи и уведє у рай божи.

И светое богоявление, светая честна водѣца да ни омѣе чѣсно срѣ́це, да ни даде здравье, веселба, да ни обогати и уведє у рай божи.

Свети Иован Крестѣтель да ни даде и поклони чесен крѣс, да ни го закрѣсти на гла́ву.

Три светители да ни поглѣдат и развесѣлят на три страни, и да ни изведат у рай божи.

Светая Сребр'ница да ни поклони сребро и злато, мет и масло.

Свети Антония, свети Анастас — и онѣ да ни развеселят, да ни поклонят здравие и да ни изведат у рай божи.

Светая чѣсна прочка, да ни прости тѣ́нки грѣ'ове, що грѣшаваме на Исуса Риста̀.

Чесни поклади да покладуеме, да дочекаме здраво.

Свети Тодор, света Тодорица, свети четиресе мученица, що са се мучили за нас, за наши тѣ́нки грѣ'ове, и свети Младен — да ни простат.

Светое благовещение да ни благослови и да ни прости грѣ'ове.

И велико Име — свака яка майка да го дочека съ свое чадо, да ни воскресне, да ни въздигне у божи рай, и да благослови товай божи собор!

Свети Ѓьоргия да дочекаме сос златни курбани, сос бѣли груди (сиренѣ) и весел младеч — ягнета и ярета. Сви светци небесни, и свети Ѓьоргия да ни благослови и извади у рай божи.

Свети Еремия и света Подяраи́я¹⁾ свети Спас сос златен клас, с полѣе, весело да ни испестуе, да ни развесѣли сос весели орачници, сос весели товарници и сос весела Кр'мáтна стока.

Сви светци, свети Иован бильобер, и свети Петър и свети Павел, — да ни благословат, да ни поклонят чѣсен кржс.

И светѹ Илия да ни чува от лоши гржмове и треска̀вици; да ни качи у своя кола, да тури полѣе под свое крило, и свакому брату да унесѣ здравие и веселба̀ у каша.

Свети Пантелѣа да ни даде ум и разум - да ни благослови.

Свети Отец пчински — и он да ни прости тѣшки гре'ове, що грешаваме на Риста̀.

Свети отец Лесновски, свети Яким Осоговски — да ни простат тешки гре'ове.

И свети Кр'стовден да ни прости и покло̀ни чѣсен кржс, да го закржети на нашу главу.

Свети Петковден, свети Иован Рилски, свакому брату да даде здравие, веселба̀, и да ни извади у рай божи.

¹⁾ Поля, ания е Празникъ на 2-ий Май за полскитѣ посѣви.

И свети Димитрия — и он да ни прости грѣ'ове.
И светла света Неделя помощница — да ни по-
могне.

Света Среда, свети Пѣток да ни помагат, да ни
дадат напредок, и да ни изведат у рай божи — Амин.

Забѣлъжка: Упоменатитѣ въ края на настоящата
благословия, Св. Отецъ Ичински, Св. О. Лѣсковски и Св.
Якимъ Осоговски, сѣ български светии, въ память на ко-
ито има въздигнати въ Македония мѣнастири, именно: За-
първия въ Кумановско, за втория въ Кратовско, а за тре-
тия близо до Криворѣчна Паланка.

Благословия на орача.

Когато орача започева да засѣва нивата си,
произнася слѣдующитѣ рѣчи:

„Айде, Бóже помáгай!

Що рáдиме, да се рóди сéкому, и на нас,
Да натéгне на земля, и по дърво и по камикъ
Сíроти да се зарáнят и освободат.

Боже! Учуйвай ни от лóши облаци,

Гр'млявици, грат и пр.“

Благословия на шивача.

Шивача при кроежа на дрѣхитѣ зима въ рж-
цѣтѣ си пожицитѣ и се преструва, като че тѣ не
зарѣзватъ отведнаждъ на всѣкиго, до гдѣто не му се
обѣщае нѣкакъвъ подаръкъ. Щомъ стане обѣщанието,
започева да крои, като казва:

„Айде да се скъне по слънце и по месечина,
по седенки, по бра, по свадби, по китки и пр. сос
здравіе — амин.“

Кумова благословия на свадба.

Кумът на свадбата като взема отъ невѣстата
чашата да пие, тя стои предъ него, а той кръстееки
се на чашата, благославя младоженцитѣ тъй:

„Айде, Боже, егà да ни са жи́ви младоже́нци!
Да са вѣсели, богати, честѣти, вековѣти и непроме-
нѣти. Да остарѣят и обелеят, какò стара планина,
и да си омръзнат какò сол и леп; Мѣт и мàсло
да течè по нѣх. Боже! Дай се́киму тàя радос и ве-
сѣлие, и нам. Сегà на свадба, а до година на крѣще-
нѣе и на плѣтиво.“

„Наздравіе старòйкò, свàтове и свадбàрки!“

Попови наздравици.

Кои́то се пѣятъ като черковни ексапостилгрии.

1. За виното.

Седналъ подпо на бòчвата, па си пла́че и ридàе:
помилуй мя бочвице, сос голѣмата чашица!

2. За ракията.

Светàя слàвная Великомученице пр'цòцие ¹⁾ Си-
возѣ огнь и вòду прошлà еси, во казанъ врѣла ся
еси, по пуг пугувàла еси; Срѣтòша тя славни пи-

¹⁾. Пр'цòцие казватъ на слаба ракия.

яніци, ти во главу потрясала еси им. Сеґо ради
кланяют ти ся всі пияніци.

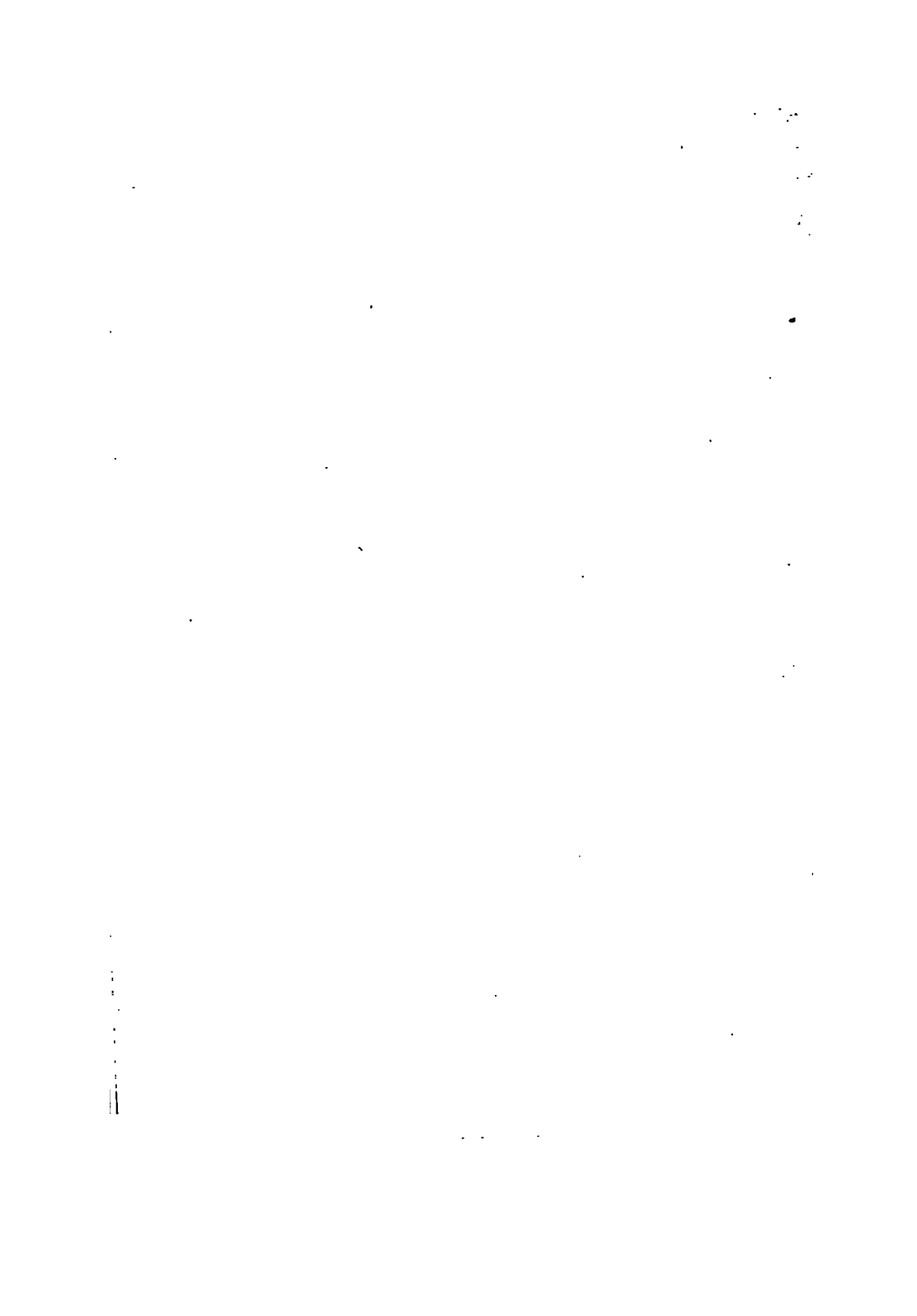
Обща наздравица.

О морі чашо, по гушо!
Кѡйто тебе пїе, без неvéста спїе;
Кѡйто тебе люби, сам себе губи;
Кѡйто тебе сака, без кошуля скака.
Ахо моє вінце голо!
Отварà ми воло;
На брата ми и двàта,
А на бащà ми и колàта.

... ..

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стран.
Предисловие	1
I. Народни лѣкуванія, баянія, магии и врачуванія	3
II. Вѣрваніе за вампири	21
III. Гатанки	32
IV. Пословици	37
V. Дѣтински забавленія и игри.	46
VI. Народни пѣсни	58
VII. Народни обичаи	118
VIII. Разни вѣрванія.	124
IX. Благословія и наздравци	134

1897 Михаил Архандовъ

КНИЖКА III.

1897

СБОРНИКЪ

или

РАЗНИ НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ

или

КЮСТЕНДИЛСКО.

Съставилъ и издалъ

Свещеникъ П. Ц. Любомиръ.

Отъ 4 части отъ Кюстендилския сборъ.

СОФІЯ.

Трѣтико-Българска

1897

Цена 1 левъ

Стара Кюстендилска носия.

Кюстендилска стара женска носия.

→ КНИЖКА III. ←

СБОРНИКЪ

СЪ

РАЗНИ НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ

ИЗЪ

КЮСТЕНДИЛСКО.

Събралъ и наредилъ

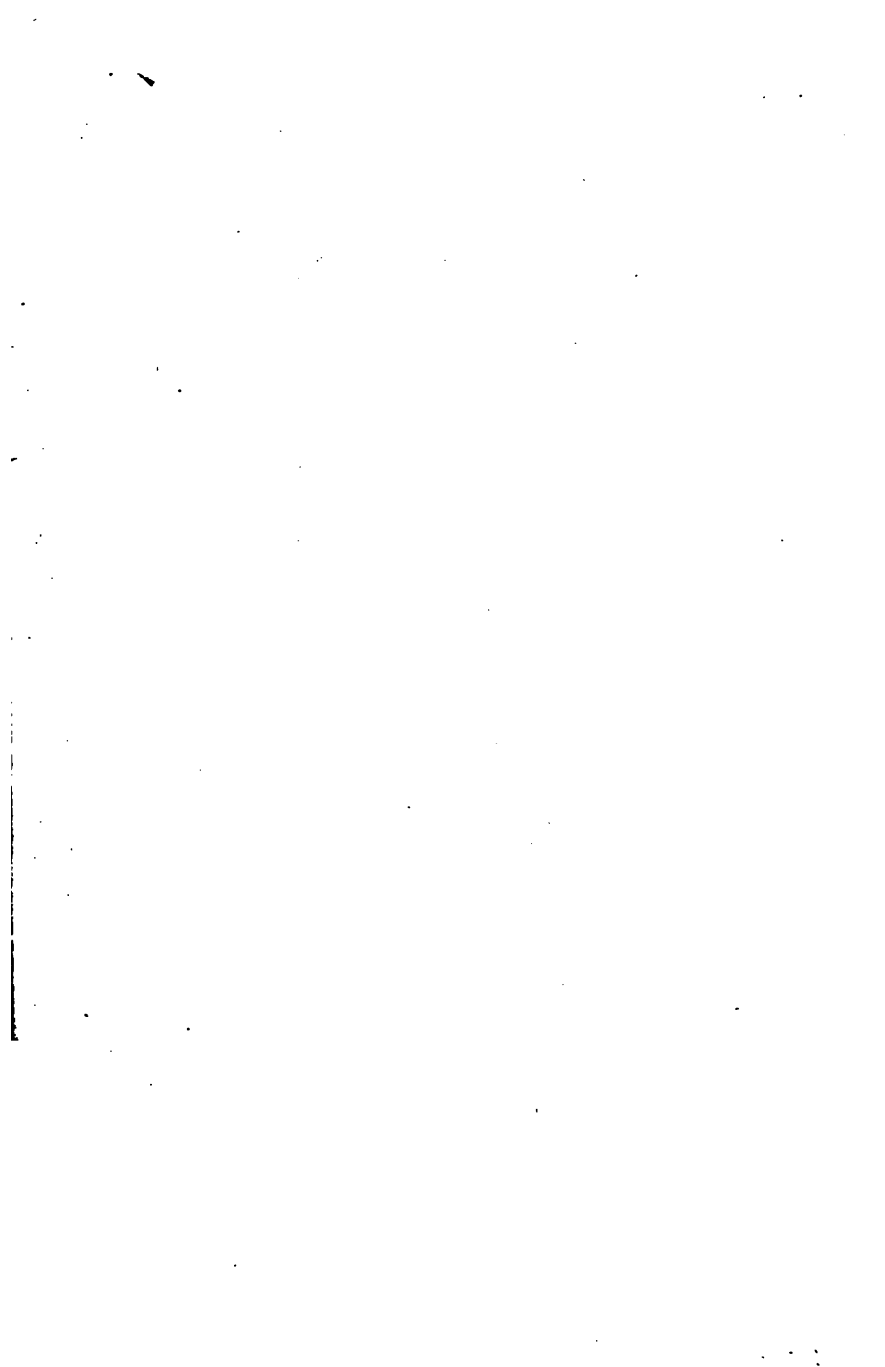
Свещеникъ П. Цв. Любеновъ.

СОФИЯ

Придворна Печатница

1896.

Съдържание.

	Стр.
I. Баяния	1
1. За благата рана	1
2. Кога некой се задави при ѣденне	1
3. Кога крава нѣма млѣко	2
4. Баяние за червенъ вѣтъръ	2
5. Противъ урочасване	2
Оправдане на суетѣрнитѣ жени	3
Дяволетини	5
II. Пословици и поговорки	8—17
III. Пѣсни:	
1. Самодивска пѣснь	18
2. Мома Тна	19
3. Змейска пѣснь	20
Разни народни пѣсни	24—57
Оплаквания	58
1. Свекърва оплаква умрѣлата си снаха	—
2. Майка оплаква умрѣлата си дъщеря	—
3. Внучки оплакватъ умрѣлиятъ си дѣда — свещеникъ	59
IV. Приказки	61
1. За Яреца	—
2. Вдовецъ и вдовица	62
3. Краставичка девоіква	63
V. Разни вѣрвания и обичаи	67
1. Вѣрвания за градушката	—
2. Вѣрвания жѣсецъ Марта	68
3. Вѣрвания за вихрушката	—
4. Вънкашна болѣсть	
5. За непразнитѣ жени	

IV

	Стр.
6. Вървания за птиците	70
а. За Сойката	71
б. За лъстовиците	—
в. Ухулейка	—
г. Чучулига	—
7. Върване за жабите	72
Дѣла у селата	—
Пушанье брада у селата	74
Радомирска селска свадба	75
Облѣклата въ Кюстендилско	78

Прѣдговоръ.

Насърденъ отъ добрия приемъ, когото наши и чужди ученолюбиви читатели оказахъ на първитѣ ми двѣ сборки „Баба Ега“ и „Самовили и Самодиви“ и ръководимъ отъ желанието да поднесъ що-годѣ нѣщо прѣдъ свещения храмъ на науката, рѣшихъ се да издамъ на стари години и третата си сборка съ народни умотворения. Ако Всевишниятъ ме подкрѣпи и ми дари здравье и животъ, съ намѣрение съмъ, щото и останжалитѣ дни отъ живота си да посветъ за сжщата цѣль — да издамъ и другиятъ ми събранъ материалъ отъ народни умотворения, цѣнни старини и други прѣдания.

Сърдечно благодаръ на г. г. критицитѣ, които обърнахъ просвѣтеното си внимание на първитѣ двѣ сборки, като оказахъ тѣхнитѣ добри и слаби страни. Главниятъ недостатъкъ, показанъ отъ г. г. критицитѣ, е този, че не направихъ (въ първитѣ ми двѣ книжки) строга разлика между „кюстендилския“ и така наречениятъ „крайшки“ говоръ, който, дѣйствително, значително се различава отъ

. VI

първия. Внимавахъ, до колкото можахъ, да поправя тази грѣшка въ прѣдлаганата сега сбирка, като записвахъ материала само отъ града Кюстендилъ и околнитѣ му села; свадбата е записана въ Радомирско, тъй като описанието на кюстендилска свадба читателятъ ще намѣри въ първата ми сбирка „Баба Ега“. До колко съмъ сполучилъ въ това, ще покаже безпристрастната критика.

Всичкиятъ материалъ записахъ самъ, съ заключение на приказката № 3 и пѣснитѣ № № XXI, XXII и XXIII, които сж записани и дадени менъ за обнародване отъ учителя при тукашното Държавно Педагогическо училище г. С. Ив. Барутчийски, комуто исказвамъ сърдечната си благодарностъ.

Гр. Кюстендилъ, Януарій 1896 г.

(ъ почитание

Свещеникъ П. Цв. Любеновъ.

P. S. Пожежду отзивитѣ, които получихъ за първитѣ ми двѣ книжки позволявамъ си да обнародвамъ тукъ само два писменни отзива на двама, познати на българскитѣ читатели, учени.

Прага, $\frac{1}{13}$ Октомврий 1887.

Уважаемый Господине!

. Бързамъ да Ви благодаря сърдечно за Вашата любопитна книжка „Баба Ега или сборникъ отъ различни вѣрваня въ Кюстендилско“, която имахте добрината да ми проводите прѣди единъ мѣсець. Вашия трудъ, съ поучителнитѣ си подробности е едно драгоцѣнно приложение къмъ изучението българския народенъ животъ, и цѣната му е още по-голяма, като обяснява тоя животъ въ единъ отъ тия прѣдѣли, които до сега сж още твърдѣ малко познати.

Като Ви мола да поздравите отъ мене всички, които се сѣщатъ още за мене въ Вашия хубавъ Кюстендилъ, съмъ съ особно уважение

Вашъ

Конст. Иречекъ.

Милостивый Государь

О. Любеновъ,

На етихъ дняхъ я имѣлъ удовольствіе получить изданный Вами „Сборникъ“, и искренно благодарю Васъ за вниманіе, которое въ нынѣшнее трудное время тѣмъ болѣе для меня пріятно. — Дай Богъ Вамъ успѣха для дальнѣйшихъ трудовъ вашихъ.

Примите увѣреніе въ истинномъ уваженіи и преданности.

Александръ Пыпинъ.

Царское село, 10 Августа 1887 г.

I.

Баяния.

За благата рана (модъръ пликъ, карбонкулъ).

Сладкаѣа сладица, добраѣа добрица; ти си сладка и ѣа съм сладка. За тебе нема тува сенчица дебѣла, нито вода студѣна. Иди на кръстопѣтищата: тамо че намериш сенчица дебѣла и вода студѣна. Излезни отъ брата Стоѣана, излезни му от жили и от мозок, от деведесѣ дамѣри! Иди у пѣсти гори: дека петѣл не поѣ, дека ѣѣгне не блѣѣ.

Кога нѣкой се задави при ѣдение.

Когато нѣкой се задави при ѣдение, бае си самъ, за да му отмине залакътъ надолу. Въ такъвъ случай пострадалиятъ движи брѣнитѣ на устата си, като при това допира съ ржката си ту на гърлото, ту на стомаха и изговаря слѣднитѣ думи: „Тува вук, тува козѣ, рѣпни вѣче, свлѣчи коза, рѣпни вѣче, свлѣчи козѣ, рѣпни вѣче, свлѣчи козѣ! Рѣпнѣ вук, свлече козѣ“.

Тѣзи думи се повтарятъ нѣколко пѣти.

Кога крава нѣма млѣко.

Народътъ вѣрва, че тѣзи крави, които нѣматъ млѣко, били „закукани“ отъ кукувица. За да дойде пакъ млѣкото имъ, нѣкои жени, наречени „врачки“, извършватъ слѣдниятъ обредъ: Двѣ отъ тѣзи лѣкарки заставатъ отъ двѣтѣ страни на кравата и започватъ слѣдниятъ разговоръ:

Едната: „Отъ кѹку, отъ кѹку, што откѹкуеш?“

Другата: „На кравата млекото.“

Слѣдъ това даватъ на кравата да изеде малко трѣва — наречена „вратика“. Трѣвата се натопва прѣдварително въ вода, съ която и поръсватъ кравата.

Баяние за червенъ вѣтъръ (еризипелъ).

Въ такъвъ случай баячката изговаря слѣдното: „Мори црѣвенѹше, що си се тува залепѹла? Нѣма место за тебе! Бѣгаѹ отъ тѹва, иди у гора зелена: овчаре да те пасатъ зелена трава и да те поятъ студена вода; или качи се на високи чардаци: тамо има меки постелки и благи вечери за тебе!“

Слушана отъ баба Велика въ гр. Кюстендилъ.

Противъ урочасване.

Суевѣрнитѣ майки, за да запазѹтъ малкитѣ си дѣца отъ уроци (лоши очи), извършватъ слѣдущитѣ прѣдпазителни мѣрки: намазватъ челата на дѣцата съ разни нѣща, наприм., модрило*), или пѣтурятъ малко катранъ на коситѣ имъ.

Нѣкои имъ връзватъ муска, написана обикновено отъ попъ или ходжа. Други пъкъ отиватъ по-далечъ, като зашиватъ у шапките имъ нечистотии отъ циганки, кожа отъ вълци и пр.

Обаче, интересно е и това, на което се отдава твърдѣ голѣмо значение, а именно: да се обличатъ еднакви дрѣхи, или обуца съ различни цвѣтове; така, наприим., ако единиятъ чорапъ е бѣлъ, то другиятъ е черенъ или червенъ. Покрай това, като прѣдпазителна мѣрка се прѣпорѣчва и обличането дрѣхитѣ наопаки. Щомъ една отъ тѣзи мѣрки е изпълнена, вѣрва се, че злото е вече прѣмахнато и дѣтете е въ безопасностъ.

Оправдание на суевѣрнитѣ жени.

Простиятъ народъ, чрѣзъ прѣдание, е запазилъ и до днесъ всичко, каквото е видѣлъ и чулъ отъ дѣдитѣ и бацитѣ си. Той вѣрва, че всичкитѣ болести сж причинени отъ различни свѣрхестественни сили, които се схващатъ подъ имената: Вампѣри, самодиви, юди, караонджовци и др. т. Освѣнтъ това запазени сж и слѣднитѣ суевѣрия: урѣци, магии, оградѣвания на лоши мѣста и др. т.

Ако нѣкой се опита да разубѣди мжжъ или жена, като имъ казва, че това, що мислятъ или вѣрватъ, не може да бѣде така, а инакъ, то наградата на такъвъ ще бѣде не само крайното недоверие, но и грубото прѣзрѣние. Особено суевѣрни сж женитѣ, отъ които човѣкъ често може да срѣдне слѣднитѣ оправдания:

„Дѣдичко, дѣдичко, рѹжите ни, кѣрате ни, да не ѳдиме вече по такъ мѣста; знаеме дѣдичко, греотѣ е, не

да праіме, хал ни е нашло, от невоља
йдеме. На ли съм пуста маікѡа, да не съм
поарно е. Како да го чиним дедичко, уписка
мисе у главата, дедичко, носіиме го и по
цркви и по манастири, попове му че-
тоа, от ништо му не помина. Кадѣ, де-
дичко, вечене сме го носили: не по бўли,
по оджи, не по евреікѡи; циганка му олово
топѡи, какво че ни кажеш? Екѡимино да-
де ни нешто бело, како брашно и чеше
іадното цревата да си истури. Жените у
село коіа како мевидеше и каже: „Морі,
морі, щоси такава? Луда си! Не слушаі
що те учат; носи го по жени, па че му
пребаіат, водіца че му гасат и че му за-
мине. Носи го при баба Цвета у Жерѡ-
вино іако ву (і) и срака (іде і отрѡки),
че му пребае от урѡци и че му замине.“
Еве нашата комшика Бона и неіното де-
тѣнце беше станало мрѣтовчѣ и како го
отнесе тамо, донесе си го здраво и чі-
таво; ене си го живо сега играе по сока-
цитѣ, како некоі кутрѡк. Рекоа ми то-
гаі напоі го сос трава „Тровниче“; како
му дадох, мили дедичко, веднага си умрѣ,
не знамъ от това ли?

Дедичко, овѡ чудо е големо сос нас:
како седнахме у таіа пуста каштетина,
огѡин да іа гори, сека година по грѡц,
оваіа година два грѡба. Врачката ни
каза сега, че каштата ни била на само-
дивски игрища, требало или да іа по-
местиме или вратата ѡ да отвориме отъ
дрѡана.

Слушано отъ Марія Таскова въ с. Вратна.

Дяволетини.

Едно врѣме, както що казватъ старитѣ, имало много таласъми, караконджовци, дяволи и разни други ствари. Селенитѣ се много боели, а и днесъ се още боѣтъ отъ тѣхъ, защото мислили, че излизатъ ношно врѣме и ги чакатъ, за да ги плашатъ или убиѣтъ. Тѣ имъ приписвали за жилище: разни скали, пещери, дървета и др., поради което прѣзъ голѣмитѣ ноци никой не смѣхълъ да отива или приближава при тѣхъ. Стари църковни развалини, развалени кѣщи, воденици, кладенци съ тѣхнитѣ вѣчни свѣрталица и чловѣчески кракъ не е стѣпвалъ тамъ.

Ако се случи, щото нѣкой селянинъ да замръкне при такива мѣста, то прѣдъ него се явявали разни дяволетини, като: хрътове, загари, мишки, котки и др. или пъкъ испрѣчвало се прѣдъ него распущено платно, отъ което много се плашили конетѣ. По нѣкой пѣтъ таласъмътъ се прѣвръщалъ на козелъ, който тичалъ слѣдъ селенитѣ и врѣскалъ. Единъ селенинъ много си испатилъ съ такова едно козле, когато го взелъ и захванѣлъ да го гали. Когато той го галилъ, то врѣскало и му се кривило, отъ което той узналъ, че е нѣкоя дяволетина, та го хвърлилъ. На други пъкъ имъ се случвало да бѣдѣтъ излѣгвани отъ дяволитѣ които ги водили по разни мѣста, безъ да се усѣтѣтъ. Мѣгливо ли е било врѣмето, селянитѣ се много бояли, защото тогава най-много дяволи излизали и много пакости вършили.

Чудни стварове се явявали: ту като прѣгърбенъ старецъ, ту ага съ чибукъ, ту като голѣми ламни, които се готвили да те погълнѣтъ.

Такива прѣобразени дяволи искали да говорѣтъ съ пѣтника и тежко му ако проговори той съ тѣхъ: тогава цѣлата нощъ ще си има работа. Тѣй, прѣзъ една мъглива нощъ единъ пѣтникъ срѣщналъ такива прѣобразени дяволи и билъ излъганъ да започне разговоръ съ тѣхъ, та послѣ цѣлата нощъ го водили нагорѣ надолѣ, докато най-послѣ го качили на една висока скала, дали му една конска глава, ужъ бѣклица, за да се напие вино, па се готвили да го бутнатъ отъ тамъ, за да се утрепа.

Тѣкмо когато дяволитѣ искали да го бутнатъ, пропѣлъ пѣтель въ селото и тѣ се изгубили, като оставили селянинътъ тамъ. Като се събудилъ послѣ, той видѣлъ въ рѣцѣтъ си конска глава и стои на края на скалата. Прѣкръстилъ се, почудилъ се, па си отишел, като се благодарилъ, че го оставили живъ. Много се боели тия дяволетини отъ кръстъ, затова, когато нѣкой се сѣтилъ да се прѣкръсти, тѣ избѣгвали отъ при него. Още тѣ бѣгали, когато чували, както се каза, да пропѣе пѣтель.

Расказвали ми сж Петре Вучковъ отъ с. Недѣлкова Градица (Кюст. ок.) и Златко Чакъръ отъ с. Четирци (К. ок.) слѣдното: когато тѣ били овчари въ четирски синьоръ, почти всѣка нощъ на оградата имъ дохождалъ дяволъ и имъ правилъ много пакости. Често пѣти и самиятъ Златко билъ излъгванъ отъ дяволитѣ и билъ воденъ нагорѣ надолѣ и пакъ се връщалъ. Единъ пѣтъ пѣкъ той билъ излъганъ отъ дявола и поведенъ къмъ рѣката Струма. Петъръ го усѣтилъ, когато той станжалъ, та го слѣдилъ да види какво ще прави. Златко билъ заведенъ до рѣката отъ дявола, който чилъ на единъ камъкъ, нареченъ гарванъ

камъкъ. Петъръ, като видѣлъ това, отива тичешкомъ при Златко и какво да види? Златко държи въ рѣцѣтъ си една воловска глава и се кръсти, за да пие наздравица. Когато се прѣкрѣстилъ Златко, дяволътъ избѣгалъ и той се събудилъ, на питалъ Петѣра, какъ е. Той узналъ какво е било и се върнѣли. Оттогава Златко, какъто спалъ, побивалъ по единъ колецъ, за когото си връзвалъ единиятъ кракъ, за да не може да ходи по дявола. Види се дявола билъ глупавъ, та не умѣлъ да отвѣрже вѣжето.

Петъръ Вучковъ е още живъ и приказва всѣкому случившето се. Сега той е слуга въ манастиря Св. Мина.

Расправялъ ми е и дѣдо Георгия Ковачевъ, воденичаръ въ с. Брѣсница (Босилиградска околия), че много пѣти разни дяволетини нощно врѣме дохождали, та му чукали на воденицата и го викали да имъ отвори. Страхъ го било сиромашътъ нощно врѣме да излиза навънъ отъ воденицата. Единъ пѣтъ той зачулъ откъдѣ клисурата викове, пѣсни, гайди, и пияни хора. Досѣтилъ се, че това сѣ дяволетини, та затворилъ воденицата, легналъ си и се присторилъ че спие. Тѣ дошли и захванѣли да чукатъ на вратата и да го викатъ, за да имъ отвори, нѣ той се не мръднѣлъ даже. Тогава тѣ отворили нѣкакъ, влѣзли вътрѣ и захванѣли да го биѣтъ по краката, гърба, нѣ той се стрѣпѣлъ и не продумалъ, нѣ отъ страхъ напѣлнилъ гащитѣ си. Послѣ тѣ отвѣрнѣли водата, извадили камѣнитѣ и започнѣли да ги клепатъ. Най-послѣ растрошили воденицата, оставили камѣнетѣ вънка и си отишли прѣзъ клисурата съ пѣсни и викове.

II.

Пословици и Поговорки.

- ✓ 1 Ако имаши век, че имаши и лек.
- ✓ 2 Ако сме само за тоя век, ич барэ и да не сме.
- ✓ 3 Ако сме омразни на свето, на Бога да не сме.
- ✓ 4 Ако те е яд, апи се отзад.
- 5 Ако си гол, не мои барэм да си вол.
- ✓ 6 Ако ти е едноноко (детето), нека ти е барэ вредноноко. *разшир. за рана*
- 7 Арнио що го кажувате, кръв да сѐре и за плот да се дръжи.
- 8 Ако че гръми. ама да не трѣска.
- 9 Аидуче вуче тръкалесто куче.
- 10 Ате учиних бедѣце, а ме стигна.
- 11 Ако ме не думаи за доброто, нека ме думи за злото.
- 12 Ако се не навидиме, барэ да се видиме.
- 13 Апенеш ли косчица, че платиш овчица.
- 14 Ако слуха гѣспот гърваните, секога чѣше да има лешове по сокаците.
- 15 Брада царска, а глава воденичарска
- 16 Брада глѣдаи и чапа даваи.
- 17 Бабени билки, дѣдини маиалки. *)

*) Отъ маж се, — губж времето.

- 18 Баба стружè крак*), дèда и души трак**).
- ✓ 19 Баба: „Ох, ра̀це, ра̀менъа, кока̀ле — далèко ли е цр̀квата, мла̀до ли е момч̀ето?
- ✓ 20 Бесну̀е умнио, да соб̀ере зл̀ато за л̀удио.
- 21 Би́а ли те, Гру̀йо? — А, би́ле ми са у̀йо. Трѝесе д̀уши бе́а по една̀ш ме удри́а.
- 22 Богати́о и сиромаш̀о едно̀ са сос парите́ у гр̀обо.
- 23 Брат ти беше́ и куче́ и човек: от се разби́раше.
- ✓ 24 Бла́жй Пётко́ рамаза́н, турете́ го под каза́н.
- 25 Вече́раи св̀екре, да те попо́скам у́ брада.
- ✓ 26 Ве́рата си да́вам, ин̀ато си не да́вам.
- 27 Вре́мето се превра́ща на добро̀, ако и́деме ра̀но на ра̀бота.
- ✓ 28 Вр̀жи пр̀с и и́ди преко́ селото́: триста́ ле́кове за пар̀а.
- 29 Вуко́ и да му́ си́внеш ко̀жата, он па́ що си зна́е.
- ✓ 30 Вуко́ праща́л вучи́цата да му тра́жи лек. Она́ ишла́ до не́каде, вра́ща се и му казу́ва: „Ву́че, за те́бе лек не́ма: ти така́ че си умре́ш, о́ти нико́му добро̀ не си напра́вил, ами се́ злò.“
- 31 Ву́ко ви́ка: „а́йде пробес̀ете ме на́две-на́три: попо́вите кози́ оидо́а преко́ рит.“
- 32 Гл̀аден съм̀ како́ вук и гол̀ како́ соко́л.
- 33 Гн̀ди се тр̀пи, а ло́и се не тр̀пи.
- 34 Газо́ ни́когаш не ви́ка спола́ти.
- 35 Га́с стас̀ал, а да́р не стас̀ал.
- ✓ 36 Го́спот зна́е и ста́ри ба́би.
- ✓ 37 Го́спот не гл̀еда на́ лицѐ, а на ср̀цѐ.
- ✓ 38 Го́с го́ста не оби́ча, а домак̀и́но и два́та.

*) Крак — софра без крака.

**) Сле́да, пжте́ка.

- ~ 39 Гора и вода да стои, а ние да не стоиме.
40 Гората не плаче само от секирата, а и от
дръжалето.
41 Грозно жено, тебе бес мене, мене бес тебе.
42 Голи сме дошли и голи че си идеме.
43 Главол донел, ветер однел.
44 Главоло скинал девет чивта опинци, додека
да ни става.
45 Да имаме отсекаде очи: и отспрет, и озат,
и на газо.
46 Даи му го сос раце, па тражи го сос нозе
и дращи го сос ноти.
47 Даи му го здраво, враща ти го препутини.
48 Да е бил арна клетвата, посадили би ја у
градина.
✓ 49 Даи ми сиромаше твоето, да не станемъ и
ја како тебе.
50 Да оставиме кучиштината и да обрвеме
човештината.
51 Да оставиме от мешинка, та да се наиде за
грѣбинка.
52 Да не викаш како съм, а да викаш како
че съм.
53 Да се напиемѐ, ама ум да си не испиемѐ.
54 Децата мрият, а старите не остануят.
55 Дал си си дупе на кирија еднаш, кои ти е
кабаат?
56 Детето да обичате сос сръцето, а не сос лицето.
57 Детето да плаче од майката дори е маленко,
та она да не плаче от него кога уголемѐе.
58 Детето вика: „Мамо, мамо, фанахъ мечка!“
— „Пуштиа мамино!“ Она ме не пушта!“
✓ 59 Дека врата скръца, пръсти там не турат!
60 Дигнало си пердето та станало за никаде.
Дигнало глава како бивол у просо.

- ✓ 62 Досега беме суевѣрци, магьѣсни, а отсѣга полу-
вѣрци, кривовѣрци и блажі Пѣтковци.
- 63 Добровѣлна сирота корѣм дѣземи.
- 64 Дорѣ ме учѣа и преучѣа, изброих на кара-
мано (кучето) до триста мѣи.
- 65 Доидѣа дѣви, искараа пѣтомни.
- 66 Две змѣи се пѣкли и двѣте се не верѣли.
- 67 Двѣ зли се караѣат, а два ручка (ядене) се
не караѣат.
- ✓ 68 Дукѣан прѣви каща, а каща продава дукѣан.
- 69 Дрѣжитѣ се и двѣта у едно, како свински
лаѣна.
- 70 Дѣма що трѣбе у црѣква не ѣде.
- 71 Дѣца по-арно да ви облачим, ама да ви не
рѣним.
- 72 Дѣка не помѣга човештинѣта, тамо помѣга
кучештинѣта.
- ✓ 73 Доиде ли лѣто, тогѣва ѣмаме и на трѣн
колѣк.
- 74 Детето не разбѣра ли отѣ дума, оно че раз-
бере от боѣ.
- 75 Едно врѣме си си направил товаро, та сега
ти е лесно.
- 76 Дѣдо, катѣ те грѣчаа, нѣгу ли те мачѣа?
- ✓ 77 Една му глава, а сто му ѣзѣка.
- 78 Ексѣк му е една дѣска у главата.
- 79 Едѣнио отѣ колѣц, а другѣо от конѣпец.
- 80 Една е кѣчица, що ѣа нѣкаде нѣма, а овѣмо
се прѣви да не нагѣзи мушѣца.
- ✓ 81 За парѣ човѣк за грош му глава, а за пет
му калпѣк.
- ✓ 82 За коѣ дрѣво се е фанал, се е ѣсѣнало.
- 83 Затѣпаѣме кѣчето, барѣ да го дотѣпаме.
- 84 Заврѣнаа снеговѣто, и заличѣа траговѣто.

- 85 Зарékла се свинѣа да не рúча лаíна; пре-
рипíла плет, заапáла пет.
- 86 За децáта кьклица, за мажéто бьклица.
- 87 За нñх гóспот немáло да се боíат, а за мéне
го имáло да се боíа.
- 88 За умрélите нарéчено, а за жíвите навлéчено.
- 89 За надóле е лéсно и лаíното се трькáла, а
нагóре да те вíдим де?!
- ✓ 90 За старите мотíка и лопáта, жьти свéшти
и бéло платнó.
- 91 За добрóто мрьхти*), а за злóто прьхтí.
- ✓ 92 За децáта е по-арно лопа смрът некли
лóши наўкьи.
- 93 Заинатíл се е какó магаре на мós.
- ✓ 94 Здумáли се погáнците**) да връжат звончé
на мáчката; зготвíле го, но нéма коí да гó
прика́чи.
- 95 Злó ору́жие зло да не вíди.
- 96 Защó дрънчиш лаíно, да ти смрѣдí.
- ✓ 97 Змиíата казúва ли си нозéто, та и женáта
годíните.
- 98 Зини земьo, та ме пòглътни.
- 99 Злá ти рíба без лéба.
- 100 Зóрле че му зéмеш, а зóрле не мош да му
дадéш.
- 101 Измакнаа му завалиата (горкьио) и калта
под нофтíте.
- 102 Итрио и лукавио сос памúк вадат дúша.
- 103 Иска да дрúсаш, та да кúсаш: нéма омéсен,
та обéсен.
- 104 Испéл се е какó довèц у оро́то.
- 105 И ба́ба знае ша́рен зелник, но íска ша-
рíлото.

*) Мьлчи.

**) Мишки.

- 106 И сос песок да се тръламе па сме свои
рисіани бракіа.
107 Испили му чавки мѳзоко.
108 Изела му крѳва іазика.
109 Извадими ти еднѳ око, та ако сам жив,
тебе и двѳте.
110 Итра бѳла, празна кѳла.
111 И стрѳа има ѳши да слѳша.
112 И іа го угрепцѳх, но и ти го напипѳ.
113 И ти че бѳдеш човѳк, кога чѳвките пої-
дат нагѳре сос корѳмо.
114 И решѳто има срѳце, кога го настѳпиш.
115 Кога те бѳе грѳт на нѳва, бѳе и не убѳва,
а ако те бѳе на нѳштва, тогава Бог да чува.
116 Какѳв ти е умѳ, такѳв ти е и домѳ.
117 Каква те е лѳулка залулела, такваа и че
те долулѳе.
118 Каде сѳте тѳрци, там и гѳл Асѳн.
119 Какѳв тиква глогѳри (казува), оваа година
Велѳден нѳма.
120 Караі си невѳліата, ако сѳ
волѳата.
121 Ка че отрезнѳеѳе, та да се понапиѳеѳе ѳрно,
макар и сос коза на оранѳе.
122 Колко дена летото празнѳеѳе, толко дена
зимѳто че гладѳеѳе.
123 Кого е іала змѳа, он се бои и от гѳщѳро.
124 Какѳ ни е покарѳло от врѳе, така и че
ни чердѳса.
125 Кашта тѳсна, чѳліат бѳсна.
126 Каде иде Сѳкера и по него пѳтера.
127 Карѳли се врѳпци за чѳждо прѳсо.
128 Коѳ ме е кѳче заглодаѳло, се е побеснѳло.
129 Коі си бие женѳта, он си бѳе главѳта.
130 Коку е у тѳбе право, току нека е здравѳ.

- 131 Кóлку бра́да побелéва, толку дéда полудéва.
132 Ко́и не зна́е за ча́ша, он не зна́е и за
кронди́р.
133 Ко́и не зна́е за лажи́ца, он не зна́е и за
пани́ца.
134 Ко́и от каква болес си лежи́, това си и
тлапи́ (дума, говори).
135 Ко́и краде́ игла́ он краде́ и камила́.
136 Како́ вучково́ беганье́ ни́каде не́ма.
137 Ко́и више́л вѹ́ко, вика́ и не́, а ко́и не ви-
шел и дупе́ си дéре.
138 Кумашинче́, да́и во́да да си измием о́чи и
обра́с!—Аво, куме́, да си имал о́чи и обра́с,
не би седе́л три́дни у на́с.
139 Курдиса́л се е како́ паша́ у іа́сли.
140 Ку́чето фа́не ли да бесне́е, оно́ тогáva ла́е
и сѣнцето́ и ме́сецо.
141 Кѹ́рав-пи́ан, мръта́в-гла́ден, не знае́ що
ломóти.
142 Ко́ли о́вци, ра́ни вѹ́ци.
143 Ла́ни ба́ба прѣдна́ла, сега́ ѝ дури́ засмрѣ́ло.
144 Лѹ́та е и зла́ е како́то зми́я осѣ́ница.
145 Леси́цата очекува́ла овно́вите маде́та.
146 Лизна́ го како́ циганче́ со́пол.
147 Мръзеливи́о очекува́л две́ и три сранѣ́та
за́ведна́ш.
148 Ми́не ли не́що преко́ де́вет за́ба, оно́ иде́
у де́вет гра́да.
149 Момче́ како́ борче́, а смрѣ́ди како́ порче́.
150 Ако́ мома́ е прѣдли́ва, да не́ е вревли́ва.
151 Мнóго е по́-арно́ да те́ вѣка́ят лѹ́дио, а не
пи́янио.
152 Накоштрѣ́шил*) се́ е како́ жа́ба у ти́ня.

- 153 Намръштил се е какó кога кóсти сéре.
154 На та́а кашта чума и бóлес не трéбе.
155 На богáтио и врáните му нóсат íа́ца.
156 На крадéцо един грех, а кому штúкне сто грéа.
157 Нéма никаде омéсен та обéсен.
158 Нека е така, какó што вика́те, та и с' коза́ на оранéе.
159 Нече сал сос убави́ня́, а и сос ра́бота.
160 Не може сос крáтка то́ага у длѣбок вир.
161 Наíа́ла се ва́шка, напърчи́ла опàшка.
162 На дете́то ако му пуштíш во́лиата, оно че ти се ка́чи и на вратó.
163 Нèка е здра́ве, че се наплáтиме на свíнскио стрик.
164 Нéма кру́шка без дръшка.
165 Не позна́ваш ли добро́то, чека́и си злóто.
166 Не остави́аи то́агата, че оста́неш без ра́це.
167 Не мо́žeme ни без по́п, ни без грóп.
168 Не е Пётър, а е вéтер: сам се же́ни сам се де́ли.
169 Не гле́даи му убави́ня́та, но гле́даи му добриня́та.
170 Не поé му петéло сега, како́ што му поéше отнапрéш.
171 Ние го зна́еме за мага́ре, а он бил човек и полови́на.
172 Никна́ла печу́рка и калпа́к заправíла.
173 Нéма какво да пра́виш, роди́ло се не дави се.
174 Не прашу́и стараго, но прашу́и патíлаго.
175 От каквà си вúна напреди́ен, та си íако арен?
176 Ох! леле Бо́же, бес те́бе не мо́же.
177 От чу́ено до ви́дено, казу́ят, е много далéко.
178 Оно́ е мако срамоти́ца, ама е чи́ста работи́ца.
179 От вонка светéц, а одне́тре слепéц.

- 180 От сеніиште буніище, а от буніиште па
сеніиште.
181 От вонка свилá, а отнетре свинѣа.
182 Опни газіца, да іадеш пшеница.
183 Оváмо му се іска, а онáмо му се стіска.
184 Оно дéка е тáнко, тáмо се и кѣіне.
185 Покрїто млéко, мáчки го не лóкат.
186 Плáнина е правина, а суодóлина е крївина.
187 По-арно е грóп, нéкли рóп.
188 Пóкори се злóму, како на светóму.
189 Пò-лош е срамó от стра'ò.
190 Паднàла му секїрата у медó, сега што че
му прáвиш?
191 Прáво куме да ти кáжем у црѣните ти очи:
ако ми си крѣстїл две дéца, изел си ми
три прáсци.
192 Петéло имал седѣмдесé и сéдѣм жéни, но
на ни еднá си казал срѣцето.
193 Подбуїал гас от дебéл комáт.
194 Преседéл гóс, загорéло тéнджере.
195 Прешлó трїста прáга, научїло трїста врáга.
196 Рéчи лúдому да прѣдне, а онó се усéре.
197 Рекóа ли те бéсно куче, до тува ти е слá-
вата и фалáта.
198 Ракѣіа, ракііа, а лебец коку за мезé.
199 Скѣцала го е аламúнѣята (фуртúната) и него.
200 Свадéте тражїх кúме, ама дома ти не идóх.
201 Сáм се кїлаф уговáра, да ли е кила, или
е могїла.
202 Сїчко е до врéме, а пїіанство до мренѣ.
203 Сиромá'ó сýче и от пéсок порóже (вжже).
204 Смрѣди прѣсто не смрѣди, пà свої, та свої.
205 Своіаскѣи да живúеме, а іабанджїски да
пазаруеме.
Своіа рáка да те почéше, сé си е по-арно.

- 207 Скачкò скачà, доскачà.
208 Сега засега не може да си го мèрите сос него.
209 Сос кусàлото те закúснуе, а сос дръжката
вàди ти очите.
210 Сичко гниè, а борч не гние.
211 Трèзен ти го мислим, пиан ти го думам.
212 Така нече да биде, макàр и с'кова на оранье.
213 Тí го учи за у рàì, а оно иде покрàì.
214 Ти опште ништо не знàеш, тебе опште бу'а
не те е уапàла за газò.
215 Ти úбава жéно и íа úбав, ама што че да íа-
деме сега?
216 У недéлба би попрéла, ама немам си кадéлба.
217 Упази ме, Бóже, от тръче-лáжковци човéци.
218 Чоролèía свйри за чéтири слíви; башта му
тúпа за чéтери рúпа; децата му плачат и
капата му влачат.
219 Чàшка по чàшка напръчй опàшка.
220 Чивíа чивíа искáруе.
221 Íа му сьм íал попарата нóгу пати, та го
знам каквй е стока.
222 Што ми го дúмаш ú пети, дúмаì ми го
ú очи.

III.

ПѢСНИ.

Самодивска пѣснь.

Стоіану госіе доїдѡа:
Девет ми сестри крالیци.
Десѣта Рада царїца
Довѣла машко детѣнце;
Дѣнъем ѿ не дава да сѣдне,
Нѡшкъем ѿ не дава да лѣгне.
Уполнокъ вода посакало,
Вода немало, вїно му давали,
А оно вино не сакало;
Туку викало: „мамо водица,
Ако е и половин лажица,
Уста ѿ да си раскваса“.
Маїкѣя Стоіану думаше:
„Іа зѣми стѡмни зелѣни,
Донеси вода студена
От самодивско езеро“!
Стоіан си маїкѣя послушнѣ,
Оїдѣ за вода студѣна
На Самодивско езеро.
Стоіан си тамо затече,
Затѣче три самодїви:

Едната беше тетка му,
Другата беше сгрянка му,
Третата беше уінѣаму.
Месечината сѣмаа
И бело млеко мѣзеа.
— „Море Стоіанѣ, Стоіане,
Проклетата да е маікѣа ти,
Оти те прати за вода,
За вода тука у полнокъ.
Брѣже Стоіане, Стоіане,
Брѣже дома да си идеш,
Маікѣа ти да те лекѣе:
От Коледжанче кравѣче,
От бела лоза шѣмата;
Брѣже преко прак да преідеи
Дори петлі не са пропѣали“!
Дори Стоіан дома да си оіде
Лѣута го треска растрѣсе.
Не можа Стоіан да с'иде
И тамо си тоі изди'на.

Момѣ Тіа.

Леле Тіо, моме Тіо!
Тіа сѣди, у градина,
Та си везе свилените,
Свилените ракавите,
Полиците звездиците.
Оттам идат дівни лѣуде,
Дивни лѣуде самодиви
И на Тіа говорѣа;
„Аіде Тіо сос нас д' идеш:
Да ни носии лаковѣто,
Лаковѣто и стрелкиае“.
А Тіо им говорѣше:

„Много сте ме почека́ли,
Още малко почека́йте:
Да изи́грам ла́зарица,
Ла́зарица, ден Велиден;
Падо́йде на собо́ро,
На собо́ро на Спасов ден;
Замаглѣте, запрашете,
Тайна ма́йка поклопѣте,
Да не ви́ди, да не жа́ли,
Да не жали, да не плаче.“

Слушана отъ баба Мария Ангелова (Кюстендилъ).

Змейска пѣсень.

Стоіану Ма́йка дума́ше:
„Стоіане, сине, Стоіане,
Досади ми се, сине, досади,
Тръговци, сине, сре́щакъи,
Тръговски конѣ петакъи,
Сѣка заран по сланите.
Защо, сине, они идатъ?
Да ли за ка́пци висо́ки,
Или и за двѣри ширѣки,
Или по либе Петка́на?
Петкана, ко́йае курва́рка“.
Стоіан си ма́йка дума́ше:
„Мале ле мила ма́чице,
Тръговци не идат у нас
Нито за кашти висо́ки
Нито за двѣри ширѣки,
Нито за либе курва́рка;
Прочу́х*) се, ма́ле, прочу́х се,
Прочу́х се голем тръговец,
Они стѣка ми зима́а

*) Тукъ х се чуе много слабо.

На турци ја продава'а".
Да е проклета Стоианова,
Стоианова Стара мајка:
Што сака млат Стоиана,
Млат Стоиана да умрази
Сос прво либе Петкана.
Проклети да са маѓосници,
Маѓосници црњи влаинки,
Штото по село оде'а,
До Стоианови дојдо'а,
Стоианови рамни двори.
Излезнала Стоианова,
Стоианова стара мајка
И насрешта ѝ влаинки,
Влаинки на врти порти.
Она им дума думаше:
„Маѓосници, мори влаинки,
Маѓосници сос црњи качулки,
Дајте ми, мори, биле умразно,
Петкана да си умразим,
Отъ мојо сина Стоиана!“
— „Че дадем, бабо, че дадем,
Че дадемъ биле умразно,
Билето е ногу скапо:
Една кошула свилена“.
Клета да е и проклета
Стоианова стара мајка,
Извади риза свилена,
Што ја беше Петкана
Петкана млада правила,
Та си дарува влаинки
А они ву (и) дали биле умразно:
Отъ лута змија главата,
От шарен гуштер нозето. |
Кога двама че си легнат

Петкана она да пръсне,
Петкана, а не Стоіана.
Госпот научи Петкана,
Она Стоіану думаше:
„Стоіане, либе, Стоіане,
Откакó сме се зема́ле,
На една страна легале:
Тиве лега́ше отдéсно,
А іазе легах отлéво.
Ела сегá ти отлево,
А іазе либе отдесно.
Егá рожба одимаме.“
Стоіан Петкани послуша.
Кога двамата заспа́ли,
Стоіанова ма́йка стана́,
И не си пръсна́ Петка́на,
А си пръсна́ла Стоіа́на.
Паткана ра́но ставáла.
Каща и двори измела,
И огъино си наклала,
Стоіану вода донела,
А Стоіан нема да стане.
Улезнала е Петкана,
Да си разбуди Стоіана:
„Либе мое, млат Стоіане,
Што е това от тебека?“
Стоіан да стане не може́,
От половин Стоіан станал,
Станал змиа шарена.
Стоіанъ петкани говори:
„Петкано, либе, Петкано,
Мен' ме веч' човéк не бива,
Занеси ме, море, стрет селото,
Сос селъане іаз да се опростим,
И сос дружина да се извидим.“

Петкана го на рамо отнела.
Свикало се е село големо,
Стоіан се сос селѣне пропштава
И на дружината си говори:
„Што биде ова чудо сос мене?“
Селѣне си се чудом чудѣа:
И на Петкана си говорѣа:
„Петкано, бела Петкано!
Дигни го, море, дигни го,
Завес'го в'поле ширѣко,
У стрет грамади големи.
Тамо си има змиі шарѣни,
Тамо го, море, остави:
Стоіан е станал змиіа шарѣна
Сека заран млеко му носи,
Стоіана сос млеко да го поиш!“
Петкана е дигнала Стоіана,
Завѣла го на пѣле ширѣко,
У стрет твја грамади големи,
При твја змиі шарѣни.
Там го Петкана остави.
Врѣнала се Петкана у дѣма.
Сека заран млеко му носеше,
Стоіана сос млеко си пѣше.
Една заран Стоіана нѣмаше,
Посретнала ја змиіа шарѣна
И на Петкана си говореше:
„Петкано, бела Петкано,
Иа прѣди либе при мѣне,
Дај рака да ти цалувам:
Ели сѣм пушта невеста,
На твѣе лѣубе Стоіана.“
Уплашила са Петкана,
Ошлѣ е в'село големо,
Сретнаја жена магѣсна

И на Петкана думаше:
„Петкано, бела Петкано,
Що си, мори, жлъта пребледнела,
Да ли си болна легала,
Или си болен чувала?“
Петкана véли говòри:
„Сестрице, мила, маичице,
Не си ли чула за либе,
За либе моёго Стоіана?
Даі ми, сестрице билъе отровно,
Зашто съм іа жива останала?“

Слушана отъ Цена Ангелица (Кюстендилъ).

Разни народни пѣсни.

I

Миаіле млат нежéнен!
Заженил се Миаіл,
Засака́ си таја лёпа,
Таіа лепа бела Рада.
Он іа сака, она не́че.
Па се чуди млат Миаіл,
Што да чини с'таја лёпа,
С'таја лёпа, бела Рада.
Па свика́ ми стари жéни.
— „По-старите маікѣи да сте,
По-малите сестри да сте;
Кажете ми што да чина,
Што да чина, што да пра́ва,
С'таја лепа, бела Рада,
Ја ја сакам, она не́че“.
А жени му говоре'а:
„Миаиле млат неженен,
Пушти ко́са за година,
Па се оми и оплети,

Ситно танко как девоіка,
Облечи си свилно ру'о,
Свилно ру'о невѣстинско,
Па си земи двете стѣмни,
Двете стѣмни зелените;
Па си зѣтни до три кѣйтки,
До три кѣйтки босилкѣѡви;
Па си їди студна вода,
Па зѣмини покраї пѡрти,
Па почѣкни и извикаї:
Ої сестрице бела Радо,
Аї д'идиме студна вода!“
Ми'аил жени послуша
И на Рада си извика.
А сестрица му говори:
„Еї тизека невестице!
Тазе сѣм си бре донела,
Ама бїја расипала,
Сал сос тѣбе да си ида.“
Расипа си сестричица,
Расипала студна вода,
Па си поїде с'невестица,
С'невестица чак на вода.
Невестица му говори:
„Еї тизека сестричице,
Сестричице бела Радо!
Да е тува млат Миаил,
Што би море учинила?“
Сестричица му говори:
„Имам гласа, че да викам,
Имам браќа, че ме чуїат.“
Има гласа не викала,
Има браќа не ја чули.
Не е била невестица,
Но е било млат Ми'аил.

II

Бре Гьєргьин Стоіне убава,
Ти ли си беше синóчкѣ *)
На по-гóрното кладенче,
На по-дóлното извóрче?
Дека óдеше греéше,
Дека стоéше светéше;
От пелин кѣитка нóсеше,
На босильок меришеше;
Опашала си зуница, **)
Мерише како дуница.
Проідох близу покраі тебе,
Ти бегà далек от мéне.
Фрѣлих пушка јас по тебе,
Сам се сèбе јас удáрих:
В' лева нога у колéно,
В' десна рáка у палецо.
Прочу се мома билъарка,
Оідох, она да ме лекуе.
Пусто билъе с' доврѣшило,
Поіде бѣлъе да си бере,
Неја змија уапала,
В' лева нóга у колéно,
В' десна рáка за палецо.
На маікѣ си говореше:
„Мила ле мáле мајчице,
Широк ми гроп ископајте,
На еднò ни закопајте,
На главá ни посадéте
Три страчета страторчета,
На нозè ни посадéте
Танка висока топóла;

*) Своици.

**) Дълги и шарени селски појеси.

На срѣце ни изведѣте
Шарена чешма студена:
Кої заминѣ, да заминѣ
Водица да се напиѣ,
На сенка да си посѣди.

III

Море Мѣрко, млади Мѣрко!
Седи Мѣрко на високи чѣрдак,
Та си гледа нагоре надѣле.
Па си гледа по все банско *) поле.
Согледа си мома и невеста;
Мома коси, а невеста оре.
Не се чуди как невеста оре,
А се чуди как девојка коси;
Косата ѝ три ѓткоса кара:
Един ѓткос трава детелина,
Други ѓткос червена ружица,
Трети ѓткос се ран бел босилѣок.
Сам си Мѣрко сос себе сѣборува:
Да си ѣмам ја сина, ја брата,
Да си зема гъиздава девојка.
Ако немам ни сина, ни брата,
На ли ѣмам сина у пѣлени,
Да си зема гъиздава девојка.
Кога бѣло, богме, на свадбата,
Утакми си гъиздава девојка,
Вси сватове на конѣ јавѣа
Младожѣнѣа у лѣулка турѣа.
Кога бѣще, бѣгме, на венчање,
Расплака се млади младожѣнѣа.
Тешила го неговата мајка,
Тешила го не утешила го.
Тешил го е неговија башта,

*) Кюстендилско поле.

А момите со се гьергъевето,
И довиците со се разбоето.“
Дал вуі брато кључо от небото,
Та закључи небо и облаци,
Та не фанѧ дош девет години,
Та се пукнѧ земѧ девет лакти;
Потанѧ ѧ јунаци сос кѧње,
Стари лјуди до белите бради,
Стари жени до белите глави,
А невѣсти со се машки дѣца;
А момите со се гьергъевето,
А довиците со се разбоето.

VI

Гоѧко ле Гоѧко јуначе!
Порачѧла е гоѧкова,
Гоѧковата мила тетка:
Што чини Гоѧко да доѧде,
На голем ден на Велиден.
Голем се собор собира,
От девет села големи,
Нашето село десето;
До девет ора играѧт,
Нашето оро десето.
Ка си чѧ Гоѧко, ка разбра,
Ни стоѧ Гоѧко, ни чека,
На баштѧ си говореше:
„Че иѧ тате, че иѧ.“
Башта му пари брѧше
И Гоѧко итро учеше:
„Седи си Гоѧко не иди:
Това е итра измама,
Че ми тѧ синѧ измѧмат.“
Маѧкѧ му дрѧи справѧше
И Гоѧка итро учеше:

„Гоіко ле, Гоіко іуначе,
Седи си Гоіко, не иди,
Това е сину измама,
Че ми те сину измамат“.
Сестри му перчик чешляа
И Гоіка итро ўчаа:

„Гоіко ле, братко іуначе,
Седи си Гоіко, не иди,
Това е братко измама,
Че ми те братко измамат“.
Това Гоіко не послуша.

Маікѣа му вели говори:
„Гоіко ле сину іуначе,
Ка придеш сине до село,
Ти не оди вов соборо,
Не разйгруі вранѣа конѣа,
Не размѣуі остра сабля,
Не развѣваі руси перчик!“
Това Гоіко не послуша.

Та си оіде на соборо;
Кметове наред седѣа,
Црѣвено вино пие'а,
Вино си забоваріа,
У Гоікоте погледна'а.
На Гоікоте заблагна'а:

„Бре благѣтка таіа маікѣа,
Што си іма тоіа сина!“

Кметици наред седѣа,
Машки се деца дрѣжѣа,
Деца си забоваріа,

У Гоікоте погледна'а,
Ба Гоікоте заблагна'а:

„Нре благѣтка таіа маікѣа,
Што си іма тоіа сина!“

Момчета кѣмик фрѣлаа.

Камик си забоварѣа,
И на Гоѣко заблагна'а:
„Бре благѣтки тѣа брѣкѣа
Што си имат тоѣа брѣта!“
Момите оро игра'а,
Оро си забоварѣа,
У Гоѣко те погледна'а,
На Гоѣко те заблагна'а:
„Бре благѣтки тѣа сѣстри,
Што си имат тоѣа брѣта!“

VII

Излезна'ла джелѣпка Мариѣа,
На убав ден на Велигден;
Сите си дѣца дрѣжѣа,
Она си дѣте нѣмаше.
Поврѣна се и заплака:
„Бѣже ле, мѣли, Бѣжичко,
Даѣ ми бѣже змиѣ да ѣ,
Змиѣ да е, чѣдо, да е!“
Поврѣна се джелѣпка Мариѣа,
Наѣде сѣ Кѣло змиѣа у двѣри.
Проговѣри Кѣло змиѣа:
„Оѣ ле ма'ле, ста'ра ма'ле,
Да ми та'кмиш Трендафѣла,
Трендафѣла ма'ла момѣ!“
Утакми'ле Трендафѣла,
Трендафѣла ма'ла момѣ.
Дошлѣ вакѣт за свѣдбата,
Качѣла го джелѣпка Мариѣа,
Качѣла го на вранѣтата конѣа;
Кога оплѣ у мѣмини двѣри,
Па го симна джелѣпка Мариѣа,
Влезна'ла е гѣйздава девоѣка,
На сѣте е ра'ка ѣалува'ла,

Коло змиа не е цалува́ла.
Проговори́ Коло змиа́:
„Іа́ ѝзлезни морі́ мо́ме,
Ти от мене не се стра́ѹї!“
Пришла́ е Трендафи́ла дево́йка,
Цалува́ла и на змиа́ рака.
Залепи́ ѝ бесцен камик,
Бесцен камик на главáта.
Ка е дошло́ време за венча́нье,
Тури́л ѝ глава на де́сно ра́мо,
А опа́шка у де́снио це́вик.
Па е пришла́ джелѐнка Мари́я,
Качила змиа́ на враня́ коня́.
Дошло вече́ време за лега́нье,
Увели́ ги у висо́ки чардак.
Трендафи́ла дробни слѣ́зи ро́ни
И си тиом на себе говори́:
„Што іа́ че чина́ сос Коло змиа́?“
Проговори́ Коло змиа́:
„Не стра́ѹи се от мен Трендафи́ло!
Отсечи си десѣ́тата бурма́,
Та ме връ́жи прес стрет на корѣ́ма,
Іа́ че станем море русо момчѣ́.“
Кога опле́ утре рано,
Утре рано у момчѣ́ве,
Нашлѣ́ си го ру́со момчѣ́.

VIII

Бо́гдане, мо́ре Бо́гдане,
Нешто са́кам да те пра́шам,
Ама́ право да ми ка́жеш,
Не мо́ї нешто да ме ла́жеш.
Ка́то одини́ арами́я
Арами́я по сва зе́мја,
По сва зе́мја Румели́я

И по-гórна и по-дóлна,
И по сréдна Румелiя;
Нóгу ли золúm учинi'те*),
Нóгу ли баштi оскрби'те,
Нóгу ли маiкьи расплака'те,
Нóгу ли бракьа раздели'те,
Нóгу ли сестри расплака'те? "
Бòгдан му вéли говóри:
„Воiводо, мили, воiводо,
Прáшаш ли ме, право че ти кажа;
Опаднà'ме в'село големо,
Влезнà'ме в'капта богàта,
Там наiдох*) детè маленко,
Малèнко детè галèно,
Жiво на'ражèн наденах,
Жiво на огъиn опéкох;
Накарàх баштà да врътi,
Накарàх маiкьа да пръска,
Накарàх бракьа да свiрат,
Накарàх сестри да iграт,
Накарàх снà'и да поiат.
Детè от огъиn продумà:
„Тàте ле, мiли, тàтице,
Тръгни ме тате от огъиn:
Изгорé ми бело лице“.
Баштà му вéли говóри:
„Наiдене сине манèчок,
Товà не смè се надàле,
Не смèа сiну не мòга:
Турци са клèти проклèти,
Турци са от дрúга вèра“.
Детè от огъиn продумà:
„Мале ле, мила, маiчице,

*) Х-то се чуе много слабо.

*)' Х-то се чуе много слабо.

Тръгнине мале от огъин:
Изгорѣа ми очите“.
Майка му вели говори:
„Наидене сине манечок,
Това не смѣ се надале;
Не смеа сине не мѡга,
Турци са клети проклети,
Турци са от друга вера“.

.

(Сжщото се повтаря и при братята, сестригѣ и
свахитѣ).

IX.

В'два ми двѡра ябука цавтѣше,
Половина ябука цавтѣше,
Половина ябука ве'нѣше.
Што половин ябука цавтѣше,
Това си е момчѣвата майка:
Сина жѣни, отмѣна доводи;
Што половин ябука ве'нѣше,
Това си е момината майка:
Штѣрка жѣни, отмѣна испрашта.

X

Мерудѣко бре невесто,
Имаш вино за пиѣнье
И ракъѣя за кръчмѣнье?“
Проговори Мерудѣка:
„Е арапин, црън арапин,
Имам вино за пиѣнье
И ракъѣя за кръчмѣнье,
Ама имам машко дѣте,
Што видѣва, се кажѣва,
Се кажѣва на баща си,
На бащата си Маноѣла“.

А арапин одговори:
„Мерудико бре невесто,
На детето лесно бива:
Тури вода за бричѣнье,
Бричѣекъи заколи го,
Че фрѣли го у земнико,
У земнико зат бѣчвите“.
Оште рече не изрече,
Мерудика му говори:
„Ей арапин црън арапин,
Кога доиде кьир Маноил,
Какò иазе че мѹ кажем?“
А арапин говореше:
„Ти му речи, Мерудико,
Оно оиде с'селски дѣца,
С'селски дѣца на школьата“.
Това рече не изрече,
Достасал е кьир Маноил,
Кьир Маноил кьираджѣиа,
Потражил е манико дете.
Мерудика му говори:
„Оно оиде с' селски дѣца,
С'селски дѣца на школьата“.
Кьир Маноил проговори:
„Мерудико бре невесто,
Иа подаи ми кључѣвето,
Кључевето от земници,
Да отвора ладен земник!“
Подала му кључевето,
Та отвори ладен земник.
Кога вишел зат бѣчвите,
Там си наиде машко дѣте,
Машко дѣте Костадинче.
Проговорил кьир Маноил:
„Мерудико бре невесто,

Іа подаі ми кључевето,
Да отвора шарен ковчек,
Да извадим бело платно“.
Мерудика му гѣи даде,
Та отвори шарен ковчек;
Извадил је бело платно,
Та отсече девет лаhti,
Натопа го в’жѣти восок;
Усукаіа от главата,
От главата до петите.
Запалѣ іа от главата,
Загорѣ ѣ руса коса.
Мерудика говореше:
„Е Маноил, кѣир, Маноил,
Не ли ти е жал за мене,
За мојата руса коса?“
Кѣир Маноил говореше:
„Гори, гори, Мерудико,
Така гори мое срѣце,
За моето машко дете,
Машко дете Костадинче“.
Мерудика говореше:
„Е Маноил, кѣир Маноил,
Не ли ти е жал за мене,
За моите црѣни очи?“
Кѣир Маноил говореше:
„Гори, гори, Мерудико,
Така и мене срѣце гори,
За моето машко дете,
Машко дете Костадинче“.

.
(Сждитѣ думи се повтарятъ и при изгаряњето
на лицето и сватата ѣ).

XI

Данко ле Данко іуначе!
Облага се Данко іунак
Сос мѣлото іасно слънце
И сос іасна месечина:
Да обѣде за ден земѣ,
За ден земѣ, за нош небо.
Ако го Данко обѣде,
Че му дадѣт гулѣм*) бакшиш:
Стѣмбол града и Софіѣа,
Мелник града половѣна.
Ако ли го не обѣде,
Че му зѣмат невѣстата,
Невестата с'мѣшко детѣ.
Данко на маѣкѣа говори:
„Оѣ ле мале, стара мале,
Гулѣм се облок облагѣх
Сос мѣлото іасно слънце
И сос іасна месечина,
Да обѣда за ден земѣ,
За ден земѣ, за нош небо.
Ако го мале обѣдем,
Гулѣм бакшиш че ми дадѣт
Сѣмбол града и Софіѣа,
Мелник града половѣна.
Ако мале не обѣдем,
Че ми зѣмат невѣстата,
Невестата с'мѣшко детѣ.
Оѣ ле мале, стара мале,
Ти си стара научиме,
Коѣа конѣа да си зѣма:
Да ли конѣа ситноѣда,

*) И въ Кюстендилския говоръ, въ много случаи,
неударено о се изговоря като у.

Или конѣа звездобрѡіа,
Или конѣа шестокрила?⁴
А маікѣа му говореше:
„Оі ле сину, мили сину,
Ако земеш ситноода,
Ситно оди, отмах нема;
Ако земеш звездобрѡіа,
Звезди брѡди, та се бави.
Земи конѣа шестокрила“.
Послушѣа Данко іунак,
Земѣа конѣа шестокрила,
Обиде си за ден земіа,
За ден земіа, за нош небо.
Гулем му бакшиш дадо'а:
Стамбол града и Софііа,
Мелник града половина.

XII

Іоване мѡре Іовѣане,
Затворен Іован, затворен,
Затворен та забоварен
У Дренѡполска темніца,
У Самоковски железа.
Та лежѣа Іован, та лежа,
Та лежа девет години,
Вече му се досаділо,
Досадило додеіало;
Кости му се разнижѣа
Сека сѣма, башка, башка,
Башка, башка по постелѣа.
Из кости му трава нйца *),
У перчік му змиіа мѣти,
Меджу вежди друми прави,

*) Отъ никнѣла.

Та му пасе танки вежди
И му пи́е црѣни о́чи.
Нарача́ Иован порача :
„Што чини мама да до́иде,
И да собере, собере
Премената Велиденска,
Велиденска джурджовденска,
У премена и кавало,
И кавало калинковец, *)
И да доведе, доведе
Убава Вѣдра неvéста,
Ко́иа игра на ко́лено.“
Ка чу ма́йка, ка разбра,
Ни сто́iała, ни чекала.
Собрала му премената,
Премената Велиденска,
Велиденска, джурджовденска,
У премѣната кавало-
Па повѣла е повѣла,
Убава Вѣдра неvéста,
Ко́иа игра на ко́лено.
Ка ги видо́а, видо́а
Клети турци Дренополски,
Дренополски синджерлии;
Се им на́ нове станѣа,
Бело им кѣпе послѣа,
Жешко им кафе сварѣа,
Рудо им јагне заклаа.
Засвири́ Иован с'кавало,
Заигра́ видра невеста.
Клети турци говореа :
„Иоване, море, Иоване,
Просто да ти е глобата,
Глобата и каба́ато.
дадѣш Вѣдра неvéста,

*) Отъ калинково дръво

Која игра на колѣно!“
А Јован им одговарја:
„Е вѣка клети турци,
Клети турци Дренополци!
Девет сѣм години лежал,
Оште че девет да лежа,
Ама си Видра не давам“.
На мајка си говореше:
„Да станеш мале да сѣдеш
И Видра да си одведеш,
Да не си ја прекорила!“
Па стана мајка, па оиде,
Ела веро, пуста клетво,
Не чека дома да иде,
По пѣто ја прекорила:
„Гѣди Видро, гѣди кучко,
За тебе ми Јован лежи,
Јован лежи девет годин,
Оште че девет да лежи!“
На Видра е дожалѣло,
Па улезна у земнико,
Та облече Јованово,
Јованово свѣлно рѣо.
Па запаша Јованова,
Јованова остра сабља.
Па заметна Јованова,
Јованова танка пушка.
Па си ја на Јованова,
Јованова врѣња конѣа.
Па си оиде у Дренопол
И на турци говореше:
„Е вѣка клети турци,
Клети турци Дренополци,
Дренополци синджирлии,
Ја от цѣро сѣм допратен,

Да пуштите апсовето,
Секој домѝ да си иде,
Јована ми в'раце дајте,
Че го биѝм и че маѝчим".
Па пуштиѝа апсовето,
Јована го в'раце дали,
Ни го била, ни мачила.
На Јована говореше:
„Јоване, море, Јоване,
Непознаваш ли Јоване,
Твоѝа лѝуба, мила Видра,
И твоѝата вранѝа конѝа,
И твоѝата остра саблѝа?
Не познаваш ли Јоване,
Твоѝа стара танка пушка?
Непознаваш ли Јоване,
И твоето ѝвилно ру'о?"

XIII

Никола, море, Никола!
Провикнал се е Никола
Низ таѝа гора зелена:
„Сестро Милице, кралице,
Еврѝѝче е погѝинало,
У мои равни дворове,
Сакат си глава за него.
Ја немам глава да даѝем,
Ја им даѝам вранѝа конѝа,
Они нѝчат вранѝа конѝа,
Туку сакат руса глава".
Сестра Милица говѝри:
„Не бѝѝ се братко Никола:
Јазе имаѝ деѝет сина,
И деѝети син Илиѝа,

Илиіа младо козарче.
Кога доідат довечера,
Довечера на вечера,
Че омесим девет леба,
И десети за Илиіа,
Илиіа младо козарче.
Че наредим девет стола,
И десети за Илиіа,
Илиіа младо козарче.
Че наредили девет соффри,
И десета за Илиіа,
Илиіа младо козарче“.
Кога дошли довечера,
Омесила девет леба,
Наредила девет стола,
И сложила девет соффри,
И десета за Илиіа,
Илиіа младо козарче.
И маікѡа му говореше:
„Илио младо козарче,
Кани те укѡа на свадба,
Да бїдеш младо дѡверче“.
Илиіа се зарадува,
Фана црѡе*) да обува.
Две му сестри перчїк рѡшљат,
Снѡї му колаци мѡсат,
Бракѡа му кѡнѡа седла'а
Башта му порти отвѡріа.
Маікѡа му седи та плаче
И си го мїлно учеше:
„Сину Илио, Илио,
Илио младо козарче!
Кога си ѡїдеш у укѡа,

*) Цреве-обуѡа.

Не разігруї вранѣ конѣ,
Не накрівуї си калпако,
Не размѣуї остра саблѣ,
Не расфрѣљуї танка пушка,
Оти са турци свѣтове“.
Илиѣ маїкѣ не слущѣ:
Кога при ўкѣ отидѣ,
Разигра си вранѣ конѣ,
Накривил си е калпако,
Размѣал си остра саблѣ,
Расфрѣли си танка пушка.
Се ми са турци свѣтове.
Земѣли глава за глава.
Проговори млат Илиѣ,
Илиѣ младо козарче:
„Не оженил се уїкѣице,
Не фанал уїна за рака!“

XIV

Пиле пѣе в'гѣста гора,
Даміѣне ле', Даміѣне ле.
Кої го чѣе кога пѣе,
Се си лежи по година,
По година, половина.
Дочѣл го сирѣк Стоїѣн,
Та си лежѣ малку ногу,
Малку ногу три години.
Скѣинѣ маїци три постѣли,
Три постѣли, три зглѣвници
И до три бѣли завѣвки.
Маїкѣ му вели говори:
„Сину Стоїѣне, Стоїѣне,
Кажѣвай, сину, грѣове,

*) Млѣскаше —

*) Дору —

Да не си ногу грѣдвен?
Да викам стари попове,
Да се младо исповѣдаш“.
Стоѳан ву (ѳ) вели говори:
„Мале ле мила маїчице,
Знаеш ли, мале, пѣвниш ли,
Кога бѣ’ме лѹди млади,
Луди млади арамїи,
Замин’аме прес три гори,
Прес три гори, прес три води,
Там наїдѡ’ме нова црѣква,
У црѣквата до двѡ гроба,
До два гроба, дватѡ нови.
Един гробок, мила мале,
Невестица черноока,
Армѡсана невенчана.
В’други гробѡк малка мома,
Малка мома црѣноѡка,
На глава ѳ зелен венѡк,
На раце ѳ ма’рамица *).
Никої мале не каїдишѡ,
Да си стрѡши чемшир порти,
Да потрѡши кандїлата,
Да погази икѡните
А ѳас мале си каїдишѡх,
Та си строших чемшир порти,
Та улезнѡх у мала црѣква,
Та потроших кандилата,
Та погазих иконите,
Та раскопах до два гроба.
В’еден гробок невестица,
Невестица црѣноока,
Армосана невенчана.

*) Голѣма дълга кѣрна.

На глава ѝ зелен венук,
Избило ѝа ситна роса,
Избришах ѝ ситна роса,
Избришах ѝа, цаливах ѝа.
В'други гробок малка мома,
Малка мома црѣноока,
На глава ѝ зелен венук,
На раце ѝ марамица.
Избила ѝа ситна роса.
Іас ѝ земах марамица,
Избришах ѝ ситна роса,
Избришах ѝа, цаливах ѝа".
А маікѣ му говореше:
„Сину Стојане, Стојане,
Проклет да ми си Стојане;
Колко ми си болен лежалъ
Още толку да си лежиш:
Штото си е малка мома,
Това си е твоја сестра,
Штото си е невестица,
Това си е твоја сна'а

Дѣтска пѣснь.

XV

Морѣ трунто дебѣла,
Іа камо ти кадѣлѣа,
Има една недѣлѣа,
Как не съм ѝа видѣла.
Мое мило вретѣнце,
До три дни не предѣнце.
От дѣма те викајат
И за тебе питајат.

XVI

Наша Трунта ра́ботна е,
Ра́ботна е, ра́зумна е:
Каде оди се си предé,
Каде седí се си везé.
Кога доíде ден вели́гден,
Наша Тру́нта без кошу́лка.
Чудíла се зверíла се,
Штó да прави, штó да чíни.
Па си зема́ но́жичките,
Но́жичките и ко́нците,
Улезна си у гради́нка,
У гради́нка пот мали́нка.
Накьина си лисíе лопенóви,
Сошила си кошу́льчица,
Ем кошу́лка, ем сайца.
Па си оíде на орóто,
На орóто стрет селóто.
Не се фана́ де е да́ е,
Но се фана на та́нецо,
На та́нецо нат момците.
Па повèла ситно оро.
Кога́ Трунта поклéкнеше
И лопено се пúкнеше;
Кога́ слънце опечèше,
И лопéно се спчéше;
Кога си слънце блéснеше,
И газо́ и се лъснеше.

Слушана отъ Дона Величкова, отъ с. Периводъ
(Кюстенд. околия).

XVII

Ергъен одíх злé ми беше,
Оженíх се, одомíх се,
Земах жена болника́ва,

Болникава трескаліва,
Денъем болна, ношкѣем здрава,
Па си поїдох на оранье,
Омесих *) ву (и) погачица,
И заклах ву кокóшчица,
Напуних вино бѣклица
И напуних врѣкѣа вуна.
Ка доїдох от оранье,
От бѣклица ни капчица,
От кокóшка ни кошчица,
От погача ни трошйца,
Врѣкѣа вуна пуна стои.
Па отсекох габровица,
Па іа фанах за коцальо,
Та по-горе та по-доле,
Та си стрóших габровица.
Па си поїдох на оранье,
Омеси' ву погачица,
Закла' ву кокóшчица,
Напуніх ву па бѣклица.
Ка си доїдох от оранье:
От погача не апна́ла,
От бѣклица не пивна́ла,
Врекѣа вуна прázна стои.

Слушана отъ Андонъ Митовъ, отъ с. Жиленци.

XVIII

Момиче бело, црѣвѣно,
Защо си толкос убáво,
Дал'си от Бога падна́ло,
Ил'си в'градіна расна́ло?
Дал'те дунгѣре дела́а,
Или те писци писа́а,

*) Въ аористнитѣ форми х-то на края се чуе много слабо.

Та си толкова убáво?
Момиче вѣли, говòри:
„Лúдо ле, лúдо та млáдо,
Ни сѣм от Бóга паднáло,
Нí са ме дунгѣре делáли,
Ни сá ме пíсци писáли.
Когá мáйкѣ ме раждáла,
За топóла се дрѣжáла,
Та сѣм тóлкова висóка;
У слънце е се гледáла,
И сос мéсец говорила;
Спресно ме е млеко баняла,
Сруíно ме е вино поíла,
Та сѣм толкова убава,
Убава и па гъиздава.

Слушана отъ Дона Величкова отъ с. Периволъ
(Кюст. околия).

XIX

Заспáл Иовáн у росна ливáда,
А девоíка на пáт и на распáт.
Коí замине се девоíка бúди,
А Иована никоí не разбужда.
Пролетéло пíле соколénце,
Па паднало Иовану на рамо,
Сос крýла си Иована разбужда:
„Станúí, станúí, Иовáне iунáче,
Стануí, стануí, нешто да те прахам:
Женен ли си или не си женен,
Такмен ли си, или не си такмен?“
Одговáриа Иован добър iунак:
„Тáком Бога пиле соколénце,
Ни сѣм жéнен, нí чем да се женим,

Нй съм тѣкмен, ни че да се такмим,
Дор не зедем девет брѣту сестра“.
Дочули са Дѣнините браќа,
Согради'а кула от ђлово,
Направи'а врата от желѣзо,
Затвори'а Дена мала мома,
Дадо'а ѝ девет ока свѣла,
Дадо'а ѝ девет кутли бисѣр,
Дадо'а ѝ три ока ибришѣм.
— „Вѣзи сестро, свилата ѝзвези,
Нижи сестро, бисѣро ѝзнижи!“.
Бисер нижи, дребни слѣзи рони,
Дена везѣ и Бѣгу се моли:
„Даѣ ми Боже пролетни грѣмове,
Да раскъисне кула от ђлово,
Да излезнем на бѣло вѣдело,
Да си видим Јован добѣр ѣунак,
Дал' си носи свилена кошѣула,
Што му съм ѣа кришом пра'ѣла,
Кришом от моите девет браќа“.

XX

Море Мѣтре, дунгѣр Мѣтре,
Зарачал е господѣро,
Господѣро сѣмски цѣро:
Да иде Митре да ѣде,
Да собѣре дунгѣретото,
Дунгѣретото маѣсторето,
Да соградат тѣнка кула,
Тѣнка кула и джамѣа,
И црѣквица свѣта Пѣтка:
Стѣри да се прѣчѣстѣват,
И дѣца да се крѣщѣват,

И млади да се венчават.
Па станà Митре, па оиде
Да собере дунгъерето.
Кога Митре подждаше,
А маикъа му зарачеше:
Празниците да празнуе,
Стреда, петок и неделъа.
Па стана'а та оидо'а,
Да си градат танка кула,
Танка кула и джамия
И црквица светá Пётка.
Па гради'а, што гради'а,
Малку нешто останало:
На кулица нови врати,
На джамия пэнджерите,
На црквица златни периа.
Па станà Митре, па оиде,
На убав денок Велигден,
Да согради на джамия,
На джамия пэнджерите.
Врак изнесе влашки моми,
Влашки поят гръчки думат,
Арнаутски одговарат.
Загледà се дунгъер Митре,
Пресече си десна рака,
Десна рака, лева нога.
Па оидо'а на давиа,
На давиа на муфтиа.
— „Е кадио, еи муфтио,
Криво седи право суди:
Друми ни са че одиме,
Песен ни е че поеме,
Дума ни е че думаме,
Он гьидиа да не слúша:
Осудí го, затвори́ го.

XXI*)

Лéле Мíтро, мóме Митро!
Запалí се Светá гóра,
Изгорé'а девет црѣкви,
Дванáесе манастира.
Собра́'а се селѣнъето,
Селѣнъето кметовето;
Собра́'а се здума́'а се:
А д'íдеме на горáта,
На горáта на чешмáта,
Когó тáмо намéриме,
Он запалí Светá гóра,
Изгорé'а дéвет црѣкви,
Дванáесе манасти́ра.
Па са ошлé на гсрáта,
На горáта на чешмáта,
Намерíле момá Мíтра
И на Митра говорé'а:
„Лéле Мíтро, моме Митро!
Ти запалí светá гóра:
Изгорéа дéвет црѣкви,
Дванáесе манасти́ра“.
Момá Мíтра говорéше:
„Ако сѣм íа запали́ла,
Соберéте от неvéсти,
От неvéсти злáтни пáфти,
От момíте óбещите,
От ергъенъе пръстенъето,

*) Забѣл. Учителъ при туваншото държавно педагогическо училище г. С. Па. Барутчийски има добрината, за което сърдечно му благодаръ, да ми даде тази (№ XXI) и слѣдните двѣ (№ XXII и XXIII) пѣсни, които записалъ и слушалъ отъ баба Ката Станчова отъ гр. Кюстенджа, 50-годишна, живѣе въ Студена махала.

Направѣте златен ковчек,
Турѣте ме у ковчѣго,
Фрѣлѣте ме у морѣто,
Ако на дно ѿ пропаднем,
ѿ съм гора запалила.
Ако на дно не пропаднем,
Не съм гора запалила!“
Направи́ле златен ковчек,
Тури́ле ѿ у ковчѣго,
Фрѣли́ле ѿ настрѣт морѣ.
Нема́ на дно да пропадне,
Исплива́ла накра́и морѣ:
Не ѿ била́ запалила,
Испливала накра́и морѣ.

XXII

Мори Радо, бѣла Радо,
Бѣла Рада от Бѣлграда!
Димитриѿ от Софіѿ
Засака́ си бѣла Рада,
Он ѿ са́ка она́ не́че.
Бегá Рада у Тѣтово.
У Тѣтово у тѣтка си,
Там седе́ла три го́дини,
Там ѿе тка́ла, там ѿе прѣла,
Там пра́ила та́нки да́ри,
Та́нки да́ри и кошу́ли.
Па се чу́ди Димитриѿ,
Що да чѣни, що да пра́ви,
Какó Рада да си зе́ме.
ѿ стрѣ́на му гово́реше:
„Е тѣ́зка Димитрию!
И това́ ли да те у́ча,
Да те́ у́ча да на́уча?“

Направи се млат калугьер,
Пуци коса за година
И другата половина.
Па си стани па си оиди
У Тетово на чешмата,
Дека моми вода лилат
И невести ризи перат!“
Направи се млат калугьер,
Па си станa, та си оиде
У Тетово на чешмата,
Попраша си малки моми:
„Која мома Радо вика?
Маика ѝу ѝе ногу болна,
Мене ме ѝе брат фанала,
Да си вода бела Рада,
Да ѝа водем да ѝа види.“
Їа Рада му говореше:
„Уикице ле, мили уике,
Почекај ме оше малку,
Да однесам Тетки вода,
Да се кажем на тетка ми“.
Оддалек ѝде и вика:
„Теткице ле, мила тетко,
Мама била ногу болна,
Калугьер ѝе брат фанала,
Да ме води да ѝа вѝдим!“
Па се врѝна на чешмата,
И на уика си говори:
„Аѝде сега, мили укѝе,
Аѝде сегa да ѝдеме!“
Па станa, па поѝоа.
Кога билo настрѝт пато,
На стрѝт пато у гората,
Проговори млат калугьер:
„Мори Радо, бела Радо,

Сегá да íе Димíтриа,
Що би, Радо, ти чинила?“
Проговори бела Рада:
„Имам глáси, че да викам“.
Проговори Димитриа:
„Викай Рáдо коуку мóжеш,
Това не íе млáт калúгъер,
Това си íе Димитриа,
Димитриа от Софиа“.

XXIII

Мóри Тодóро, кадън Тодóро!
Научила се кадън Тодóра
Дéньем нá вода ич да не íде,
Сé току вéчер, вéчер па вéчер,
По мéсечина по лáдовина.
Еднаш отидé, нищо не видé,
Дрúгъи пат оíде нищо не сретнá,
Трéкъи пат оíде насрéща ñ са,
Насрeща ñ са три заптиéта.
Едén замина и не погледнá,
Дрúгъи замина и не продума,
Трeкъи замина, он íу продума:
„Мóри Тодóро, кадън Тодóро!
Да ме напóиш из úста вóда,
Мéне низ уста, коню низ ведрó,
А соколчéто низ легъенчéто,
А другáро ми низ бéли раце!“
Проговорила кадън Тодóра:
„Стрà' ме е, аго, стрà' ме е' пáшо,
Че ме измáмиш да ме цалíваш,
Да огрóзим бéлото лице“.
А тóрчин íу се лóуто кънéше:
„Нéчу Тодóро, тáко ми Бóга,

Коньо што іахам*), кон да ми пукне,
Пўшка што нóсим, да ме удáри,
Сабльа што нóсим, да ме пресече!“
Измамйла се, напойла го,
Напойла го низ ўста вода,
Он измамйл се цалива́л іа,
Коньо што іахал*), кон му се пукнал,
Пўшка што носил удрыла го е,
Сабльа што носил пресéкла го е.

Коледарска благословия*).

Славéте Бога, дружина, славéте!
Собра́ли сме се сега овдéве,
Се мóмци коледжа́нци,
Дека рано ранили,
Стрét нош, полуно́къ;
Матни реки изгазі́ме,
Жъти криваци потроши́ме.
Дошли сме сега у нàшего дома́кьина;
Сос уста повика́ли, сос крака полопа́ли.
Тоі ни отвори́ чемши́р порти.
Они му се зарадува́'а, и прерадува́'а,
Запругна си бели ра́кьви,
Подарі́ ни сос добри да́ри,
Наточи́ ни ве́дро вино,
На ведро́то престі́лка,
И на престилка:

*) Ту́къ х-то се чуе много слабо.

**) Ту́къ х-то се чуе много слабо.

*) Коледаритѣ, слѣдъ като постави́тъ въ срѣдъ кѣщи на земята подаренитѣ нѣтъ отъ домакина нѣща, обикалятъ въ кръгъ око́ло послѣднитѣ. При обикалянето тѣхнитѣ водачъ изговара тази благословия, а всичкитѣ остава́ли вика́тъ постоянно „Аминѣ!“

Жѣжок кравѣи и грутка сѣренѣ,
Обрѣдено нарѣдено.
Вѣкаѣте дружина: Амин!
Тоѣ нас подарѣл,
Нѣму Гѣспот двѣжди и трижди,
Под пат и над пат:
Црѣвени му класове пченица,
Сѣви му стада по планина.
Момчета му приносили и износили,
Че се е чул и прочул,
И трѣгнал по девѣто и десѣто село:
Дѣца да крѣщава, мѣми да венчава.
Викаѣте дружина: Амин!
Тоѣ се носи и поднѣси,
Како мрѣна риба по дълбѣни
И како сокол по висѣни.
Бог да му даде криво рѣлце
И босилкова копрѣлѣ;*)
Да разѣре и раскѣпа,
По дълги нѣви и долини,
Все бела пченица.
Колко му дѣма клинчѣта,
Толко му синчѣта.
Колку му дѣма жребчѣта
Толко му черчѣта,
Викаѣте дружина амин!

*) Остенѣ, който на единия край е снабденъ съ една жѣлѣзна лопатка,
съ помощта на която се изгрѣбва земята отъ паличнина.

Оплаквания.

1. Свекърва оплаква умрѣлата си снаха.

Снао, Кате, мило чѣдо,
Оти умрѣ младо и зелѣно?
Не ли беше по-убаво,
Иа да умрем за тебе?
Иа съм се сирота окучила
За ядове, пелинове и горчевини,
И црѣно да носим до века.
Ти ли беше, сна'о, за црѣната зѣм'а?
Кои че ти чува двѣте дечица?
Едно е опште у пѣлени.
Как да ги чувам от дъгъин и вѣд?
Имало е опште душа ми да пати
И синѣ ми, Стоянчо, довец да го викат.

2. Майка дохожда и оплаква умрѣлата си дъщеря.

Ела свѣкъе да плачеме, да се чуе дѣ Бога!
Кате, чедо мое, изгубими се.
Не може маиѣа да ми те забовари.

Кате, измачими се, синко!
Оздравели ми сега?
На ли ми викаше: мамо не плачи,
Че ми ти оздравеем!
Какво ми ти е сега?
Оти ми не продумаш?
~~Твои наречници лошо писали.~~
Ти ли беше, синко, за цръната зѣміа?
Послушаи, синко, какви ти се песни појат!
Синко, на мене гулема грижа остаи!
Кои че ми ти чува двѣте дечица?
Ти ми беше толкова работна и делник и празник?
Това не билò на арно.
Кате мое, мое лично чедо,
Твои ора опустѣ'а,
Твои песни оглуна'а,
Твоја убост извена.
Кате мое, мило чедо,
Душмане се радувајат,
Они ми те издадо'а,
Проклети да са!
Боже криводелче!
Оти напраи тона ти сос мене?
Да ти умрат божетата!
Не можем, синко, да те заборавим.
Оти ми, чедо, не продумаш?
Зашто ми са ти очи затворени,
Зашто ми си се толко наљутила?

**3. Внучки оплакватъ умрѣлиятъ си дѣда —
свещеникъ.**

Леле дедо, леле стари дедо!
Оти ни умрè мили дедо?
Ти ни беше арен дедо, чуен дедо!

Кои иде се прашуе :

„Тува ли е деца деда ви?“

Сега ни е грозно нешто, дедо, бес тебе,

Оти остана'ме сирачета.

Ти ни хранеше и чуваше.

Твои джепове пуни бе'а,

Твои дисадзи празни не бе'а.

Башта ни болен биде и ни умрè,

Мили дедо да ни благословиш,

Много сме ти досадили.

Много здраве, дедо, на баба попадна,

Оти ногу арно ни чуваше.

Кажи ву (и) тетка ни ногу болна лежи,

Може и да умре.

Стани дедо, рипни дедо,

Поповъето на госие идат,

На госие сос свѣци и кандила.

Приказки.

1. За яреца*).

Едѣн шугав**) ярець бил испаден от другарето си ярци и живеал повече пот мостовето на реките. По него тръчали ројове му'и, зашто бил гол. Он живеал еден лош живот и секога клел себе си сос твја думи: „Зашто ми е тоја живот? Само ја ли се најдох за присмех и за укор на светò?“

Еден пат било времето ногу лошо: дождове, магли и студове. У таково време еден вук секогаш заминувал преко мосто и застанувал малку от крај. Тогава като застанал на мосто, ярецо бил пот мосто и, като го вишел, рекъл: „Че го уплашим, та како сака нека направи сос мене“. А вукò рекъл: „Ајде де, ега нема ништо“, и клос, клос та преко мос. У това време ярецо силно прѣна̀л, а вуко изведнаш се уплашил, не знаел себе си, рипнал от мосто у реката на каменѣто и удрил силно да бега. Тој немал ни време да огледа страшното пот мосто и побегнал далеч, като искарал три суджѹка отъ страх: двата бели, а еднио крѣвав. Като опшел ногу далеко, застанал уморен и мислил, че не бил друг пат толку

*) Ярець = Козелъ. — **) Краставъ.

уплашен, ако и да е бил гонен нòгу пати от зли кучета и често гаждали по него. През ноштà намислил да иде пот мосто и да виде што е било страшното. Тої полека-лека влезнал пот мосто и оддалеко видело му се нешто рогато и брадато, а и голо, баш како іарец. — Истина, іарец е било. Тогаї вуко прашал іарецо: „А бре, дрѣти іарче, што напрай това сос мене“? А он му одговóрил: „Е па на ли знаеш, брате вуче, іа секога обичам да правим сос тебе шака“. — „Каква ти шака бре куче, бива ли такава шака? казал вуко и го закарва тамо при суджуците и му казува: „Овиіа дватà — белите, нека са за шака; іа оваї прѣвенио, што се откинал от дробо, от бубреко? Така ли е? Како казал вуко това, рипнал, изел и се нагостил от іарецо.

2. Вдовецъ и вдовица.

Имáло едно време еден довѣц и една дови́ца. Довецо сакал да земе довицата за жена, но немало кої да ги погòди. Па нај-после мажò измислил што да направи. Еден ден натоварил магарето си и трѣгнал по онѡа сокак, дека живеала довицата и се провикнал: „чуш, чуш, магаре, на онѡа свет!“ Като чула това довицата, излезнала на пато и прашала го, дека че иде. — „Умре ми, казал, жената преди неколку дена, па отивамъ на онѡа свет гашти да ѝ óднеса, заштото тогаї забоварихме да ѝ облечем“. Тогаї женàта (довицата) го замолила да однесе и на мажо ѝ премена. Он кандишàл на това, та зел премената. По неколку дена се заврѣнал и, като минувал пак по онѡа сокак, извикал: „Чуш, чуш, магаре, от онàї свет!“ Довицата како чула, врашта патнико, излезнала да праша за мажо

си и кажала: „Радует ли се мажко ми, че му пратих премѣна?“ Патнико кажал: „Тої се ногу радуе и е здрав; само едно е лошо, че се оженил, на онѣа свет, за моїата жена; па ка се фане'ме гуша за гуша, че'ме да се истепаме. Но благодаримъ на дедо Господа и Св. Петра, че ни раздвои'а, а чеше да стане кръвнина и ми каза'а така: „Он е земал твоїата жена, а ти иди на земиата и земи неговата жена!“ за което склони'ме и іас и твоїа маш. Тогаї довицата кандипала и го зѣмала за маш.

3. Краставичка девоїкѣа.¹⁾

Имало едно цѣрско детѣ. Оно стоїало на вратѣта и дрѣжало си една прѣчка у рацѣто. Заминала една старѣа баба. Детѣто іа удрило, а бабата го проклела: „Заштò ме биеш синко? Да сѣкаш да се жѣниш нѣкогаш, от нигде мома да ти не дадат, та да земеш краставичка девоїкѣа!“ Пораснало детето, гулемо станало и потражило да се жени. От нѣкаде му мома не дади. Оно кажало на баба си дѣка го проклела една баба, да зѣме краставичка девоїкѣа. Цѣро кажал: „Ели е синко така, нѣ ти два дисѣга жѣтици и на ти еден кон та òди по градиштата и дѣка нѣидеш краставичка девоїкѣа да си іа земеш.“ Он іа нѣал кòнѣо, ошел по градиштата. Сретнал еден бостан и рекъл на бостанджиїата: „Даї ми бòстанджи три краставици да си купа!“ Бостанджиїата рекъл: „Че ти дадѣм, амѣ кога гѣи кòлиш, без вòда да гѣи не колиш; заколеш ли іа, да іа натопис

¹⁾ Тази приказка е записана, както се споменѣ въ предговора, отъ г. С. Ив. Барутчийски, който я е слушалъ отъ Алексія Сотирова, 45-годишна, неграмотна, живѣе въ Студена махала.

у вода!“ Тої заклал едната и вода немало; заклал двѣкѣта, па вода немало; заклал трекѣта на стрѣт пѣто и тамо имало една кѡнска стапка и у стапката (имало) кѡнска мѡчка (да ми прѡстите!). Натопил трѣкѣта краставица от кѡнската мѡчка и она оживѣла и се преобрѣнала на убава момѣ сос дѣлга кѡса: кога думала каранфѣл ѣу падѣло от устѣта; кога се смеѣла трендѣфил ѣу падало от устѣта; кога плакала инджии*) ронѣла от очите.

Тогѣи фанѣл цѣревио син еден сарѣи. Оставил ѣа неѣа у сарѣио. Ошѣл да кѣни баштѣ си на свѣдба. После дошлѣ една цѣганка при сарѣио да тѡчи вода. Краставичката дѣвоѣкѣа викнѣла от чардако цѣганката: „Елѣ при мѣне мѣѣсторице!“ А онѣа реклѣ: „Да дѡѣдем, ама нѣма на што да се качим.“ Краставичката девоѣкѣа реклѣ: „Ѧа че спѣштим коцѣлъо, та да се кѣчим по него.“ Цѣганката се фанѣла за кацѣлъо и се искачѣла на чардѣако. Краставичката девоѣкѣа реклѣ: „Да лѣгнем мѣлку на скѣто ти, та да ме попѡскаш!“ Онѣа легнала та ѣа попѡскѣла. Извадѣла цѣганката една игла та ѣу ѣа пуштѣла у ушѣто. Краставичката девоѣкѣа умрѣла. Цѣганката ѣу соблѣкла дрѣите на Краставичката девоѣкѣа и гѣи облекла. Закопѣла Краставичката девоѣкѣа у гѣубрѣто. Дошѣл цѣревио син сос башта си на свѣдба. Погледнѣл Краставичката девоѣкѣа и вишѣл, оти не е негѡвата, а Краставичката девоѣкѣа гѣлап станѣла. Повѣле цѣганката, а гѣлабо лѣтѣл нат неѣа и викал: „гу, гу, чингѣене тулуми!“ После одвѣле цѣганката у дома. Таѣа (цѣганката) се сетѣла, оти гѣлабо е Краставичката девоѣкѣа и, божѣм се разболѣла, кажала; „Заколѣте ми тѡе гѣлап, та го сварѣте да го изручам и че оздра-

*) Бисеръ

кажъл на царо: „Тѣе кон нече да доїде, оти не двої се от момата.“ Царевио син рѣкъл: „Чекаї, чѣйдем да вїдим каква е таїа мома.“ Ошѣл, погледнал іа и вишел оти е нѣгу убава. Ошѣл и кажъл на башта си: „Тате, какѡ да доведѣме таїа мома да іа видиш?“ Царо рѣкъл: „А да собѣреме сите моми на тлака (на цѣревици) и неїа че викаме!“ Ошлѣ Краставичка девоїкѣа сос бабата. На тлаката сите моми думѣли, смеїѣли се, а Краставичката девоїкѣа траїѣла. Царо тогаї кажал: „Сите се смеїат, сїте думат, а ти ништо не кажуваши?“ Она рѣкла: „Што че кажем?“ и іу паднѣл каранфил от устѣта. Расплакѣла се и іу паднѣле инджиї от очите. Тогаї Краставичка девоїкѣа расказала това: „Нѣкое време іа бех*) момѣа убава и едѣн цѣрев син ме зема, ама ме не остаї едѣна циганка да ме води цѣревио син.“ Циганката цѣрица седела та слушала. Царевио син се сетил и рѣкъл: „Оти те не остаї циганката?“ — „Е, што че кажем?“ рѣкла Краставичката девоїкѣа и насмеїала се и трендафил іу паднало от устѣта. Таїа расказала сичко на царевио син и он тогаї рѣкъл: „Ти си моїа и што сакаш да прѣїме на циганката, какѡ да іа мѣчиме?“ Она рѣкла: „Іа не можем да ти кажем; какѡ сакаш мѣчи іа.“ Тогаї царевио син качил циганката на два конѣа и гѣи припуштил. Циганката умрела, а царевио син земал момата като цѣрица и прибрал и бабата.

*) Тукъ х-то се чуе много слабо.

Разни вѣрвания и обичаи.

Вѣрвания за градушката.

Закарп.

Простиятъ народъ вѣрва, че градътъ се образува слѣдствие съсирването на водата въ облацитѣ отъ слѣдущитѣ трима човѣци: Глухчо, Къорчо, или Слепчо и Кривчо. Глухиятъ водилъ облацитѣ и ги управлявалъ; слѣпиятъ управлявалъ голѣмитѣ дъждове съ грѣмотевицитѣ и свѣткавицитѣ, а кривиятъ — вѣтерътъ.

Приближи ли опасенъ облакъ до нѣкое село, селянитѣ започватъ да гърмѣтъ съ пушки срѣщу облака и да викатъ, като изговарѣтъ тѣзи думи: „Врѣни се облаче, Кѹзмане, врѣни се Джѣрмане: гулем празникъ е у нас и нѣма место за тебе. Иди у пуста гора, дека петѣл не поѣ, дека ѣагне не блѣе. У нашето село има отседѣла мома, трѣсет годишна и е родила седмо-мѣсече, сос црѣни повѣи го е повила и сос црѣни пеленѣ все поле е покрѣла. Нашето село е чисто и пречисто.“

Глухиятъ, като чуе тѣзи викове, започва да вика на другаритѣ си: „Кѹорчо бре, обрѣштаѣ облацитѣ на вода! Не чуеш ли плачове, пѣсаци од нарѣдо?“ А на кривия казва: „Кѣмо те тебе кривчо? Дуваѣ сос силнитъ“

тришта и раздуваі облаците: на ли виждаш барем ти гулѣми пакости се направи'а днѣска.“

Вѣрванія за мѣсецъ Марта.

Въ кюстендилско е запазено слѣдното вѣрванье: Мѣсецъ Марта е билъ мжжъ съ мжжско име. Той ималъ двѣ жени: едната била стара и грозна, а другата млада и хубавица. Когато Мартъ гледалъ у старата, врѣмето ставало мъгляво и студено, а когато гледалъ у младата — весело и свѣтло.

Вѣрванье за вихрушката (хала, ала).

Простолюдieto, като не може да си обясни какъ се образува вихрушката, мисли, че е нѣкой лошъ духъ, който дохожда да прави зло на хората. Затуй, когато селянитѣ видѣтъ вихрушка, казватъ: „Ду'нале, поразѣло ги!“ плюжтъ срѣщу нея, легатъ очичката на земята и викатъ съ високъ гласъ: „Гадни сме, усрали сме се, помочали сме се, отъ магарица млеко сме кусали.“ Следъ това хвърлятъ съ камънье или съ тояга подиръ нея, за да я прогонѣтъ, като внимаватъ, щото тоягата да замине тъкмо прѣзъ алата, т. е. прѣзъ колелото.

Ако нѣкой, случайно, заболѣе слѣдъ това, то той отива при врачкитѣ, които му казватъ, че алитѣ сж го поразили и му бажтъ. Ако случайно вихрушката вдигне нѣкоя дрѣха, то хората не смѣжтъ да я взематъ вече, за да не оградисатъ.

Вънкашна болѣсть.

Когато нѣкой човѣкъ пада отъ вънкашна болѣсть, то, за да се прѣдпази за напрѣдъ отъ бо-

лѣстѣта, промѣняватъ името ту, като го замѣстятъ съ „Вучко или Вучѣ“, а ако е жена — Вукана.“

Често майкитѣ зашиватъ на болнитѣ си дѣца на шапкитѣ кожа отъ вѣлкѣ, или пѣкъ на шията, защото мислятъ, че болѣстѣта се бои отъ вѣлка.

За непразднитѣ жени.

Щомъ се осѣти нѣкоя трудна жена, че наскоро ще роди, крие се, за да не види мрътви и грозни прѣдмети. Мислятъ, че ако погледне у говедо, дѣтето ще е просто като говедо; ако погледне у слънцето, дѣтето ще е хубаво като слънцето; ако погледне у вода, ще напрѣдне и ще му тече като вода и пр.

Слѣдъ ражденьето даватъ на родилката отъ кравая, който се приготвя за упазване на млѣкото ѝ.

Най-послѣ викатъ чужда жена, за да задои (закарми) дѣтето. Тази жена се счита за втора майка (половинѣ майка) на дѣтето. Бабата често пѣти, когато поржча за такава доилка, казва: „Не викайте Станка, но викайте Уованка, оти онѣ кое дете е задоила се са убави, гоенки и отрасли дечицата.“ Доилката, прѣди да задои дѣтето, исправя го на нозѣ къмъ слънцето, за да не оградисва и му бае така: Да ми рѣснеш и порѣснеш како дрѣво дафинѣво, како босильѣк у градина, да си брѣс како соколъ вос ридини, како вода низ ровѣни и брегове, како заекъ вос ридини; каде одиш празен да не доодиш, кої те види да ти завѣди.“ Ако дѣтето е мжшко даватъ му най-първо да сиса отъ лѣвата сиса, за да е юнакъ надъ юнаци.

Подиръ една седмица отъ ражданъето на родилкитѣ, събиратъ се жени на повойница (угощение), или както казватъ „погача.“ Всѣка отъ женитѣ носи по нѣщо за ядене и пиене.

Питата (погачата), която най-първо е донесена, се запазва; върху нея, по послѣ, турятъ прѣстилка (скутачка), въ която събиратъ за майката паритѣ: слѣдъ това даватъ паритѣ на едно мъжко дѣте, което ги дава на майката, за да роди тя по-послѣ мъжко дѣте. Най-послѣ женитѣ се залавятъ на хоро, като пѣятъ слѣдующата пѣснь:

„Родила е сирота влайнка,
Родила е на стара планина,
Родила е това машко дете,
Овци пасѣйки, стада кърмѣйки;
Пѣлени са шума яворова,
А повои е Лита-Пеленита.
Влева рака машко дете носи,
А сос дѣсна сиво стадо кѣра.“

Изпразденитѣ сѣдове, въ които женитѣ донасятъ разни ястия и пития, не се повръщатъ веднага, защото се вѣрва, че женитѣ, въ такъвъ случай, отнасятъ млѣкото на родилката. Сѣдоветѣ могатъ да се повърнатъ само тогачъ, когато женитѣ оставятъ отъ себе си парцалчета въ къщата на родилката. По този начинъ се свършва погачата.

Вѣрванъе за птицитѣ.

Народътъ вѣрва, че има птици около 40 вида и че всѣки видъ си има свой езикъ. Вѣрва се даже, че имало хора, които разбирали отъ езика имъ. Освѣнъ това на птицитѣ се приписватъ и различни нѣща, по отношението имъ спремо човѣцитѣ. Ето какво народътъ вѣрва за нѣкои птици:

1. За сойката, казватъ, че разбирала 77 езика и че свирила като човѣкъ, плачела като дѣте, лаела като куче, мяукала като котка и врѣкала като яре.

2. За лѣстовицитѣ се вѣрва, че обичали често да кълнжтъ, затова хората се страхуватъ да развалятъ гнѣздата имъ и да ги изгонватъ отъ кжщитѣ си. Ето клетвата имъ: „Таквѣа ви оставих мрѣльотини, таквѣа ви па наѣдох: немѣени, нечешлѣани, неплетени, дремливци, вашливци, проклети да сте оддека се наѣдо'те таквѣа чуми и болести!“ Слѣдъ това лѣстовицата исфърква навънъ.

3. Ухулейка. Ухулейката е доста голѣма птица. За нея простолюдието мисли, че нѣкога е била човѣкъ, който като изгубилъ въ гората брата си Тодора, помолилъ се на Бога да го обърне на птица и Богъ му изпълнилъ молбата. Оттогава тя все търси брата си като вика денонощно: „уууй Тодоре, уууй Тодоре, уууй Тодоре и пр.

4. Чучулаѣкъа (чучулига). За чучулигата се вѣрва, че е станѣла отъ овчарче, което носило на главати си качулка и изгубило веднажъ овцитѣ и кучетата си. Овчарчето, като изгубило послѣднитѣ, отишло си дома, но го испѣдили оттамъ, като му казали да се не връща докато не намѣри овцитѣ и кучетата.

То (овчарчето), като трѣсило дълго врѣме овцитѣ и кучетата и не ги намѣрило, помолило се на Бога да го обърне на птица, за да може слѣдъ това да ги намѣри по-скоро и по-лесно. Богъ послушалъ молбата му и го обърналъ на птица — чучулига. Понеже овчарчето носило качулка на главата си, затова и чучулигата имъ —

главата си такава. И до днеска чучулигата търси овцитѣ съ слѣднитѣ чуруликания: Бакъе, бакъе, шуте, шуте, а кучетата: Гриве, гриве, чапе, чапе.

Вѣрване за жабитѣ.

Жабитѣ, споредъ народнитѣ вѣрвания, сж едни измежду най-разумнитѣ животни, чийто езикъ е достатъчно богатъ съ думи; напр. ето какъ народътъ тълкува тѣхнитѣ крѣкания: Наврѣхте, наврѣхте (т. е. старитѣ жаби извикватъ малкитѣ, за да излѣзатъ наврѣхъ — отгорѣ на блатото). Горното народътъ потвърждава съ слѣдната случка: Веднажъ единъ селянинъ си изгубилъ воловетѣ въ една, посадена съ рѣжъ, нива. Като ги търсилъ дълго врѣме, миналъ покрай едно блато и чулъ жабешки крѣкания: „рѣш, рѣш“. Отъ тия крѣкания селянинътъ разбралъ, че воловетѣ му сж въ рѣжъта. И дѣйствително той отива въ близката нива и намира тамъ воловетѣ си. Слѣдъ това селянинътъ се връща при блатото и слуша жабитѣ, че му искатъ възнаграждение — пари съ слѣднитѣ думи: Пи, пи, Пик, пик (т. е. селянинътъ да даде нѣщо за пиене). Той имъ фърлилъ пари, като имъ казалъ: „На ви пари, та каквото искате правете съ тѣхъ!“

Дѣлбата у селата.

Дѣлбата у селата между братия и сестри, въ повечето случаи, става още при живота на родителитѣ имъ. Щомъ нѣкой човѣкъ достигне до прѣклонна старостъ или пъкъ почне да се чувствува, че приближава края на живота му, събира единъ день, обикновено праздниченъ, всичкитѣ си си-
дѣщери и раздѣля помежду имъ всичкитѣ

движимъ и недвижимъ имотъ, като оставя прѣварително една частъ за себе си и жена си, ако е още жива, за да има съ какво да се прѣхранватъ догдѣто живѣятъ. Ако ли пъкъ той не остави нищо отъ имота за себе си, то въ такъвъ случай взима отъ синоветъ и дъщеритъ си задължение, че ще чуватъ и поддържатъ него и жену му до края на живота имъ, а въ противенъ случай да има право да разваля дѣлбата. На тѣхъ отъ синоветъ и дъщеритъ, които сж неженени се дава една частъ повече отъ наслѣдството, от колкото на жененитъ. Дѣлтъ на нежененитъ се нарича свадбина. Ако всичкитъ наслѣдници сж отъ мъжки родъ, наслѣдството се дѣли по равни части между всичкитъ, ако ли има и отъ женски полъ, то на послѣднитъ, въ повечето случаи наслѣдството се дава въ по-малкъ размѣръ и въ пари, а не въ имоти; въ случай че бащата нѣмъ пари да даде на дъщеритъ си, то братията се задължаватъ да заплатятъ въ извѣстенъ срокъ и сестритъ си опредѣленото отъ баща имъ наслѣдство. Слѣдъ смъртъта на родителитъ, кжщата въ която сж живѣли, въ повечето случаи, остава на най-младия братъ, тѣй като често пѣти по-старитъ братя още при живота на родителитъ се си построяватъ отдѣлно кжщи или въ сжщия дворъ или другагдъ и се отдѣлятъ. Въ едни случаи дѣлбата става по жребие, а въ други по волята на родителитъ, които поименно опрѣдѣляватъ ко отъ синоветъ или дъщеритъ какво що взематъ. Такава дѣлба става въ присѣтствието на родни ни, приятели, селскитъ свещеникъ и нѣкои отъ първенцитъ на селото или старейшината. Слѣдъ извършванъето на дѣлбата, домакинитъ слагатъ трапеза на всички присѣтствуващи, които се на

ставатъ и напояватъ. Така извършена дѣлбата се счита за света и твърдѣ рѣдко се нарушава, понеже родителитѣ, въ повечето случаи, произнасятъ клетва, а този отъ синоветѣ и дъщеритѣ, който прѣстъпни волята имъ и наруши дѣлбата, да не види хаиръ отъ себе си и челядъта си, да не прокопса, да не събере двѣ на едно и прочее. По сѣщия този начинъ, съ малки изключения, става и дѣлбата между братя и сестри слѣдъ смъртта на родителитѣ имъ, ако тѣзи послѣднитѣ не сж успѣли да ги раздѣлятъ прѣзъ живота си. Само въ такъвъ случай всичкитѣ братя и сестри взиматъ равни дѣлове.

Пущанье брада у селата.

Старитѣ селски хора щомъ навърштъ 70—75 годишна възраст, иматъ обичай да си пущатъ бради. Пущаньето на брадитѣ става по слѣдния начинъ: повикватъ единъ празниченъ день на гости всичкитѣ си роднини, приятели и сѣсѣди, заколятъ едно говедо или нѣкоя овца и наготватъ ястия (курбанъ), съ което нагостяватъ всичкитѣ поканени. Слѣдъ това единъ отъ присѣтствуващитѣ, който знае да бръсне, взема единъ бръсначъ и за послѣденъ пѣть обръснува старецътъ, който ще запуца брада. Обреда за запуцаньето брада се извършва съ голѣмо благоговѣние слѣдъ една молитва отъ селския свещеникъ, който обикновено трѣбва да присѣтствува. Всичкитѣ присѣтствуващи, прѣзъ това врѣме, плачатъ, тъй като този, който си пуца брада, се приготвява вече за рздѣла отъ този свѣтъ; едни отъ присѣтствуващитѣ расправятъ неговитѣ подвиги, други казватъ му, трети погрѣшкитѣ му и пр., като казватъ вече половинъ въ гроба. Така сжщо

плаче и този, който си пуца брада, като гледа, че плачътъ всичкитѣ му близки, отъ които той ще се раздѣли за винаги въ недалечно бъдеще. Този, който си пуца брада, се счита вече за лице, което се е прѣдало на покаяние и ако има жена, никога до живота си не лега да спи при нея, понеже го счита за голѣмъ грѣхъ. Слѣдъ извършването на обряда всичкитѣ поканени почнатъ да пиятъ вино и ракия, да свирятъ да пѣятъ и играятъ хоро прѣзъ цѣлия почти день до мръкване.

Радомирска селска свадба.

Всѣко момче, щомъ хареса нѣкоя мома, праща прѣдварително жени въ дома на послѣдната, за да взематъ както нейното мнѣние, така и това на родителитѣ ѝ. Туй подпитване се върши тайно и е зачатъка на свадбата. Ако по една или друга причина момата, или родителитѣ ѝ откажатъ, момкътъ търси друга нему прилика; ако ли пъкъ тѣ се съгласятъ на момковото прѣдложение, тогава бащата или нѣкой роднина на послѣдния отива у родителитѣ на момата и опрѣдѣлятъ денътъ за годежа.

Въ опрѣдѣления день за това родителитѣ на момчето съ нѣкои свои роднини и приятели отиватъ у родителитѣ на момичето, като занасятъ: 1) китка накичена съ нѣколко златни монети; 2) прѣстенъ; 3) една пита (погача), и 4) вино и ракия и извършватъ годежътъ (по Радомирски та кмешъ).

Слѣдъ нѣколко дена отъ годежа, бащата на момчето, съ свои роднини, отива при ба на момичето и правятъ уговоръ (по Радомирски та кмешъ).

„прѣдаване.“) Прѣдаването се състои въ това: Бащата на момчето, по общия обичай, се задлъжава да плати за момата на баща ѝ една сума отъ 100—1000 гроша, споредъ състоянието на момковия баща и споредъ дарътъ, който момата ще занесе у момкови; затова бащата на момичето е длъженъ да каже колко и какви дрѣхы и дарове ще даде на дъщеря си и на момковитѣ сродници.

Слѣдъ свѣршването на прѣдаването или уговорътъ, започва се приготвянето на сватбата. Ако момичето не е отъ селото на момчето, то младоженецътъ, заедно съ своитѣ роднини и приятели, отива въ сѣбота вечерята въ селото на момата и на другия день, слѣдъ като се нахранятъ добръ у момининитѣ родители, трѣгватъ заедно съ момата за момковото село. Ако момичето и момчето сѣ отъ едно село, казаното по горѣ се върши въ недѣля. Вѣнчаванъето се извършва въ едното, или другото село. Сватоветѣ, като пристигнатъ въ село, спиратъ младоженцитѣ прѣдъ пѣтнитѣ врата на момковата къща и се извършватъ долнитѣ церемонии съ момичето, което слѣдъ вѣнчанъето се кава „невѣста.“ Най-първо момковиятъ баща сменя невѣстата отъ коня, или колата и я завърта три пѣти около себе си, за да се вѣнчаела за новия си домъ, слѣдъ като тя му цѣлува рѣка и се поклани до земи. А пъкъ свекървата се направи тъй, щото да може невѣстата да мине подъ нея въ знакъ на покорностъ и послушностъ. Слѣдъ това турятъ юзда на вратътъ на момата (което се извършва само въ нѣкои мѣста), съ която деверътъ я развожда въ къщи. Подиръ това свекорътъ ѝ дава двѣ стомни пълни съ вода и два горещи хлеба — за да бже спорно въ къщи всичко слѣдъ нейното дохождане. Слѣдъ като се извърши

всичко това, вързватъ конецъ (отъ кълбо) отъ пѣтнитѣ до кѣщнитѣ врата по направлението на когото невѣстата ще влѣзе въ кѣщи. Тя, когато влѣзне въ кѣщи, ще намѣри верѣдъ кѣщи купъ покѣщнина, натрупана прѣдварително отъ домашнитѣ на младоженеца, и невѣстата е длѣжна сега да намѣри на всѣко нѣщо мѣстото — за да се запознае по-скоро съ чуждата до тогазъ за нея кѣща.

Тѣй като новоомѣженитѣ не знаѣтъ какво да вършижтъ въ новата кѣща, затова сж имъ дали и такива имена: „невѣста,“ — отъ по-старото „невѣща“ — незнающа. Когато младоженцитѣ отиджтъ до кѣщната врата, прѣди да влѣзжтъ въ кѣщи, родителитѣ на момчето подаряватъ на пѣрвитѣ каквото обичатъ: крава, кошаръ пчели, коза, овца, или каквото и да е друго. Така сжщо подаряватъ имъ и останжилитѣ сватбари и сродници.

Като се свърши и това, почти всички сватбари си отиватъ по домоветѣ и слѣдъ малко пакъ се събиражтъ, за да се нахранѣжтъ.

Обаче, прѣди да седнжтъ гоститѣ, невѣстата е длѣжна да полѣе всѣкому съ вода, за да се измиятъ всичкитѣ сватове, включително и младоженецѣтъ. Слѣдъ това хвърляжтъ булото на невѣстата и турѣжтъ на главата ѣ кърпа (шамия), както всички омѣжени жени и ѣ подаряватъ кой каквото обича. Кога хвърлятъ булото (дувака) на невѣстата отъ главата ѣ, пѣжтъ слѣдущжщата пѣсенъ:

„Не предавай се девоіко,
В' мажени раци девоіко.“

.
(Гледай въ книжката ми „Баба Ега“ стр. 66).

Това ѣдене и пиене продължава вено до полунощъ. Момчето и невѣстата като взематъ благословіята на присж

щитѣ и отъ родителитѣ на първия, отиватъ да си легнатъ, придружени отъ една вѣща жена, която обяснява длъжноститѣ имъ. Това се казва „свожданѣ“ и е най-важния зѣтъ, защото тамъ се заключава добриятъ или лошиятъ исходъ на сватбата. Този исходъ често пѣти бива причина за разваляне както на самата сватба, така и бѣдния сѣмеевъ животъ на младоженцитѣ. Слѣдъ това, ако невѣстата излѣзе честна (дѣвствена), радостта е всеобща, ако ли пъкъ нечестна, слѣдствията сж горѣпоменатитѣ.

Облѣклата въ Кюстендилско.

Съ днешнитѣ облѣкла въ Кюстендилско читателитѣ ще се запознаѣтъ отъ приложената на края фиг. I, а ние ще кажемъ тукъ нѣколко думи за постаритѣ облѣкла*), които сж се носили прѣди 70—80 години.

а. Мажска носия. Всичкия материалъ на дрѣхитѣ на мажетѣ се приготвяваше у дома отъ женитѣ. Мажетѣ брѣснихъ цѣла главата си съ исключение само срѣдата, гдѣто се оставяше малъкъ перчикъ (колкото птиче гнѣздо). На главата носехъ рунтави отъ овча кожа шапки, които бѣхъ толкова голѣми, щото изглеждаше, като че ли цѣла овча кожа е накупена врѣзъ главата. Най-горната дрѣха се казваше опасачъ, който се правѣше отъ домашенъ шаякъ и бѣше достатъчно дълъгъ — достигаше до подъ колѣнитѣ. Подъ опасача се носеше кѣса отъ шаякъ дрѣха — наречена контуш. Отъ двѣтѣ страни на контуша имаше по единъ джопъ за разни нѣща. Вмѣсто панталони

*) Гледай фотографическитѣ снимки (М. М. II, III и IV) въ края на та.

селянитѣ носѣхѣ беневреци, които се правѣхѣ отъ бѣлъ шаякъ и се придръжахѣ съ помощта на ременъ или бѣлъ поясъ. Всичкитѣ горни дрѣхѣ бѣхѣ украсени съ гайтани, засукани отъ вълнена прежда. Тѣзи гайтани бѣхѣ отъ различенъ цвѣтъ: черенъ, бѣлъ, червенъ, моравъ и др., и се казвяхѣ обтоци. Освѣнъ изброенитѣ дрѣхѣ селянитѣ носѣхѣ, разбира се зимно време, и кожуси подъ опасача. Опинцитѣ (цървулитѣ) се правѣхѣ отъ различни кожи: говежди, конски, свински, магарешки и др.

б. Женска носия. Женитѣ си обвивахѣ главитѣ съ дълги бѣли кърпи по които забодвахѣ по нѣколко игли, за да могатъ тѣ (кърпитѣ) да се прикрѣпѣтъ добрѣ на главата. Тѣзи бѣли кърпи, отъ които нѣкои бѣхѣ много дълги и опирахѣ чакъ до земята, се наричахѣ съ турското име іашмакъ. Коситѣ си плетехѣ на нѣколко коцалчета, о които се привързвахѣ дълги чакъ до земята и засукани отъ бѣла прежда гайтани — наречени стручки. По цѣлата дължина на стручкитѣ, отъ главата до половината, се привързвахѣ разни и много монети; отъ половината на долу стручката се наричаше прѣвивка, по която се привързвахѣ мониста и бабки (морски жабчета); най-отдолу (на края) на стручката се завързвахѣ (отъ различна прежда) качулки, които се украсявахѣ съ телови мониста. Качулкитѣ бѣхѣ достатъчно тежки и голѣми, по ради което удряхѣ се, при ходенъето, о петитѣ на носачката и се чуваше: леп, леп. Нѣкои селянки отивахѣ по-далечъ съ тия украшения: освѣнъ отъ ручкитѣ привързахѣ между послѣднитѣ и дълги, направени отъ черна прътъ, които се наричахѣ надплитици. (надплитицитѣ) бѣхѣ дълги както стручкитѣ.

китѣ изброени украшения по коситѣ тежехъ около 5 килограма, но при все това тѣ бѣхъ най-любимия накитъ на селската мома и невѣста.

Женитѣ носехъ шарени, направени отъ кълчища и вълна пояси, дълги около 5 метра, а на ширина бивахъ прѣвити на три. Широчината на пояса, така прѣвитъ, бѣше около 7—8 сантиметра. Върху пояса прѣпасваха една скута, наречена скутача, която имаше сжщиятъ цвѣтъ на пояса. Върху скутачката на пояса връзвахъ колкото 3 сантиметра широкъ вълненъ ширитъ, нареченъ зунца. А върху нея коланъ съ тучени или сръбръни широки пафти. На пояса още висеше и по едно ножче окачено на връвъ.

На краката си носехъ както мъжетѣ, тъй и женитѣ червени обуца, наречени цревѣ, които имахъ изотзадъ опашки.

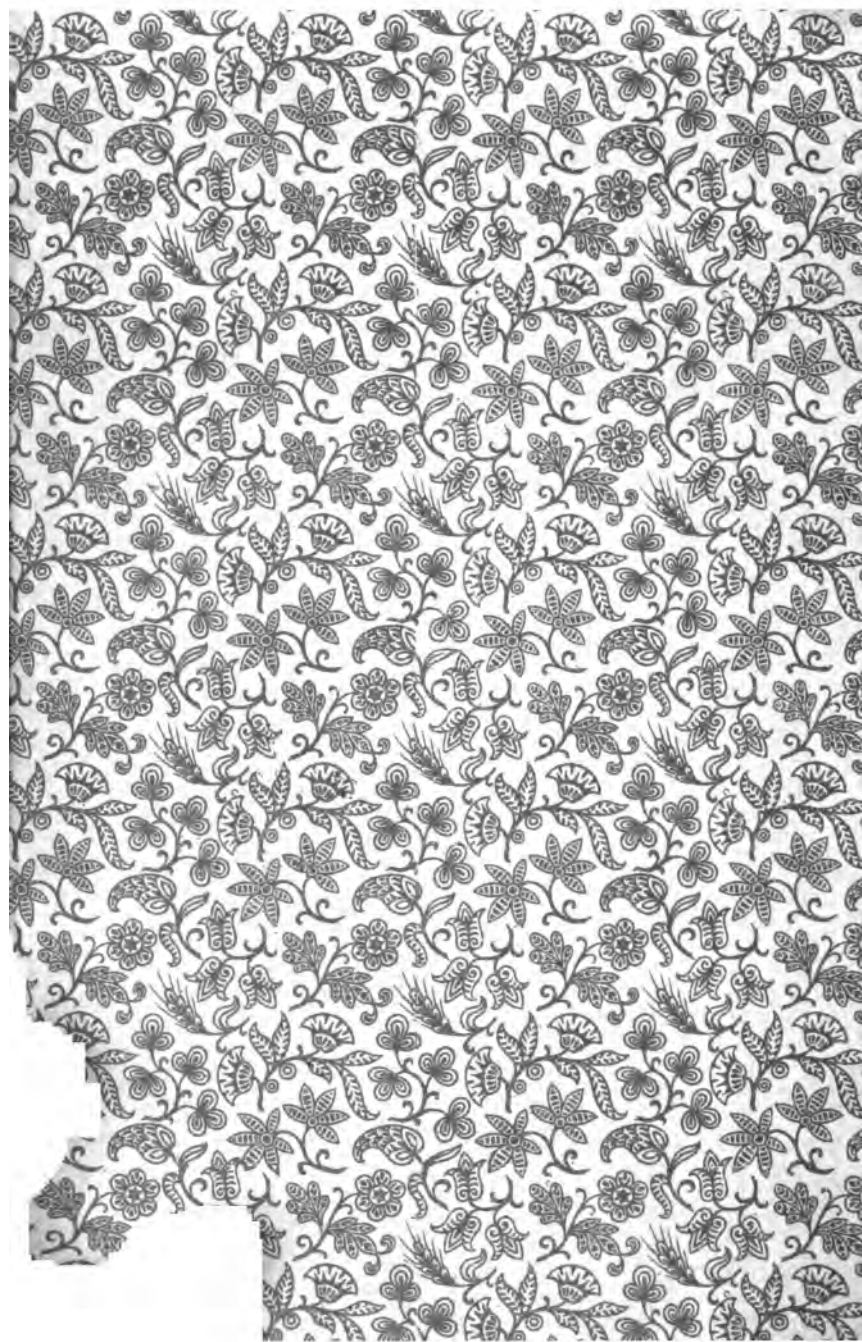

Образецъ отъ стара Кюстендилска носия.

Образец на съвършена селѣна въ Кюстендѣль.

3

GR 253 .L5
Baba Ega III, Sbornik ot razl
Stanford University Libraries

3 6105 041 723 953

GR
253
L5

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

STANFORD LIBRARIES

JUN 12 1986

I. L. L.

